Paškal Cvekan

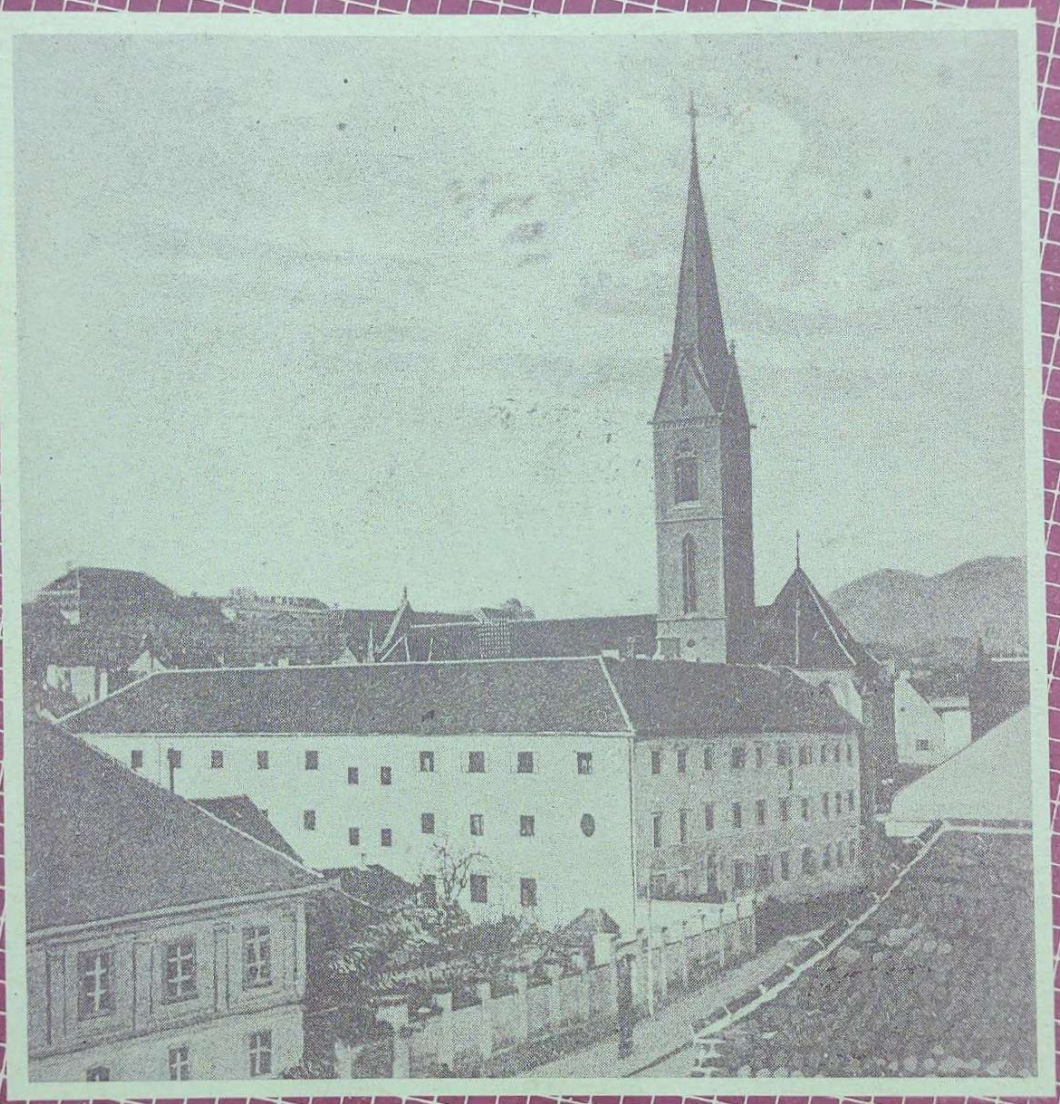

Kaptolski Franjevci

Paškal Cvekan, franjevac

Kaptolski Franjevci

Kulturno-povijesni prikaz djelovanja Franjevaca kroz 770 godina na Kaptolu u Zagrebu

Sisačka biskupija * Dioecesis Siscensis * ŽUPA SV. LOVRE MUČENIKA PETRINJA

Zagreb
1990.

Izdaje i odgovara Paškal Cvekan – Trg Republike 7. Virovitica

Offset-tisak »Plamen« GP Slavonski Brod 1990. godine

Motto:

Čemu čuvati miris posude, kad se posudu razbilo!

(Peguy)

Značenje ovih nastojanja...

Nitko mi u mojim godinama neće zamjeriti, ako i na sebe primjenim Pascalovu misao: »Ja sam kao lomljiva trstika naslonjena na zid, ali trstika koja mislim, pamtim i sjećam se, ne zaboravljam, postavljam pitanja i tražim odgovore, a ne zadovoljavam se poluistinama, iza kojih je nazivnik – »magister ili doktor nauka!« I jer mislim i razmišljam, često se zaustavljam i na tvrdnji: »Vrijeme ima svoj smisao izvan vremena!« A to za mene bar znači, ima smisao u unutrašnjem, samostojnom, izvan vremenskom trajanju, gdje se objavljuje njegova duhovnost s pokretnim trajanjem, što živi prema smrti. Kad ne bi postojalo unutrašnje trajanje u nevremenskoj prisutnosti, vrijeme bi stvarno sve odnosilo, doživljaja ne bi bilo. Ni govora, ni muzike ne bi bilo, kad se mrtvi slogovi, ni mrtve note ne bi nadživljavali u jednoj svijesti, što ne prolazi, to jest u unutrašnjem trajanju tajnovitog središta bića, a to je iznad vremena i iznad umiranja raspadanjem tijela.

Jednom mi davno u prošlosti reče jedan moj mlađi subrat redovnik: – »Vi imate mnogo lijepih svojstava. No, šteta je za vas, da previše pamtite!«

Da previše pamtim... Mome sugovorniku je tada to smetalo, jer nije mogao postupati samnom kao s običnim predmetom, a ja baš to smatram odlikom moga osobnog života, svjestan, da se i moj ljudski život neprestano ljulja između prošlosti koje više nema i budućnosti koja još nije. Sjećati se prošlosti, koju se više ne može povratiti i budućnosti, koja je prekrivena koprenom nepoznavanja, a to mu je prednost i izvor veličine, snagom onoga **»sada«** svjedočiti, kako je upravo darom **»daha«** Boga Stvoritelja sposoban ograničeno a stvarno djelovati u sadašnjosti, sličan onome božanskome **sada,** gdje nema ni prošlosti a ni budućnosti. Dodirom svemoćnog stvoriteljskog prsta Boga ljubavi Adam je Božjim dahom oživio i postao slika i prilika svoga Stvoritelja, primio je duhovno središte, razumnu i slobodnu dušu, a u to čovjekovo središte života ne samo prvog čovjeka nitko ne može bez čovjeka ući. Useljeni u tijelo, koje svežnjem nagonskih težnji znači djelovati u prostoru i vremenu podvrgnuti zakonima nužnosti čitavog svemira naše unutrašnje životno svetište daje svakome čovjeku mogućnost djelovanja u nevremenskom trajanju. Stoga i vrijeme useljenja u naše tijelo ima vrijednost izvan vremena.

Životno mi iskustvo svjedoči i pokazuje, da ljude najviše sjedinjuje zajedništvo misli, dok ih njihova protuslovlja najviše rastavljaju i udaljuju. Zna se i ne treba dokazivati, da ljude međusobno najviše udaljuje to, što iste riječi nemaju isto značenje. Za svakog pojedinca ideje i riječi imaju povijest vlastita života. Svatko ih sluša na svojoj razini, ali i sužuje svojom mjerom. I baš zato nitko od nas ne može tražiti, da prodremo do dna u misao drugoga i da je shvatimo sa svim odlikama. Jedno ipak možemo i značajno je. Kroz

našu misao možemo bar naslutiti misao drugih i jasno označivši naše gledište izbjeći tako početne zbrke, što inače često pritištu tolike beskorisne i uzaludne rasprave.

Naša razumna spoznaja djelo je duha. Naša misao ostaje nepovrediva a naš duhovni život samostojan. Nitko nam bez nas ne može nametnuti ni jednu samo misao ili ideju. Posjedujemo unutrašnjost koja se buni protiv svake prisile. Dosljedno – u našu se unutrašnjost ulazi samo putem unutrašnjosti. To jest onim iznutra u iznutra. Stoga sv. Augustin za razlog svoga nesusretanja s Bogom navodi misao: »Dok si me Ti čekao unutra, ja sam Te tražio izvana po stvorenjima!« A sam Spasitelj je u razgovoru sa ženom Samaritankom izjavio: »Bog je Duh i koji Mu se klanjaju u duhu i istini treba da mu se klanjaju u duhu i istini treba da mu se klanjaju!« Na tu misao može se dodati: – Ženo, ti bi Ga ljubila da Ga znaš, ta On je sve što ti tražiš – Istina, Dobrota, Ljepota i Ljubav i On te već davno čeka u srcu tvom!«

Sloboda i nužnost utemeljuju se u jednom poticaju duhovna vladanja, koji naliči živom traženju stvaralačke inteligencije. I mi još zapravo ne znamo, da li je narav jedan čin ili bolje jedan napor, da se navlada nekim činom. Život a možda i čitava stvarnost bilo bi progresivno osvanjanje slobode.

Ako su riječi znakovi ideja, svjetlo ideja je funkcija prozirnosti duha. Spoznaja uvijek sačinjava osobno iskustvo. Objektivnost misli ne izlazi iz jednog podatka mehanički izvana zapažena. Istina pak nije svjetlo koje se može izvana uhvatiti, a da se ne pristane na angažiranje, jer je snaga istine, da je obvezatna. Istinu razumjeti i istinu živjeti isto je kao ranu razumjeti i ranu imati.

Unutrašnjost i objektivnost nerazdvojivo su povezane u duhovnost transcedentnosti, a ta je tako jednostavna da je zovemo Bog. Imanentnost ima svoj pol u Transcedenciji, koja je svjetlo njezine sabranosti i kvasac njezine samostojnosti. Vanjština pak i subjektivnost pružaju si ruke. Dokaz pak da smo stvarno napredovali izlazi iz želje našega neznanja: znamo da neznamo ili kako ono Sokrat reče: »Znam da ništa ne znam!« Einstein pak zasvjedoči: »Kad prestane divljenje, prestaje i nauka!« A jer prirodne pojave žele biti shvaćene kao govor, gdje se živi, prisutni i osobni Netko želi reći, na tome upravo počiva radost spoznavanja.

Spoznaja se stoga kao duhovni događaj ne može shvatiti bez uključenja odnosa prema prvoj Istini, a jednako se tako ni plodonosan razgovor ne može shvatiti bez priopćivanja misli. Riječi su samo sredstvo ove izmjene i iz nje izvlače svu svoju vrijednost.

Spoznaja kao osobno iskustvo nesumljivo je povezana s ljubavlju kao besplatnošću dara i samo putevi duha mogu je dovesti do Istine, koja je Duh. Nasilje bilo kakva izgleda može i Istinu i Ljubav samo obezčastiti i izdati. Napustiti treba svoju subjektivnost da se ostvari spoznaja sa svom svojom subjektivnošću. Stoga Coventry Patmore govoreći o vjeri označuje i Istinu kao i svaku spoznaju kao takvu tvrdnjom: **»Ona je svjetlo plamena ljubavi«.** Sveti Pavao potvrđuje: »Činiti istinu u ljubavi (facientes veritatem in charitate!)«, dok jedan drugi nadahnuti pisac (Charles Du Bo) piše: »Moja majko, koliko me je tvoje šutljivo odricanje naučilo dubine tvoje nježnosti i koliko mi je tvoje velikodušno poštivanje pomoglo da shvatim Bethovenovu riječ, koja se primjenjuje spoznaji kao i svakom redu veličine: »Ne poznajem drugog znaka veličine do nadmoći dobrote!«

U traženju i u ljubavi prema istini bitno je, da se svi susretnemo u spremnosti: **Tražiti i ljubiti Istinu!** Nitko ni ne traži ni ne prihvaća Istinu, ako je ne ljubi. Istina i Ljubav uvijek zajedno!

Mene ta tvrdnja nimalo ne začuđuje, premda nadvisuje svako moje shvaćanje i poimanje. Bog je jedan po svojoj biti i djelovanju, ali nije sam. Povijesni Krist Isus nam je objavio, očitovao, otkrio, zasvjedočio, da su u Bogu tri osobe, tri osobna odnosa, jer je Bog razumno i voljno biće – ima razum i volju, spoznaje i ljubi. Otac je onaj, koji spoznaje, spoznavanjem rađa Sina, izgovara Riječ, vječnu i osobnu Istinu. Otac i Sin jedno su imajući nedjeljivo istu božansku narav, jedno sveznajuće, svemoguće, svudašnje i vječno djelovanje. Snagom božanske volje Otac i Sin, ili Otac po Sinu jedan su izvor osobne Ljubavi, treće osobe, Duha Svetoga. Radost je Očeva, dati Sinu svoju božansku narav, a radost Sina tu istu božansku narav vraćati Ocu. Otac i Sin imajući istu božansku narav snagom izlaženja daju Duhu Svetome – osobnoj svojoj Ljubavi – tu istu svoju narav, koju treća Osoba radosno vraća Ocu i Sinu, to isto neizmjerno savršeno djelovanje. Budući pak da u Bogu, koji je jedan u trojstvu osoba, nema ni vremena a ni prostora, ni prošlosti kao ni budućnosti, nego vječni danas, sada, Istina i Ljubav uvijek su zajedno, punina su najsavršenijeg života, vječna Radost kao najsavršeniji dar Ljubavi.

Tajnu božanskog života trojednog Boga Objava jednostavno zove Ljubav, dar, davanje, besplatnost, ne – ja nego ti, ne – moje nego tvoje, savršeno siromaštvo, gdje nema ni sjene bilo kakva prisvajanja i posjedovanja. Čovjek, stvoren na sliku trojstvenog Boga ostvaruje svoju ljudskost ili humanost djelovanjem koje znači: Istina i ljubav uvijek zajedno! Da spoznaš, moraš ljubiti, a kad ljubiš, istina ti je svjetlo, koje te čini prozirnijim. Dosljedno: što je neko biće savršenije, ono je prozirnije.

Materija ograničuje ono što nalazi. Tjelesa su nesposobna za samostojno (autonomno) postojanje. Nesposobna su da se upoznaju i da se hoće kao žive slike prve Ljubavi, premda su djelo Boga Ljubavi. Sva stvarnost čisto tjelesna, ako je se želi tako izraziti, više je igrana melodija nego melodija koju se igra. Nijedno stvoreno biće nije samo u sebi čitava simfonija, jer nijedno samo stvorenje nije čista materija. Pascal je dobro zapazio: »Neizmjerna razdaljenost tjelesa duhu označuje još neizmjerniju razdaljenost duša ljubavi, jer ljubav je nadnaravna« (Pénsées, 793).

Pozivati se na znanost i znanje, treba priznati, da svrha znanju nije korištenje nego promatranje u imanentnoj djelatnosti, gdje duh dosiže svoju savršenost po prianjanju koje se daje Istini. Na toj razini spoznaja doista postaje **»rođenje«**, osobni događaj, koji uosobljuje i sačinjava inteligentnost u njezinoj samostojnosti, to jest izvor i tajna vlastite unutrašnjosti. U tome opet unutrašnjost i duhovnost, sloboda i besplatnost znanja, koje se prvenstveno posvećuje traženju Istinitoga, čovjek nalazi svoju najvišu plemenitost.

I još dalje! Čovjek koji je ostavio samoga sebe, našao je sve, svaku stvarnost postavši proziran u njegovim očima objavljuje mu neizmjernu tajnu, koja obnavlja žar njegova promatranja. Vidljiva stvarnost u redu Ljubavi nalazi svoje najviše posvećenje, jer nema drugog razloga **biti** nego da se taj red Ljubavi izražava u osjetnu obliku.

Pozivajući se na Objavu, kojom se Bog zahvatom u ljudsku povijest otkriva i očituje, općenito se zaboravlja, da se objavljeno znanje prije svega sastoji u nadnaravnom svjetlu, koje nas uči da božanski mislimo. A kad dodamo da se Objavom hranimo božanskom Prisutnošću i da pod svakom

riječi Objave tražimo Srce prve Ljubavi, neće nam biti teško shvatiti da čovještvo u čovjeku, u svakome bez razlike postaje postojanim naporom, da od nešto postaneš netko, od darovanog postaneš dar, a od svežnja nagonskih težnji da razviješ procesiju kreposti, to jest da se nikada ne podnosiš kao puki predmet (objekt) nego da postaneš izvor biće, samostojni nosilac djelovanja, tajna unutrašnje dubine, koju će drugi bar malo otkriti, ako pristanu pokloniti se pred njom kao ono Mudraci s Istoka pred betlehemskim Djetetom. Ljudsku osobu otkrivamo tek onda, kad se odreknemo njena posjedovanja, spremni tajnom svoje unutrašnjosti i nevremenske prisutnosti susresti se i priznati unutrašnje trajanje nevremenske prisutnosti u svakome čovjeku, koji želi spoznavati Istinu i ljubiti Dobro.

Nitko bez mene ne može ući u moj unutrašnji život. A što znači pozivati se na slobodu, ako se ta sloboda u meni ne podudara sa zahtjevom besplatnosti upisane u srce moga **biti,** u jednom stvaranju, gdje je sve dar. U tom pak pogledu sloboda se pojavljuje kao moć sebe dati i sve dati davajući se. Prijateljstvo je stoga poziv duši, koja je jedina sposobna čuti ga. Na bogatstva zemlje u vidu dara ima pravo samo duh, koji je najviše ostvarenje njegove slobode. Bez službe duhu nema kulture, a odreći se postizavanja i potvrđivanja slobode značilo bi griješiti. Zajedničko dobro, da bude humano bitno mora biti osobno, jer se duhovna dobra mogu asimilirati samo po duhu. Njihova općenitost izvire iz osobnog značaja, jer je jedna takva asimilacija moguća samo uz cijenu jedne bezrezervne ljubavi, što duši podaje širinu i bezgraničnu nezainteresiranost apsolutnog Dobra s **Kojim** se ona poistovjećuje i **Koje** je takvo samo po biti potpune Ljubavi i potpunog Dara.

Služiti se duhom jednako je služiti duhu, a misliti je bitno osobno djelovanje, činjenica je ipak, da su vrlo rijetki ljudi, koji mjere neizmjerni razmak između tehničkog znanja koje inteligenciju koriste za ciljeve, tuđe čistome znanju, i nezainteresiranog znanja, što ide zatim da učine da istina žasja u prozirnosti duha. A kad se ta razlika služiti se duhom i služiti duhu nikako ne zapaža, potpuno absorbiranje jedinke u grupi ne samo da je neizbježno nego postaje ideal i stvarnost.

Pozivati se na mnoštvo, to jest kolektivnost, kako se to uvijek iznova u ljudskoj povijesti ponavlja, znači zanemariti istinu, da kolektiv kao takav nije sposoban ništa odlučivati, jer je kao takav nesposoban misliti. Osobe su koje misle, svaka sa svojom vlastitom inteligencijom i u svojoj najnutarnijoj biti. Stoga svaki pojedinac koji se obraća mnoštvu mora se brinuti, ako je pošten, da svakog pojedinca prepusti samoći njegova duha stvarajući prikladno ozračje misli mjesto da strastima kolektiva šapće stvoriti odluku, koju diktira fanatiziranom mnoštvu.

Spašavati čovještvo u čovjeku, čovještvo, koje se treba roditi od svakoga i u svakomu po odražavanju neograničena Dobra u prozirnosti života, može se samo režimom slobode, koja se stvarno ostvaruje, ali ne tako da svaki čini ono što hoće, nego tako, da svaki hoće ono što treba, priznavajući u obvezama što mu pripadaju zahtjeve ljubavi koje je samo ljubav sposobna učiniti. Svaki naraštaj mora ponovo za sebe steći dobra, koja su misao i ljubav, sposobne shvatiti, jer čovjek ne baštini ni znanje a još manje krepost.

U školi života – svetac, umjetnik i učenjak – čovjek općenito uče da je slobodan samo onaj čovjek, koji je slavio slavlje nad svojim vlastitim granicama, pretvarajući nužnosti, kojima je svako biće podložno, u skladnoj solidarnosti ljubavi. Spomenuti nas uče, da je za berbu ploda slobode potrebno pristati na junaštvo, u kojemu će dozrijeti taj dragocijeni plod slobode.

Da pođem i dalje! Ne mogu se služiti duhom u sebi a izdati taj duh u drugima. Sve razine djelovanja su nužno solidarne. Ljudske vrijednosti su općenite ili ih nema. Ako je svijet simbol, kojim se izražava Ljubav, a ljubav se ne može upoznati bez dijeljenja, da se ubire svijet stvorenja kao neizmjerni Dar boga Dobrote, Istine i Ljubavi, potrebno je donijeti srce bez granica. Ponižen kao zatvorenik Oskar Wilde je napisao: »Tko može izračunati orbitu svoje duše!« i dodao: »Povijest svake duše jest ili može postati povijest svemira«. Elizabeta Leseur u svome Dnevniku tvrdi: »Svaka duša koja se diže, diže svijet!« Pascal zaključuje: »Čovjek bezgranično nadvisuje čovjeka!«, a jedan drugi mislilac potvrđuje: »Moj ponor s krikom doziva Božji ponor, reci, koji je dublji!« Osvojiti svoju slobodu najveće je dostignuće čovještva. A jer je humano samo ono što se badava daje, čovjek nije nego može postati. Postaje, kad kao slika svoga Stvoritelja, djeluje kao Bog, čini se darom Bogu, kako bi Bog boraveći u dubinama tajanstvene unutrašnjosti čovjekova izvanvremenskog trajanja, mogao čovjeka učiniti darom čitavom stvorenju a posebno ljudskim osobama s kojima treba dijeliti Božje darove. Dosljedno: Bog Ljubavi stvara svijet stvorova iz ljubavi i ne samo na početku vremena nego i sada, jer stvoreni svijet podržava u trajanju, a čovjeka je osposobio za djelovanje ljubavi da stvoreni svijet dovršava na sliku Ljubavi. I samo takvo čovjekovo djelovanje besplatnosti dara i smiješka dobrote i plemenitosti čini čovjeka čovjekom i stvara ozračje radosti vječnosti još prije konačnog ostvarenja u punini Božjega života u Trojstvu, prije onoga vječnog sada izraženog Gospodinovim riječima: »Uđi u radost Gospodara svoga!«, a potvrđeno obećanjem: »Idem da vam pripravim mjesto. Kod Oca mojega ima mnogo stanova... Kad je dođem, radovat će se srce vaše i te radosti vam nitko više neće moći uzeti!« Nagrada ostvarena čovještva bit će na završetku konačnog smisla povijesti zemlje i svih ljudi izražena pozivom. »Dođite, blagoslovljeni Oca mojega i primite kraljevstvo, koje vam je pripravljeno od postanka svijeta, jer ste shvatili svoju ljudskost kao djelovanje ljubavi i živjeli je besplatnošću dobrote i plemenitosti!« I ovi će ići u vječnu Radost, jer su za života s vjerom ponavljali, završavajući svoje Vjerovanje riječima: »I život budućega vijeka«!

* * *

Nije li sve ovo napisano samo zato, da se potvrde Objavom iznesene riječi: »Imaju oči, a ne vide. Imaju uši, a ne čuju. Imaju srce, a ne razumiju!« Možda! Moja razmišljanja nikoga ne obvezuju i ne traže da ih bilo tko shvati kao želju poučavanja i uvjeravanja. Jelo, koje pripravlja domaćica, ima u vidu druge, koji će jesti pripravljeno, ali prije svega veseli domaćicu, koja je u spremanju hrane slobodna. Pjesma, koju je nadareni pjesnik u zanosu svoga nadahnuća stavio na papir ne piše se radi drugih. Pjesnik ima tako veliko srce, da osjeća potrebu svome srcu napraviti prikladno tijelo, a to je njegova pjesma, a kod drugih umjetnika njihovo umjetničko djelo. Prave umjetnike u njihovu djelovanju prvenstveno ne zanima: što će reći drugi, stoga je Rabindramath Tagore jednom svome kritičaru na njegov prigovor: »Vaše mi pjesme ništa ne govore! Nisam ih razumio!« – odgovorio: »Pa tu i nema što razumjeti, to treba osjetiti. Ni najbolji kolač ne prija, ako ti ga netko baci u lice!« Ali pravi umjetnici ne traže ni pljesak ni kolektivna priznanja, jer bi takvim traženjem sami oskvrnuli ono, što su u zaboravu na sebe same napravili. Tako je prigodom jednog koncerta skladbi za glasovir, o jednom odlič-

nom pijanisti, koji je nakon svake izvedene skladbe stao uz glasovir i vidljivo uživao u pljesku publike, jedan kritičar svome prijatelju rekao: »Upravo sam vidio, kako je jedan anđeo pao sa svoga neba!« Poznati romanopisac Balsac odlučno tvrdi: »Prije će me vidjeti kao kočijaša u Parizu nego da za novac pišem!« a prijatelju pjesniku Beaudlairu, koji ga je molio preporuku za primanje u Francusku Akademiju napisao je: »Čemu htjeti biti nešto, kad možeš biti netko!«

Mnoge uvode mojih monografija Franjevačkih samostana Hrvatske provincije svetih Ćirila i Metoda napisao sam na način, koji se mnogima ne sviđa, što mene osobno ništa ne uznemiruje naprosto zato, jer ne pišem da mi se plješće, a još manje da me ignoriraju. Pišem onako kako i razmišljam. A razmišljam, kako to odgovara mome unutrašnjem gledanju i shvaćanju, mome osobnom pristupu životnoj stvarnosti. Znam, netko ih čita, a mnogi i ne pogledaju. Suvremenici, koji me vole, otkrit će u njima istinu koja me pokretala i vodila. Oni pak, koji me ne vole i bez čitanja s visoka će reći: »Uvijek isto! Šablona! Uzaludno trošenje vremena!«

Uvodi mojih monografija su prigoda, da napišem i ono, što se u posve znanstvenim radnjama ne običava pisati. Nastojim stvarati ozračja, koja služe razmišljanju i o onim činjenicama, koje su, kad se radi o djelovanju Franjevaca, uvijek prisutne i značajne i pokretači njihove religiozne i kulturne prisutnosti u hrvatskome narodu. Djelatnici kulturne baštine Franjevci u hrvatskome narodu nisu samo djeca svoga naroda nego i redovnici, koji u svome vremenu trajno svjedoče za duhovne vrijednosti ljudskoga života. Poput parkova i zelenih površina, koji u gradovima čuvaju svježinu zraka, Franjevci su trajna opomena i poticaj za ono jedino potrebno u životu ljudi – za prijateljevanja Boga s ljudima, što Gospodin Isus naziva kraljevstvom Božjim. Njihova kulturna baština u hrvatskome narodu postoji i vidljiva je i u prosvjetnom i u umjetničkom i u znanstvenom pogledu samo zato, jer su Franjevci ljudi vjere u Boga Stvoritelja, Spasitelja i Posvetitelja i kao takvi svjedoci života humanosti koja je u ocu Franji njihovu utemeljitelju postala zahtjevnost izražena riječima: »Ne samo sebi živjeti nego i drugima koristiti!« Kad to i tako ne bi u Franjevcima bilo izvorište njihove životne pojavnosti kroz prostor i vrijeme, s pravom bi se moglo reći: »Čemu čuvati miris, kad se posusu razbilo!«

Ova mala rečenica za mene bar ima veliko značenje i smisao. Napose baš u mome nastojanju da pokušam napisati monografiju: **»Kaptolski Franjevci«**, koji se u gradu Zagrebu nalaze od svoga utemeljenja. Neobično je i pomalo čudno, da se o toj povijesnoj i kulturno značajnoj činjenici nije istraživalo, vrednovalo i u obliku monografije napisalo, premda je franjevački samostan kroz 700 godina bio središnji samostan kustodija i provincija!

Sumarni zapisi takozvanih Šematizama, gdje su zapisi i opisi pojedinih samostana Ladislavske i sadašnje provincije, postoje opisi i samostana u Zagrebu, ali vrlo kratki, površni i nepotpuni, siromašnijih od svih ostalih. Osim kraćeg opisa o. Mladena Barbarića početkom dvadesetog stoljeća tiskanih opširnih i temeljitijih obrada Kaptolskih Franjevaca, nema, premda je Hrvatska provincija svetih Ćirila i Metoda imala nekoliko braće svećenika profesora povijesti a i pismenih ljudi.

I drugdje se često događa, da najznačajnije i najvažnije, postaje obično i zanemaruje se. Radi periferije i oboda središte se samo po sebi podrazumijeva. Napose onda, kad se u središnjem samostanu Provincije zasjedne po položaju službe ili drugih interesa, u čemu zagrebački samostan na Kaptolu može

osobnim ambicijama braće poslužiti. Tu i tamo će se isticati, kako je zagrebački samostan utemeljen još za života oca Franje, koji je i sam u Zagrebu boravio po povratku iz Egipta. Pokazivat će se i kapelica Sv. Franje u sklopu samostanskog zdanja. Reći će se, da je o. Damjan Damjanović, bivši provincijal napisao knjigu manjeg formata od 80 stranica pod naslovom: »Sveti Franjo u Zagrebu na Kaptolu« a obrađuje »Prikaz stare kapele i štovanje sv. Franje kroz 750 godina u starom Zagrebu«. No, tu knjižicu nisu tiskali Kaptolski Franjevci nego »Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1975.« Pisac ove knjige potaknut štovanjem i ljubavlju prema ocu Franji, koga su stanovnici starog Zagreba štovali i po kojemu su i Kaptolske Franjevce smatrali svojima, napisao je povijest i sadržaj te Franjine kapele u zagrebačkom samostanu, ali ne i povijest djelovanja Kaptolskih Franjevaca kroz 750 ili 770 godina njihova boravljenja na kaptolskoj ravnici. Na traženje povjesničara umjetnosti: mogu li naći neke opširnije i svrsishodnije podatke iz povijesti i razvoja Kaptolskih Franjevaca spomenut će možda seminarsku radnju klerika, a sada svećenika o. Anđelka Rahkela, koja tiskom nije objelodanjena. Neke šture podatke objavio je »Katolički list« početkom ovoga stoljeća i još neki listovi. Prigodom proslave 700 godina smrti oca Franje 1926. uz put su nešto zapisali o. Apolinar Braničković i o. Aleksa Benigar u Zborniku.

Dragocijena posuda Franjina života puna opojnih mirisa ideala privukla je ne samo suvremenike 13. stoljeća u Sjevernoj Italiji, Francuskoj, Španiji, Portugalu, Engleskoj i Irskoj, a posebno Njemačku, Češku i Poljsku, pa preko Ugarske i Slavoniju između Save i Drave od Štajerske do Srijema. Oduševila je i oduševljava muškarce i žene da prihvate evanđeoski način života u bratstvu ljubavi, odricanju, kršćanske solidarnosti, a nadasve dušom siromaštva, koje je poniznost i otvorenost latica cvijeta Suncu – Bogu Ocu po Sinu u Duhu Svetomu.

Zajedništvo stola, makar se kod njega lomila korica osušena kruha, slika euharistijskog stola, gdje se blaguje i molitveno slavi Kruh s neba, pravo tijelo i prava krv, Žrtva Križa u srcu Crkve – sveta Misa najveći dokaz ljubavi Raspetoga za spas svijeta, slika je zajedništva, bratstva i slobode, jer Krist u meni – to je sloboda, Krist u tebi to je bratstvo, a Krist u nama – to je zajedništvo.

Sljedbenici brata Franje nisu pokret, a još manje partija. Oni su Red i zato redovnici, koje je sam Bog bratu Franji dao i kroz povijest Reda davao. Zajednica su slobodnih ljudskih osoba, živi organizam, a ne hrpa nabacana kamenja ili okljaštrenih grana porušenih stabala. Sve im je zajedničko jer su već kao kršćani snagom krštenja Jedan, a pogotovo prihvaćanjem Franjinog pravila života i djelovanja.

Suvremeno shvaćanje franjevačkog života, kad se ruše stoljetne uredbe zajedničkog načina života, koje je otac Franjo uveo i živio, a jednako i njegovi sljedbenici stoljećima, kad se samostani zovu kuće, kad se zajednički ne moli, zajednički ne jede, u zajednici ne živi, kad se noć pretvara u dan pod nazivnikom apostolata, kad se zajednički ne razmatra, kad je siromaštvo i poslušnost samo ime, kad postoji misao, da je svaki redovnik zrela osoba i ima savjest, zato ga se ne smije nadzirati i pratiti u djelovanju, kad se na opomenu starijeg brata mlađemu, mlađi s visoka odgovara: »Tko vam je kriv, kad ne znate živjeti!« kad su mlađi još klerici i na putu u franjevački život i djelovanje pametniji od starijih od svojih odgojitelja, kad je posuda franjevačkih ideala razbita, a zašto onda čuvati miris posude – Franjine ideale!?«

– To pitanje je sad! – reče Hamlet. I premda znam, jer mnogo pamtim, da nam ocu Vendelinu Vošnjaku slični pojedinci Franjevci nemaju što kazati, mene ipak privlači miris Kaptolskih Franjevaca, koji su vjerni dragocjenom sadržaju posude života Franje kroz 770 godina postojanja samostana na Kaptolu u Zagrebu značili i učinili. Neka svjedoči onima, koji požele slijediti stope Kristove, stavljajući stopala svojih nogu na Franjine stope na životnom putu Kristovih sljedbenika.

Još kao student etnologije i geografije doživio sam jedan susret, koji trajno nosim u sjećanju. Ušao sam u sobu profesora Gavazzija, starijeg, koji mi je predavao geografiju, dok mi je njegov sin predavao etnologiju, da mi profesor dade potpis o polaženju predavanja u Index. Kad me je profesor ugledao i čuo moj pozdrav, podigao je glavu iznad svoga radnog stola i upitao: »A vi ste s Kaptola? – Da, ja sam s Kaptola! – Vi ste, dakle, naši!«

Kad sam obavio svoj posao i izišao iz profesorove sobe osjetio sam se vrlo sretnim. Stari Zagrebčani nas Franjevce iz Kaptola smatraju svojima. Mi smo im dragi. A zašto i po čemu? Po tome što smo Kaptolski Franjevci, koji šire miris posude života oca Franje Asiškog, koji je u Zagrebu bio i svoju subraću poslao, da na toj zagrebačkoj kaptolskoj ravnici šire miris Franjinih ideala. Stoga želim, da ovo moje monografijsko istraživanje Franjevaca u Zagrebu nosi naslov: **Kaptolski Franjevci!**

Pisac

Na Kaptolskoj ravnici

1. Neki osnovni povijesni podaci

Važnost i značenje franjevačkog samostana u Zagrebu izvire iz činjenice što su Manja braća, sljedbenici brata Franje Asižanina došli u Zagreb u 13. stoljeću i što su prisutni i djelatni u njemu već gotovo 770 godina, a Zagreb je od davnine i sada glavni grad hrvatskog naroda. Zagreb je središte državne, vjerske i crkvene vlasti. Središte je kulture, znanosti i književnosti, umjetnosti i graditeljstva, obrta, prometa i trgovine. Bijeli Zagreb je punim pravom i srce i mozak hrvatskoga naroda. I jedina je evropska prijestolnica, koju nikada nitko nije oružjem osvojio, premmda su je Tatari i Mongoli 1242. opljačkali i popalili a Turci su 1469. došli u blizinu Zagreba, ali ih je visoki vodostaj Save spriječio u osvajanju gradskog područja.

Nama, doduše, nije nakana obrađivati bogatu i vrlo značajnu povijest dragog, starog zagrebačkog naselja, koje je postojalo i prije pisanih spomenika a posebno u vrijeme visoke rimske civilizacije, o čemu svjedoče i najnovija iskapanja, a na Rimljane u Zagrebu podsjeća i poznata Vlaška ulica, koja se latinski zove – vicus Latinorum.

Za naša povijesna i kulturna istraživanja o **»Kaptolskim Franjevcima«** posebnu pažnju zaslužuje povijesni postanak Zagrebačke biskupije sv. Ladislava kao i utemeljenje Zagrebačkog kaptola kanonika, najbližih biskupovih suradnika, savjetnika i pomoćnika u upravi prostorno velike biskupije. To upravno središte vjerskog života Sjeverne Hrvatske i Slavonije za Franjevce je značajno.

Povijesno značajne stvari, događaji i ustanove redovito se događaju stjecajem prikladnih povijesnih okolnosti. Jedna takva povijesna okolnost u povijesti hrvatskog naroda nastala je godine 1091. Smrću kralja Dimitrija Zvonimira bez obzira na način i razlog njegove smrti, nastala je borba za njegovo kraljevsko prijestolje. Njegova žena Jelena, zvana Lijepa, bila je sestra Ladislava, ugarskoga kralja Arpadovića. Jelena je u toj borbi pozvala u pomoć svoga brata Ladislava, kralja. I on se, kažu, odazvao i došao preko Slavonije, koja se tada zvala od Štajerske granice između Save i Drave do Srijema, i prešao na područje Hrvatske, gdje je sinovca Alma proglasio kraljem.

Da je kralj Ladislav bio pobožna života, poslije smrti je postao i Svecem, no, da li je prije pohoda u Hrvatsku učinio zavjet, ako mu pohod sretno uspije, da će u Zagrebu osnovati biskupiju, možemo pobožno vjerovati, jer zagrebačka biskupija za njegova života postoji. Ladislav, kralj, je zagrebačku biskupiju i to upravo na području Zagreba, mogao osnovati i iz drugih pobuda, posve političkih. O toj Ladislavovoj namjeri pisanih dokumenata nema, premda je poznato, da je po Ugarskoj, pa i u Pečuhu osnivao biskupije. Glav-

no je, da je zagrebačka biskupija osnovana. Predaja njeno utemeljenje stavlja u 1093, ili 1094. godinu. Svakako za Ladislavova života. Pripisuje se njemu njeno utemeljenje kao i granice, koje je Ladislav dao osnovanoj zagrebačkoj biskupiji, a u duhu vremena dao je biskupiji i posjede: Dubravu, Ivanić, Čazmu, za uzdržavanje biskupa i njegova dvora. Kasniji kraljevi su svojim darovnicama posjede zagrebačkoj biskupiji povećavali i u Srednjem vijeku je postala vrlo bogata biskupija.

Velikodušnost kralja Ladoslava pri osnivanju zagrebačke biskupije zasjenjena je činjenicom, što je zagrebačku biskupiju podvrgao nadbiskupu u Kaloči, a ne nadbiskupu u Splitu. Ta pak činjenica imala je svoje određene posljedice za Crkvu u Hrvatskoj sve do polovice 19. stoljeća, kad je zagrebačka biskupija za biskupa Haulika postala samostalnom nadbiskupijom.

Za hercega Kolomana, brata kralja Bele IV, a sina kralja Andrije II, koji je po istraživanju Dr. Nade Klaić, osnovao kraljevinu Slavoniju sa središtem u Čazmi, zagrebački biskup Stjepan II, osobiti prijatelj kraljevske kuće Arpadovića, nastojao je zagrebačku biskupiju pretvoriti u nadbiskupiju. U tome nastojanju zadobio je i hercega Kolomana, a pristao je na to rješenje ondašnji nadbiskup splitski Gunsel, spreman odreći se časti i vlasti splitskog nadbiskupa. No, kad je herceg Koloman poslao u Rim svećenika Petra, da zamoli papu Grgura IX, neka zagrebačku biskupiju proglasi nadbiskupijom svih hrvatskih zemalja, papa je hercegu Kolomanu 6. lipnja 1242. odgovorio pismeno: »o toj stvari treba zrelo promisliti, a uz to treba ishoditi privolu kaločkog nadbiskupa i kaptole u Kaloči, Zagrebu i Splitu«. Godine 1241. umro je u Čazmi herceg Koloman, jer je teško ranjen u boju s Mongolima na rijeci Šajo u Ugarskoj. Divljaštvo Mongola popalilo je zagrebačku stolnicu, koju je nakon odlaska Mongola biskup Stjepan II popravljao i 1248. godine umro. Papu Grgura IX je naslijedio novi papa Inocent IV i ideja o proglašenju zagrebačke biskupije nadbiskupijom za šest stoljeća je pala u vodu.

Stolni zagrebački kanonički kaptol

U razvoju hijerarhijskog uređenja Kristove crkve nastala je i ustanova zajednice svećenika, koja se prozvala Kaptol (capitulum). Bili su to redovito stariji svećenici koji su uz biskupsku crkvu (stolnicu) provodili neke vrste zajednički život, imali svoje propise – statute i bili na pomoć biskupu u vođenju uprave biskupije kao njegovi savjetnici i neposredni pomoćnici. Sastajali su se na zajedničku korsku molitvu u katedrali, vršili svečane obrede kod biskupskih Misa, a po biskupovu određenju vršili su i službu arhiđakona pojedinih distrikta (pokrajina) biskupije, zvanih arhiđakonati, to jest, umjesto biskupa i u njegovo ime vršili su nadzor nad župama i župnicima takvih arhiđakonata. Ta služba im je donosila i materijalne prihode u jednome dijelu desetine.

Zbor svećenika (kanonika) biskupijske crkve zvao se – **Stolni ili katedralni kaptol,** jer je bio u mjestu, gdje je biskup u svojoj crkvi imao svoju učiteljsku stolicu ili katedru a njeni članovi su se zvali **kanonici,** jer su živjeli po određenim, stalnim pravilima (canon – štapić za mjerenje). Na čelu takva Kaptola bio je **Prepošt** (praepositus), a po službi unutar kaptolske zajednice bio je: 1. **lector** – čitač, koji je u katedrali pazio, da li se dobro čitaju evanđelja, poslanice, a pazio je i nadzirao odgoj svećeničkog podmlatka; 2. **kantor** – pjevač, ravnao je pjevanjem i crkvenom glazbom, pazio je na pravilno vrše-

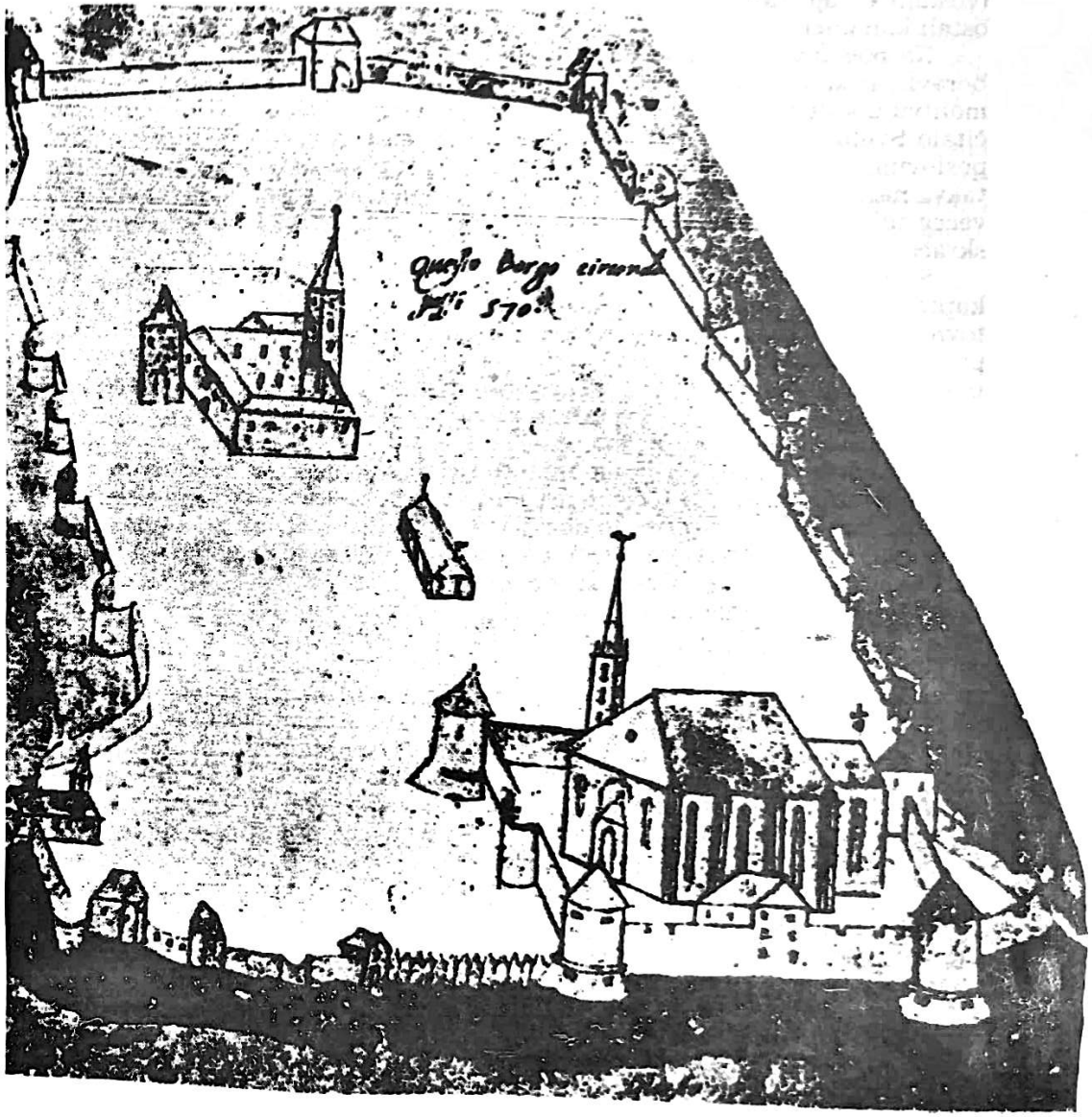

Franjevački samostan na Kaptolu – 16. st.

nje obreda u stolnici, određivao je kojim će redom kanonici pjevati sv. Mise, evanđelja i poslanice, kakvo će odijelo i koje pjevanje prema svetkovini upotrebljavati, kada će zvonovi zvoniti, pa time kanonike sazivati na molitve i bogoslužje, ustoličavao je nove kanonike; 3. kustos – čuvar, čuvao je crkvene dragocijenosti (knjige, posuđe i odijela), brinuo se za crkvene potrepštine (voštanice, ulje, tamjan, hostije i misno vino); 4. magistri – meštri zvali su se ostali kanonici.

Na početku su članovi Kaptola živjeli u zajedničkoj kući, a kasnije su boravili u kaptolskim kućama (kurijama) i dolazili na zajedničku korsku molitvu u katedralnu crkvu. Sastajali su se i na zajedničke sjednice, gdje se čitalo Sveto Pismo, djela Svetih otaca i gdje su raspravljali o zajedničkim poslovima. Po takvim njihovim sastancima prozvali su se Kaptol, a razlog takva nazivanja je u tome, što se jedan mali odlomak iz Svetog Pisma uzet iz većeg odlomka – glave ili poglavlja (caput) nazvao glavica (capitulum) i tako skraćeno – kaptol.

Stjecanjem okolnosti Srednjega vijeka stolni (katedralni) kanonički kaptoli postaju i mjesta vjerodostojnosti (locus credibilis) neke vrsti gruntovni ured za sve slobodne posjednike zemljišta po ondašnjim zakonima, propisima i običajima, i u tome i po tomu poslu postali su vrlo značajni za povijesna istraživanja, izvori dragocijenih podataka. Po odredbi kralja ili kraljevskog suda pojedini kaptoli su plemiće i crkvene ustanove, samostane i kaptole uvodili u novostečene posjede. Na licu mjesta su utvrđivali posjedovne međaše (mete), a jednako tako su i u slučaju sporova slali svoje ljude na lice mjesta, da utvrde u čemu je spor i kako ga treba riješiti. Nakon uvida s lica mjesta kaptol je pismeno obavještavao kralja, izdavao poveljna pisma ili ih potvrđivao, iznova izdavao, pohranjivao ih u svojim pomno čuvanim arhivima. Na traženje stranaka ponovo ih je prepisivao i ovjerovljavao. Poznato je da su kaptoli u slučaju ratnih i sličnih opasnosti svoje arhive prenosili na sigurna mjesta i tako ih zaštićivali i čuvali.

Zagrebački stolni kaptol osnovan je s utemeljenjem ili nešto poslije toga zagrebačke biskupije. Sve do biskupa Stjepana II kanonici zagrebačkog stolnog kaptola stanovali su zajednički uz katedralu. Stupanjem na biskupijsku stolicu zagrebačke biskupije Stjepan II je 1227. godine službeno potvrdio statute zagrebačkog stolnog kaptola i odredio, da kanonici Kaptola stanuju zajedno, ali svaki od njih je obvezan da svojevoljno izgradi zgradu za svoje stanovanje (»ut Canonici in commune viverent... seséque sponte ad paranda aedificia pro habitatione communi necessaria obligavit...« A. Krčelić, o. c. str. 8). U tu svrhu je isti biskup članovima Kaptola 1227. poklonio i veliki komad zemljišta sjeverno od stolnice. I na tome zemljištu dao im je biskup Stjepan II podići na svoj trošak i kanoničke kurije (kuće). (Dr. R. Horvat, Zagreb 1942. str. 6). To zemljište od sakristije stolnice do jezera u biskupskom vrtu naziva se »area capitularis« kaptolska ravnica.

Ispočetka su zagrebački kanonici živjeli siromašno, a s vremenom su od biskupa i od kraljeva stekli posjede oko Zagreba (Vrapče, Kašinu, Sesvete, Kraljevec, Retkovec, i Oporovec) a onda i velike posjede Sisak i Varaždinske Toplice.

Kaptol je brojio 32 člana. Ispočetka ih je imenovao biskup, a kasnije pape. Prihode su dijelili jednako – po jedan dio. Imali su i četiri činovnika, redovito svjetovnjaka: suca, ključara pivnice i dva računara, koji su revno bilježili kaptolske dohotke.

Nova Ves – prebendari

Od onih svećenika, koji su u vršenju službe u stolnoj crkvi pomagali kanonicima oko 1269. godine nastao je poseban sbor svećenika, koji su se nazvali prebendari. U 14. stoljeću bilo ih je 12. Njih su birali zagrebački kanonici, a oni su mjesto kanonika dvorili kod konventualne Mise u stolnoj crkvi kao đakoni i podđakoni. Svaki je od njih u stolnoj crkvi imao svoje sjedalo i uživao je dohodak posebnoga svoga imetka zvanog prebenda ili predij. O njihovim zajedničkim prihodima vodio je računa njihov dekan, koji ih je i zastupao u svim javnim poslovima.

Od Kaptola na sjever nalazi se i danas ulica Nova Ves. Od starih vremena kroz tu je ulicu vodio put iz Kaptola prema Zagrebačkoj Gori. S obje strane tog puta zagrebački su kanonici posjedovali svoje zemlje na zapad do potoka Medvešćaka a na istok do Bijeničke ceste, gdje su počimali posjedi zagrebačkoga biskupa.

Na početku današnje Nove Vesi biskup Prodan je između 1281. do 1285. sagradio crkvu i samostan Templarima. Budući da je zemljište bilo nenaseljeno, zagrebački su kanonici 9. IX 1344. odlučili na tome zemljištu podići naselje. Naselje je podignuto i stanovnici tog naselja dobili su svoje statute i svoga suca, kojeg su svake godine birali u jutro 1. svibnja. Godišnje su plaćali kaptolu 40 denara od svakog kućnog zemljišta. Godine 1347. kanonik arhiđakon Gorički Ivan odluči podignuti župu i crkvu sv. Ivana Krstitelja.

Opatovima

Godine 1315. u Zagreb su došli cisterciti. Njima je pripalo zemljište između potoka Medvešćaka i Kaptola, gdje su kasnije nastale ulice: Dolac, Pod Zidom, Lijeva strana donjega Potoka i početak Opatovine. U sredini tog posjeda cisterciti su sagradili svoj samostan, a do njega i svoju crkvu Svete Marije. Ispod samostana uz lijevu obalu Medvešćaka svojim su kmetovima podigli kolibe, a uz crkvu se nastaniše zagrebački građani. Kako je to zemljište pripadalo opatu cisterciskog samostana, nova se ulica nazvala Opatovina. Isprava iz 1441. naziva tu ulicu »samostanska ulica« (vicus monasterii). Stanovnici te ulice plaćali su neku daću opatu samostana.

Najstariji dio Opatovine nalazio se od početka ulice kod Dolca do Skalinske ulice. Drugi, veći dio Opatovine zapremali su kanonički vrtovi spuštajući se prema zapadu sve do potoka Medvešćaka. Radi utvrđenja Kaptola za obranu od Turaka biskup Osvald Tuz je odredio, da se kanonicima oduzme na zapadnoj strani dio njihovih vrtova i otvori put za novu ulicu. Uz taj put su se gradile kuće samo s jedne strane, to jest zapadno, a kanonici su svoje vrtove morali ograditi s istočne strane.

Prvotno je ta nova ulica određena od Skalinske ulice do vrta franjevačkog samostana. Kasnije se ta ulica mogla proširiti na sjever sve do današnje kaptolske škole. I ta se ulica prozvala Opatovina, premda njezini stanovnici nisu imali nikakvu ovisnost o cistercitima. Stanovnici te ulice su kaptolu plaćali o novoj godini jednu petinu zlatne forinte, 20 malih denara. Radi ustezanja nekih kanonika, da ustupe svoj vrt, 1478. stvorena je odluka, da svaki kanonik mora sagraditi vlastitim troškom po dvije stambene kuće, a svi zajedno i vijećnicu u Opatini do Martinja 1478. godine. Birali su i svoga suca.

Dominikanci

Utemeljitelji siromašnih redova – dominikanaca i franjevaca – bili su sveti Dominik, svećenik i sveti Franjo Asiški, đakon. Obojica su suvremenici i prijatelji. I premda je Dominik predložio Franji, da se njihove zajednice spoje u jedan red, Franjo tu ponudu nije prihvatio. Oni su i dalje ostali prijatelji, a njihovi sljedbenici su trajno povezani i obostrano Dominika i Franju zovu: naš otac Franjo i naš otac Dominik.

Dominikanci su propovjednički red. Njihova duhovnost promatra Boga kao Istinu. Djeluju u gradovima i u službi su borbe protiv krivih nauka. Pape ih kao propovjednike – misionare šalju u one kršćanske krajeve, gdje se javlja krivovjerstvo. U 13. stoljeću djeluju u Bosni protiv bogomilstva ili patarenstva.

Prema sigurnim povijesnim zapisima Dominikanci su imali u Slavoniji slijedeće samostane: Viroviticu, Gorjane kod Đakova, Požegu, Čazmu, Zagreb i kratko vrijeme samostan u Jastrebarskom kod Zagreba.

Samostan u Virovitici osnovan je 1290., Požega se spominje 1303. (Dr. Josip Buturac, Crkveno-kulturna povijest Požege i okolice, 1227-1977, str. 49). Za ostale: Gorjani, Zagreb i Čazmu, nemam podataka. Govori se i piše, da je Koloman, herceg umro u Čazmi 1241. i sahranjen u dominikanskom samostanu. A za samostan »bijelih fratara«, kako su u Zagrebu građani zvali Dominikance radi njihova redovničkog odijela zna se, da je postojao u Vlaškoj ulici, a crkva je bila Svetog Nikole. Da su došli u Zagreb već početkom 13. stoljeća, tvrdi Dr. Rudi Horvat (Zagreb 1942, str. 17), ali bez pobližeg opisivanja. Kako je 1599. dominikanska ugarska provincija prestala postojati, vjerojatno su nestali svi dominikanski samostani pa i u Zagrebu (Krašić Stjepan »Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392-1600, Vjesnik Arhiva 21/22, str. 290).

Na mjestu dominikanskog reda u Vlaškoj ulici biskup Vrhovac je 1827. godine podigao orfanotrofij za siromašne gimnazijalce.

2. Sveti Franjo Asiški u Zagrebu

Usmena predaja je za postanak i djelovanje Kristove Crkve na zemlji stariji izvor vjere nego pisana riječ Evanđelja i apostolskih poslanica. Pamćenje i svijest dvanaestorice Kristovih apostola starije je od napisanih novozavjetnih povijesnih i poučnih knjiga. Za Crkvu jednako vrijedni izvori. Sam Isus nije pisao nego govorio, stoga je i svjedoke svoga djelovanja i propovijedanja poslao: »Idite po svemu svijetu i propovijedajte, činite mi učenike...!« (Mt 28). Apostolsko naviještanje prva je Crkva zvala »apostolskom naukom« (Dap 2,42). Poznati pak Hegezip 140. godine za upoznavanje pravovjernosti mjesnih Crkava u bazenu Sredozemlja ispitivao je: da li potječu od apostola i da li propovijedaju »apostolsku nauku«.

Uspoređivanje usmene predaje kao sigurnog izvora vjere u katoličkoj crkvi nije i ne može biti jednako važno za doznavanje prošlih događaja u povijesnom istraživanju, ali se ipak ne smije s visoka i lakomisleno odbaciti i zanemariti. Pamćenje ljudi, osobito nepismenih i neobrazovanih, nije beznačajno. O tome svjedoče nazivi rijeka, potoka, šuma, livada i njiva, zaselaka, običaja i prepričavanja značajnih događaja. Jezgra je redovito točna, a odijelo se može lako bojiti, što bit ipak ne mijenja.

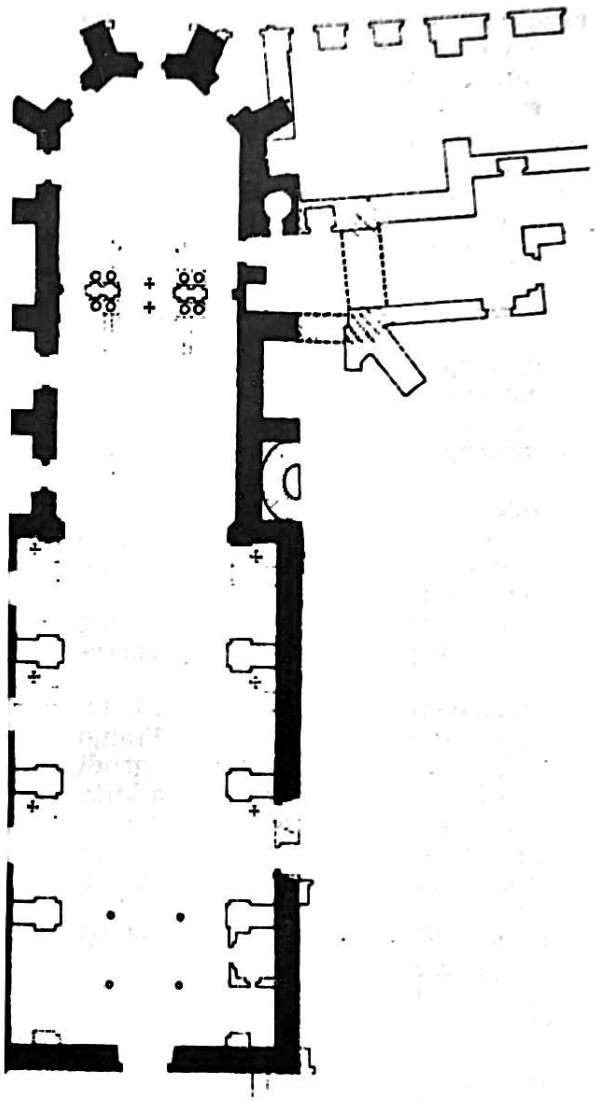

Tlocrt crkve – 1790.

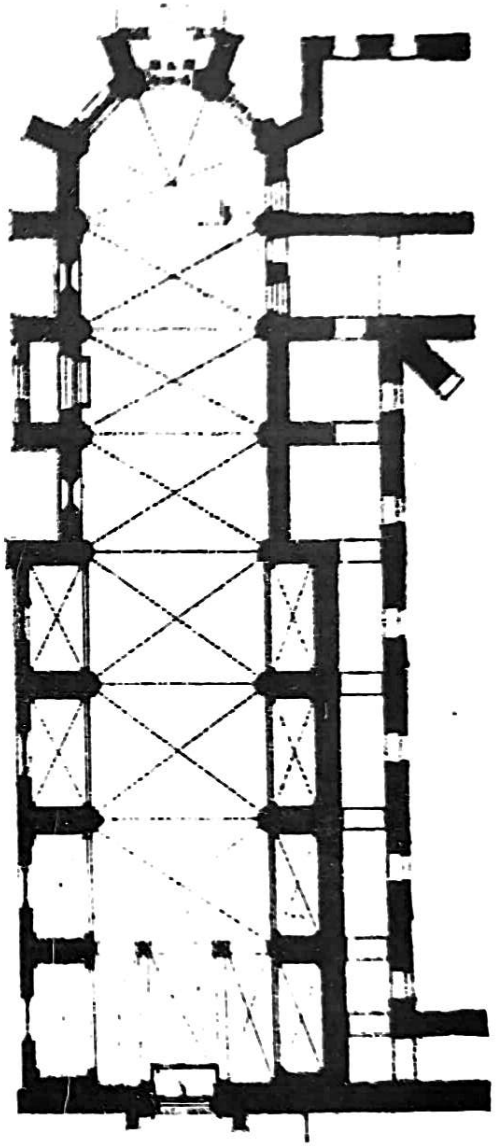

Balléov tlocrt crkve 1902.

Predaja se usmeno prenosi, a izvor predaje se može i često se zaboravi. Mnoge poštenjarske pjesme narod postojano pjeva, a da nitko ne zna, kako su nastale i tko ih je sastavio. Kaže se: narod je sastavio! A nije tako. Na Mariji Bistrici i daleko izvan nje poštenjari pjevaju: »Umnoži našu vjeru, učvrsti ufanje, povrati mila Majčice izgubljene sve!« i kaže se narod tako pjeva. No, ja znam, da sam tu pjesmu 1946. 29. VI sastavio ja na varaždinskom hodočašću na Mariju Bistricu putem od Konjščine do Vinskog Vrha i ulazeći od Vinske Majke Božje u Bistricu pjevalo ju je preko tisuću pješaka, što sam ih vodio u Bistricu. A jednako i cijeli Varaždin pri povratku hodočasnika u predvečerje 1. srpnja 1946, njih 3.000 pješaka.

Sastavljač pjesme je nepoznat, ali pjesma se pjeva. I jer se pjeva svjedoči i za njenog autora, premda ga raspjevani narod ne spominje i ne pozna.

Ovo spominjem zato, da potsjetim, kako se prečesto čini nepravda, kad se za činjenice iz povijesti bez pisanih svjedočanstva mahne rukom, napravi izvjesni smiješak i rekne: izmišljena predaja. To jest: ne zaslužuje pažnju, jer nema veze sa stvarnošću, nije se nikada dogodilo. A na to se jednakom snagom može i uzvratiti: badava se tvrdi, badava se niječe! (Gratis asseritur, gratis negatur).

U pitanju vjerodostojnosti povijesnih činjenica nijesu često dovoljne i utvrđene činjenice same po sebi, jer je svako usvajanje tih činjenica u stvari uvijek samo moralna sigurnost. Vjeruje se svjedočanstvu svjedoka. Ako se svjedoka ne voli, odbija se i njegovo svjedočenje, premda bilo istinito. Stoga nije čudno, što moralna sigurnost i u pitanjima kršćanske vjere, osnovane na svjedočanstvu apostola, daje mogućnost odbijanja i Krista i Evanđelja. Nitko nam ne može pokazati ni Krista, ni apostole, a ni pisce Svetog Pisma, aprihvaćanje svjedočenja tih osoba obvezuje životno, stoga je najjednostavnije reći: izmišljena predaja, legenda, mit, djelo ljudi!

Zar se onda treba čuditi, što se i predaja o boravku oca Franje Asiškog u gradu Zagrebu jednostavno nazove pričom, koju su izmislili sami zagrebački franjevci?!

Kad Dr. Rudi Horvat piše o Franjevcima u svojoj knjizi »Zagreb«, 1942, str. 17., tvrdi: »Priča kaže, da je u Zagrebu neko vrijeme boravio sv. Franjo Asiški (umro god. 1226), koji je utemeljio franjevački red. Prema toj legendi stanovao je sv. Franjo kod bogate udovice Katarine Galović. Njezina kuća nalazila se tamo, gdje je danas kapela sv. Franje u franjevačkom samostanu«.

Povjesničar Ivan Krstitelj Tkalčić, prebendar, u svome djelu »Slobodni kraljevski grad Zagreb do svršetka XIV stoljeća, Zagreb 1889. str. 155 piše o Franjevcima:

– Red Franjevaca utemeljio je sv. Franjo Asiški (+1226). U zagrebačkom samostanu stara je tradicija da je sv. Franjo vraćajući se iz Sirije s bratom Iluminatom neko vrijeme boravio u Zagrebu, gdje se nastanio kod bogate udove Kate Galovićke, a taj njezin stan bijaše ondje, gdje je danas u franjevačkom samostanu kapela posvećena sv. Franji. Ista tradicija veli i to, da je Franjo blagoslovio i Galićkin zdenac, koji da je i danas još te u tomu samostanu; pripovijeda također, da su vraćajućega se u Italiju u selu Vrabčih napali seljaci i ostali mu kabanicu, a on im samo na tu plienidbu doviknuo: »Oj, vi vrabci, vrabci« pa odatle da posta i ima sela Vrabče; napokon se priča, da je na molbu Galovićkinu odaslao četiri godine prije smrti Grgu kustosa i fratra Ortolsa u Zagreb, kojima je Galovićka poklonila pomenuti svoj posjed, na kojem si kasnije sagradiše samostan i crkvu«.

Kao zaključak Tkalčić piše: »Ovu tradiciju, koju su bez dvojbe izmislili sami zagrebački franjevci, da osnutak svoga samostana spoje sa osobom utemeljitelja svoga Reda, premda su ju neki domaći historici usvojili kao istinu, mi ju, jer joj manjka historijska podloga, smatramo samo kao pobožnu priču«.

Da povjesničar Tkalčić ne prihvaća povijesnost zagrebačke tradicije o boravku svetoga Franje u Zagrebu kao neki drugi historici koje ne spominje a prihvaćaju je kao istinitu, poštivamo njegovu slobodu, ne smeta nas. Čudimo se, međutim, Tkalčiću kao svećeniku i priznatom istraživaču i piscu, da bez dokaza s visoka optužuje zagrebačke franjevce kao svjestite tvorce tradicije o boravku sv. Franje u Zagrebu. Tradiciju ne priznaje, a zna, da su zagrebački franjevci tu tradiciju izmislili s ciljem, da svoj zagrebački samostan povežu s utemeljiteljem svoga Reda – sa svetim ocem Franjom. Zar kao kanonik Stolnog zagrebačkog kaptola nije uvidio, da je to kleveta, koja jednoj časnoj i stoljećima prisutnoj i djelatnoj zajednici u Zagrebu nanosi nepopravljivu moralnu štetu.

Ljudi mogu, da upotrijebim Tkalčićevu riječ »bez dvojbe« izmišljati koješta po svojoj želji radi neke materijalne koristi, ali Tkalčić nije kao povjesničar zapitao samoga sebe: koja bi to korist bila za zagrebačke franjevce, da su izmislili priču o boravku sv. Franje u Zagrebu. Franjevci su u 13. stoljeću osnovali svoje samostane u Virovitici, Našicama, Požegi, Kostajnici i Gorbonoku (Kloštru Podravskom), te u Varaždinu i Koprivnici, a da im priča o boravku utemeljiteljevu za to osnivanje nije bila potrebna i nisu je izmislili. A posve sigurno je nisu izmislili ni za zagrebački samostan, da otac Franjo nije boravio u Zagrebu i da Franjevcima dolazak na područje Kaptola nije omogućila nazovimo je tako »udovica Katarina Galović«. Jezgra te priče (Horvat) pa i pobožne priče (Tkalčić) mora biti stvarna činjenica. A to, što je Tkalčić ne može priznati, ne začuđuje, kad se danas, u naše ovo vrijeme i Međugorje pripisuje makinacijama hercegovačkih Franjevaca, a ne stvarnim ukazanjima Gospinim.

Osnov zagrebačke tradicije o boravku sv. Franje u Zagrebu počiva na zajamčenom povijesnom podatku, da je izvanredni ljubitelj Krista Razapetoga, koji je često sjedio pod Raspelom i plakao što ljubav nije ljubljena, želio i mučeništvo podnijeti za dokaz svoje ljubavi Ljubljenome, Spasitelju ljudi. Svoj apostolski žar i naum želio je ostvariti polaskom među Saracene na istok propovijedajući im Evanđelje. I prvi put se uputio na svoje putovanje« u šestoj godini svog obraćenja«, što bi prema Luki Waddingu odgovaralo 1212. godini. Ovo putovanje bilježi i Toma Čelanski (Prvi životopis, XX, n. 55 – Ad Claras Aquas, 1925), a jednako i sv. Bonaventura, Legenda Maior, c IX n. 5, Opera omnia VIII. pp. 531). Putovao je s bratom Iluminatom morskim putem, ali radi nepovoljna vremena morao se preko Ankone uskoro natrag vratiti u Asiz.

U trinaestoj godini svoga obraćenja, to jest 1219. otac Franjo s bratom Iluminatom po drugi put pođe prema istoku. Vjerojatno lađom. Nakon mnogih zapreka Franjo je uspio doći do egipatskog sultana Melek-el-kemala (1218-1238), koji ga je primio, saslušao, ali njegovu poruku za obraćenjem nije prihvatio. Povratak Franjin od sultana bio je kopnenim putem od Carigrada preko Niša, Zemuna, Slavonijom do Zagreba, a onda preko Ljubljane do Trsta u Veneciju. I na tom proputovanju Slavonijom otac Franjo je bio u Zagrebu. Primila ga je udovica Katarina Galovićka, čija kuća je bila na Kap-

tolu, blizu katedrale, što je gostu Franji odgovaralo. A da je Galovićka ponudila Franji svoje zemljište za siromašno boravište braći sv. Franje na Kaptolu slijedi iz stalnom tradicijom potvrđena činjenica, kako je otac Franjo 1219. godine poslao u Zagreb brata Grgu, kustosa i brata Ortolsa. Upravo te 1219. godine Franjo je na duhovskom kapitulu sabrane braće odlučio razdijeliti braću na pokrajine – provincije – kojima će upravljati pokrajinski poglavari – ministri provinciales. Po svjedočanstvu suvremenika brata Jordana iz Jane (fr. Jordanus de Yane) 1219. osnovane su provincije u Njemačkoj, Francuskoj, Ugarskoj, Španjolskoj i u više pokrajina u Italiji (Mandić, Franjevačka Bosna, Rim 1968, str. 2). Isti ljetopisac Jordanus de Yane bilježi u svojoj Kronici, da je brat Ivan de Plano Carpino za vrijeme svoga drugoga provincijalstva u Njemačkoj (1232-1239) poslao »braću franjevce« u Češku, Ugarsku, Poljsku, Dansku i Norvešku (Mandić, o. c. str. 22, Chronica Jordani Yano, cap. 55).

Ako je brat Grga poslan u Zagreb u službi kustosa s bratom Ortolsom godine 1219., svjedočanstvo je to da je upravo Zagreb izabran za sjedište buduće franjevačke kustodije, koja se kasnije kao druga po redu nalazi i zajamčeno navodi u Ugarskoj franjevačkoj provinciji. Sva kasnija pisana svjedočanstva, koja ćemo kasnije i navesti, početak franjevačkog samostana povezuju s bratom Grgom kustosom i bratom Ortolosom. A to je sigurna potvrda zagrebačke tradicije, da je otac Franjo svojim boravkom kod Katarine Galovićke u Zagrebu odlučio poslati svoju braću u Zagreb 1219. godine. I to ne, kako se obično ističe preko Ugarske, nego neposredno iz Asiza, gdje su Grga i Ortols utemeljili zagrebački samostan na kaptolskoj ravnici, gdje je udovica Katarina Galovićka poklonila svoju kuću i mali svoj posjed. A to se dogodilo svakako prije smrti svetoga oca Franje 1226. godine.

Odbacimo li mogućnost dolaska Franjevaca u Zagreb između 1219 i 1226. godine, a prihvatimo mišljenje, koje je povijesno sigurno potvrđeno, da su Franjevci u Slavoniju – dosljedno u Zagreb došli preko Ugarske, jer se njihova prisutnost spominje u povelji izmirenja Ugarskog episkopata s kraljem Belom IV u rujnu 1233, a ugarski provincijal se spominje i u papinskim pismima 16. VIII i 31. VIII 1235 (Cod. dipl III, 356, str. 412 – ministro ordinis minorum in Hungaria, Cod. dipl. III, 386, str. 443), vrlo teško je dokazati, da bi Franjevci mogli doći u Zagreb i nastaniti se na svome sadašnjem sjedištu kaptolske ravnice, na Kaptolu, jer je biskup Stjepan II 1227. odredio kanonicima Stolnog kaptola, da moraju stanovati svaki u svojoj kući, na kaptolskom zemljištu, koje im je on dao (A. Krčelić, o. c. str. 80).

Konačno, sjetimo se, da je biskup zagrebački Prodan (1181-1185) gradio Templarima samostan sjeverno od Kaptola na početku današnje Nove Vesi, a Dominikancima svoj samostan i crkvu istočno od Kaptola u Vlaškoj ulici, dok su se Cisterciti smjestili tik uz Kaptol sa zapadne strane, da li bi se Franjevci poslije 1227. godine mogli nastaniti usred Kaptola, da otac Franjo Asiški nije prolazeći kroz Zagreb boravio u kući Katarine Galović, i da udovica Galovićka braći svetoga Franje poslije 1219. nije svoje sjedište na Kaptolu njima poklonila. Zna se i treba spomenuti, da biskupi Italije, Sicilije i Ugarske nijesu rado primali dolazak siromašnih redova, a posebno Franjevaca, i prema njima se često i neljudski odnosili, pa je papa Inocent IV svojim pismom 18. VIII 1245. zabranio, da »ne progone Manju braću i da ih ne udaraju neljudskim podavanjima« (Cod. dipl IV, pov. 246, str. 280-282). Papino pismo je upravljeno upravo biskupima »Ugarske, Istre, Slavonije, Hrvatske i Dalmacije (Ungarie et Istrie, Sclavonie, Croatie et Dalmatie), a pri koncu

pisma Inocent IV izričito spominje biskupe Ostrogonskog, Kaločkog i Zagrebačkog (fratribus nostris Strigoniensi et Colocensi archiepiosvopis et Zagrebiensi episcopo). Potsjeća ih, da su njegovi prethodnici Inocent, Honorije i Grgur svečano odobrili i njihovo pravilo potvrdili (Cum igitur ordo predictorum fratrum, per felicis recordationis Innocentium, Honorium et Gregorium predecessores nostros, et nos ipsos sit solemniter approbatus et eorum regula confirmata).

Svjedočanstvo pape Inocenta IV godine 1245. višestruko značajno i ne samo po tomu što papa zaštićuje Franjevce od neispravnih postupaka nadbiskupa i biskupa po Ugarskoj, Slavoniji, Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji, nego i po tomu, što se posebno spominju nadbiskupi Ostrogonski i Kaločki, a uz to i Zagrebački. Zagrebački biskup je 1245. bio Stjepan II, a bio je potčinjen nadbiskupu u Kaloči. Za nas bi to bio dragocjeni podatak. I ne samo po tome, što se papino zaštitno pismo odnosi i na Dominikance a ne samo na Franjevce, nego i stoga, jer bi ono bila potvrda, da se na području zagrebačke biskupije 1245. uz Dominikance nalaze i Franjevci, pa i Franjevci u Zagrebu. Dosljedno, da ugarska provincija, koja se sigurno spominje 1232/33, ima već i zagrebačku kustodiju, kojoj je sjedište upravo u Zagrebu, kako ćemo to kasnije utvrditi.

Ako zagrebačka predaja o boravku svetoga Franje u Zagrebu 1219. godine u kući Katarine Galovićke pretstavlja činjenicu, koju Franjevci radi svoje korisnosti i prednosti nisu sami izmislili, onda i njihov samostan usred Kaptola, a to je stvarna činjenica, do danas svjedoči, da je i nisu mogli izmisliti. I to baš s tog razloga što ugarskim biskupima ne isključujući ni zagrebačkog Stjepana II nije bilo drago, što u njihove biskupije dolaze redovnici siromašnih redova: Dominikanci i Franjevci. A nisu ih rado primali, jer su biskupi trinaestog stoljeća posjedovali velika bogatstva, u čemu nije zaostajao ni zagrebački biskup Stjepan II, jer o njemu suvremenik Toma arhiđakon piše: »taj biskup je bio bogat zlatom i srebrom, a obilovao je i drugim dobrima, svjetovnom gizdavošću širok i svečan, svima se pokazivao blag i prijazan« (Ivan Tkalčić, Series episcoporum zagrabiensium, str. 3-4).

Da Franjevci nisu udarili stanište svoje na Kaptolu prije dolaska zagrebačkog biskupa Stjepana II, koji je 1227. odredio kanonicima stanovanje u svojim kućama, što ih je Stjepan II dao podići, a uz to im dodijelio i vrtove, koji su do biskupa Osvalda Tuza sa zapadne strane dosizali sve do potoka Medveščaka, jer je ovaj odredio, da se kanonički vrtovi radi Opatovine smanje do današnjeg zida na Opatovini, **a ta ograda je sezala do vrta franjevačkog samostana kao i danas** (R. Horvat, o. c. str. 43), nikad ne bi na Kaptol došli. I baš ta okolnost za mene bar svjedoči, da zagrebačka predaja o Franjinu boravku kod Katarine Galovićke 1219. i dolazak prve braće franjevaca na Kaptol nije priča nego povijesna stvarnost.

Da li je otac Franjo boravio u Zagrebu, nijekati se može kao i druge na predaji osnovane tvrdnje, ali je nama iz posve opravdanih razloga slađe vjerovati, da je boravio u Zagrebu pri povratku s istoka 1219. godine! I ne samo boravio, nego svoje obećanje dano udovici Galovićki još za vrijeme svoga života i ostvario po braći Grgi, kustosu i njegovu pratiocu bratu Ortolsu! Po Franjinoj smrti i njegovu proglašenju svetim 16. srpnja 1228. Franjina su braća i svoj samostan u Zagrebu zajedno s crkvom proglasili njegovim imenom: Samostan svetoga Franje u Zagrebu. I do danas se tako zvao i zove. A uz samostansku crkvu pod njegovom zaštitom postoji na ulazu u samostan s lijeve strane i kapela svetoga Franje na mjestu, gdje je Katarina Galovićka

ukonačila svetoga Franju, a vjernici grada Zagreba i okolice štuju tu Asiškog Sirotana, zazivaju i mole se Franji već stoljećima nazivajući Franjevce s Kaptola: – To su naši! Dodajem i ovaj značajni podatak: »Papa Grgur IX, nakon proglašenja Sv. Franje svetim, piše 9. VII 1228. biskupima – Istre, Dalmacije i Slavonije, da je Franju Asiškog proglasio svetim i zapovijeda, da se njegov blagdan slavi 4. X na duhovnu korist vjernika« (Cod. dipl. III, pov. 256, str. 286-287).

3. Zagrebačka kustodija

Na svome putu k Bogu Franjo Asiški se hranio najsavršenijom duhovnom hranom – riječima Evanđelja, koje za Franju nije samo pisana riječ nego živa osoba – Krist zaodijeven odijelom riječi. A kad se toj živoj Riječi, utjelovljenom Bogu i čovjeku, Spasitelju ljudi dade svoje srce, kad joj se vjeruje, tada se u svakoj riječi Evanđelja gleda Gospodina i na njegovu bezgraničnu ljubav uzvraća se ljubavlju. I zato osobno Franji nije trebalo neko pravilo, propisi i zapovijedi, uređenje, statuti i običajnici. Njegov životni od Boga Spasitelja dan dar, takozvanu karizmu, Franji je trebao potvrditi vrhovni učitelj neprevarljive sigurnosti u naučavanju evanđeoske istine i ćudoređa – rimski papa. Vjeran Evanđelju Franjo zna, da je Krist rekao sam Petru »utvrđuj svoju braću«. Papa mora potvrditi Franjinu odluku »živjeti Evanđelje – doslovno i bez tumačenja«. Potvrda i odobrenje rimskoga biskupa za Franju znači sigurnost, da je takav njegov život u skladu s voljom Božjom. Stoga će Asiški Siromah zasvjedočiti i braći, koju im je Gospodin dao u svoje vrijeme: »Manja braća toliko znaju, koliko po Bogu znaju i toliko vrijede, koliko se pokoravaju vodstvu Crkve.«

Mnoštvo sljedbenika, koji su svojevoljno dolazili k Franji sa željom: živjeti kao i Franjo, po Evanđelju, uvjetovalo je potrebom toj i takvoj zajednici dati određeni oblik, pravilo i potrebne ustanove prema propisu crkve svoga vremena. I ne treba se čuditi, da je kod toga sudjelovao papa u osobi kardinala Hugolina kasnijeg pape Grgura IX, prijatelja i poznanika Franjina. I dobro je, da se to dogodilo, jer bi se Franjino bratstvo vrlo brzo pretvorilo u bezličnu masu zanesenjaka i rušitelja kao što se to u Redu kroz povijest Reda događalo i danas se događa.

Zanos ljudi za neku privlačnu zamisao i način života često je kao vatra, kad se zapali slama. Brzo plane, velika je, ali se brzo i gasi. Zadivljen oduševljenjem svoje prve braće, koja su svoje životne stope stavljajući na stope svoga prethodnika Franje slijedili Krista Raspetoga, velikog Siromaha i Patnika, nazvao ih je imenom **Mala braća,** da već imenom istakne životnu opreku svoje braće s načinom života bogatih i isticanih mogućnika svoga vremena zvanih Veliki (majores). Minores za opreku Majores još za Franjina života su pridošlice počeli upravo taj naslov Franjinog bratstva iskrivljavati. I dok je otac Franjo uporno radio protiv izgradnje samostana, minores u težnji da se osiguraju za budućnost isticali su potrebu samostana i nekog posjedovanja materijalnih sredstava za život braće u budućnosti. Uz onaj naziv Minores – Malobraćani – dodali si i onaj Conventuales – Konventualci i pošli tako daleko, da su braća Minores u stvari Minoriti od Franje do danas jedini izvorni Franjevci. Za njih je i sveti Antun bio Minorita, Konventualac i svi drugi, a vjerojatno i Franju smatraju Minoritom, premda se to još ne usuđuju reći. Ne znam samo, zašto je papa Leon X, 1517. godine Franjevački red razdijelio na Minorite Konventualce i Malobraćane od opsluživanja, i ovima predao

pečatnik Reda, što su ga vrhovni poglavari Manje braće – generali od početka organiziranog Reda imali, i zašto je papaLeon X odredio vječnu šutnju u tome nadmetanju. Tko su pravi Franjini sinovi, a koji to nisu, da li oni, koji čuvaju Franjin grob u Asisu ili oni, koji stanuju uz Porciunkulu, gdje je Franjo započeo svoju karizmu i dovršio svojom smrću!? Pravilo života je svima zajedničko, a tumačenja i provođenja u život se razlikuju. Uz Konventualce i Malobraćane pridošli su i Kapucini. Svi oni u Crkvi nose pravni naslov: Red i imaju isto Pravilo života. Konventualci i Malobraćani od početka Reda, a Kapucine je početkom 16. stoljeća osnovao nezadovoljni Franjevac, koji je poslije ostavio Kapucine i vratio se u svoj izvorni red. Božja Providnost upravlja poviješću ljudi i Crkve Božje na zemlji. Tu činjenicu zapažamo, ali je često ne shvaćamo, a još češće ignoriramo, pa ističemo svoju prednost na račun drugih, što nije dobro a ni korisno.

Za sva tri bratstva vrijedi definicija Franjevaca, što ju je sastavio franjevački povjesničar Aleksandar Masseron, koja glasi:

– Sljedbenici su Reda, koji je osnovao jedan od najvećih genija čovječanstva. Nasljeduju kreposti i pogreške svoga utemeljitelja, ali kreposti umanjujući ih, jer ih ne mogu povećavati, a pogreške uvećavajući, jer nisu sposobni umanjivati.

To su eminentno simpatični i narodni tipovi, koji ostaju jednostavni u kompliciranom svijetu i veseli u žalostivom svijetu. Nikad se nijesu mogli složiti s Dominikancima usprkos cjelova svetog Franje i svetog Dominika, koji je nadnaravnog reda, dok su odnosi Franjevaca i Dominikanaca naravnog reda. Nikad se ne mogu slagati s Isusovcima, koji ih preziru, jer Isusovci preziru sve što nije aristokratsko i isusovačko. Nikad se ne mogu složiti ni međusobno iz nepoznatih motiva. Sačuvali su od prvotne dezorganizacije Reda jedan izvanredno sladak tek za anarhiju.

Ukratko! Strašna djeca katoličke, apostolske i rimske Crkve!«

Ovo zvuči pretjerano i teško, ali u stvari istinito i točno. I dok su izvorno u Zagrebu bili samo Malobraćani, sad su sva tri bratstva zajedno s Dominikancima, Isusovcima, Trećorecima i Salezijancima, a u Remetama i s Karmeličanima. I slažu se, premda svoje posebnosti nisu uklonili, a i ne pokušavaju ukloniti. Dobro je, da su uz transverzalu Zagreba – na istoku – Kapucini, na Zapadu Konventualci, a u središtu Malobraćani s Kaptola!

* * *

Franjino bratstvo je već za Franjina života poticajem i neposrednim zahvatom osvajalo Evropu. Ponajprije Italiju, a onda Španjolsku, Portugal, Njemačku i Francusku. Franjevci dolaze u Škotsku i Englesku, a preko Njemačke uhvatili su korijen u Češkoj i Ugarskoj do 1238. godine.

Na Duhovskom kapitulu braće 1219. u Asizu Franjo je odlučio razdijeliti svoju braću na pokrajine – provincije zvane, kojima će upravljati pokrajinski poglavari, koje je Franjo nazvao pokrajinski služitelji – ministri provinciales, dakle, služitelji svekolike povjerene mu braće. U stvari sluge prema onoj Kristovoj: »Ja nisam došao da mi služe, nego da služim i život svoj položim za mnoge!« Franjin pojam poglavara je služenje a ne gospodarenje, jer se manji brat ne smije nametnuti nad druge ni znanjem, ni položajem, a najmanje novcem.

Po svjedočanstvu suvremenika brata Jordana iz Jane (fr. Jordanus de Yane) 1219. godine su osnovane provincije i imenovana braća provincijali: u

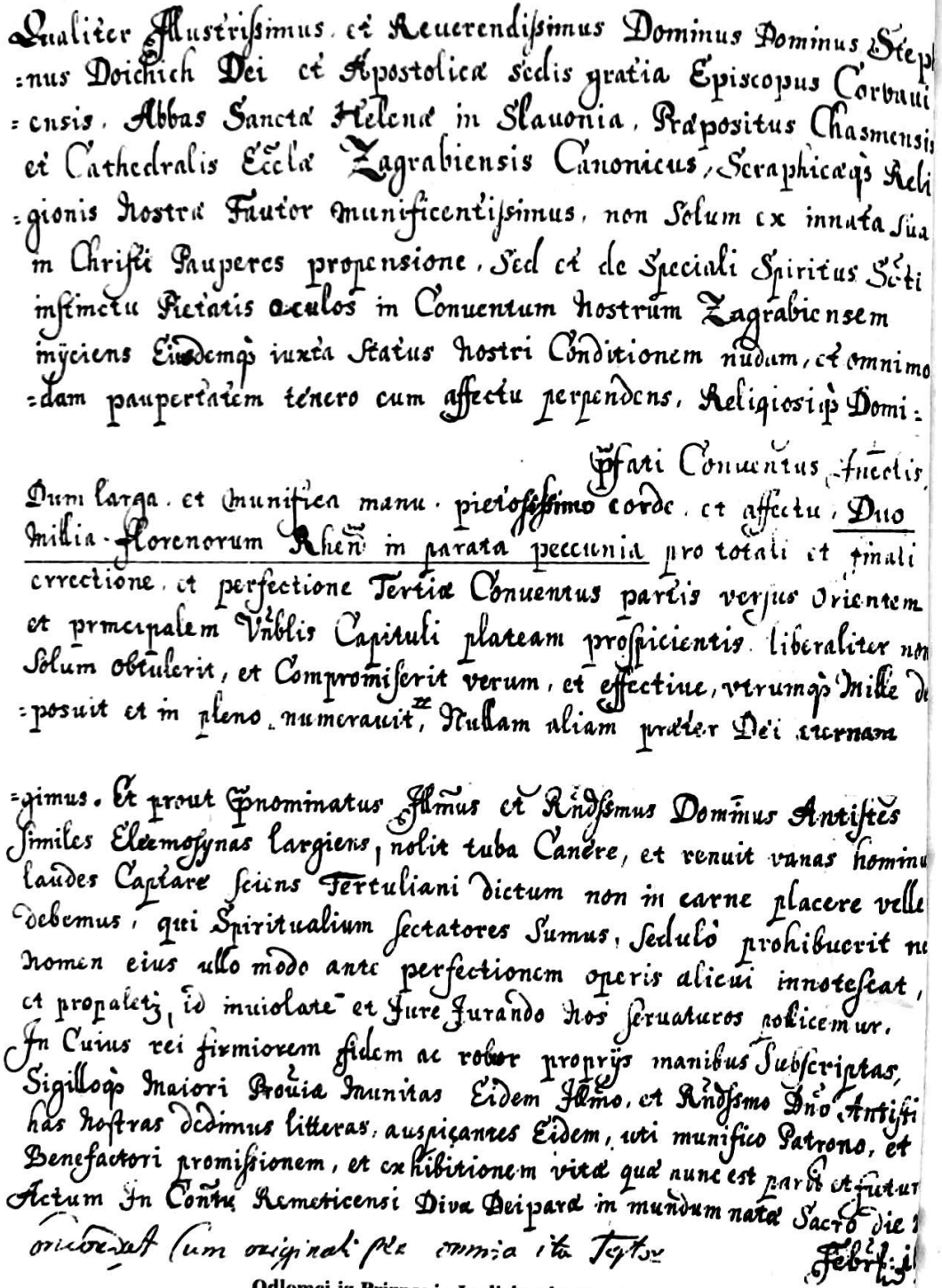

28 **Odlomci iz Priznanja Ladislavske Provincije darovatelji Stjepanu Doichichu za dar od 2.000 fl. Rhen.**

Francuskoj, Njemačkoj, Ugarskoj, Španjolskoj i u više pokrajina Italije (Mandić, Franjevačka Bosna, Rim 1968, str. 2). Jordan iz Jane u svojoj Kronici ističe, da je fra Ivan de Plano Carpino za svoga provincijalstva u Njemačkoj, a bilo je to između 1232-1239., poslao »braću franjevce u Češku, Ugarsku, Poljsku, Dansku i Norvešku« (o.c. cap. 55, Analecta Franciscana, I, 17). Prema tomu Franjevci su u Ugarsku došli preko Njemačke i u Ugarskoj se 1233. već spominju. U povelji izmirenja Ugarskog episkopata s kraljem Belom IV u rujnu te godine (1233) spominje se i provincijal Malobraćana u Ugarskoj (Prema D. Mandiću, o. c. bilješka 98, str. 22, A. Theiner, Mon. Hung. I, 119, n. 198). A spominju ga i papinska pisma izdana 16. VIII 1234. i 31. VIII 1235. (Cod dipl. III. pov. 356, str. 412 – ministro ordinis Minorum in Hungaria; Cod. dipl. III, pov. 386, str. 443). Ako papina pisma spominju provincijskog ministra Malobraćana u Ugarskoj 1234. godine, dokaz je to, da već tada postoje i samostani Malobraćana, kojima taj provincijalni ministar upravlja.

Postojanje Ugarske provincije Malobraćana u prvoj polovici 13. stoljeća (1233) za nas u Slavoniji je posebno značajno stoga, jer su Franjevci na području Slavonije došli preko Ugarske. A jer se tada Slavonijom naziva područje između Save i Drave od Štajerske do Srijema, nije ništa neobično, da su Franjevački samostani: Zagreb, Virovitica, Našice, Požega, Kostajnica i Gorbonok (Kloštar Podravski) sačinjavali Zagrebačku kustodiju na drugom mjestu u Ugarskoj provinciji, dok se samostani: Varaždin, Koprivnica i Ludbreg nalaze u Pečujskoj kustodiji na trećem mjestu Ugarske provincije. Isticati međutim, kako su to isticali Šematizmi Hrvatske provincije Sv. Cirila i Metoda (1904, 1925 i 1940.), da se neki samostani zagrebačke kustodije u Ugarskoj provinciji spominju već na Duhovskom kapitulu Reda 1260. za generala sv. Bonaventure, promašena je stvar. Povjesničar Reda Luka Wadding, doduše, bilježi u svojim »Annales Minorum« za 1260. godinu jedan »stari rukopis«, gdje se među samostanima Zagrebačke kustodije spominju samostani Našice i Požega. Wadding spominje Zagrebačku kustodiju u sastavu Ugarske provincije na drugom mjestu (o. c. t IV, str. 150, izdanje Ad Claras Aquas 1334.) Prema pisanju Mandića, Franjevačka Bosna, Rim 1968, str. 33, bilješka 6, o. Jeronim Golubić je 1908. i 1913. zorno dokazao, da Waddingov popis provincije i vikarija ne može potjecati iz godine 1260.

Pretpostavimo, da je Waddingov popis o postojanju osam kustodija u Ugarskoj provinciji mlađi od 1260. godine, Zagrebačka kustodija bi mogla postojati i prije od 1260. godine, kad je navodno registrirana u kapitulu u Narboni spomenute godine. A mogla bi već tada postojati, ako je vjerodostojan podatak, da je sam otac Franjo u Zagreb između 1219-1226 poslao brata Grgu kao kustosa i brata Ortolsa. Zašto zagrebačka predaja uz brata Grgu dodaje i ono – kustos, ako otac Franjo nije htio u Zagrebu osnovati kustodiju, kad je upravo na kapitulu 1219. ustanovio provincije?

Nagađanja, naravno, nijesu dokaz, ali Zagrebačka kustodija je povijesna činjenica, koju u 14. stoljeću možemo solidno utvrditi i dokazati. I ne samo njeno postojanje nego i samostane s područja Slavonije navesti.

U IX svesku »Annales Minorum« za 1400. godinu Wadding donosi tri kodeksa, u kojima se spominju sve franjevačke provincije a i kustodije u njima kao i samostani. Najstariji takav popis potječe iz 1344. godine, a označen je kao: MS Vaticanus ili Polychronicon. Drugi se naziva: Codex Impressus a potječe iz 1385. godine. Treći potječe iz 1399. a zove se: Codex Aracoelitanus. Sva tri popisa navode Ugarsku provinciju i u njoj 8 kustodija. Na drugome

mjestu nalazi se Zagrebačka kustodija sa svojim samostanima. U Zagrebačkoj kustodiji sva tri Codexa na prvo mjesto stavljaju Zagreb.

MS Codex Vaticanus iz 1344. godine donosi u Zagrebačkoj kustodiji:

1. Agrabiam – Zagreb
2. Vereucam – Viroviticu
3. Nerthem – Našice
   Gurbonich – Kloštar Podravski.

Nedostaju: Požega i Kostajnica.

Codex Impressus iz 1385. godine u Zagrebačkoj kustodiji piše:

1. Zagrabiae – Zagreb,
2. Virovitice – Virovitica,
3. Nesicae – Našice,
4. De Posega – Požega,
5. Constannicae – Kostajnica,
6. Gurbonich – Kloštar Podravski.

U vezi s ovim Codexom treba dodati značajan podatak, to naime, da je sadržaj ovoga popisa uzet iz knjige, koju sam osobno čitao, jer se nalazi tiskana u samostanskoj, varaždinskoj knjižnici, a nosi naslov: Fr. Bartolomeus de Pisis, De Conformitatae vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu Christi redemptoris nostri, Liber aureus, Bononiae aput Alexandrum Benatium, 1590. To znači: Brat Bartol iz Pize, Podudarnost života blaženoga Franje sa životom Gospodina Isusa Krista našega Otkupitelja, Bolonja kod Aleksandra Benacija 1590. Rukopisno knjigu je brat Bartol iz Pize napisao 1385, a rukopis Pizanov je kao zlatnu knjigu 1590. tiskao Aleksandar Benacije. Knjiga je značajna, što brat Bartolomej na 163. tiskanoj knjizi, kolona 3 prve knjige, donosi značajne podatke i o kustodijama Ugarske provincije s vrlo točnim nazivljem naših samostana s područja Slavonije pa i Zagrebačke kustodije.

Brat Bartol piše:

Custodia Zagrabiensis – Zagrebačka kustodija,
Locum Zagrabiae – mjesto Zagreb,
Locum Viroviticae – mjesto Virovitica,
Locum Nesicae – mjesto Našice,
Locum de Posega – mjesto Požega,
Locum Costannicae – mjesto Kostajnica,
Locum Gurbonich – mjesto Gurbonić – (Kloštar Podravski).

Vidljivo je, da su sva mjesta spomenutih samostana napisana onako, kako se i danas zovu. Osim Gurbonića ili Gorbonoka koji se prije Turaka tako zvao. Navode se redom njihova nastajanja. Prvi se spominje Zagreb, ali ne zato, jer se i kustodija zove – zagrebačkom. Dokaz može poslužiti upravo Custodia quinque Ecclesiarum – pečujska, u kojoj se na prvome mjestu navodi Varaždin, a ne Pečuh, koji je na drugom mjestu, a onda Koprivnica i Ludbreg, jer je Varaždin u toj kustodiji stariji postankom i od Pečuha, Koprivnice i Ludbrega.

Codex Aracoelitanus iz 1399. godine u stvari je Pizanov kodeks s malim i neznatnim promjenama:

1. Zagabrie,
2. Virovitice,
3. Nesice,
4. Posega,

5. Constannice,
6. Gurbonich.

Sva tri Waddingova popisa samostana Zagrebačke kustodije istim redom navode njezine samostane. Taj poredak posve sigurno svjedoči za starost navedenih samostana. Iza Zagreba kao najstarijeg samostana slijedi Virovitica, koja je pismeno zajamćena 1280. a onda slijede Našice i Požega. Požega iza Našica, jer se za Požegu zna, da je nastao samostan Franjevaca 1285., što za Našice slobodno istaknemo, da su smještene između 1280. i 1285. godine. Budući da se Gurbonić – Gorbonok, Kloštar Podravski spominje 1292. to za Kostajnički franjevački samostan možemo zaključiti, da je nastao između 1285. i 1292. godine. Jednako i u Pečujskoj kustodiji gdje je Varaždinski najstariji (1238.), Pečujski je na drugom mjestu, jer je središte kustodije a inače 1301. osnovan, Koprivnica 1290., a Ludbreški 1377. godine (o. c. t IX, str. 292).

4. Povijesna opravdanost zagrebačkog samostana

Još kao gimnazijalcu govorio nam je profesor latinskog i grčkog jezika, kako treba općenito učiti svaki učevni predmet. Nije dovoljno samo pamtiti određene knjiške postavke. Na svaki tako treba postaviti sam sebi i pitanje: da li je tako i zašto je tako. Za posljedice treba tražiti i određene uzroke. Nešto stvarno znam samo onda i u toliko koliko znam opravdati, obrazložiti i dokazati. Bez dokaza tvrditi, to je isto kao u vjetar duvati. Ako povijesna opravdanost postojanja zagrebačkog franjevačkog samostana na Kaptolu ne postoji, uzaludno je trošiti snagu i vrijeme. I obratno, ako povijesna opravdanost postoji, isplatit će se zagledati u kulturno značenje njenog postojanja u prostoru i vremenu za njegovo nadvremensko vrednovanje.

Polazna točka svakog monografijskog istraživanja svakog pa i zagrebačkog samostana uvijek je ista. Pita se: da li postoji i otkada postoji, tko ga je osnovao i s kojom svrhom?

Da postoji nije sporno: velik je i naslonjen na gotičku crkvu i gotički oblikovan toranj, dvospratna je građevina s istaknutim ulazom iz kaptolske ulice. Preostaje samo pokazati i moralnom sigurnošću zasvjedočiti: otkada postoji i tko ga je osnovao, da se onda u samom nazivu – samostan – uvidi i svrha njegova postojanja.

U susretu s bilo kojim redovničkim samostanom, a posebno s franjevačkim samostanima na području kraljevine Slavonije u 13. stoljeću, redovito se čuje: opet neki kralj ili plemić za ispokoj svoje duše ili duša svojih predaka podiže samostan i dovodi redovnike, da se za njih mole i žrtve prinose! Događalo se i to, ali ne uvijek i redovito. Kraljevi i plemići su to mogli lakše činiti i činili su, ali u tome plemenitom poslu sudjelovali su i mali ljudi siromašni vjernički narod uz zauzimanje i rad samih redovnika.

Zna se, da kralj Bela IV u svoje ime i u ime svoje žene Marije pismeno moli zagrebačkog biskupa Stjepana II, da ponovo dovede opatice u Ivanić (Kloštar), kako bi se u svojoj crkvi svete Marije molile i svete Mise prikazivale za kralja i njegovu kraljevsku obitelj (Cod. dipl pov. 271, str. 308-309). Dominikanci opet tvrde, da ih je u Čazmu i Zagreb poslije 1227. godine doveo zagrebački biskup Stjepan II (Šematizam zagrebačke nadbiskupije godina 1966, str. 185). Naš povjesničar Wadding svjedoči, da su franjevački našički samostan podigli vjernici uz pomoć braće (Paškal Cvekan, Franjevci u Abi-

nim Našicama, 1981, str. 33). A zašto početak zagrebačkog franjevačkog samostana ne bi smjela biti plemenita susretljivost Katarine udovice Galovićke, koja je preko svoga gosta oca Franje Asiškog zaželjela, da njegovi sljedbenici – Mala braća dođu u Zagreb, i nastane se trajno u njenoj kući i na njezinu komadiću kaptolske ravnice?! I da je to bilo još za života svetoga Franje između 1220. i 1226., a svakako prije 1227., kad je iza Stjepana I, zagrebačkog biskupa nastupio biskupsko služenje Stjepan II, koji je u Vlašku ulicu, a ne na Kaptol doveo oce dominikance, gradske propovijednike.

Ako Dominikanci nisu mogli doći na Kaptol poslije 1227. godine, kad je biskup Stjepan II gradio kanoničke kurije na kaptolskoj ravnici, još teže bi onamo mogla doći Manja braća, da ih udovica Galovićka na svojoj zemlji nije prije 1227. smjestila. Stoga mi je posve vjerojatna pismena tvrdnja, koju je član Ladislavske provincije i 1780. sam provincijal te provincije o. Leonardo Potočnjak, o. Henriku Waltereru, povjesničaru Reda napisao: »Javni spomenici (monumenta publica) i pisma (Brevea) rimskih biskupa gvardijanu u Zagrebu i Virovitici 1240. i 1270. i tolikih drugih godina izdana (ad quardianos Zagrabiensem et Verocensem 1240. item 1270. et et tot annis data) dokazuju da su ovi samostani davno prije postojali nego je Red u Bosni postojao. (Liber notitiarum, broj 7 – Varaždinski samostanski arhiv, knjiga velikog formata u kožu smeđe boje uvezana). U istom pak pismu o. Leonardo Potočnjak, a to pismo se čuva u Arhivu Jazu, Signatura IV d 61, sam Potočnjak je za gornju tvrdnju dodao kao dokaz: »Spondano attestante« – po svjedočanstvu Spondana.

U kratkom opisu prvog i glavnog samostana Ladislavske provincije Zagreba o. Leonardo Potočnjak piše, da je zagrebački samostan poslije Franjine smrti prozvan samostanom patrijarhe svetog Franje, jer je po svjedočanstvu starih Kronika zagrebački samostan utemeljio sam sveti Franjo, kad je prije svoje smrti sa svojim pratiocem bratom Iluminatom pohodio Zagreb i ondje kod neke pobožne i plemenite udovice Katarine Galović zvane u njezinoj kući primio konačište i toliku ljubav kao i njezinu i njezinih želja da po povratku u Italiju svoja dva brata, koji su prihvatili njegov način života, mjesto sebe pošalje. I on je poslao braću Grgura i Ortolsa. O tome svjedoči podignuta kapela sv. Franje i njegovo štovanje u Zagrebu« (o. c. str. 4).

Uz svjedočanstvo o Leonarda Potočnjaka vrijedno je dodati i zapisu o. Alojzija Posavca, djelatnika na početku 19. stoljeća koji je imajući smisao za povijesna istraživanja zapisao i neke značajne podatke o zagrebačkom samostanu, napose čza vrijeme od 1560. do 1610. godine, a nije mimoišao ni početke franjevačkog zagrebačkog samostana.

Posavec ističe: »Manja braća, koji su u ovim stranama radili za svoje spasenje i za spasenje drugih, posebnom su brigom i poštivanjem cijenili zagrebački samostan iz slijedećih razloga:

1. jer je Zagreb središnji samostan ovih predijela;
2. jer je sjedište biskupije;
3. posebno pak iz neprekinutog motiva poštovanja, jer je ovo mjesto sam sveti Patrijarha naš otac Franjo svojom osobnom prisutnošću odlikovao, budući je 1219. godine, trinaeste po svome obraćenju, vraćajući se Slavonijom s pratiocem svojim bratom Iluminatom od Soldana, od Saracena, gdje je vođu Saracena zajedno s njegovim narodom htio obratiti na Kristovu vjeru. Franjo je na ovome mjestu, gdje je sada zagrebački samostan, neko vrijeme boravio kao gost i od plemenite udovice Katarine Galović dobio zemljište za podizanje religiozne nastambe za svoju braću. Pošto se je otac Franjo vratio

u Italiju, svojim je osobnim nastojanjem i brigom malo kasnije poslao u Zagreb dva brata, naime brata Grgu i brata Ortolsa. Brat Grga je poslan kao kustos zagrebačke kustodije a brat Ortols kao njegov pomoćnik. Obojica su na dobivenoj zemlji Katarine Galovićke podigli skromno stanište i obnovili ruševine neke ondje napuštene crkve za službu, vjernome narodu« (o. c. Notitio str. 1, Miscellanea, ASV, in folio).

Ovo isto svjedočanstvo će ponoviti već davno prije, to jest 1587. povjesničar Reda, bivši general Reda Manje braće, pišući o zagrebačkom samostanu, poznati brat Gonzaga, u svome djelu »De origine Religionis et progressu, Romae 1587., str. 542«, doslovno: – Govori se da je zagrebački samostan osnovan u vrijeme blaženoga Oca Franje, isti ga je Otac – kao što neki hoće – pohodio osobno, a poslije su oci Grgur i Ortols pomoću različitih milodara obnovili ruševine koje su stršile...« Zagrebiensis Conventus a tempore B. P. Francisci fundatus dicitur; quem et idem Pater (tali qui volunt) in propria persona visitavit; et postea undique ruinam minitanten restaurarunt ex diversis eleemosynis patres Gregorius, atque Ortolsuo – latinski citat i hrvatski prijevod iz knjižice o. Damijana Damjanovića, Sveti Franjo u Zagrebu – na Kaptolu, str. 15). Ovaj podatak Gonzaga smješta zapisan 1301. godine i L. Wadding ga sa 1301. u Analima bilježi (A. Min. t VI, str. 6). Kad smo već kod navoda brata Gonzage iz 1587. godine, spomenut ćemo i jedan navod iz iste 1587. godine, a donosi ga Luka Wadding u svome XXII tomu na stranici 123, da se među samostanima Provincije svete Marije u Ugarskoj pod brojem 31 navodi samostan Svetoga Franje u Zagrebu (St. Francisci Zagrebiae).

Doslovna svjedočanstva donosi i Synopsis Descriptio Provinciae Franciscano – Ladislaianae Pro Conventu Veröcens in Archivio conservanda: compilata A. 1732, a taj je spis za sve samostane po odredbi kapitula Ladislavske provincije 1732. sastavio o. Matija Bedeković, tada gvardijan u Virovitici, kako to svjedoči »Matricula Prov. S. Ladislai Regis I str. 584, broj 2. Takav rukom pisani spis dobili su svi samostani Provincije. Arhiv virovitičkog samostana posjeduje i jedan uvezani rukopis neoznačenog svećenika Franjevca Ladislavske provincije, gdje se donosi i popis samostana Ladislavske provincije, koji je Ladislavska provincija službeno poslala za generalni kapitul 1743. u Rim. Spis **Descriptio** ima 34 stranice. U tome spisu nalaze se obilniji podaci o zagrebačkom samostanu nego drugdje. Početak opisa glasi: – Prvi i glavni samostan Ladislavske provincije je Zagrebački samostan svetoga patrijarha Franje, poslije njegove smrti nazvan. Smješten je u kraljevini Slavoniji i u zagrebačkoj biskupiji, u samom krilu i sredini zagrebačkog Kaptola, nedaleko od biskupova kaštela i katedralne crkve. Osnovan je u vrijeme svetoga Franje »nepoznate godine i autora. Isti je sveti Patrijarha pohodio 4 godine prije smrti. Isti je otac poslao braću Grgura kustosa i Ortolsa, koji su ovo mjesto obnovili i popravili (o tome svjedoči Kronika rukom pisana najstarija, koju je tiskom objavio o. Gonzaga). Tu je započelo božansko štovanje i hvalevrijedna pobožnost i proširivala se. Zbog velikog posjećivanja naroda ovo je mjesto bilo glasovito i poznato i stoga je u Ugarskoj provinciji Sv. Marije među premnogim samostanima uvijek bio, štoviše i među devet kustodija, od kojih se cijela Provincija sastojala, glava (caput) druge Kustodije bio je Zagreb, po kojemu se Zagrebačka kustodija zvala« (o. c. str. 2).

Druga po redu kustodija u Ugarskoj provinciji nosi naslov »Zagrebačka kustodija«, kako to sa sigurnošću potvrđuju tri spomenita popisa iz 14. stoljeća. U toj Kustodiji se bilježe osim Zagreba samostani u Virovitici, Našica-

ma, Požegi, Kostanjici i Gorbonoku (Kloštar Podravski). Zagrebački je samostan na prvome mjestu ne samo radi središta kustodije nego i stoga, jer se smatra najstarijim u kustodiji kao i samostan Varaždin u pečujskoj kustodiji, gdje se središte kustodije nalazi u Pečuhu. Ako sada potsjetimo, da se Virovitica kao drugi samostan Zagrebačke kustodije povijesno zapisano spominje 1281., kad je zagrebački biskup Timotej na blagdan Navještenja – 25. III – u crkvi Manje braće, sagrađenoj u čast Blažene Djevice Marije (que in honore beate virginis Marie est constructa) u Virovitici, izrekao izopćenje plemićima Gisingovcima (Cod. dipl. VI, str. 382-384), nije li to povijesno siguran dokaz da 1281. godine postoji i zagrebački franjevački samostan. Jednako i u odnosu na samostan u Gorbonoku, koji je utemeljen 1294. godine po Beli Kerenu. Postojanje zagrebačkog samostana naslućuje oko 1280. godine i Dr. Rudi Horvat, kad piše: »Ipak držimo, da je taj samostan postojao već oko god. 1280., kada je vjerojatno sagrađeno svetište franjevačke crkve u tadašnjem gotičkom slogu« (o. c. str. 17). Nije isključeno, da se zagrebački franjevački samostan spominje i godine 1303, kad se na mostu Cirkvenšćaku ili Medvednici, što je kasnije nazvan Krvavi most vodila borba između Kaptola i Greca. Krčelić piše, da je kanonik Pankracije, kantor i vikar sazvao sav klerikler i redovnike pod oružje, a pridružili su se i građani koji stanuju u Popovskoj ulici kanonika (in vila Popovska Vulicza habitabant Canonici – Hist. eccles. Zagreb. pars prima, str. 99). Redovnici, koji stanuju u Popovskoj vulici Kanonika mogli su biti prvenstveno Franjvci, što je posredno dokaz i za postojanje njihova samostana. No, prvi pisani spomen zagrebačkog samostana potječe iz 1323. godine. Radilo se o zagrebačkom biskupu Kažotiću, pa se u komisiji s dominikanskim priorom Augustinom zagrebačkim i Ivanom opatom Cistercita nalazio i otac Gvardijan Malobraćana u Zagrebu (ac P. Guardiano Minorum de Zagrabia – Krželić, o. c. str. 123).

U svome rukopisu »Notitio« o. Alojzije Posavec navodi, da su Manja braća za vrijeme kuge 1369. u Zagrebu, a bio je tada zagrebački biskup Stjepan IV, dvorili zaražene bolesnike i ostale građane, te su dva njihova brata u svome apostolskom radu i život izgubili (o. c. str. 2).

Godine 1464. turska se vojska u noći 30. rujna približila Zagrebu na desnoj obali Save. U sveopćem strahu Malobraćani su iz samostana sv. Franje obilazili zagrebačke ulice i tješili narod (Posavec, o. c. str. 3).

Kad su zagrebački kanonici po odredbi zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza 1476. morali svoje vrtove sa zapadne strane ograditi od novo trasirane ulice Opatovine, ta ograda se protezala »do vrta franjevačkog samostana« ističe Dr. R. Horvat, o. c. str. 43.

Za povijesnost zagrebačkog franjevačkog samostana od trinaestog do šesnaestog stoljeća, premda su podaci malobrojni, jer su dobrim dijelom stradali u požarima Zagreba 29. III 1645. a posebno 30. V 1731. godine, postoje ipak dovoljni podaci temelju kojih se kao sigurno može zaključiti:

1. Franjevci su posve sigurno došli u Zagreb i nastanili se na svome sadašnjem kaptolskom zemljištu još za života svoga utemeljitelja Franje Asiškog.

2. Njihov dolazak i nastanjenje iz navedenih razloga treba staviti u vrijeme između 1219. do 1226. godine, a nipošto ne poslije 1227. godine.

3. Zagrebački franjevački samostan je središte Zagrebačke kustodije u Ugarskoj provinciji i broji 6 samostana na području kraljevine Slavonije: Zagreb, Virovitica, Našice, Požega, Kostajnica i Gorbonok (Kloštar Podravski).

4. Opravdanje, da se druga po redu kustodija Ugarske provincije zove Zagrebačkom, nije samo to, što predaja postojano navodi da je otac Franjo poslao u Zagreb kustosa brata Grgu s bratom Ortolsom, nego i zato, jer je najstariji od svih samostana u toj kustodiji po godinama svoga utemeljenja, jer su između zapisane 1281. godine za samostan Viroviticu i 1294. za samostan u Gorbonoku navode u popisu Našice, Požega, Kostajnica.

5. Godina 1323. smatra se godinom, kad je po spominjanju gvardijana Malobraćana u Zagrebu pismeno spomenut i samostan zagrebački.

6. Za četrnaesto stoljeće povijesnost zagrebačkog franjevačkog samostana potvrđuju popisi Reda iz tri Kodeksa: 1344, 1385, i 1399. godine, a konačno i gotički oblikovano svetište današnje franjevačke crkve.

7. Svoj naziv: samostan svetog Franje, samostan je tako prozvan poslije smrti svetoga oca Franje poslije 1228. godine, a da se tako zvao i zove potvrđuje podatak Luke Waddinga da se u popisu samostana Ugarske provincije Svete Marije pod brojem 31 navodi »samostan svetog Franje u Zagrebu« (o. c. t XXII, str. 123). I testament biskupa zagr. Ivana de Alben 1433. gdje 50 fl ostavlja: claustro Zagreb. S. Francisci – samostanu s. Franje u Zagrebu (Krčelić, o. c. str. 168).

8. Prema zapisu A. Krčelića, a on za tu tvrdnju navodi Đuru Marcellevicha, biskup zagrebački Ivan de Alben na veliku subotu 1422. redio je za subđakona i đakona brata Jakova Marhijskog (de Placentia). Krčelić zatim piše, da je fra Jakov bio drug i suborac Ivana Kapistrana, a kasnije apostol Ungarije, kako to svjedoče pisma nadbiskupa Ostrogonskog, Kaločkog, te biskupa Varadinskog i Transilvanijskog papi Eugenu. Konačno je uvršten četama blaženika. I zaključuje: »Zagrabiense S. Francisci Monasterium, tanto alumno, iure potest gloriari – Zagrebački samostan svetoga Franje takvim se učenikom s pravom može ponositi (o. c. str. 161-162). Priznanje vrijedi, makar se ono de Placentia i ne odnosi na svetog Jakova Markijskog.

9. Od prvih početaka reda Manje braće postoji težnja i nastojanje, da se opsluživanje Pravila Malobraćana ublaži u pogledu siromaštva. Ta struja u Redu nosi naslov Konventualci, a smatra, da Manja braća moraju imati svoje samostane i neka određena sredstva i stalne prihode za svoje uzdržavanje kao i drugi samostanski redovi u Crkvi. Konventualsko shvaćanje franjevačkog siromaštva uvjetovalo je, da su Franjevci primali i na neki način posjedovali obradiva zemljišta, vinograde i druge izvore dohotka. Poznato je, da je i Ugarska provincija na svome kapitulu u franjevačkom samostanu Segesdu pod pretsjedanjem svoga provincijala Bartola rodom iz Virovitice prihvatila konventualsku praksu opsluživanja siromaštva 1415. i postala Konventualska. Dosljedno i Zagrebačka kustodija sa zagrebačkim samostanom na čelu. No, to stanje nije trajalo dugo. Za 40 godina o. Fabijan Igal, provincijal Ugarske provincije prihvaća 1454. obnovu (reformu) koja se u Redu pod utjecajem svetoga Bernardina Sijenskog, svetog Ivana Kapistranskog, a posebno pak djelovanjem svetog Jakova Markijskog provodila. Tada se Ugarska provincija prozva: »Provincija Ugarska reformiranih Konventualaca« i konačno 1523. dobi svoj poznati naslov: »Provincija Ugarske Svete Marije« (o. A. Posavec, Imago... Miscelanea I, str. 16, ASV). Samostani Zagrebačke kustodije su obnovu svoje Provincije provodili postepeno, a ne odjednom. Ako je točno, da je o. Jakov Markijski 1422. u Zagrebu postao subđakon i đakon, pa dosljedno i školovao se u zagrebačkom samostanu svetoga Franje, a 1432. je postao vikar Bosne, koja je pripadala opsluživanju Pravila (regularis opservantis), moglo bi se zaključit, da je 1422. u zagrebačkom samo-

Franjevačka crkva iz 1902.

stanu također postojalo takvo opsluživanje, to jest izvorno u Redu. Navod je pod uslovom: **ako!**

5. Prelomno razdoblje za zagrebački samostan

Franjevci zagrebačkog samostana svetoga Franje započinju 16. stoljeće kao redovnici od opsluživanja svoga franjevačkog pravila, a od 1517. godine odlukom pape Leona X, koji je uz vječnu šutnju Franjevački red razdijelio na Red Konventualaca i Red Manje braće, s predanjem pečata Reda generalu Manje braće, zagrebački franjevci pripadaju Redu Manje braće od opsluživanja u sastavu Ugarske provincije Svete Marije, koja se tako 1523. nazvala, a bez postojećih prijašnjih kustodija.

Međutim, dok su ove vrlo korisne promjene nastajale u Franjevačkom redu, opće zlo 16. stoljeća – turska opasnost nakon pada Beograda 1521. – donijela je strah i nesigurnost, jer zemaljski gospodari u Ugarskoj, Srijemu i Slavoniji mjesto sloge i stvaranja spremnosti opiranja i borbenosti za očuvanje domovine i svojih naroda, napadali su jedni druge, plijenili međusobno svoja imanja i sakatili svoje kmetove i bez borbe predavali Turcima svoje gospoštije i utvrđene gradove. Turci su se tako šetajući od Beograda pomicali na zapad i osvajali Srijem, dijelove Ugarske i Slavonije.

Godina 1526. porazno je svjedočanstvo nesloge, nadutosti i neodgovornosti ugarskog plemstva, koje je završilo tragičnim porazom i propašću u močvarama Mohača 29. VIII 1526. godine, gdje su franjevac i nadbiskup kaločki Pavao Tomori kao glavni zapovijednik ugarsko-hrvatske vojske zajedno s mladim i neozbiljnim kraljem Ljudevitom s mnogim biskupima i plemićima za nepuna 2 sata našli smrt. Preuzetnost ugarskog plemstva, da su sami bez čekanja hrvatske vojske sposobni oprijeti se caru turskom Sulejmanu I Osloboditelju, značila je uništenje ugarskog plemstva.

I ne samo to! Smrću Ljudevita, kralja, nastalo je pitanje njegova nasljednika i uobičajene borbe među kandidatima za nasljednika. Slavonski i ugarski plemići pristajali su uz Zapolju, a hrvatsko plemstvo je 1. I 1527. na Cetini pristalo uz Ferdinanda I Hasburgovca.

U rasplamsavanju te borbe zagrebački biskup Simon Erdedy sa svojim bratom Petrom Erdedy i Kristofom Frankopanom pristali su uz Ivana Zapolju, erdeljskog plemića, dok su stanovnici Greca – to jest Griča u Zagrebu pristali uz Ferdinanda I Hasburgovca. I nastala je 1529. borba između Kaptola i Griča. U toj borbi stanovnici Griča su pozvali u pomoć Ferdinanda I, koji im je poslao plemića Nikolu Turiana s tisuću vojnika veterana, ponajviše Španjolaca. Ovi nisu nimalo štedjeli Kaptol i kanonike. Opljačkali su sav Kaptol i zapalili. Stradao je tom zgodom i zagrebački samostan i crkva. Samostanska braća su se uglavnom bijegom uklonili, ali samostan nisu potpuno napustili. A. Krčelić je zabilježio: »Oci Malobraćani svetoga Franje od opsluživanja razbježali su se doduše, ali su se i povratili, budući da su dvojica od njih u tim metežima čuvali kuću« (PP. Minores S. Francisci de Observantia dilapsi fuere quidem; sed restituti etiam, duobus eorum, in his quoque turbis, domum servantibus« o. c. str. 216-217).

Kad su se prilike u Zagrebu i na Kaptolu smirile, zagrebački Franjevci su svoj popaljeni samostan i crkvu počeli obnavljati milostinjom naroda moleći od vrata do vrata. I oboje su obnovili i boravili, jer je kralj Ferdinand I 1560. godine i pismeno osigurao boravak i djelovanje Franjevcima u svim samostanima i rezidencijama Ugarske sve do njegove smrti. Prema tomu do

1560. franjevački samostan je djelatan u sastavu Ugarske provincije Svete Marije. Posljednji zagrebački gvardijan, koji se u zagrebačkom samostanu spominje zvao se o. Martin Dombrinus. Godina njegove smrti se ne navodi. No, važno je ono što je nakon toga slijedilo. Zagrebački Stolni kaptol je zagrebački franjevački samostan zaposjeo, a to svjedoči da u njemu nije bilo redovnika, jer su neki poglavari Ugarske provincije radi nedostatka braće taj samostan napustili (L. Wadding o. c. t XXIV str. 240, XV). U zaposjednuti samostan na Kaptolu smještena je škola za dječake i kleričko sjemenište. Bilo je to poslije 1561. godine.

Za vrijeme, dok su u samostanu spomenute škole zagrebačkog kaptola, pojavljuje se i novi gost, kojemu je stalo doći i nastaniti se u franjevačkom kaptolskom samostanu. Dolazi franjevac, član Provincije Bosne Hrvatske, koja se 1514. odijelila od Bosne Srebrene, imenom o. Luka Bletić ili Blešić i traži konak u napuštenom a od Kaptola zaposjednutom zagrebačkom franjevačkom samostanu. Zatraženo od Kaptola dobiva. I premda se radi o franjevcu, o. Luka Bletić je stvar vrlo lukavo smislio. Najprije malo samo otškrinuti vrata, a onda i cijelu kuću zaposjesti.

Mislite li da je to zlonamjerno izmišljenje! Nipošto. Odijeljena Bosna Hrvatska od Bosne Srebrne, gdje vladaju Turci, doživljava, da joj Turci osvajaju samostan po samostan na području Like i Krbave i ona se smanjuje. Prema općem ovlaštenju pape Siksto IV pismom »Romanus Pontifex« godine 1473. i papa Julije II pismom »Hodie emanarunt« godine 1511. franjevci Bosne Hrvatske i Bosne Srebrne mogu radi teških prilika u vremenu turskih osvajanja slobodno zaposjesti svaki napušteni samostan Ugarske i Slavonije, ako im to dopuste svjetovni gospodari tih područja. Na taj su se način nastanili franjevci Bosne Hrvatske 1517. godine u Brdovcu, jer im je župnu crkvu dodijelio neki plemić Silaj ili Selul. A kad su se pobunili zagrebački biskup Simon Erdedy i zagrebački Kaptol, Franjevaci su doduše napustili Brdovec, ali im je Silaj na svome zemljištu u Gorici (danas Marija Gorica) 1529. sagradio samostan i crkvu i ondje se nastaniše.

Doći u Zagreb franjevci Bosne Hrvatske su ne samo željeli doći, nego im se napuštanjem zagrebačkog samostana pružila idealna prilika. Poslužili su se svojim članom o. Lukom Bletićem, koji je od Kaptola zatražio konak u samostanu, gdje je bila sjemenišna škola i klerikat. I uspio je. A kad se ukonačio uprava provincije Bosne Hrvatske zatražila je od generalne uprave Reda Manje braće, da zagrebački samostan Ugarske provincije Svete Marije dodijeli Bosni Hrvatskoj uz slijedeće opravdanje: Provincijal Ugarske provincije radi velike opasnosti ne može pohađati zagrebački samostan, a uzto Ugarskoj provinciji nedostaju braća. Na sastanku generalne uprave u srpnju u Napulju 1590. službeno i obavezno donijeto je rješenje, koje glasi:

– Zagrebački samostan provincije s. Marije Ugarske, jer provincijal rečene provincije radi njegove velike opasnosti ne može pohađati braću, a i stoga jer ista provincija radi pomanjkanja braće mnogo trpi, zato Bosni Hrvatskoj treba ga učlaniti i učlanjenim proglasiti« (Conventus Zagrabiensis provinciae s. Mariae Hungariae, quia per provincialem dictae provinciae visitari non potest, nisi magno ipsius periculo, ac propterea quia eadem provincia maxima fratrum penuria vel maxime laborat, idcireo Bosniae Croatiae incorporetur et incorporatus declaretur«... L. Wadding, o. c. tom. XXII, 294, XVI, str. 314, Greiderer, Germania franciscana, tom 1. lib. 2, n. 205, pag. 153).

Uprava Reda je 1590. učlanila zagrebački samostan provinciji Bosni Hrvatskoj i braća te provincije su do 1601. godine u tome samostanu bijedno životarila. Ugarska provincija Svete Marije nije bila zadovoljna rješenjem generalne uprave Reda i uporno su tražili od generala Manje braće, da im se povrati uzeti zagrebački samostan Svetoga Franje. Nastojanja su konačno uspjela. General Reda Manje braće o. Arkanđeo iz Mesine, donosi odluku, koja je izdana u Rimu u samostanu svete Marije de Aracoeli 20. listopada 1607. godine, kojom se samostan svetoga Franje u Zagrebu 1590. dodijeljen provinciji Bosni Hrvatskoj povraća sada Ugarskoj provinciji Svete Marije.

Dekret o. Arkanđela de Messina, generala Manje braće glasi:

– Budući da samostan zagrebački pripada našoj Ugarskoj provinciji Svete Marije, a sad ga naša Provincija Bosna Hrvatska ne znam kojim pravom i razlogom drži i nekoliko godina je držala, možda radi nedostatka braće Ugarske provincije, pristankom nekih poglavara. Sada pak oci svoje Ugarske provincije požurujući traže povraćanje, zapovijedamo svetom poslušnošću pod kaznu izopćenja ocima i braći naše provincije Bosne Hrvarske, da odmah po primitku ovoga pisma spomenuti zagrebački samostan povrate provinciji našoj Ugarskoj svete Marije sa svim crkvenim odijelima, kaležima, relikvijama, knjigama i orglicama, koje tom samostanu pripadaju, i svim pobožnim ostavštinama ili darovima. Prečasnom ministru Ugarske provincije pod istim kaznama i cenzurama zapovijedamo, da onamo redovničku braću sebi poslušnu šalju, dok braća provincije Bosne Hrvatske napuste mjesto, da prazno mjesto ne ostane sa sablaznošću i opasnošću.« (L. Wadding o. c. t. XXIV, Ad Claras Aquas 1934, str. 240, XV, i Greiderer o. c. tom. 1, str. 154).

Nema sumnje, da je ovo generalovo rješenje pospješio i provincijal Ugarske provincije Svete Marije o. Franjo plemeniti Drašković, koji je 1606. izabran u Požunu. Po primitku generalove odluke provincijal Drašković je došao u Zagreb, da preuzme samostan, odakle su izašli kaptolski đaci i sjemenište klerika, a napustila su i svoje konačište dva člana Provincije Bosne Hrvatske. Drašković o. Franjo kao tadašnji provincijal Ugarske provincije Sv. Marije dao se na posao. Napuštenu i ruševnu crkvu Sv. Franje nastoji urediti i osposobiti za vršenje božanskog štovanja. Izgleda, da je tada prizidao uz tijelo gotički oblikovane lađe kapele, koje su u žurbi obnove bile samo prilijepljene uz stare zidove crkve, kako se to ustanoviti moglo u obnovi poslije potresa 1880. godine. Obnovio je i stari samostan, kojeg je kao provincijal proglasio formalnim samostanom. A kako je kasnije sam napisao u svojem izvještaju 1636. godine bilo mu je posebno stalo, da u zagrebački samostan smjesti i studij filozofije za cijelu Ugarsku provinciju, kako bi podigao ugled zagrebačkog samostana u Zagrebu i u cijeloj kraljevini. Izgleda da je tu bio i teološki studij i stanovalo je 36 braće franjevaca. Smatra se, da je taj studij u Zagrebu započeo djelovati 1613. godine (Arhiv zagrebačkog samostana).

Svako nastojanje i uspješan rad ima i svoje protivnike. Članovi Provincije Bosne Hrvatske nisu se mogli pomiriti s gubitkom zagrebačkog samostana, pa su 1625. godine predobili za svoju namjeru ponovnog povratka u Zagreb kanonike zagrebačkog Kaptola, koji je taj po njima odobreni zahtjev uputio zagrebačkom biskupu Petru Domitroviću. No, razboriti je biskup 13. V 1626. odgovorio upravi Bosansko Hrvatske provincije, kako smatra opravdanim njihov zahtjev o pripojenju zagrebačkog samostana njihovoj provinciji, jer ga s njom veže isti jezik (što je provincijal o. Bonaventura Spona 31. I 1625. iznosio kao glavni razlog povraćanja zagrebačkog samostana Provinci-

ji Bosni Hrvatskoj), ali biskup Domitrović piše, da odlučna riječ u toj stvari pripada generalu Reda (Fermendžim E. Acta Croatiae potissimum ecelesiastica, str. 30. Rukopis se čuva u Hist. institutu Jazu br. XV/I. Citat je moj iz F. Hoško, Škole hrv. franj. prov. Ladislava, Zagreb 1968, str. 26).

U prelomnom vremenu postojanja zagrebačkog samostana značajnu i providnosnu ulogu odigrao je upravo o. Franjo Drašković, koji je shvatio značaj postojanja zagrebačkog samostana u Zagrebu. Razmjerno mirno vrijeme poslije mira s Turcima na ušću rijeke Žitve 1606. iskoristio je o. Franjo Drašković za obnovu samostanske crkve i samostana u Zagrebu. Godine 1610. prestao je vršiti službu provincijala Ugarske provincije i postao je gvardijanom u samostanu Sv. Franje u Zagrebu i kroz 30 godina je tu službu u Zagrebu vršio. I kao takav mogao je izvršiti sve svoje nakane i zamisli o obnovi crkve i samostana. Kao plemić imao je vezu s mnogima, koji su ga u njegovu radu i novčano pomagali. Posebno pak Eufrozina Palfi, udovica Jurja Ratkaja, velikotaborskog vlastelina. Da je samostanska crkva bila do 1624. osposobljena za vršenje liturgijskih čina svjedoči jedan fatalni događaj. Za oluje 26. V 1624. a bio je blagdan Duhova grom je udario u 9 sati navečer u stolnu zagrebačku crkvu i zapalio je krov stolnice. Vatra se rasplamsala oko 11 sati i katedrala je gorjela. Požar je probio u svetište crkve. Zapalio se i biskupski dvor, koji je bio jednokatna drvena zgrada. Kad je tadašnji zagrebački biskup Petar Domitrović zapazio vatru u svetištu, a nitko se nije usudio ući u crkvu, on je gologlav i bosonog, obučen samo u noćnu haljinu utrčao u crkvu i iz svetohraništa izvadio pokaznicu i ciborij i držeći ih u rukama probio se kroz vatru i iznio ove dvije svetinje. Pohranio ih je u franjevačkoj crkvi na Kaptolu. U znak zahvalnosti Bogu, biskup Petar Domitrović je kasnije odredio, da svake godine na blagdan Duhova ide procesija s Presvetim iz Stolice u franjevačku crkvu gdje je biskup slavio svečanu Misu. Taj se običaj održao sve do biskupa Vrhovca, koji je taj ophod ukinuo.

Drašković je obnovio i zagrebački samostan, a to znači, da je popravio stari samostan, o kojemu se pobliže ništa ne zna. Temeljitiji rad na starom samostanu Drašković je obavljao tek oko 1634. godine, jer je 18. V 1634. upućena molba kralju Ferdinandu, da u ime državne pomoći općina u Križevcima, gdje je tada od 1627. postojao franjevački samostan Ugarske provincije Sv. Marije, ustupi svotu jednogodišnjeg poreza, što ga vjerojatno gradskoj općini plaćao križevački samostan (Prov. arhiv. Doc. spect. errectionis).

Svoje veliko i zaslužno djelo za postojanje i razvoj samostana Sv. Franje u Zagrebu o. Franjo Drašković dovršio je svetačkom smrću u zagrebačkom samostanu 1637. u dubokoj starosti. Njegovo tijelo nakon 30: godina nađeno je neraspadljivo, a Franjevci su mu spomen obilježili lijepom uljanom slikom, gdje u obliku portreta sjedi za stolom s desna u lijevo pred Raspelom. Lijevom rukom drži malu knjižicu, u koju kažiprstom obilježava stranicu iz koje je čitao, a desnom iznad stola drži tri knjige i uz njih tintarnicu, u kojoj je umočeno gušće pero. Iz usta mu izlazi latinska rečenica: Pro Deo et patria – Za Boga i domovinu! Ispod slike piše: Franciscus Draskovich primarius Prov. Pater et ornamentum plenus dierum et meritis clarissimus. Zagrebiae in gvardianatu. Franjo Drašković prvi provincije Otac i ukras pun dana i zaslugama preslavan. U Zagrebu u gvardijanatu 30 godina.

Za nepunih osam godina poslije smrti o. Franje Draškovića njegovo nastojanje i trud: – samostan i crkvu sv. Franje uništio je veliki požar Zagreba 1645. godine. Oko 10 sati navečer 29. IV te godine nastao je požar u kući

Ivana pl. Ručića, podžupana zagrebačke županije na Markovu trgu. Neki pijani đak, stanar u spomenutoj kući nespretnošću je uzrokovao požar, koji se, jer je duvao jaki vjetar, prenio na krov Markove crkve a onda na gotovo cijeli Grič. Vjetar je duvao sa sjeverozapada na jugoistok pa je vatra spalila i kamenita vrata, a onda je prešao i na Kaptol, gdje su izgorjele sve kanoničke kurije, Opatovinu i Franjevački samostan i crkvu. Pošteđena je bila samo crkva Sv. Marije. Izgorio je i biskupski dvor i sve kuće u Vlaškoj ulici.

Nakon strave, nemoći i nesigurnosti Bog svojih ne ostavlja. Nada nikada ne vara, a vjera naplaćuje pouzdanje. Trebalo je početi iznova. I kaptolski Franjevci su prionuli na posao. Išlo je lagano, ali isplatilo se kao i uvijek prije.

Najprije su Franjevci podigli skromnu samostansku zgradu. Vjerojatno onaj zapadni trakt. U tome poslu pomogla je kneginja Elizabeta Moškon, rođena Erdedy. Tu je moglo do 1656, kad je postala samostalna Kustodija Sv. Ladislava, kralja, odijeljena od Ugarske provincije Sv. Marije, stanovati više braće. Te iste godine (1656) postavljen je temelj značajnog južnog samostanskog trakta, koji je podignut na dva kata iznad prizemlja u duljini od 28 orgija, a to iznosi 53,88 m. Gradnja tog trakta dovršena je 1669. godine pobožnim legatom gosp. Franje Keglevića, slobodnog barona, a uz to dobrim dijelom radom braće i doprinosom vjernika (Descriptio iz 1743, sastavljen za Generalni kapitul, str. 3).

Kneginja Elizabeta Moškon, rođena Erdedy svojim je novcem proširila, obnovila i popravila samostansku crkvu. Svojim novcem ista je gospođa Elizabeta do visine stropa svetišta podigla i novi veliki oltar. Stolarski i kiparski radovi iznosili su 960 ranjskih forinti. Knez gosp. Emerik Erdedy taj je oltar dao pozlatiti. Pozlata je stajala 2050 ranjskih forinti. Šteta što se nigdje ne opisuje taj oltar, a morao je biti doista veličanstveno djelo, kad je stajao 3100 forinti!

Pred tim oltarom u kripti crkve željela je Elizabeta Moškon biti i sahranjena. Dobročiniteljičina želja se i ispunila: sahranjena je pred velikim oltarom u crkvi.

6. U Zagrebu se rodila Ladislavska kustodija

Za turskih osvajanja Slavonije u 16. stoljeću nestali su svi samostani Zagrebačke kustodije u sastavu Ugarske provincije koju se od 1523. naziva Svete Marije. Preostao je samo Zagreb, Varaždin i djelomično Koprivnica. Radi nedostatka braće u Ugarskoj provinciji i zagrebački je samostan kroz desetak godina bio napušten. Nastojanjem i velikom ljubavlju i zauzetošću o. Franjo Drašković, kao provincijal Ugarske provincije oživio je zagrebački samostan 1609. i kao gvardijan u njemu 30 godina povratio je njegov ugled i značaj.

Sedamnaesto stoljeće je započelo mirnijim vremenima na području ostataka hrvatskog kraljevstva mirom na ušću rijeke Žitve. Vjerski život se počeo slobodnije razvijati. I premda su Franjevci djelovali tada samo u Zagrebu i Varaždinu i u graničnom samostanu Štajerske u Ormožu, franjevačka misao se počela obnavljati, pa su osnovani samostani u Križevcima 1627., u Remetincu 1636, u Ivaniću 1639, i u Krapini 1641. Svi su ušli u Ugarsku provinciju Sv. Marije. No, radi udaljenosti od svoga provincijskog središta Budima u Ugarskoj, na slavonskom području Ugarske provincije vršio je vlast imenovani provincijski komisar s određenim ovlaštenjima vlasti provincijala.

Prvu službu provincijskog komisara nad slavonskim samostanima vršio je o. Franjo Drašković kao zagrebački gvardijan. Poslije njega o. Gabrijel Kirinić, pa posljednji o. Danijel Kraljić. S vremenom je između braće Mađara i Hrvata nastajao sukob i trvenje, jer franjevci iz Slavonije nijesu mogli sudjelovati na provincijskim kapitulima i kongregacijama. Osjećali su se prikraćeni. Nastajalo je nezadovoljstvo i napuštanje Ugarske provincije s prelazom u Provinciju Bosnu Hrvatsku. I sve tako, dok se 1653. nije našao o. Timotej Megyurescki kao gvardijan u Zagrebu. Obrazovan, sposoban, odlučan i neustrašiv našao je istomišljenike u gvardijanima samostana: Križevci, Remetinec, Ivanić, Krapina, Varaždin i Ormož, i njih sedmorica odlučili su odcijepiti svoje samostane od Ugarske provincije. Voditelj ovog značajnog nastojanja bio je o. Timotej Međurečki, po krvi plemenitaš iz Međurače. Obratio se Generalu Reda i iznio razloge zatraženog odijeljenja:

1. Provincijali Ugarske provincije ne mogu radi turske vladavine redovito pohađati braću u slavonskim samostanima.
2. Gvardijan i ostala braća dužnosnici vrlo teško i s velikim opasnostima mogu ići na kapitule i kongregacije, često uz životnu opasnost od razbojnika i turskih vlasti.
3. Provincijski kapituli i kongregacije redovito se vrše u jesen, kad se samostanci moraju u Slavoniji prošnjom brinuti od čega će živjeti.
4. Imenovani provincijski komisari nijesu često poštivani i mnoga ih braća ne slušaju, a to služi sablazni.
5. Vizitatorima pred kapitul ne mogu osigurati njihovo putovanje od samostana do samostana, a i pristojno plaćati.

Dva puta je o. Timotej Međurečki morao ići u Rim, jer su se Mađari uporno opirali odijeljenju Hrvata u želji da postanu samostalni. Postojale su u lažne podvale, pa i podmićivanje, ali uporni o. Timotej nije posustao nego konačno i postigao opravdano osamostaljenje. Značajnu ulogu pri tome poslu odigrao je generalni komisar o. Pavao de Tauris, rođeni Karlovčan zvani Jančić i na Kapitulu Kustodije 15. prosinca 1655. u zagrebačkoj blagovaonici proglašena je **»Ilirska kustodija sv. Ladislava, kralja«.** Prvim kustosom izabran je o. Timotej Međurečki, a za njegova tri savjetnika, definitora, izabrani su o. Đuro Gajer, o. Emerik Hranilović, o. Emerik Izaak. Ovi su pak izabrali gvardijane samostana:

Za zagrebački samostan – o. Matiju Jantolovića;
Za varaždinski samostan – o. Ladislava Peharnika;
Zaormoški samostan – o. Atanaziju Nuštera;
Za križevački samostan – o. Maksimilijana Kalčevića;
Za remetinečki samostan – o. Ignacija Tuka;
Za ivaničkog samostana – o. Bartola Pavlinovića;
Za krapinskog samostana – o. Mojsija Kirali.

Osmina blagdana Bezgrješne Djevice završila je u Zagrebu s velikom radošću braće i svečanim »Tebe Boga hvalimo«. Svoje prve korake Kustodija je započela u glavnom gradu svih Hrvata – na Kaptolu, gdje je otac Franjo boravio.

Nakon osnivanja slijedila su pismena odobrenja, a posebno odobrenje i potvrdu dao je papa Aleksander VII bulom »Ad perpetua rei memoria« od 20. VI 1656. godine.

Prvo nastojanje osnovane Kustodije odrazilo se upravo u zagrebačkom samostanu. Odlučeno je, da se zagrebački samostan osposobi za svoje središte u Kustodiji. Već slijedeće 1656. godine postavljen je temelj najvećeg samostanskog trakta s južne strane, prema samostanskom vrtu. Duljina te nove samostanske zgrade iznosila je 28 orgija, što u metrima iznosi 53,088 m. Budući da se zgrada toga samostanskog trakta gradila sve do 1669. godine, kad je Kustodija postala Provincijom, a uprava kustodije je 17. I 1657. odlučila podići »studium philosophicum – studij filozofije sa 10 studenata i 14. I 1658. i otvorila taj studij u zagrebačkom samostanu, s lektorima: o. Antunom Blacheus i o. Ladislavom Peharnik, dokaz je to, da taj novograđeni samostanski trakt nije građen na starom, srušenom samostanu, nego izvorno, na mjestu, gdje prije nije bilo samostana. Samostanska zgrada, u kojoj su braća do dovršenja glavnog samostanskog krila stanovali i radili bio je zapadni trakt, koji je kneginja Elizabeta Moškon, rođena Erdedy poslije požara 1645. ponovo podigla ili kako »Descriptio iz 1743« bilježi: »ponovo je podignuta skromna zgrada samostana, u kojemu se moglo stanovati – dosta veliki broj braće«. Za dovršenje južnog, najvećeg i najdubljeg zagrebačkog samostanskog trakta podignuta na dva kata doprinio je i legat Franje Keglevića, slobodnog baruna od Bušina, a najviše rad samostanske braće i milodari vjernog zagrebačkog puka. Da je ideju i poticaj za tu gradnju dao prvi kustos Kustodije ne može se sumnjati, ali nigdje nije zabilježeno. Ne zna se ni tko je vodio gradnju sa strane kvalificiranog meštra graditelja. Naslutit se samo može, da je u izvornoj zamisli tog južnog trakta bila uključena i kapela Sv. Franje kao spomen obilježje njegova konaka u kući udovice Katarine Galovićke, što se kasnije moglo i ostvariti na način, kako to još i danas to svetilište u južnome samostanskom traktu svjedoči.

Kad je riječ o skromnoj samostanskoj zgradi, što je svojom velikodušnom novčanom milostinjom omogućila kneginja Elizabeta Moškon, uvjeren sam, da je dio tog samostana, dozidan i uz južni dio crkve, jer je ista dobročiniteljica u to vrijeme svojim novcem **»proširila,** obnovila i popravila« samostansku crkvu (Descriptio iz 1743.). Ovo **»proširila«** sigurno se odnosi na onih šest kapela, što su **prilijepljene** uz južni i sjeverni zid gotički oblikovane lađe. Obnova crkve poslije potresa 1880. potvrđuje to moje uvjerenje, jer je južna strana samostana dopirala do visine crkvenog krova. Istočni trakt današnjeg samostana tada nije postojao, jer je sagrađen u posljednjem desetljeću sedamnaestog stoljeća, kako to svjedoči i ovaj Dojčićev grb istočnog trakta.

Pet godina postojanja Kustodije Sv. Ladoslava sa sjedištem u Zagrebu potvrdilo je svoje postojanje i na taj način, što se Kustodija povečala za dva novoosnovana samostana. Samostan u Koprivnici je otvoren 1657. godine, a zalaganjem Nikole Zrinskog, hrvatskog bana, osnovan je franjevački samostan u Čakovcu 1659. godine uz pristanak otaca Isusovaca u Varaždinu, kanonika u Zagrebu i potvrdu zagrebačkog biskupa Petra Petretića, vrlo naklonjena Kustodiji Sv. Ladislava.

7. Nakon Kustodije nastala je Provincija

Poslije uspješnog osnutka Ladislavske kustodije, koja je imala 7 samostana i samostan sestara Klarisa Presvetog Trojstva u Zagrebu napadaji i osvade braće Ugarske provincije nijesu prestali nego se još većma povećavali. Našlo se i među braćom u Kustodiji koji su bili nezadovoljni s naslovom Kustodije. Bili su slični Izraelcima, koji su mrmljali radi lonaca mesa i boljeg

življenja prije odijeljenja od Marijanske provincije. Mnogo brige i truda tiskala je leđa kustosa o. Timoteja Međurečkog. Najbolje je to opažao zagrebački biskup Petar Petretić, koji je prijateljski želio pomoći nastaloj Kustodiji na taj način, što je pokrenuo misao, da se hrvatskim samostanima pridruče samostani iz Bosne Hrvatske na području zagrebačke biskupije, to jest samostan u Jaski, Sv. Leonardu, Samoboru, Gorici i Klanjcu. Na taj bi se način uz dodatak i samostana na Trsatu našli zajedno hrvatski franjevci i mogli postati Provincija. Petretić je o tome pisao Svetoj Stolici, generalu Reda i o. Pavlu Jančiću.

Bila su to lijepa nastojanja zagrebačkog biskupa, koji je želio da bude sjedinjeno u jednu provinciju, što se u stvari nalazilo na području istoga govornog područja i gdje su franjevci svećenici trebali hrvatski propovijedati. Dalekovidni je Petretić dobro znao, da će jednom ipak onih pet, a kasnije 7 samostana naći svoje mjesto u jednoj, hrvatskoj franjevačkoj provinciji.

»Neumorni promicatelj oslobođenja od Marijanske provincije« (Matr. I, 89). Timotej Međurečki kao kustos Ladislavske kustodije sudjeluje 1658. godine na generalnom kapitulu Franjevačkog reda u španjolskom gradu Toledu. Kako se tu pokrenulo pitanje Ladislavske kustodije, Međurečkog su pretstavnici Marijanske provincije javno napali. O Timotej je pred kapitularnim plenumom potpuno porazio svoje protivnike. Oborio je nastojanja o. Silvestra a Mory, provincijala Marijanske provincije i o. Augustina Podgajčića, delegata iste provincije. Matricula I, str. 89-90 navodi, da je kustos Međurečki »dostojanstveno nadvladao i slavno ih ušutkao kao one koji nepravedno posižu za tuđim« (»sollemniter convincit ac veluti aliena iniuste praetendentes gloriose confutavit«).

Nakon Toleda topio se led i za 3 godine »znojem, naporima i putovanjima« (»sudoribus, aerumnis et itineribus«) »neslomivi otac Timotej« (»irrefragabilis Pater Timotheus« Matr. I. str. 89-90) je postigao cilj: proglašenje Ladislavske provincije. Sve to ipak »prvenstveno Božjom pomoći, zbog pravedne stvari i pouzdavajući se u vlastitu okretnost« (»auxilio imprimis Dei, justitia causa, ac dexteritate propria« Matr. I, str. 89).

Bulom pape Aleksandra VII »Ex commisi Nobis divinitus« izdanom 16. srpnja 1661. Ladislavska kustodija se podiže na ures nove Provincije u Redu (»in novam dicti Ordinis Provinciam a nobis erigi« Matr. I, str. 92). A sastoji se od samostana u: Zagrebu, Varaždinu, Ormožu, Križevcima, Remetincu, Ivaniću, Krapini, Koprivnici, Čakovcu i samostan Klarisa u Zagrebu.

Postojanje Ladislavske provincije službeno svojom carskom Diplomom potvrđuje i car Leopold I, koja je izdana u Požunu 27. VII 1662. godine.

Prvim provincijalom i vizitatorom »Provincije Sv. Ladislava, kralja u Slavoniji imenovan je o. Timotej, Međurečki, koji je sazvao neke gvardijane Kustodije, kustosa Maksimilijana Tkalčevića i njegova tri definitora u Ormoš, gdje je 18. X javno pročitao papinu Bulu o proglašenju slavonske provincije Sv. Ladislava, kralja, a zatim najavio vizitaciju samostana i prvi provincijski kapitul, koji će se održati u Ormožu 2. siječnja 1662. godine.

Prva uprava Provincije Sv. Ladislava, kralja u Slavoniji

Provincijal: o. Timotej Međurečki,
Kustos: o. Maksimilijan Tkalčević,
Definitori: o. Atanazije Nusser,
o. Ignacije Tuk,
o. Antun Blakeus,
o. Abraham Zelenić.

Franjevačka crkva – pogled na kor – 1902.

Značajno je ovdje istaknuti, da je o. Timotej Međurečki, reda Manje braće regularnog opsužlivanja dobio službeni naslov: »teolog i generalni propovijednik, provincije upravo spomenute, prvi i trajni otac (primo et perpetuus Pater) Provincije a zasada provincijal i po snazi auktoriteta i punine vlasti pretstojnik i komisar po odredbi Sv. Stolice i našega generala.«

Povjerenje, koje je o. Timoteju iskazao general Reda i sveta Stolica najbolje je svjedočanstvo, kakav je ugled u Crkvi i u Redu uživao prvi provincijal i utemeljitelj Slavonske provincije Sv. Ladislava. Teške prilike u Kustodiji tražile su čvrstu i pouzdanu ruku, razborita, obrazovana i nadasve dobra redovnika i oca. Timotej je znao, što treba i kako treba postupati i zaključci prvog kapitula nove provincije u Ormožu o tome svjedoče. Sastavljena je prva Tabula, a podijelom dužnosti osoblja i službi u samostanima Provincije. Obzirom na zagrebački samostan, određeno je, da se neki Argentorium u Zagrebu pošalje u Tursku, gdje bi se skuplje prodao i taj novac poslao za potrebe varaždinskog nemoćišta (infirmariae – Metr. I, str. 111). Zagrebački gvardijan je dužan uvezati neuvezane knjige za biblioteku (o. c. str. 104, ad 23). Za gradnju krapisnkog samostana dužan je dati 26 mletačkih škuda (o. c. str. 107, ad 37). U zagrebačkom se samostanu svakog tjedna – utorkom – treba častiti sv. Antun Padovanski pjevanom Misom i procesijom po kvadratu (per ambitum o. c. str. 109, ad 38). Oci i braća studenti u Zagrebu neka se vježbaju nedjeljom i blagdanima propovijedati u samostanskoj blagovaonici, a dan kasnije po blagdanu i nedjelji neka propovijedaju to Klarisama. (Matr. I, str. 113, ad 3 u Dodatku).

Poglavarima svih samostana strogo se naređuje, da što prije istraže: tko su osnivači, samostana, crkve i drugih važnih događaja, vrijednih spomena (o. c. str. 108, ad 41). Možda je tako nastao onaj **»Origo«**, sačuvan u koprivničkom samostanu!

Sakristanima se naređuje, da u ukrašivanju svetih slika, kipova i oltara i izlaganja moći svetaca budu oprezni, brižni i vješti (cauti, providi et industrŭ), da ništa ne unište, poderu ili upropaste (o. c. str. 108, ad 44).

Ovo su samo neke odredbe, a ima ih mnogo drugih, koje se odnose na život i red samostanskih zajednica. Već tada bilo je govora i za osnivanje generalnog teološkog studija u tagrebačkom samostanu, a među osobljem zagrebačkog samostana uz lektora filozofije spominje se i prvi orguljaš: o. Emerik Izzak, kao prvi direktor bratovštine kordigera u osobi o. Davida Košića, gvardijana. Imenovanje orguljaša svjedoči i za postojanje orgulja. **Međurečki o. Timotej** nema naslikan portret u zagrebačkoj samostanskoj blagovaonici kao o. Franjo Drašković i poslije njega o. Aleksa Buzjaković. Ne zna mu se ni mjesto rođenja. Po prezimenu to bi moglo biti mjesto Međurača. Porijeklom je plemenitaš, nobilis. Rođen oko 1610., a Franjevac je postao 1629. godine. Njegov životni portret zacrtala su njegova životna djela. Gvardijan u Zagrebu 1653., s 43 godine svoje zrele muževnosti pokrenuo je i ostvario diobu slavonskih franjevačkih samostana od Ugarske provincije i ogromnim naporom, ustrajnom borbom, putovanjima i uzornim redovničkim životom svidio se i generalu Reda i Svetoj Stolici i stekao veliko povjerenje i ugled. Osnovanoj Kustodiji Sv. Ladislava, kralja, postao je njezin prvi kustos 1655. godine, a bulom pape Aleksandra VII 1661. postao je i prvim provincijalom novoosnovane provincije Sv. Ladislava u Slavoniji. Proglašen je: primas et perpetuus Pater Provinciae – prvim i trajnim Ocem Provincije. Njemu je Provincijska uprava 1668. godine dala javno priznanje, koje među odredbama Definitorija glasi:

– Budući da su na daleko i široko poznate zasluge oca Timoteja Međurečkoga, koje je u podizanju i proširivanju ove Provincije okretnim izvršavanjem i pretpljenim naporom uvećavao... stoga Definitorij odlučuje, da bi se taj spomen neprestano održavao, potrebu iskazivanja Časti i poštovanja prvom ocu Provincije i njenom Pokretaču. (Matr. I, str. 135, ad 10).

Kao duhovan i odličan sin svetoga Franje Međurečki je Ladislavskoj provinciji dao dobar temelj i franjevačko usmjerenje, što u onim još divljim vremenima nije išlo lako. Po dovršenju svoje prve službe provincijala o. Timotej je kao otac Provincije sudjelovao u upravi Provincije na svim njenim kapitulima i kongregacijama. Vršio je i službu kustosa Provincije, a i definitora. Kad su ga 1674. predlagali za provincijala, klečeći je molio, da to ne učine. Na kapitulu 1677. bio je izabran za provincijala, ali se slijedeće godine radi slabosti zahvalio i za mjesec dana, 6. ožujka 1678. u Varaždinu je umro. Njegov nekrolog zahvalna mu je Provincija službeno ovako zapisala:

– Veliki ovaj muž pun žara za zajedničko dobro, pošto je slavno obavio nebrojene mukotrpne poslove obzirom na svoju Provinciju i mnoge povjerene dužnosti u Poljskoj i Bosni, umro je 6. ožujka 1678. godine i sahranjen je u varaždinskom samostanu. Utemeljio je Ladislavsku kustodiju 1655. i provinciju 1661. godine. Živio je 68 godina, a u redovništvu 49 godina. Bio je teolog, slavni propovijednik, prvi i trajni otac Provincije.

Mi bismo mogli dodati: bio je drugi veliki i znameniti franjevac zagrebačkog samostana. Nazivom: theologus, želilo se istači Timotejevo teološko znanje, načitanost, a onim: praedicator clarissimus – slavni propovijednik, dali su pohvalu njegovoj govorničkoj vještini i snazi govora. Njegovo životno djelo utemeljitelja i Proširitelja Ladislavske provincije živjelo je 250 godina na ovim našim prostorima. Pokazivalo je uspone i slabosti. Napredovalo je, dok se održavao duh utemeljitelja, a raspalo se, kad se na Timoteja Međurečkog potpuno zaboravilo i prepustilo svjetovnom načinu življenja. Mjesto proljeća zanosa Franjine životne mudrosti, koja je pokretala duh i životne napore o. Timoteja Međurečkog, zavladala je zima pojavom crnih fratara.

Iz dotrajalog panja Ugarske provincije Svete Marije rodila se mladica u ocu Timoteju Međurečkom i postala stablo Slavonske provincije Sv. Ladislava, kralja. Nakon 250. godina iz trulog panja Ladislavvske provincije ostala je mladica u osobi o. Vendelina Vošnjaka utemeljitelja nove Hrvatske provincije Svetih Ćirila i Metoda. I taj franjevac je bio gvardijan zagrebačkog samostana prije no što je izborom generala Reda i naklonošću Svete Stolice poput o. Timoteja Međurečkoga postao prvi provincijal nove provincije i otac provincije. Svetošću života postao je već i Sluga Božji. No, za nepunih 100 godina postojanja Vendelinove Hrvatske franjevačke provincije, kad se ne samo govori: Vendelin nam nema što reći, nego se tako i stvarno živi, bojim se, da Vendelinovo djelo neće ni 100 godina doživjeti!

8. Razdoblje o. Alekse Buzjakovića

U sjeni velikog utemeljitelja Slavonske Ladislavske provincije bilo je više sposobne i obrazovane braće, prikladne za izvršavanje značajnih i za novo-osnovanu franjevačku zajednicu važnih dužnosti. Stoga se moglo graditi, podizati nove samostanske kuće, osnivati novicijat, sjemenište, nemoćište za stariju braću u Zagrebu i Varaždinu, voditi provincijski studij filozofije, a zatim i studij teologije, prihvaćati i nove samostane kao onaj u Čakovcu 1659. i još prije u Koprivnici 1657. Gradilo se u Ivaniću, Krapini, Koprivn-

nici, Čakovcu, Varaždinu i Zagrebu. Osnivale su se i vodile Bratovštine od pojasa Svetoga Franje, uvodilo posebno štovanje Svetoga Antuna Padovanskog. Sve te svećenike franjevce ne želimo ovdje posebno isticati, jer smo o mnogima od njih pisali u monografijama Ladislavske provincije (Varaždin, Čakovec, Krapina, Ivanić, Koprivnica, Kostajnica i Virovitica). Ovdje nam je važno istaknuti o. Aleksu Buzjakovića, rodom iz Krapine, koji je za razdoblje povijesti zagrebačkog samostana od 1668. do 1706. udario pečat »razdoblja o. Aleksa Buzjakovića«. I s pravom, jer je sve svoje mnogostruke sposobnosti kroz 38 godina djelovanja u zagrebačkom samostanu na korist i napredak toga središnjeg samostana Ladislavske provincije uspješno i pohvalno upotrijebio.

Zaređen za svećenika 1665. u Tabuli 1668. prima dužnost lektora filozofije u zagrebačkom samostanu i vrši je do 1671., kad je izabran gvardijanom zagrebačkog samostana i lektorom generalnog studija teologije, koji je 1671. otvoren u Zagrebu. I dok od 1672. do 1684. predaje teologiju na zagrebačkom generalnom studiju kroz 4 godine (1680-84) je i kustos provincije, a od 1684-87 vrši službu provincijala.

Dolaskom Buzjakovićevim u Zagreb završava se izgradnja i uređenje južnog samostanskog trakta, koji je započeo graditi o. Matija Jantolović, a nastavili o. Ignacije Tuk, a završavao u 1668-69 o. David Košić. Uz samostan uređivala se unutrašnjost crkve. Postavši gvardijanom 1671. kao mladi lektor filozofije dokaz je Buzjakovićeve sposobnosti i za vođenje i brigu najbrojnije zajednice u Provinciji. I premda je ta služba trajala tada samo godinu dana, jer je Buzjaković kao lektor generalnog zagrebačkog studija morao tu službu predati drugome, njegova djelatna prisutnost u Zagrebu je ostala značajna. Bio je i propovjednik i vrstan savjetnik.

Kad se spominje o. Aleksu Buzjakovića u zagrebačkom samostanu, uz njegovo ime spominje se i kapela Sv. Franje, gdje se posebno štuje Asiški Siromah kao nekadašnji gost udovice Katarine Galovićke. Danas je ta kapela u sastavu južnog samostanskog trakta. Ne zna se, da li je mjesto te Franjine kapele izvorno već prije izgradnje južnog trakta postojalo tu, da li je u planu izgradnje tog samostanskog trakta ta kapela planirana ili je došlo do njene izgradnje, kad je taj trakt već bio u gradnji, pa se preuredio za tu svrhu.

Tko stvari promatra iz neposredne blizine u zna, da je kapela uređena i posvećena 1684. godine, a istočni samostanski trakt podignut tek 1696. godine, s lakoćom će i bez pisana svjedočanstva zaključiti, da je samo mjesto te kapele u zgradi južnog trakta, jer je trakt dvokatna građevina, u kojoj se iznad sadašnje kapele nalazi soba u drugom katu. Ostaje otvoreno pitanje, nije li uređenje kapele naknadno u tome samostanskom traktu ostvareno. Meni se čini da bi ovo rješenje bilo istinitije i da ono pripada zamisli o. Aleksa Buzjakovića.

U vezi s tim pitanjem treba odlučno odbiti isticanu tvrdnju, da je zagrebački samostan 1674. godine stradao u požaru Griča 25. lipnja spomenute godine. Rudi Horvat opisujući taj požar tvrdi: »U kući gradskoga suca Mije Pucaka buknuo je požar 25. lipnja 1674. u 3 sata poslije podne. Vatra je spalila cijeli gornji grad osim isusovačke gimnazije, kapucinskog samostana i onih 3 kuća, koje su bile prislonjene na južni gradski zid između gimnazije i samostana. Izgorila je krasna isusovačka crkva sv. Katarine, koju su s velikim žrtvama obnovili iza požara od godine 1645. Kraj crkve je nastradao također golemi – tek nedavno dovršeni isusovački kolegij koji je bio izgrađen

u obliku četverokuta, te koja zgrada postoji još i sada, a služi kao vojno zapovjedništvo. Vatra je spalila također isusovačko sjemenište sv. Josipa, koja je zgrada godine 1796. pretvorena u plemički konvikt. Izgorila je župna crkva sv. Marka i kraj nje župni dvor. Požar je oštetio neke kule i kapelicu sv. Uršule, zatim gradsku viječnicu, pa opatički samostan klarisa i njihovu – istom godine 1669 izgrađenu crkvu presv. Trojstva« (o. c. str. 69). Prema tome vatra 1674. nije prešla potok Medveščak i nije dirnula ni Opatovinu, a ni Kaptol, pa dosljedno ni Franjevački samostan s južnim netom dovršenim traktom (1669). A jer samostan nije gorio, u njemu se normalno održavao studij teologije i filozofije i braća nisu trebala ništa ni popravljati, a ni graditi. Zanimljivo je, da ni uprava provincije na svome godišnjem sastanku 1675. ne govori ništa o šteti, koja bi požarom 1674. nastala.

Promatrajući slike oltarnih retabla u staroj samostanskoj crkvi, koji su gotiziranjem crkvenog prostora 1900. godine uklonjeni sa sigurnošću se može reći, da su napravljeni u drugoj polovici 17. stoljeća, dakle u vrijeme novoosnovane Ladislavske provincije. Dokaz je činjenica, što je kneginja Elizabeta Moškon svojim novcem »proširila, obnovila i popravila« samostansku crkvu i podigla u svetištu veliki oltar za 960 fl, a knez Emerik Erdedy taj oltar dao pozlatiti za 2050 fl.

Proširenje samostanske crkve moglo je biti samo dozidavanjem onih kapela u crkvi s južne i sjeverne strane, to jest sa svake strane po tri kapele. Ako se u crkvi sv. Franje 1683. godine nalazilo 7 oltara i osmi u kapeli Sv. Franje, jer je te godine biskup Martin Borković posvećivao crkvu na Kaptolu, znači, da su ti oltari tada već postojali u samostanskoj crkvi i u kapeli Sv. Franje. Dosljedno, da su napravljeni u razmaku od 1650. do 1683. godine. Stil izradbe tih oltara to pokazuje. Budući da je 1655. osnovana Ladislavska kustodija a 1661. i Ladislavska provincija, a južni trakt samostana legatom barona Franje Keglevića 1669. dovršen, možemo sa sigurnošću zaključiti, da su propovijedaonica i onih šest oltara u samostanskoj crkvi postepeno izrađivani upravo u vrijeme djelovanja generalnog lektora o. Alekse Buzjakovića preko njegovih poznanika i dobročinitelja. Tu misao potvrđuje jedan zapisani podatak. Kao definitor u upravi provincije drugog provincijalata o. Timoteja Međurečkog od 1676-1680., o. Aleksa je na sastanku uprave u Križevcima 1677. godine iznio prijedlog, koji je usvojen kao potvrda i zaključak u točki 6, a glasi:

– o. Aleksa Buzjaković je časnom definitoriju predložio u ime i u osobi gospođe plemenite Helene Patačić, ostavljene udovice plemenitog nekoć Ivana Ručića, da ona namjerava zagrebačkom samostanu kao legat dati 300 zlatnika pod ovim uslovom, da se dok je živa pet sto Misa po Provinciji razdijeli i prikazuju za grijehe, poslije smrti pak što prije drugih pet stotina de Requiem za njezine duše pokoj izvrše, a u zagrebačkom samostanu svakog tjedna jedna Misa izvrši trajno, što je časni Definitorij pobožnoj moliteljici udovoljio, no ponizno moleći, da ona tisuću Misa svede na manju mjeru« (Matr. I, str. 194, ad 6).

U vezi s ovim pisanim dokumentom treba istini za volju kazati, da je o. Aleksa Buzjaković gornji prijedlog iznio 27. VIII 1677. godine kao definitor Ladislavske provincije i kao generalni lektor teološkog studija u Zagrebu, a ne kao i gvardijan toga samostana, jer je zagrebački gvardijan 1677/78 bio o. Antun Alpinus. Isto tako treba zapaziti, da svrha davanja legata nije sa strane Helene Patačić, udovice Ivana Ručića, određena za kapelu svetoga Franje. Namjenu je imao o. Aleksa Buzjaković i baš to potvrđuje, da je njegova zami-

sao u južnom traktu napraviti kapelu Sv. Franje, a 300 dukata Helene Patačić poslužilo je kao sredstvo tog zamišljenog ostvarenja. Stoga se ne može Heleni Patačić pripisivati izgradnja te spomen-kapele u zagrebačkom samostanu. S njezinim 300 dukata Buzjaković će moći ukrasiti ponutricu te Franjine kapele bogatom štukaturom i obiljem fresko slika osrednjeg slikara i kao provincijal će 7. V. 1686. na kapitulu u Varaždinu obavijestiti svoj Definitorij, da je pobožna gospođa Helena Patačić s ocem Provincijalom svoju nakanu o misama za onih 300 dukata na najmogućiji način dogovorom riješila, što Definitorij prihvaća i odobrava (matr. I, str. 222, ad 4).

Kapela Sv. Franje

Ni požar 1731. a ni potres Zagreba 1880. nijesu značajnije oštetili doista vrijedno djelo o. Alekse Buzjakovića, zagrebačkih Franjevaca i dobročiniteljice Helene Patačić, udovice Ivana Ručića, svoga drugoga muža. Kao plemkinja ona ističe svoje kneževsko porijeklo porodice Patačić od Zajezde, a zahvalni zagrebački Franjevci su grb porodice Patačić na dva mjesta u kapeli Sv. Franje vidljivo postavili.

Kapela je sastavni dio južnog samostanskog trakta, kao posljednja soba tog trakta prema kaptolskoj ulici. Duga je 6,45 m s hodnika prema jugu, a široka 3,95 m. Njezina duljina je širina zgrade južnog trakta. Visina joj je visina prizemlja i prvoga kata 7,60 m. S ulične strane u prizemlju su dva zazidana slijepa prozora, a u visini kata dva prava prozora, dok na južnom ima iza atike oltara ovalni prozorčić, ostaklen obojenim staklom, takozvani **»oculus«.** Ulazna vrata su iz samostanskog hodnika. U katu su iz hodnika također vrata na mali kor, koji se nalazi iznad ulaznih vrata u kapelu.

Na južnom zidu smješten je kameni oltar. Na zidanom stipesu je oltarna kamena ploča duga 190 cm a široka 63 cm. Podnožje oltara su dvije stepenice. Uz oltar su obostrano dva kamena podnožja, od dva dijela s profilacijama a na njima su sa svake strane po jedan kameni stup s ukrašenim kapitelima, visina 2,5 metra, koji nose kameno bogato profilirano građe u ravnoj liniji. Na profiliranom postolju sa svake strane građa sjedi po jedan veliki, krilati anđeo koji su okrenuti jedan prema drugome uz oveći oval, sa zrakama sunca, u kojemu se nalazi oblikovani franjevački grb: dvije prekrižene ruke, Kristova gola, a Franjina u habitu s Križem u sredini. Iznad većih anđela postavljena su dva manja krilata anđela, koji jednom rukom gore pridržavaju krunu iznad ovala s grbom. Iza ovala na zidu je »oculus« koji osvjetljuje atiku.

Između stupova oltarnog retabla je uramljena slika koja prikazuje Sv. Franju u stojećem stavu. Slika je ulje na platnu, svježih boja i ušćuvana, 200 cm × 65 cm, rama uska, polukružnog završetka, sve ugrađeno u kameni okvir retabla, 6 cm širok. Na malim postamentima uz stupove s vanjske strane postavljeni su kipovi: Sv. Antun, desno, a Sv. Bernardin, lijevo. S gornje strane oltarne slike smještena su dva mala krilata anđela i lijetu, a iznad njih na građu je grb Patačića. Štit Patačićeva grba okomito je podijeljen u dva polja. Lijevo polje, gledano na grb, obojeno je zlatnom bojom, a na njemu je rastegnuto ptičje krilo crne boje. Desno polje je obojeno azurnom bojom, gdje donji dio označuje morsku površinu, a gornji dio svod nebeski. Na morskoj površini u lepezastoj školjci stoji nimfa, koja iznad glave drži lijevom rukom napeto platno, poput jedra. Iznad ulaznih vrata u kapelu taj se Patačićev grb nalazi u lijepo izrađenom štukoukrasu, koji obostrano rukama podržavaju

dva krilata anđelčića. Povrh tog ukrasa u katu kapele u obliku prozora, koji na gornjoj strani ima dvije rešetke, kroz koje se iz hodnika samostana može gledati u kapelu, štuko izradbom su oblikovane vratnice prozora s glavicama ukrasnih pilastera, a u visini rešetaka obostrano su štuko tehnikom izrađeni krilati anđeli.

Ljepota i unutrašnja povijesno kulturna vrijednost ove kapele Sv. Franje na Kaptolu sva je u njezinu vrlo simpatično oslikanom i štuko tehnikom uređenom prostoru. Nema sumnje, da je sadržaj ukrasa i slika ove kapele dao pokretač ovoga djela o. Aleksa Buzjaković, jer mi je dobro znano iz izvorno napisanog ugovora štukatora Josipa Antuna Quadrija iz 1716. godine, što ga je spomenuti sklopio sa sindikom varaždinskog samostana, gdje poziva i lektore varaždinskog samostana da mogu iznijeti svoje ideje o zamisli njegova djela.

Mi, doduše nemamo nikakav zapisani podatak o meštru štukature, a jednako ni o slikama, koje je štukator na svodu kapele i zidovima ukrasio. No, sadržaj slika uzetih iz Franjina života kao i Franjinu vezu sa zagrebačkim samostanom dao je Aleksa Buzjaković i braća zagrebačkog samostana.

Damjanović o. Damjan je u svojoj knjizi »Sveti Franjo u Zagrebu – na Kaptolu« za svih 24 slika napisao« s estetskoga gledišta neznatne vrijednosti« (str. 34), ne bih se složio, jer cjelina stropa, na primjer, djeluje osobito lijepo i privlačno, a to svakako daje estetski dojam.

Gledamo li od ulaznih vrata na bačvasti strop kapele, bogato izrađeni štuko ukras je simetrički podijeljen u tri zone. Središnja zona u sredini stropa ima medaljon u obliku četverolista, gdje je bit Franjina i franjevačkog života: Franjo od Krista prima Evanđelje i svoje pravilo. Veliki trolisni medaljon iznad glave promatrača sadrži sliku: Franji progovara Raspelo u Svetom Damjanu: »Franjo popravi moju kuću!« Veliki trolisni medaljon iznad oltara prikazuje Franjin svetački ulaz u život Presvetog Trojstva, onaj: »Ostani s nama dovijeka!« Lijeva strana gledano odozdo: Franjo u kućnom zatvoru, a drugi medaljon prema oltaru: Franjo se rađa u štali. Na desnoj strani prvi medaljon je slika: Franjo susreće gubavca, što u njegovu životu označuje obraćenje, njegov Damask, dok drugi medaljon prikazuje sud pred biskupom i Franjin »Oče naš...«.

Na istočnom zidu – prizemlje – dvije velike slike: 1. Iskrcavanje na Jadranu; 2. Franjo i Katarina Galović. Na zapadnom zidu: 1. Franjo doveden pred sultana; 2. Franjo odbacuje sultanove darove.

Na sjevernom zidu: S lijeve strane vrata – Franjo u vatrenim kolima; s desne strane – Franjo prima rane.

Na udubinama prozora u visini kata naslikane su također slike. Na prvom prozoru: Franjo s ovčicom prisustvuje misi. Izvišeno prijestolje na nebu; Franjina proslava Božića. Na drugom prozoru: San pape Inocenta III; Franjo propovijeda pticama; treća se dobro ne vidi.

Da se za ovaj ciklus slika (24) iz života Sv. Franje Asiškog u kapeli Sv. Franje u zagrebačkom samostanu može reći: »Vrednije su s kulturnopovijesnog nego s umjetničkog stajališta« (A. Horvat Između gotike i baroka, Zgb. 1975, str. 314) može se podnijeti, ali da je ta kapela »zadužbina Helene Ružić, rođene Patačić, udovice podžupana zagrebačke županije« (o. c. str. 314), to naprosto ne stoji. Njezinih 300 dukata je veliki novac, ali je i zakladna obaveza bila vrlo velika, što se ne bi moglo nazvati – podići zadužbinu, a još manje napisati: »Kapela sv. Franje, međutim, još stoji, dobro je sačuvana,

premda je prošlo već 300 godina otkako je sagrađena i umjetnički skladno ukrašena, pa je tako možemo smatrati divnim spomenikom ove pobožne i zaista plemenite i velikodušne žene. Neka joj i ove stranice budu izraz naše zahvalnosti« D. Damjanović, o. c. str. 45). Zahvalnost je plemenita oznaka čovještva, ali istina je svjetlo, koje ni zahvalnost ne smije zasjeniti. Istina je pak, da kapelu Sv. Franje nije sagradila Helena Patačić, kao svoju zadužbinu, nego su je podigli zagrebački Franjevci, a velikodušnost legat Helene Patačić posredstvom o. Alekse Buzjakovića omogućio je ukrašenje ovoga u čast Franji iz Asiza postavljenog svetišta. Radi štovanja svetoga Franje u gradu njegova boravka podignuta je ta kapela, a o. Aleksu Buzjakoviću i upravi Ladislavske provincije treba zahvaliti, što su pristali na onako teške uslove zakladiteljice Helene Patačić. Ona je kasnije malo popustila u svojim uslovima, a njenih 300 dukata nije bio poklon, nego obaveza za zagrebački samostan. Uostalom njenu spremnost i njezin gest zagrebački Franjevci su priznali kao što su to i drugdje priznavali: postavili su njezin grob u kapeli Sv. Franje na Kaptolu u Zagrebu.

* * *

Kad smo već kod kapele Sv. Franje, spomenimo i namještaj u njoj. Prije svega klupe, koje su smještene u dva reda, sa svake strane po dvije klupe 124 cm duge, a 104 cm od zemlje na lijevoj strani, a 119 duge a 104 cm od zemlje s desne strane. Klupe su s obje strane na zidu zaštićene daskama tamne boje kao i same klupe. Ormar za spremanje potrebnih stvari za svetu Misu prislonjen je na istočni zid i sastavljen je od dva ormara, koji su jedan iznad drugoga. Donji ormar je dug 113 cm, širok 68 cm, a od zemlje visok 94 cm. Ima 3 ladla duljine ormara, a gornji ladl ima dva dijela. Gornji ormar stoji na donjem ormaru. Duljina mu je 110 cm, širok 36 cm, a visina 90 cm. Dvokrilni je ormar. Izrađeni su oba u stilu klupa i jednako, tamno obojeni.

Ulazna vrata su drvena, jednokrilna, 186 cm visoka a 96 cm široka, visine na pantima, gornji dio je ostaklen i ima željeznu rešetku.

Iznad ulaznih vrata u kapelu je u štuko ukrašenoj kartuši, koju pridržavaju dva krilata anđela u lijetu slijedeći latinski natpis

HIC LOCUS ILLE IPSE EST
HUMILIS PAUPERQUE PERENNEM
QUEM SIBI FRANCISCUS FECIT
IN HISCE PLAGIS
QUEM REDUCEM ILLVRIUM TURCIS
SUSCEPIT AB ORIS

Prevedeno glasi:

Ovo je mjesto tu što ga ponizni siromah Franjo
Ovoj u zemlji sebi osvoji onda,
Turske iz zemlje kad ga Ilirij dočeka spremno.

Prema svjedočanstvu o Mladena Barbarića, koji piše, da je u kapeli Sv. Franje osobno čitao uokviren tekst, koji je visio na zidu u kapeli pod naslovom: Dulcis memoria – slatka uspomena, a glasio je ovako:

Hic locus ille est, humilis pauperque perennem
Quem sibi Franciscus Fecit in hisce plagis:
Cum reducem Illyrium Turcis suscepit ab oris
Nec visus talis Religiosus erat

Dat vidua hospicium hic, mendicantique negare
Non potuit, quem pater iste locum.
Ex post ornavit vidua altera. Maximus ergo
Ambabus requiem det Deus ipse suam.

U prijevodu o. Damjana Damjanovića:

Ovo je mjesto tu što ga ponizni siromah Franjo
Ovoj u zemlji sebi osvoji onda,
Turske iz zemlje kad ga Ilirij dočeka spremno.
Takav redovnik još ne viđen nigdje ne bi
Ovdje ga udova ugosti smjerna ne mogav, odbiti
Poniznu prošnju zato, što od nje zamoli on.
Poslije ga udova uresi druga. Zato im, dakle,
Svevišnji objema Bog mir neka udijeli svoj.

Ovu kapelu je u nedjelju u osnimi Sv. Franje svečanim načinom posvećenja 1683. godine posvetio kao i samostansku crkvu zagrebački biskup Martin Borković. Od tada je veliko štovanje započelo u toj kapeli. Dolazili su velikaši, plemići, građani i narod obaju spolova i dobivali su mnoge milosti i uslišenja (Descriptio iz 1743).

Potvrdu ovoga svjedočanstva daje i zavjetni dar – slika župnika Žalca, koji je župnikovao u Svetom Petru na Mrežnici, koji je po zagovoru svetome Franji čudesno ozdravio od teške bolesti. Na toj slici u donjem dijelu stoji napisano latinski, što u hrvatskom prijevodu glasi:

– Velečasni gospodin Marko Žalec, župnik u Mrežnici, bio je mučen proširenjem srca, ruke su mu bile ukočene, a trpio je i od mnogih drugih i to teških bolesti; pošto se u ovoj kapeli Sv. Franje zavjetovao, usprkos svakoj ljudskoj nadi povraćeno mu je prijašnje zdravlje; ovom slikom svjedoči da je tu milost primio. Godine 1684. dana 4. listopada. Čudesno je ozdravio godinu dana kako je Kapela Sv. Franje posvećena i otvorena za javno štovanje vjernicima.

Nekada je ta spomen-slika visjela u kapeli Sv. Franje, a sada se čuva u samostanu, gdje visi na zidu hodnika istočnog krila samostana. Dobro je sačuvana, a slikar je osrednji i nepoznat. Potsjeća na one dvije slike, što na desnom zidu kapele u visini prvoga kata predočuju dva naslikana prozora u obliku nekog krajolika, da se tako ispuni praznina toga zida.

Neko vrijeme u kapeli Sv. Franje bile su smještene kosti sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka zatvorene mramornom pločom, s desne strane oltara u maloj niši, donešene 18. III 1970. s Mirogoja. Na toj ploći je i danas reljefni medaljon o. Vendelina, djelo akademskog kipara Nesta Orčića iz Subotice i natpis:

Časni ostaci Utemeljitelja
Hrvatske franjevačke provincije
sv. Ćirila i Metoda
Sluge Božjega
Vendelina Vošnjaka
1861. – 1933.

Dopuštenjem Nadbiskupskog Duhovnog stola kosti o. Vendelina su 21. veljače 1979. prenesene na sigurnije mjesto – u samostansku crkvu, gdje se ispod kora na lijevoj strani nasuprot špilje Lurdske Gospe pohranjene čuvaju. Taj prostor je tako uređen po propisu Crkve, da se vjernici mogu utjecati

Slugi Božjem, moleći Gospodina za proglašenje svetim o. Vendelina Vošnjaka.

Istočni samostanski trakt

Ljepota livade privlači bogastvom različitih cvjetova mnogih biljaka. Jednako i ljudsko društvo raznolikošću darova pojedinih ljudskih osoba.

Ima ljudi kojima svaki posao ide od ruke. Dobro zapažaju. Brzo se snalaze. Ne plaše se rizika. Nalaze prikladne suradnike. Usuđuju se. Praktični su i uspješni. Ne plaše se zapreka i neprilika. Okolina ih podržava, premda ih redovito i ne voli. Njihove se zamisli prihvaćaju, premda traže odricanja, napor i žrtve. Zajednica ih treba, jer pokreću i donose priznanje.

Nema sumnje, da među takve ljude treba ubrojiti i o. Aleksu Buzjakovića, redovnika, franjevca, obrazovanog i priznatog teologa, dugogodišnjeg lektora generalnog franjevačkog studija u zagrebačkom samostanu, slavnog propovjednika, ispovjednika i duhovnika zagrebačkih Klarisa, a uz to praktičnog služitelja braće kao gvardijana, definitora, kustosa i provincijala Ladislavske provincije. Kroz 37 godina Buzjaković sudjeluje u svim pothvatima zagrebačkog samostana. Dovršava južni samostanski trakt kao gvardijan 1670. Djelatan je u uređenju i dovršenju samostanske crkve a posebno pak u unutrašnjem uređenju Kapele Sv. Franje. Poznat u gradu i okolici nalazi prikladnu dobročiniteljicu Helenu Patačić, udovicu Ručić, koja ulaže svojih 300 dukata uz velike svoje uslove, koje Definitorij Provincije na prijedlog Buzjakovića kao definitora 27. VIII 1677. na Kapitulu u Križevcima prihvaća, a on se kao provincijal pobrinuo, da Helena Patačić na pravu mjeru svede svoje zahtjeve o služenju svetih Misa po njezinoj nakani, što Definitorij u Varaždinu 7. V. 1986. prima do znanja.

Kad je 1684. završio službu lektora generalnog studija i postao provincijal, o. Aleksa Buzjaković svoju djelatnost pokazuje kroz punih dvadeset godina kao poglavar. Od 1684-1687. kao provincijal. Zatim kao gvardijan u Zagrebu od 1688-1690. Njegovo brižljivo oko zapaža, da za smještaj samostanskog osoblja nedostaje dovoljan sagrađeni prostor. Za 10 svećenika, 6 klerika teologa, 9 klerika filozofa i 8 braće pomoćnika u svemu 33 člana južni i zapadni samostanski trakt nisu dovoljni. Treba graditi i treći trakt – istočno samostansko krilo prema ulici Kaptola. Buzjaković postaje »promotor aedificii« pokretač izgradnje, kako to za 1691. svjedoči godišnji raspored provincijskog osoblja. Te godine nije gvardijan, ali 1692. tu službu ponovo prima kao pokretač izgradnje. Godine 1693. o. Aleksa postaje po drugi put provincijal i nastavlja brigu oko izgradnje istočnog samostanskog krila u Zagrebu. Njemu je očito, da za takav pothvat zagrebački samostan nema potrebna novčana sredstva, a jednako i Provincija, koja se upravo u tome razdoblju povećavala nastankom samostana u Ugarskoj – Pečuh, Siget, Šikloš. Treba naći dobročinitelja. I on je našao. Za vrijeme njegova gvardijanata u Zagrebu apostolski sindik zagrebački bio je gosp. Stjepan Doičić, abas Sv. Helene u Slavoniji, prepošt čazmanskog kaptola i kanonik Stolnog kaptola u Zagrebu, kako to potvrđuje njegov potpis na Ugovoru iz 1693. godine. Na godišnjem sastanku Definitorija Ladislavske provincije održane 6. i 7. lipnja 1695. godine u Križevcima provincijal o. Aleksa Buzjaković iznosi Definitoriju na odobrenje, kako to točka 6, zaključava doslovno donosi:

– Pobožni gospodin Stjepan Doičić, abas Sv. Helene u Slavoniji, prepošt Čazmanskog Kaptola, kanonik Stolnog zagrebačkog kaptola i imenovani

biskup krbavski (to je upravo postao) želi na način milostinje dati dvije tisuće forinti za izgradnju novoga dijela zagrebačkog samostana (ellemosynariam summam bis mille florenos in aedificium dumtaxat novae partis praetacti Conventus). Darivatelj moli: Oci redovnici istog samostana neka za vrijeme njegova života godišnje prikažu dvije svete Mise – jednu pjevanu a jednu čitanu na blagdan Rođenja Bl. Djevice i slijedeći dan; poslije njegova pobožnog odlaska s ovoga svijeta neka godišnje za godišnjicu njegove smrti prikažu dvije svete Mise, a dan prije da zvonima najave i u koru recitiraju nokturn i laude. Kad pak taj dio samostana bude dovršen neka postave mramornu ploču s njegovim grbom i natpisom njegova imena, i tu ploču postave na pročelje njegovo i trajno sačuvaju«. (Matr. I, str. 294, ad 6).

Ovaj službeno prihvaćen i potvrđen na način milostinje dani dar od 2 tisuće forinti, koje je Stjepan Doičić u gotovu novcu zagrebačkom samostanu izbrojio, nije legat, što 1696. godine potvrđuje službenom izjavom o. Aleksa kao provincijal, da zagrebački samostan nema nikakvih legata, koji postoje s kamatima za služenje Misa (Matr. I, str. 297 ad 1696. u Varaždinu). Taj novčani prilog je omogućio izgradnju istočnog samostanskog trakta i zato se s pravom njegovim utemeljiteljem smatra i potvrđuje Stjepan Doičić. A trakt je sigurno dovršen do 1696. godine, jer je Uprava provincije na svome zasjedanju 20. veljače u Remetincu darovatelju Doičiću službeno izdala priznanje, gdje se vrlo lijepim načinom izriče hvala velikodušnom dobročinitelju. Ističe se Doičićeva ne samo prirođena darežljivost nego i posebni poticaj Duha Svetoga, da je gledajući samilosnim očima naš samostan u Zagrebu i znajući njegove uslove, odlučio je učiniti ga baštinikom u jednome dijelu svojih dobara, sjećajući se Ciprijanova savjeta: Na sigurno se stavlja baština, koju Bog čuva! U tome duhu Doičić daje 2 tisuće forinti u pripravljenom novcu za potpuno i konačno podignuće trećega dijela samostana prema Istoku i gledajući na glavnu ulicu časnoga Kaptola. Daje slobodno (liberaliter) i obje tisuće (utrumqne Mille deposuit et in pleno »numeravit«, Nullam aliam praeter Dei aeternam mercedem in Coelo Capiendam) bez ikakve druge osim Božje vječne nagrade koja se na nebu postiže.

Obzirom na Doičićevu molbu, da se mramornom pločom na pročelju istočnog krila trajno obilježi ime, prezime i grb darivatelja, on to traži stoga, da prolaznici čitajući taj natpis budu potaknuti na dobra djela slaveći Boga i pomažući siromasima. Dok samostansko istočno krilo ne bude sagrađeno, Doičić je zabranio otkriti njegovo ime.

Ovaj dokument zahvalnosti Doičiću završava da će Franjevci izvršiti zatraženo, postaviti spomen ploču iz mramora na pročelje istočne samostanske fasade i trajno je čuvati. Obećanje je do danas održano. Na sredini gornjeg kata na pročelju nalazi se mramorna ploča ugrađena u zid. Na ploči je Doičićev grb. Na vanjskom rubu oko grba piše: Doichich . EPP . ABBAS S.H. PRAECHAS et Z 1696 STEP. Nad grbom je mitra. Štit grba je podijeljen na četiri ploče. Gornji dio: lijevo: orao uzdignutih krila, desno: šestokraka zvijezda. Donji dio: lijevo – šestokraka zvijezda, a desno: lav, stojeći na zadnjim nogama.

Duljina istočnog trakta u fasadnom dijelu iznosi 36,65 m. Širina mu je 7,60 m, a visina oko 12 m. Podignut je na dva kata. U prizemlju su s lijeva u desno: dva slijepa prozora na Kapeli Sv. Franje, ulazna vrata i 7 prozora. U oba kata pročelje ima po 10 prozora.

Istočni trakt spaja južni trakt samostana s crkvom. Budući da je kaptolska ulica niža od samostanskog prizemlja u samostan se prilazi malim stepeništem. Iznad samostanskih vrata je štuko oblikovani ukras.

Samostanska suknarna
(pannificina)

Nakon svoga drugog provincijalstva o. Aleksa Buzjaković je ponovo gvardijan u zagrebačkom samostanu do 1698., kad prima službu kustosa provincije i kao takav postaje »promotor panificinae« pokretak izgradnje i uređenja samostanske suknarne, potrebne cijeloj Ladislavskoj provinciji (Matr. I, str. 318). I tako uravo njemu povjerava se jedan vrlo značajan i važan posao. Braća su uvjerena u graditeljske sposobnosti prvog Oca provincije, kako ga radi njegova uspješna životnog rada s pravom zovu. I o. Aleksa to povjerenje opravdava. Kao kustos 1700. i 1701. ponovo je i gvardijan u Zagrebu, a 1702. po treći put i provincijal je. Njemu kao dugogodišnjem duhovniku sestara Klarisa i nadstojnikom njihovih materijalnih dobara sestre Klarise prepuštaju svoj mlin na potoku Medvešćaku da o. Aleksa Buzjaković upravo u tome mlinu uredi suknarnu, gdje će se izrađivati sukno za redovničke habite i za tunike kao i druge tkanine za krevetne potrebe. Godine 1780. zapisao je o. Leonardo Potočnjak kao provincijal u svome »Liber notitiarum« str. 4.: Samostan zagrebački ima kapelaniju kod sestara Klarisa«, a samostanu je pripojena »suknarna Provincije u mlinu spomenutih sestara podignuta 1704. (Idem adjunctam sibi habet Pannificinam Provinciae in mola dictarum Monialium erectam 1704). Podatak značajan, jer je na zasjedanju Definitorija 1706. posebno istaknuto, da je o. Aleksa Buzjaković tada kustos i zagrebački gvardijan i pokretač suknarne predložio umanjenje samostanskog doprinosa Provincije s razloga, jer samostan uzdržava 4 brata suknara, što znači da suknarna u Zagrebu već postoji i radi. (Matr. I, str. 383, ad 11).

Nešto pobliže o zagrebačkoj suknarni donosi sastanak Definitorija 1708, pod točkom 3, gdje stoji doslovno:

– Da suknarna novopodignuta u zagrebačkom samostanu sretno napredovati može, neka se nabavi sve (ako nedostaje) za taj posao potrebno: neka se naprave dvije tkaonice, ili umješno sastavljene tkaonice za tkanje habita, i tunika od sukna, jer jedna za pravljenje odjeće za cijelu provinciju ne dostaje. I treća neka bude za pravljenje blazina, ili pokrivača kreveta braći potrebnih. Neka se podigne predionica vune sa svom potrebnom prikladnošću u vrtu pokraj samostana, da se ne zaposjednu sobe samostana. Neka se odrede 4 redovnika suknara i postavi magister (majstor) suknarne, koji će spomenuti suknare (ako bude potrebno) dobro u toj vještini poučavati. Za trud pak ovih redovnika u prehrani neka se u vidu milostinje godišnje za odijevanje doprinosi. Zagrebačkom samostanu neka pravednim prosuđivanjem časni Definitorij nadoknadi. Neka se odrede dva oca, od kojih neka bude uvijek gvardijan zagrebačkog samostana, koji pomno i brižno nadgleda vunarnu i svakih šest mjeseci ili najviše godišnje, neka časnom Definitoriju podnese račun o upravljanju suknarne. Svi učinjeni izdaci, novčana milostinja neka se prima po rukama apostolskog sindika, neka se bilježi u jednu posebno pripravljenu bilježnicu, a u drugu količina sukna, komu i kada je dana neka se bilježi.«

Sukno neka se izrađuje jednako u boji, kakvoći, čistoći i tvrdoći tkano iz vune bijele i crne u takvoj smjesi da izađe sukno pepeljasto. Sva braća neka nose sukno čvrsto i siromašno po redovničkom običaju. Tunike bi mogli biti

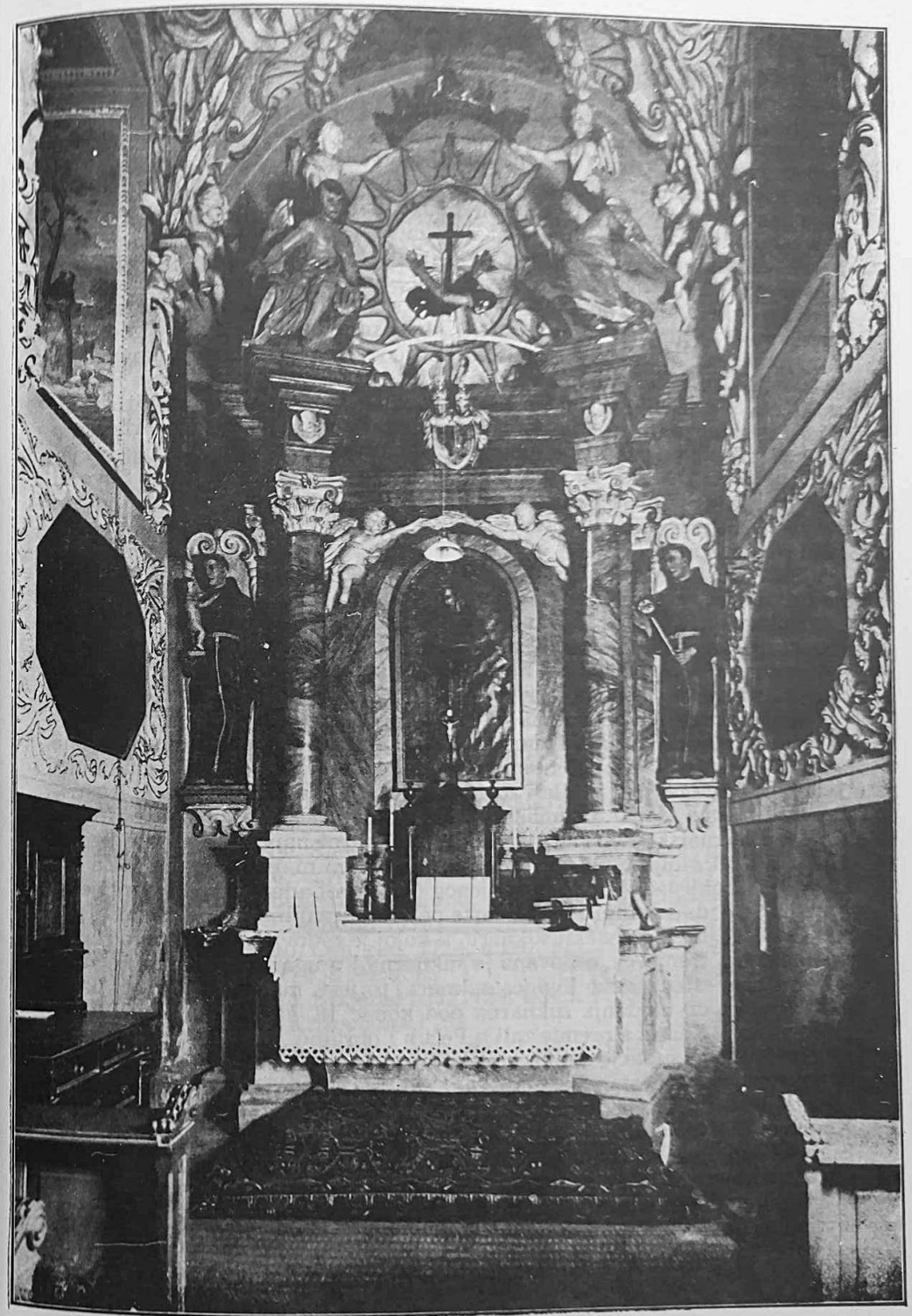

Kapela sv. Franje – veliki oltar – 1683.

od nježnije vune (o. c. str. 397). Zloporaba u odijevanju se vrlo strogo kažnjava!

Kroz šest godina o. Aleksa Buzjaković vodi brigu o ostvarenju suknarne u Zagrebu. Ako se zna, da nije bilo dovoljno pronaći prikladno mjesto za smještaj ovakva pogona, jer na Kaptolu nije mogao biti, a on je uspješno rješenje našao u mlinu – vodenici sestara Klarisa na potoku Medveščaku, trebalo je imati i suknare, dobre tkalce ili kako ga latinski nazivaju »pannifices«, i da oni budu redovnici – franjevci, a njemu je i to uspjelo. Uz brata Engelberta Reischla, Nijemca, kao majstora (magistra tkanja), pridružio im je i dva novaka: fra Damasa Angermayra i fra Luku Hansla, Bavarca i Moravca i suknarna je u Zagrebu 1704. otvorena. Ova trojica – pioniri zagrebačke suknarne – zajedno su radili do 1721., kad su sva trojica te iste godine u Zagrebu i umrli. I premda se smještaj zagrebačke provincijske suknarne na potoku Medveščaku ne zna, a vjerojatno je to bilo negdje u području Ksavera, po navođenju triju tkalačkih sprava iz 1708., može se pretpostaviti, da su tkalačke sprave radile na vodeni pogon. Obrada vune tražila je i prikladno spremište, koje se sagrađeno nalazilo u samostanskom vrtu. Ne zna se, jer zapis ne postoji, odakle su vunu nabavljali ili južnih krajeva preko Save ili vjerojatnije iz područja Ugarske, gdje je Ladislavska provincija imala sedam svojih samostanskih kuća. Pitanje je, da li su vunu dobivali pletenu, ili su je sami suknari preli.

Suknarna je tkala i platno za krevetno rublje, krpe i ručnike, a vjerojatno i slikarima za njihova platna, pa je obrađivala i kudelju i lan.

Suknarski posao se smatrao vrlo teškim, pa su suknare oslobađali od bilo kojeg samostanskog zaduženja i od noćnog kora. Imali su i bolju hranu, a dnevno poslije objeda odmor i čašu vina uz prisustvo brata svećenika, nadzornika suknarne (Statuda Prov. st. Ladislai..., Zagreb 1771, str. 44, ad 8).

Kroz osamdeset i pet godina (1704-1791) u zagrebačkoj suknarni je radilo preko tridesetero braće suknara, pretežno rođenih u Moravskoj, a posebno u mjestu Svitavy, stotinjak kilometara udaljenom od grada Brna, na rječici Svitavy. Iz Svitavija ih je bilo 7, iz Moravske 6, Čeha 5, Nijemaca 4, Austrijanaca 4 i jedan Mađar. Osamnaestorica iz Moravske i Češke svjedočanstvo su, da je suknarski zanat u zagrebačkoj suknarni najviše kvalitete, jer su Moravci u 18. stoljeću poznati u Evropi kao vrsni majstori suknari. Za sve suknare – franjevce – knjiga primljenog članstva Ladislavske provincije za sve njih piše, da su stupili u Red »arte pannifex« zanimanjem suknar.

Od 1732. uz zagrebačku suknaru, u kojoj je redovito namješteno radilo po 4 suknara franjevca, osnovana je suknarna i u ugarskom gradu Pečuhu, gdje su namještena samo dvojica suknara, to jest, majstor i pomoćnik od 1732. i dalje do ukidanja suknarna pod konac 18. stoljeća, suknari su se povremeno iz Zagreba premještali u Pečuh i obratno.

Do 1733. svi su samostani Ladislavske provincije sukno i platno dobivali iz zagrebačke samostanske suknarne. Od 1733. zagrebačka suknarna je obskrbljivala: Zagreb, Ivanić, Kostajnicu, Krapinu, Varaždin, Čakovec i Koprivnicu, a iz Pečuha su dobivali sukno i platno samostani: Pečuh, Šikloš, Siget, Attad, Segesd, Kaniža i Marija Gjud. Određena je u vidu milostinje i određena novčana taksa za vunu i ostale materijale.

Radi povijesnokulturne opravdanosti ovdje ćemo donijeti i osnovne životne podatke braće suknara:

1. **Reischl** fra Engelbert, Nijemac, rođ. 1664 red. 1702/03, a umro je 1721. u Zagrebu.
2. **Angemayr** fra Damas, Bavarac, rođ. 1677, u red. 1704/05 u Zagrebu, umro je 1721. u Zagrebu.
3. **Hansl** fra Luka, Moravac, rođ. 1677., u red. 1704/05 u Zagrebu, umro je 1721. u Zagrebu.
4. **Ditrich** fra Antun, Svitavy Mor. rođ. 1692., u red. 1726/27, umro je 1748. u Zagrebu.
5. **Hackl** fra Tadej, Svitavi Mor. rođ. 1699, u red 1724/25, umro je 1755. u Zagrebu.
6. **Bergmann** fra Martin, Moravac, rođ. 1700, u red. 1730/31, umro je u Pečuhu 1755.
7. **Miller** fra Lazar, Moravac, rođ. 1705, u red 1726/27, umro u Pečuhu 1734.
8. **Schrönn** fra Klement – u red. 1723/24, umro je 1731. u Zagrebu.
9. **Weidner** fra Wolfgang, Svitavy Mor. rođen 1706, u red. 1730/31, umro je 1768. u Zagrebu.
10. **Heßerfra** Vjenceslav, Svitavy Mor. rođ. 1706. u red. 1730/31, umro je u Kaniži 1745.
11. **Ballon** fra Norbert, čeh, rođ 1711, u red. 1731/32, umro je 1759. u Pečuhz.
12. **Bitner** fra Kristijan, Moravac, rođ. 1706, u red. 1733/34, umro je 1751. u Zagrebu.
13. **Kluger** fra Engelbert, Moravac, rođ. 1708, u red. 1739/40, umro je 1766. u Zagrebu.
14. **Kampp** fra Tomo, Moravac, rođ. 1711., u red 1731/32, umro je 1774 u Virovitici.
15. **Smid** fra Ljudevit, Čeh, rođ. 1721. u red. 1731/32, umro u Pečuhu 1755.
16. **Heinrich** fra Marcelin, Svitavy Mor. rođ. 1728, u red 1747/48, umro je 1765., u Ivaniću.
17. **Menge** fra Nikozije, Šlelzija, rođ. 1725, u red 1749/50, umro je u Zagrebu 1756.
18. **Meyscheider** fra Benedikt, Čeh, rođ. 1729, u red. 1747/48, umro je u Zagrebu 1776.
19. **Kulicska** fra Bruno, Čeh, rođ. 1724, u red. 1751/52, umro je 1776. u Pečuhu.
20. **Trossler** fra Kuzma, Štajerac rođ. 1729, u red. 1755/56, umro je u Križevcima 1767.
21. **Heinrich** fra Damas, Svitavy Mor. rođ. 1735, u red. 1757/58, umro je 1788. u Marija Gjudu.
22. **Prigthueber** fra Damas, Bavarac, rođ. 1736, u red. 1761/62, umro je 17j83, u Pečuhu.
23. **Rimmer** fra Đuro, Moravac, rođ. 1742. u red. 1777/78, umro je 1784. u Pečuhu.
24. **Wencelides** fra Fruktuoz, Čeh, rođ. 1742, u red. 1771/72, umro je u Segesdu 1800.
25. **Tschermak** fra Gothard, Čeh, rođ. 1743, u red. 1765/66, umro je u Pečuhu 1793.

26. **Tauss** fra Alojzije, Štajerac, rođ. 1748, u red. 1771/72, umro je 1773. u Pečuhu.
27. **Resenfeld** fra Serafin, Mađar, rođen 1748, u red. 1768/69, umro je 1776. u Pečuhu.
28. **Ranfftl** fra Simon, Austrijanac, rođ, 1747, u red. 1773/74, umro je u Varaždinu 1802.
29. **Lang** fra Vid, Austrijanac, rođ. 1747, u red. 1771/72, umro je 1803. u Čakovcu.
30. **Schötting** fra Adjut, Svitavy Mor. rođ. 1753, u red. 1778/79, umro je 1803. u Pečuhu.
31. **Spertl** fra Urban, Bavarac, rođ. 1757. u red. 1781/82, umro 1811. u Pečuhu.
32. **Kulicska** fra Tadej, bio je vrlo dugo djelatan kao trećoredac, ali podataka nema, jer nije bio član Reda.

Ako o. Aleksi Buzjakoviću s poštovanjem i pohvalom priznajemo zalaganje za razvoj filozofskog i teološkog studija u zagrebačkom samostanu, jednako tako pripada mu pohvala i neke vrsti pionirstva u osnivanju suknarne na potoku Medveščaku u Zagrebu. Nije li to neke vrsti početak tekstilne industrije u Zagrebu, premda franjevačka suknarna nije radila za tržište.

Zagrebačke sestre Klarise (urbanissae)

Naš narod lijepo kaže: »Svako zlo za neko dobro!« Povijest to redovito potvrđuje, a povijest Crkve od apostolskih vremena do danas na osobito vidljivi način.

Kad je 1647. godine radi pobune Đure Rakosczija u Sedmogradskoj nastao strah stanovništva u Ugarskoj, grof Gašpar Drašković se uplašio za život svoje sestre Cecilije, abatise Klarisa u Požunu, pa je čitav samostan Klarisa iz Požuna preselio u Zagreb. Doveo je svoju sestru Ceciliju i 12 sestara Klarisa u Hrvatsku i podigao im samostan i crkvu u Grecu – to jest Griču – na Gornjem zagrebačkom gradu. Legatom Đure Draškovića, biskupa u ugarskom Đuru, a i svojom pomoći zagrebačke Klarise su dobile u današnjoj Opatičkoj ulici, broj 18., svoj samostan, a uz samostan i crkvu s četiri oltara, tornjem i prigrađenom kapelom u čast Sv. Katarine Bolonjske.

Po pravilu Svete Klare, strogo odijeljene od svijeta, posve posvećene molitvi i službi Bogu, papa Inocent IV odobrio je njihovo pravilo 1247. godine, a papa Urban IV 9. svibnja 1264. službeno svojim pismom potvrdio, pa se stoga nazivaju **»Sestre Klarise urbanise«.** (Wadding, t. IV). Papinim odobrenjem sestre Klarise pojedinačno ne mogu ništa posjedovati, ali kao zajednica samostana mogu primati darove svoga uzdržavanja u vidu vinograda, predija (livada, oranica) i drugih materijalnih dobara. Povezane su s franjevcima, koji se duhovno za njih brinu. Povjerene su Generalu i provincijalima, koji nadziru njihove posjede i prema potrebama sestara na zahtjev abatise raspolažu njihovim dobrima.

Kad je zagrebački samostan 1655. postao središte Ladislavske kustodije, a 1661. i provincijom, samostan zagrebačkih sestara Klarisa ušao je u sastav Ladislavske provincije sa svim onim pravima i obavezama koje njihovo pravilo od Urbana IV, pape, Ladislavskoj provinciji namjenjuje. Njihova sudbina u Zagrebu trajno je povezana sa samostanom Franjevaca u Zagrebu. Provincijali su zaštitnici i nadglednici njihova života i uzdržavanja. A kad je

provincijalova služba suviše opterećena Definitorij Ladislavske provincije tu službu povjerava nekome drugome, ozbiljnom i zauzetom franjevcu – svećeniku. I upravo tako je 1691. služba zaštitnika i nadglednika sestara Klarisa povjerena ocu Aleksi Buzjakoviću, koji je u posljednjem desetljeću 17. stoljeće, kad su Klarise u Zagrebu proživljavale neprilike sa sredstvima uzdržavanja, pokazao svoju veliku zauzetost i sposobnost. Kao duhovnik i ispovjednik znao je život sestara Svete Klare voditi pravim, franjevačkim duhom služenja Bogu i braći ljudima. I kao što je sam živio Bogu i Provinciji tako je i sestre Klarise oduševljavao, da služeći Bogu prvenstveno molitvom i žrtvom vlastitoga života, služe i svome narodu odgajanjem ženske djece zagrebačkih građana. To pak nastojanje, da se ženska zagrebačka mladež odgaja u duhu narodnog hrvatskog a ne njemačkog duha, glavni je razlog, da je Car Josip II u svojoj luđačkoj maniji ukidanja redovničkih učilišta, odgojnih zavoda i premnogih samostana, već 1782. godine ukinuo i samostan sestara Klarisa uz crkvu Presvetog Trojstva na Gornjem Gradu. Miraz od 300 forinti i doživotno uzdržavanje nije moglo spasiti jednu kulturnu i vjersku ustanovu. Samostan i Crkva predani su vjerozakonskoj zakladi. Početkom lipnja 1788. zagrebačka komorska administracija obraća se zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, kako slijedi:

– Pa i sama crkva, u kojoj se inače nikakva služba Božja ne vrši, nego samo jedamput dnevno za mladež normalnih škola, nije toliko potrebna. Školska bi mladež mogla ići u crkvu sv. Marka, koja nije tako daleko, te tamo svaki dan slušati svoju svetu Misu, a spomenuta bi se crkvena zgrada mogla okrenuti za drugu javnu porabu. Pa zato se i to ovime podastire visokom i milostivom sudu Vaše Presvijetlosti, ne bi li se rečena opatička crkva mogla najprije profanirati i tako kojoj drugoj javnoj porabi poslužiti (Original među spisima zagr. ordinarijata god. 1788. broj 649).

Zagrebački biskup M. Vrhovac odgovara, da je za preuzimanje crkvenoga namještaja određen župnik sv. Marka grof Sermage, a glede eksekracije piše doslovno:

– A što se tiče same crkve, budući da ista nije bezuvjetno potrebita, za obavljanje službe Božje, to sa strane biskupove nema nikakve teškoće, da se ista obesveti. Zato je povjereno gosp. katedralnome vicearkiđakonu i župniku stenjevačkom Jurju Popoviću, da na propisani način izvrši taj čin eksekracije, te se crkva uzmogne namijeniti javnoj potrebi (Koncept 1. c.).

Nakon obavljena čina eksekracije izvršitelj vicearkiđakon Juraj Popović obavještava M. Vrhovca zagrebačkog biskupa:

– Budući da je tako iziskivala opća potreba valjalo je obesvetiti crkvu bivših zagrebačkih klarisa, koja se nikako nije pokazivala u buduće bezuvjetno nužnom za obavljanje službe Božje. Da se ta eksekracija izvrši, pa da se ista crkva uzmogne okrenuti na svjetovnu porabu, dostojao se sv. oficij milostivo izaslati i ovlastiti mene s time, da ne propustim pokorno izvijestiti sv. oficij o izvršenoj eksekraciji, čim je obavim. Podlažući se najponiznije ovoj milostivoj odredbi i svome izaslanju, uputio sam se dne 23. o. mj. lipnja i ove godine, na dan naime za taj posao sa slavnom administraturom ustanovljen, da izvršim eksekraciju iste crkve. I ja sam je obesvetio izvadivši iz tri oltara svete moći (u četvrtom naime nijesam nikakovih našao, i ako je bio posvećen, te iako je mjesto, u kom se čini da su bile postavite, bilo zazidano). Te sam iz triju oltara izvađene sv. moći predao gosp. grofu, župniku grada Zagreba, da ih međutim čuva. Crkvu sam pak predavši ključeve odstupio

gosp. aktuaru komorske administrative, koji je za to bio imenovan, izjavljujući, da je obsvećena i da se može obrnuti za svjetovnu porabu, kad to iziskuje državna potreba. Izvješćujem dakle svetomu oficiju da sam na gornji način, a na osnovu milostivoga izaslanja, izvršio eksekraciju napomenute crkve« (Original spisi zagr. ordinarijata god. 1788, broj 718).

Nije li to žalosno! S kakvom lakoćom i brzinom je zaključena i provedena sekularizacija jedne velike i lijepe zagrebačke crkve, koja je bila na tako lijepome mjestu, a znalo se, da se crkvu želi preurediti u kazalište, kasino i dvoranu.

No, crkva Presvetog Trojstva od 1814-1817. postala je ruševina (Sjednički protokol grada Zagreba g. 1814. broj 2411 i god. 1817. broj 1540 – u zagr. drž. arhivu).

Zemljište prodano 1819. barunu Peharniku a 1822. grofu Franji Vojfkiju (Spisi grada Zgba god. 1820. br. 432 i god. 1822. broj 695, zagr. arhiv).

Zagrebačku crkvu sestara Klarisa porušio je grof Franjo Vojkfi 1823. godine. Dokazuje to Zapisnik magistratske sjednice grada Zagreba održane 11. siječnja 1825. godine, gdje se nalaže grofu Franju Vojkfi, da ukloni krš i mort s ulice ispred porušene opatičke crkve, tornja i sakristije (Protokol grada Zagreba god. 1825. broj 75. u zagr. držav. arhivu). A kad on to nije učinio, slijedi pismo gradskog fiskusa Jurja Kralja od 15. XI 1825. gdje se izričito spominje da je Franjo Vojkfi i službeno bio pozvan da ukloni onaj nered s ulice ispred porušene crkve Presvetoga Trojstva... i doslovno kaže; »Pa i oni, koji dnevno prolaze pokraj rečenoga zemljišta bivših Klarisa, koje je isti grof svojim činom pretvorio u prave razvaline, nijesu nikako mogli ne opaziti takav nemar, što je već cijele dvije godine sa svoje strane produžuje isti gosp. grof...« (Spisi grada Zagreba god. 1825, broj 3451 u zagr. drž. arhivu). Sve ove podatke je donio »Katolički list« 1941, broj 48, str. 565-566.

S narodnom izrekom smo započeli naše sjećanje na sestre Klarise, koje su 135 godina molitvom i žrtvom i odgojnim radom djelovale za dobro hrvatskome narodu i katoličkoj crkvi, a s narodnom izrekom želimo potsjetiti, kako vrijedi narodna mudrost i danas: – Tko što radi, sebi radi!« S lakoćom i brzinom obesvetili smo 1788. jednu Božju kuću u čast Presvetog Trojstva, a **posve** ili **bezuvjetno,** nepotrebnu, da u naše vrijeme u gradu Zagrebu, koji se proširio i na desnu obalu Save, za Božje kuće nisu predviđena mjesta. Mislite li, da to nema veze s ukinućem Klarisa i njihove lijepe crkve Presvetog Trojstva. Ima, i te kako ima! Hrvati i biskup iz Karlovca rodom nisu podigli glas prosvjeda, kad je car Josip II ukidao samostan sestara Klarisa, koje su za razliku od sestara Uršulinki hrvatski bile usmjerene, a sad se čude, što Hrvati u Zagrebu smatraju, kako Hrvatima katolicima Novoga Zagreba nema mjesta za crkve. Netko je lijepo rekao: »Bog oprašta, ali priroda ne!« Nepravde nanesene nevinima, koji su služili Bogu i žrtvovali se za svoj narod, treba skupo platiti i plaćamo ih!

Istinu treba priznati, premda je gorka, a gorka je uvijek, mnogi zagrebački biskupi u prošlosti a i mnogi biskupijski svećenici, premda ih je vjernički hrvatski narod poštivao i podržavao, nijesu bili narodni ljudi. Za volju naslova i titula radili su na štetu svoga, hrvatskoga naroda. I ne samo naroda nego i Franjevaca – narodnih ljudi, koji su s narodom umirali, kad je Turčin pljačkao njihove domove, a odvodio sinove i kćeri, a kad je Turčina nestalo, onda su ih cjelivajući rukom Carice Terezije lišavali njihova svećeničkog djelovanja po župama. A sve to stoga, jer je biskupijsko svećenstvo po pravu, a redovničko samo po ljubavi, ali podložno onome po pravdi i pravu.

I tko je onda kriv, da su Hrvati danas katolici samo po imenu ali ne i stvarnošću života!

»Za Boga i Provinciju!«

Mnoge duboke misli napisala je ljudska ruka pokoravajući se neizmjernoj riznici čovjekova duha i toplini srca, koje neprestano iznenađuje, zanosi i diže privlačivim akordima sklada, koji se ne zaboravlja.

A život neprestano teče i ljudi neprestano očekuju budućnost, neumorno je očekuju. A kada budućnost prestaje dolaziti, ljudi se okreću i pitajući traže, da li je još preostalo mjesta među već naslikanim portretima, ne bi li ostali živi među mrtvima.

– Budite mirni i ne bojte se, mjesta ima uvijek, jer i portreti prolaze ostavljajući gole stijene zida, koji se kruni«!

Krhotine padaju i mrve se u sitan prah, prekrivan tamom ljudske zaboravi, noću ljudske i vasionske relativnosti.

A na svršetku javlja se Onaj, o kome je život snivao i koga je smrt navještala, koji je prvi izmislio želju i htijenje, koji je prvi rekao, da život ima smisao, i koji jedini znade odgovoriti na pitanje: što je čovjek!

* * *

Na sjevernom zidu samostanske blagovaonice zagrebačkog Kaptola ima mjesta za više portreta i stijena nije prazna, da neki među mrtvima ostanu živi, čuvajući spomen na davna njihova neumrla životna djela.

I visi tako jedna slika, ulje na platnu, osrednje veličine, u okviru profilirane rame, tamnih boja s patinom tristogodišnjeg mirovanja, umorna već od gledanja izmjene generacije redovnika – franjevaca pepeljastih crnih i smeđih habita Ladislavske i Ćirilometodske provincije.

Slika je to prosijedog Franjevca, oštra pogleda i orlovskog nosa, opuštenih, umornih ruku, kojima se ne piše više, premda papira ima, naoštreno je i gušće pero, a ni crnilo nije ishlapilo iz tintarnice

Dobro je smješten u stolcu ispred pisaćeg stola u siromašnoj redovničkoj sobi gleda Raspelo poput svetog i učenog brata Bonaventure šutljijvo svjedoči: »Ovo je moja filozofija!« Slikaru to nije palo na pamet, pa je požurio i dah ovog redovnika pretvorio u latinske riječi: Pro Deo et Provincia! Za Boga i Provinciju. Neka se zna i pamti: – Brat Aleksa Buzjaković rođen u Krapini, gradu Čeha, Leha i Meha, ispod sjenovite i visoke Strahinčice, a povrh Krapinčice rječice, šest godina poslije starijeg brata Mihaela, kasnije franjevca o. Euzebija, 1642. Gospodnje godine. A te su godine braća Franjevci iz Zagreba već stigli u srce Zagorja, spremni podići samostan i crkvu u čast Svete Katarine, djevice i mučenice, zaštitnice filozofa i teologa, kako bi svojom prisutnošću i djelovanjem »ovo krapinsko ljudstvo moglo svoje barbarske navike ostaviti i Bogu vernej služiti moglo!« Kao mladić i svršeni retor (gimnazijalac) sa 17 godina pokucao je na samostanska vrata, da bude franjevac poput svoga brata Euzebija, koji je bio već pred ređenjem za svećenika (1660). Ladislavska kustodija ga je 1659. primila i poslala u Križevce kao novaka, koji je 1661. položio zavjete i kao član osnovane sada već Ladislavske provincije pošao na studij filozofije i teologije. Vjerojatno u Italiji, jer je nova provincija trebala lektore filozofije i teologije, budući je 1664. osnovala u Zagrebu teološki studij. Nakon uspješno završena studija otac Aleksa je 1665. pri-

mio svećenički red – od 1668. može ga se slijediti kao lektora teološkog učilišta u Zagrebu. Vrlo brzo, to jest 1670. i 71. vrši prvi put službu gvardijana zagrebačkog samostana. A kad zagrebački teološki studij postaje generalnim studijem o. Aleksa Buzjaković postaje generalnim lektorom na tom studiju sve do 1684. godine, kad nakon službe definitora i kustosa bude izabran za provincijala svoje provincije.

Još kao kustos provincije i generalni lektor studija u Zagrebu vodi brigu oko dovršavanja i ukrašivanja kapele svetoga Franje posredstvom dobročiniteljice Helene Patačić, udove Ručić. Kao provincijal 1684. prihvaća ponudu generala Leslija, oslobodiltelja Virovitice od turske vlasti, i svoja dva brata franjevca svećenika šalje 22. XI iste godine u Viroviticu s ovlaštenjem zagrebačkog biskupa Martina Borkovića, pavlina, da s vremenom ovdje uspostave rezidenciju i postanu upravitelji župe Sv. Roka.

Svoje poslanje provincijala Ladislavske provincije kroz tri godine izvršio je odlično. Pokazao je svoje upravničke sposobnosti i kao učenom lektoru teologije uprava ga je izabrala za zagrebačkog gvardijana i povjerila mu zadatak, da se brine za izgradnju istočnog samostanskog trakta i samostanu Sv. Franje na Kaptolu dade konačni oblik. Buzjaković o. Aleksa je taj posao dobro vodio i u vrijeme svoga drugog trogodišta kao izabrani provincijal od 1693. do 1696. sretno dovršio. Postao je ponovo zagrebački gvardijan od 1696-1699, da mu upravo te 1699. povjere i jedan za provinciju vrlo značajan i potreban zahvat – izgradnju vlastite suknarne u zagrebačkom samostanu. Braća su ga s »poštovanjem molili« da tu brigu preuzme. Prihvatio je i ta vrijeme trećeg trogodišta kao provincijal od 1702.-1705. suknarna bi podignuta, a 1704. i otvorena u preuređenom mlinu sestara Klarisa na Medveščaku potoku negdje kod Ksavera.

Za vrijeme svoga trećeg provincijalata o. Aleksa Buzjaković je zasvjedočio svoju osobitu povezanost s rodnom Krapinom i svoju ljubav prema hrvatskom kajkavskom jeziku. Sa svojim savjetnicima donio je odredbu: Svi oci i braća klerici njemačje narodnosti dužni su učiti hrvatski i slavonski jezik. Svake godine polagat će ispit, da se vidi, kako su učili. Ako se pokaže, da nisu učili i da ne znaju govoriti, neće moći primati dužnosti u Provinciji a klericima će se uskratiti ređenja. Ispitivači trebaju pismeno o tome obaviješčivati Provincijala. Jednako odredba važi i za oce i braću mađarske narodnosti (Mat. I, str. 366, ad 11).

Kad je 1705. o. Aleksa Buzjaković sabranoj braći na Kapitulu dao izvještaj o svome radu i vlast predao novome provincijalu o. Hilarionu Svilničiću, sva su braća jednodušno s najvećim odobravanjem i s najvećom pohvalom popratili slavno dovršeni njegov provincijalat (Mat. I, str. 513, početak Tabule 1705).

Pred portretom o. Alekse Buzjakovića rođena u Krapini, treba izraziti najveće priznanje i zahvalnost. Proslavio je svoj rodni kraj i svoj grad kao doista velik čovjek, redovnik, svećenik, upravnik i sposobni graditelj. Dugogodišnji duhovni vođa sestara Klarisa, stroge klauzure nadzirateli i upravitelj njihovih dobara za njihovo uzdržavanje potrebnih, Buzjaković je posve sigurno utjecao, da su Klarise žensku mladež grada Zagreba poučavale lijepim kajkavskim govorom, a i sam se trudio, da Franjevci Ladislavske provincije, koja na području Slavonije ima tada 10 samostana nauče hrvatski jezik i tako uzmognu propovijedati vjernicima u tim samostanima, premda su po narodnosti Nijemci ili Mađari. Za zagrebački pak samostan 37 godina njegova djelovanja u tome samostanu u počecima razvoja Ladislavske provincije o. Aleksa Buzjaković punim pravom zaslužuje, da mu slika – portret visi na zidu blagovaonice samostana Sv. Franje na Kaptolu.

Kao zagrebački gvardijan o. Aleksa je 13. studenoga 1706. svoju Bogu odanu dušu predao Bogu, kome je vjerno 47 godina redovništva odano služio, dok su mu tijelo braća na Kaptolu sahranili u kripti ispod glavnog oltara, gdje je tijelo oca Franje Draškovića 30 godina ostalo čitavo i neraspadnuto. Na zidu pak blagovaonice južnog samostanskog trakta, gdje je njegova zauzetost i ljubav prema ocu Franji dovršila Franjinu kapelu, ima mjesta za njegov portret, da ostane živ među mrtvima i da postojano svjedoči mladom naraštaju Franjevaca: Manji brat, koji živi u Bogu za Provinciju nadživljuje prostor i vrijeme, jer je u Onome, koji izvan vremena i prostora – u vječnome Sada!

Na dnu slike teško se čita, ali piše:

ARP ALEXIUS BZIAKOVICH, LECTOR Lubilatus et Prov huis Slavoniae ter Minister Proalis meritis clarissimus Obiit Zagrebiae 12 Nov. 1706.

To jest:

Mnogopoštovani otac Aleksa Buzjaković, jugilarni lektor i ove Slavonske provincije triput ministar provincijalni, zaslugama slavni. Umro je u Zagrebu 13. studenoga 1706.

U knjizi Pokojnika za svaki dan u godini, 13. studenoga piše:

Zagreb: Mnogopoštovani otac Aleksije Buzjaković, tri puta provincijal, kao gvardijan, za Provinciju prezaslužan, star 64 godine, u redu 47 godina.

Jedna ptičica s desne strane Raspela na slici sjedi sklopljenih krila i motri o. Aleksu Buzjakovića, franjevca, a u meni odjekuje Domjanićeva pjesma:

Vre tičeki spiju
A šume mučiju,
Naj moja popevka zvoni
Po dolu i gaju,
Po dragome kraju,
Od kojeg mi lepšega ni.

Tu brat mi je vsaki,
Tu doma sem taki
Pogodit bi mogel i speć.
Poznati su puti,
Tu svigde je čuti,
Ljubljenu domaću mi reč.

I srce mi greje
I z menom se smeje
I v žalosti plače takaj
Em nikaj ni slajše
Ne čuje se rajše
Neg dobri i dragi naš kaj!

(Dragutin Domjanić, Za zbogom, Arion str. 101).

9. Na usponu i nizbrdici

Narodna mudrost ponavlja: »Na mladima svijet ostaje!«, a životna zakonitost upravo na tome osniva opstojnost ljudskoga uslova od svoga početka do danas. Od osnovne stanice društva – obitelji – do plemenskih i narodnih zajednica sa svim oblicima udruživanja stariji naraštaj mora voditi brigu za svoje nasljednike, jer su dani ljudskog života bez razlike odbrojeni. Oživljena materijalnost ljudskoga bića ima svoj uspon do određene točke, a onda se nužno spušta. Svaki je čovjek po svome tijelu kao vinova loza. Kad se grožđe obere, lišće žuti i opada, nastaje zima – umiranje i smrt.

Opiranje i bune su nekorisne i uzaludne, a poruku pjesnika: »Gdje ja stadoh, ti nastavi! Što ne mogoh, ti ćeš moći.« – treba radosno prihvatiti i kao oduljena sjena na zapadnom suncu izgubiti se u prošlosti, koja više ne može doći, jer budućnost postaje sadašnjost za nove budućnosti!

Mnogi su Franjevci Ladislavske provincije iz budućnosti poput o. Timoteja Međurečkog i o. Alekse Buzjakovića došli u svoju sadašnjost zagrebačkog samostana na Kaptolu, da odlazeći u nepovratnu prošlost ostave djelatnike svoje sadašnjosti za nove budućnosti. Zasjali su kao baklje svjetla izvornog Franjinog nasljedovanja Krista i postali putokazi budućnosti, koja će u Kaptolskom samostanu Sv. Franje oduševljavati nove budućnosti i naraštaju koji će vremenski slijediti.

Kuća stanovanja je izgrađena i osposobljena, a jednako i kuća Božja, gdje će se korskom molitvom, slavljenjem žrtve Križa u srcu Crkve, pjevati Bogu na živoj harfi srca, Pjesma stvorova. Stvorena je mogućnost, da otac Franjo ne bude sam. I zagrebački samostan je postao rasadnikom mladica, odgajalištem budućih svećenika, kućom obrazovanja, trajnim mjestom studija filozofije i teologije najvišeg ranga u Franjevačkom redu. Napose u osamdeset godina 18. stoljeća.

Za taj prevažan i vrlo značajan rad i određenje Ladislavske provincije na putu svoga životnog uspona trebala su i potrebna sredstva uzdržavanja, što zagrebački samostan nije bio u stanju sam namicati i osiguravati. Legata, novčanih s određenim kamatama godišnje za služenje svetih Misa, nije imao. Smještaj na Kaptolu u blizini Katedrale, crkve Svete Marije i Svetoga Ivana Krstitelja u Novoj Vesi, Kaptolskim franjevcima je dušobrižnički rad potpuno uskraćen. Svećeničko služenje vjernicima po odredbi Tridenstvog sabora pridržano je isključivo župnicima, a sinodama zagrebačke biskupije Franjevcima vrlo ograničeno. Izvan samostanske crkve bez pismenog dopuštenja Franjevci nisu mogli vršiti nijednu dužnost, čak ni ispovijedati. Četvrta sinoda Martina Borkovića, zagrebačkog biskupa 1687., ispovijedanje vjernika kod redovnika naziva »pogubnom zloporabom«, a izričito traži: »Svako leto najmanje se jednoć tvojemu vlastitomu Popu ali drugomu s njegovem dopuštenjem spovedaj«. Jednako vrijedi i za propovijedanje u drugim crkvama. Godine 1669. je Definitorij Ladislavske provincije revnostan za spas duša zamolio da se ubuduće u zagrebačkom samostanu nedjeljama i blagdanima neposredno poslije pjevane Mise odredi da propovijed u našoj crkvi ne bude u isto vrijeme kao i propovijed u katedralnoj crkvi« (Mat. I, str. 142, ad 2).

Za materijalno uzdržavanje klerika u Zagrebu, doprinosili su svi samostani i rezidencije u Ladislavskoj provinciji. Osnivanjem zagrebačke suknarne za cijelu provinciju olakšano je odijevanje i pripravljanje platna za krevelara, krojača, vrtlara, staklara, slikara, pozlatara, kipara, orguljara, pa i ura-

ra, zagrebačkom samostanu je olakšana briga za trajno prisutan broj klerika filozofskog i teološkog studija, braće svećenika i braće pomoćnika. Brojno stanje se tijekom 18. stoljeća neprestano povećavalo do 50 članova samostanske zajednice. Strogim vršenjem samostanskog reda, molitvenim životom svekolike braće, studijem i radom Gospodin je blagoslivljao zagrebački samostan tako, da su vjernici grada Zagreba i okolnih župa oko Zagreba obilno pomagali zagrebačkim Franjevcima. Napose preko Bratovštine od pojasa Sv. Franje, Nadbratovštinom Svetoga Petra Alkantare, koje su Kaptolski Franjevci u svojoj crkvi mogli voditi. Kad nisu mogli svoje uzdržavanje osigurati radom, utjecali su se prošnji od vrata do vrata. Napose po selima i župama oko grada Zagreba, gdje su ih vjernici rado susretali i pomagali.

Najveća nevolja, koja je građane Zagreba a s njima i Kaptolske Franjevce često snalazila, bili su česti požari u 17., a i u 18. stoljeću. Požar bi nastao na Griču, a onda se redovito prenio vjetrom i na Kaptol. Tako je 1706. 14. lipnja nastao u 3 sata po podne na Gornjem gradu, a onda se preko Kamenitih vrata prenio i na Kaptol, ali tom zgodom franjevački samostan i crkva nisu postradali. Zlo ih je mimoišlo. No, dana 30. svibnja 1731. oko 10 sati noću vatra je zahvatila brzo Grič i vjetar je požar prenio i na Kaptol. Tom prilikom vatra je zahvatila i Franjevački samostan. Izgorio je samo krov na samostanu i na crkvi. Stradala je i kapa tornja. Rastopili su se zvonovi u tornju. Kako je toranj ugrađen u istočni trakt samostana, pa se u međuprostoru toranj-samostan nalazio i samostanski arhiv, djelomično je i taj arhiv stradao (Potočnjak, Liber notitiarum, str. 4). Požar je uzrokovao veliku štetu, ali život samostana na Kaptolu nastavio je svoj uobičajni redovnički život. Studiji su i dalje postojali. Predavanja su se nastavila. Našlo se dobrih ljudi i samostan kao i crkva brzo su popravljeni, a i zvona su nabavljena i u obnovljen zvonik smještena. Na zvonik je stavljen i sat.

Vremensko razdoblje od 1731. do 1783. vrijeme je najvećeg razvoja djelatnosti Franjevaca ne samo u zagrebačkom samostanu nego i u cijeloj Ladislavskoj provinciji. Broj članova – svećenika i braće pomoćnika vidljivo se svake godine povećavao. Generalni studij I. reda i obzirom na filozofiju kao i na teologiju u zagrebačkom je samostanu redovito godišnje imao po 6 do 8 braće klerika filozofa i 10 do 12 klerika teologa. Redovito su predavali po 2 lektora filozofije i po 4 do pet lektora teologije. Uz slične studije u Pečuhu i u Varaždinu, dodavši i po nekoliko studija provincijskog značaja, franjevci – svećenici su po dovršenom redovitom studiju nastavljali svoje oduševljenje u znanstvenom radu. Natjecali su se za zvanje lektora. Polagali određene ispite pred provincijskom komisijom i po postignutim ocjenama proglašavani su lektorima za generalne studije ili za provincijske studije. A jer je postojala i mogućnost postati kvalificirani propovijednik, uz određene uvjete i studij komisijski su polagali ispite za propovjedničku službu, a Uprava provincije im je davala naslov propovjednika.

Iz sačuvanih arhivskih izvora Ladislavska provincija je u 18. stoljeću imala preko 180 kvalificiranih lektora, od kojih su gotovo svi po par godina predavali na filozovskom i teološkom studiju, a velik broj je spadao među odlične lektore, koji su nakon 9 godina predavanja na generalnom studiju u Zagrebu ili Pečuhu postali i jubilarci generalnog studija (lector iubilatus).

Za braćom svećenicima – lektorima i propovjednicima – nisu zaostala ni braća pomoćnici, laici. Prema njihovim prezimenima i zanimanjima s kojima su ulazili u Ladislavsku provinciju, vidljivo je, da su dolazili iz Franačke, Bavarske, Tirola i Austrije, a manje iz Kranjske i Ugarske. Sredinom 18. sto-

ljeća je u Njemačkoj postojao veliki broj mladih ljudi, stolara, krojača, ranarnika, kovača-bravara, slikara i kipara, koji se nisu mogli u svojem kraju namjestiti. Mnogi su stoga odlučivali doći u samostan i postajali Franjevci, pomoćnici franjevcima – svećenicima. Njihove majstorske vještine u određenim zanatima mnogo su koristile samostanskim zajednicama, jer se tada i mnogo gradilo, namještale crkve i samostani, a i umnožavanje redovnika u Provinciji – u samostanima tražilo je vješte radnike. Po onome što je sačuvano u samostanima, a i u zagrebačkom iz 18. stoljeća, može se ocijeniti radna pomoć braće pomoćnika različitih zanimanja, a posebno braće stolara, kipara, slikara i pozlatara, ne zanemarujući i doprinos braće ranarnika i ljekarnika.

Budući da ćemo o pojedinim djelatnostima braće lektora a i braće pomoćnika kasnije posebno pisati, ovdje je vrijedno istaknuti jedan podatak, koji sam po sebi svjedoči za najviši djelatni uspjeh svih zajednica Ladislavske provincije od 1731. do 1783. godine, a posebno pak zagrebačkog samostana, koji je bio rasadnik svih djelatnosti u Provinciji, Potočnjak o. Leonardo kao provincijal bilježi da je 27. lipnja 1780. godine, kad je postao provincijalom, Provincija Sv. Ladislava brojila 475 braće. Za 14 godina, to jest 2. VII 1794. na Kapitulu u Čakovcu Ladislavska provincija je brojila: 166 franjevaca svećenika s 52 brata pomoćnika (laika). U svemu 218 redovnika. Što znači da se stanje braće smanjilo za 257. Razlog je smrt, ali i nove teške, sudbonosne i neljudske okolnosti.

Vladavina cara Josipa II. od 1780-1790. nanijela je Franjevcima općenito kao i svim redovnicima a posebno Kaptolskim nepopravljivu duhovnu i materijalnu štetu. U razdoblju najvišeg procvata školstva i ostalih kulturnih nastojanja jednim potezom pera 1783. u kolovozu dokinuo je Car sve redovničke pa i franjevačke studije filozofije i teologije. Zabranio je i dokinuo sva religiozna društva i bratovštine. Neposredno se umiješao i u upravu franjevačke provincije i samostana. Mnoge samostane je dokinuo. Napose one, u kojima nije bilo župa. Određivao je, koliko redovnika može u pojedinom samostanu živjeti. Višak tako dobivenog osoblja određivao je za kapelane župnicima i tako rušio samostanski način života, discipline i odijevanja. A jer je vodio ratove protiv Turske, za ranjene vojnike je određivao samostanske zgrade bez ikakvog obzira na redovničke propise i potrebe.

Godine 1782. dokinut je zagrebački samostan sestara Klarisa, a njegovo veličanstvo je velikodušno svakoj sestri dodijelio 300 forinti penzije godišnje. Samostan i crkva su oduzeti, a sestre su raspršene po različitim mjestima. Napredni car je smatrao da je njihov molitveni način života narodu Zagreba suvišan, što je vrlo zvučna etiketa, a u stvari Klarise su nepotrebne, jer su zagrebačku žensku djecu odgajale u hrvatskom duhu i kajkavskim jezikom. Car prosvjetitelj nije bio osjetljiv na propadanje kulturne baštine hrvatskoga naroda. Njemu je trebalo samo hrvatskih vojnika, koji će svojim tjelesima gnojiti ratišta za uspjeh i sjaj carske austrijske krune.

Kad je zagrebački franjevački samostan lišio učešće mladeži, jer je zatvorio studij filozofije i teologije, odredio je broj franjevaca svećenika i braće pomoćnika, a višak zamijenio za kapelane župnicima na župama zagrebačke biskupije, svidjela mu se i samostanska zgrada. Za vrijeme rata 1787. zagrebački franjevački samostan je odredio za vojničku bolnicu. Iznenada, to jest 9. kolovoza 1788. izađe kraljevski ukaz, da Franjevci s Kaptola moraju odmah svoj samostan predati vojnicima za bolnicu. Oci i braća moraju se preseliti u Gornji grad u samostan otaca Kapucina, koji su bili premještеni po drugim samostanima. To je bilo pravo uništenje. Da se smjeste 72 ranjenika, vojska nije štedjela samostan. Sve njima nepotrebne stvari bacile su se na ulicu. Uništeno je mnogo, a mnogo je stvari i nestalo.

Pet punih godina Kaptolski samostan je bio vojna bolnica. Sve do 1792. godine. I premda su još u siječnju 1793. dobili pravo povratka u svoj samostan na Kaptolu, vojska je zatezala sve do 6. kolovoza 1793., da se tek tada vratiše u svoj samostan.

Vratili su se u razvaline. Morali su popraviti krov na crkvi, načiniti nove klupe, uredili orgulje. Samostan su morali temeljito očistiti, sobe za stanovanje urediti, postaviti peći, urediti samostansku kuhinju, smočnicu, vrt i zdence. Odštetu od vojničkih vlasti nisu dobili. Od 1794. – 1797. popravili su klerikat i novi dio samostana. Iz crkve sestara Klarisa prenesoše stolce, postaviše veliku svjetiljku u crkvi, urediše biblioteku, sastaviše popis knjiga. (o. M. Barbarić, o. c. str. 16).

Ali, opet nevolja. Dana 26. ožujka 1797. vojska je zatražila da se za nekoliko sati isprazni pretežni dio samostanskih prostorija za ranjene vojnike. Ostala im je samo crkva i jedna soba. Župnik Sv. Marije Adam Baričević ustupio je Franjevcima svoju kuhinju. Vojnici su samo mjesec dana u samostanu gospodarili i samostan ponovo oštetili. Iste godine su još jednom zgodom boravili u samostanu kroz pet mjeseci.

Godine 1802. vojnici su 11. veljače ponovo ušli u samostan. I najprije su im ostavili 8 soba, koje su kasnije također uzeli. Vratili su se 18. VI. iste godine. Tada im je veliki pomoćnik bio zagrebački kanonik Emerik Rafaj, koji je kao samostanski sindik davao braći od 50 do 70 vagona pšenice, nešto zobi i novca, pa je samostanski kroničar zapisao: »Rafaj je fratrima bio ono, što je Josip patriarha bio Egipćanima«. Radi slabe godine vagan žita je tada stajao 25 forinti.

Za boravak vojske 1801. zagrebački samostan je dobio neku malu odštetu i nadali su se, da će nastati mir i da ih više nitko neće tjerati iz svoga samostana. No prevarili su se. Godine 1805. vojska je opet silom ušla u samostan na Kaptolu i tako se vladala u njemu, da su braća bili prisiljeni izseliti se i godinu dana provesti izvan samostana.

Od 1806. život se redovnički u samostanu sve više smiruje. Popravljaju se i samostan s crkvom. Godine 1810. popravljen je toranj, a 1816. postavljen novi krov na crkvi i samostanu. Nabavljene su i mnoge druge stvari i za crkvu i za samostan. U svemu tome Kaptolskim franjevcima su pomagali isključivo mali, s njima povezani ljudi. Još uvijek su imali povjerenja u njih, premda samostanski život nije više bio ono i onakav, kakav je bio prije rušilačkih zahvata cara Josipa II. Car je, doduše, umro 1790., ali njegovo rušilačko djelo, jozefinizam, nije nestao nego još poraznije djelovao. I nije nikakvo pretjerivanje nego žalosna stvarnost poljuljani i nagriženi redovnički duh nije nestao iz samostanskih zajednica nego neprestano pokazivao svoje zube i rodio plodovima, koji su na nizbrdici najavljivali i konačnu smrt Ladislavske provincije. Svi su naslućivali svršetak i o njemu govorili, ali nitko se ne nađe, da zaustavi onaj konačno i zapisani: »Ergo actum est« posljednjeg provincijala Ladislavske provincije. »Dakle ono čega smo se bojali, dogodilo se!«

No, zagrebački je franjevački samostan dvadeset godina prije svršetka Ladislavske provincije trebao doživjeti još jedan od najtežih udaraca poigravanja sudbinskih prirodnih nepredvidljivih zahvata u ljudska djelovanja. Bio je to sudbonosan veliki potres 9. studenoga 1880. godine poslije 7 sati u

jutro. Smjer potresa je bio sjevero-istok – jugo-zapad. Ne moli se uzalud: »Od biča potresa, oslobodi nas Gospodine!« Franjevački samostan u Zagrebu doživio je u svojoj dugoj povijesti i rat i kugu i požar i glad, a konačno i bič potresa. U prizemlju su popucali svi svodovi, a u prvom i drugom katu svi zidovi. Toranj crkve Sv. Franje raspucao se na sve četiri strane. Prijetila je opasnost, da se sruši na zgradu samostana. Morali su ga odmah porušiti. Gradsko je poglavarstvo odredilo, da Franjevci moraju oštećeni samostan napustiti, jer je prijetila opasnost rušenja. Sklonili su se za 20 dana u kuriji kanonika Karla Radinovića, koji im je dao rado dvije sobe, kuhinju i drva. Kanonik Franjo Milašinović je u svoju kuriju primio bolesnoga oca Petra. Najpotrebnije za stanovanje su za 20 dana popravili i ponovo su se vratili u samostan. Klerici i braća pomoćnici su iz Zagreba otišli, a u samostanu su ostala samo tri svećenika, a među njima otac Nikola Kraljek, gvardijan, rođeni Varaždinac, inače odličan orguljaš. Njemu je za dvije godine uspjelo samostan i crkvu milostinjom vjernika grada Zagreba toliko popraviti i urediti, da je 9. XI 1882. svečanom Misom zahvalnicom crkvu ponovo otvorio za vršenje službe Božje.

Način obnove samostana i crkve obradit ćemo kasnije, da se ne ponavljamo. Napose obnovu crkve, koja je potpuno stilski preuređena, a od 1900. nije više u Ladislavskoj provinciji, koja je dokinuta, nego u novoosnovanoj i proširenoj »Hrvatskoj provinciji Svetih Ćirila i Metoda« sa sjedištem kao i prije u Zagrebačkom samostanu Svetoga Franje na Kaptolu.

U novoj Provinciji, koja je povjerena pouzdanom i vještom kormilaru o. Vendelinu Vošnjaku, zagrebački samostan postaje svjetionik izvornog franjevačkog života i rada. Započinje obnova budućnosti života: redovnički život klerika i klerikatu u ozračju života i primjera samostanske braće, kojoj je putokaz i svjetionik otac provincijal Vendelin Vošnjak. I upravo on je udario pečat novoj provinciji, da su je s pravom nazivali – vendelinskom i u domovini i izvan domovine. Njegova razboritost, strpljivost, obazrivost i razumijevanje uspjevalo je braću triju po načinu života različitih ophođenja spajati u zajedničkom suživotu. Privlačio je braću koja su tražila obnovu franjevačkog života nasljedovanjem svetoga Franje, ali nije odbijao i onu braću, koja su se opirala obnovi Reda i ostajala vjerna svojim iz mladih dana zacrtanim pravilima života.

Prvi svjetski rat je službom vojnih kapelana poljuljao obnoviteljsko djelo u vendelinskoj franjevačkoj provinciji, jer za provincijala o. Rafaela Rodića nije bilo dovoljno razumijevanja i strpljivosti, a postupalo se onim: – Tako hoću, tako zapovijedam! Uprava oca Mihaela Trohe i treći provincijalat o. Vendelina ponovo su život u provinciji doveli na život vendelinske obnove.

Otvaranje vlastite gimnazije, Kolegija, odgajanje profesorskog kadra, novicijat i klerikati, sjemenište, potrebne su ustanove bile, ali nisu sa strane Uprave provincije i poglavara samostana dovoljno pravilno vrednovane i podržavane. Uz to je nastao i drugi svjetski rat, koji je donosio mnogo novih pitanja, a i nastranosti u shvaćanju zajedničkog, redovničkog života. Svjetovnost je ulazila i u franjevačke strukture i premda su poratne godine bile strašne, a život gotovo nemoguć, vrijeme provincijala o. Nikole Skupnjaka kroz 6 godina svjedoči, da je vendelinski redovnički način života postojao i samostanske zajednice su živjele u slozi i iskrenoj bratskoj zajednici. Prorašna je i gimnazija s vlastitim nastavničkim zborom. Izgrađena je i sjemeniška zgrada i prostori za stanovanje klerika. Budio se stvarno franjevački

život i odgojna praksa u sjemeništu i u klerikatu kao i u novicijatu cerničkog samostana. Zagrebački je samostan ponovo oživio duhom molitve i rada.

Nastavnici, svi od reda i vrsni propovjednici, pastoralci, nedjeljom i blagdanom radili su u samostanskoj crkvi, pomagali župnicima u gradskim župama, a posebno na Mariji Bistrici, Trškom vrhu i na Marijinom Trsatu. Pomagali su rado i u samostanima Provincije. I sve je to tako skladno i lijepo išlo do 1960. godine, kad je osnovano Filozofsko učilište u Samoboru. A posebno u jeku II Vatikanskog sabora kad je 1964. odlučeno u Samoboru graditi sjemenište i gimnaziju. Filozofsko učilište je tada premješteno na Trsat, a gimnazija i sjemenište u Samobor. To je istočni grijeh razdoblja Hrvatske provincije Sv. Ćirila i Metoda, kad nastaju, kako netko s pohvalnim ushitom reče: »novo vrijeme Provincije«. To novo razdoblje od 1966-1972. znači propast i filozofskog učilišta na Trsatu a i gimnazije u Samoboru. Upotreba klerika kao radne.snage u Samoboru značila je osipanje zvanja i odlazak klerika. Gradio se Samobor s povikom: »imat ćemo mnogo zvanja, a nemamo prostora!« Sad postoje prostori, a nema zvanja i Samobor je prazan. Pisalo se da odgajatelji moraju pitati i slušati odgajanike, kako žele da ih se oblikuje za redovnički život.

U vrijeme nadzvučnih brzina sumnjam, da li će Vendelinova provincija slaviti stogodišnji jubilej postojanja. Njezina nizbrdica je veća sada nego Ladislavske provincije. Bojim se onoga iz 1898. »Ergo, actum est«. Dakle, dogodilo se!

Samostan i crkva

1. Samostan je potreba zajedničkog življenja

Maštanje je svojstvo pjesnika, književnika, umjetnika lijepe riječi, pripovjedača novela i romana, pisaca komedija i tragedija, novinara i zabavljača, ali ne i povjesničara umjetnosti. Nedopustivo je maštanjem donositi zaključke i tvrdnje, kad nedostaju sigurni izvori povijesno utvrđenih činjenica. Pomoću mašte izgrađene znanstveno ponuđene radnje slične šećernim nitima namotanim na drvenoj lizaljki privlačive su za trenutak jedan, a onda izazivaju izvjesni sažalni smiješak.

Može netko biti stručnjak za procjenjivanje vremenske pojavnosti različitih stilova u graditeljstvu, kiparstvu, slikarstvu, rezbarstvu, u zlatarskoj, stolarskoj, bravarskoj i orguljarskoj umjetnosti, ali bez povijesno utvrđenih podataka sudovi i najboljih stručnjaka povijesti umjetnosti ostaju samo bolja ili slabija nagađanja. Stavljaju se pod onu već utvrđenu riječ: možda, moglo bi biti. A ako stručnjak i može doći do sigurnih povijesnih datosti o stvarima, koje ocjenjuje, ali radi omalovažavanja naprosto ignorira onoga kojeg ne priznaje vrijednim povjerenja, neće se poslužiti s dostupnim činjenicama, i s visoka će napisati, da ne postoje povijesni podaci.

Primjer takva pisanja nalazi se u objavljenoj studiji: Marija Mirković, Zagrebačka franjevačka crkva na Kaptolu i njezino kulturnopovijesno značenje (Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 13/1987, str. 115-135). Spisateljica donosi takve tvrdnje, koje nemaju veze sa stvarnošću. Tvrdi, na primjer, kad spominje Zagreb kao središte Zagrebačke kustodije: »O povijesti spomenute kustodije ima relativno malo stvarnih podataka, a o nastanku pojedinih samostana može se uglavnom samo nagađati na temelju kasnijih izvještaja koji su u pojedinostima neodređeni i ne mogu se uvijek provjeriti, te na temelju predaje« (o. c. str. 115). A o. Paskal Cvekan je tiskom izdao monografije o Virovitici, Našicama, Požegi i Kostajnici, a u rukopisu i o Gorbonoku (Kloštru Podravskom kao šestom samostanu Zagrebačke kustodije), gdje se dokazano vidi za sve te samostane, gdje, kada i kako su osnovani i što se sve zajedno sa Zagrebom o njima zna. To, danas, jedan priznati povjesničar povijesti umjetnosti mora znati, premda pisca i ne voli. Jednako vrijedi i za mnoge druge tvrdnje postanka franjevačkih samostana i crkava kao i o tome, da su Franjevci po biti propovjednički red kao i Dominikanci, jer su im crkve propovjedničkog tipa – jednobrodne dvorane i slično, a gradili su im plemići, kraljevi, bogati ljudi, što također u većini ne stoji. Ne stoji ni utjecaj gotičkog stila gradnje iz Austrije i Njemačke, nego baš iz Francuske – Cisterciti.

Kad je u pitanju sveti otac Franjo Asiški, svatko će u susretu s njim priznati, da je svetac, što potvrđuje i Bog, kad ga je još za života vidljivo opečatio ranama Raspetoga, odlikovanjem, koje samo po sebi svjedoči i pokazuje

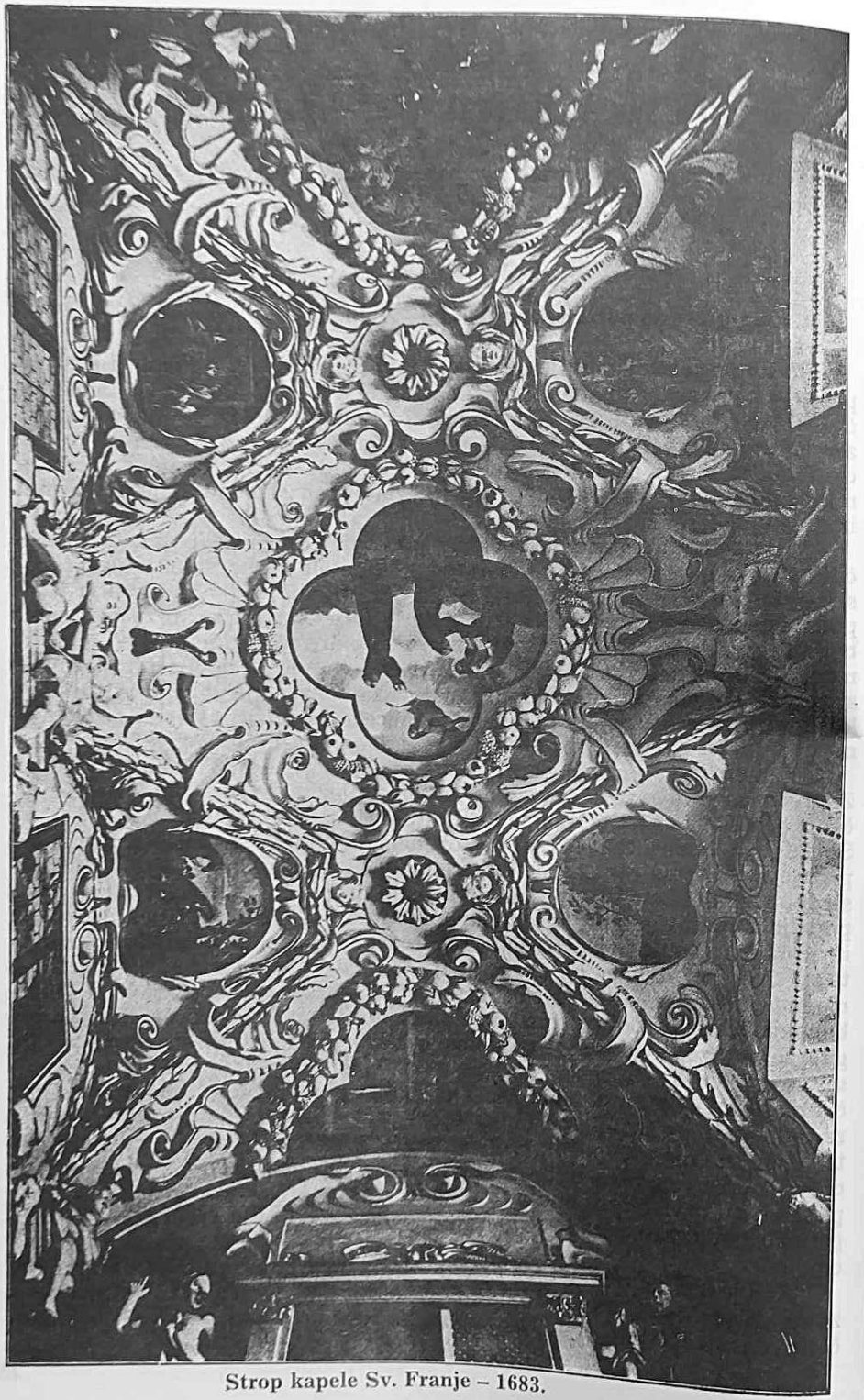

Strop kapele Sv. Franje – 1683.

Franjinu osobnu veličinu kao čovjeka kršćanina, Kristova sljedbenika. Ali smatrati Franju iz Asiza organizatorom, značilo bi ga ponizivati. Franjo je znao, što mu je činiti i činio je to po slovu Evanđelja, doslovno i bez tumačenja. Nije namjeravao osnovati bilo kakvu zajednicu, društvo, a najmanje red. Prisiljen činjeničnim stanjem, dolaskom drugih, koji su htjeli kao i on slijediti stope Raspetoga doslovno po Evanđelju, što Svetac naziva: »Gospodin mi je dao braću i rekao mi da živimo po Evanđelju!« Franjo je iznenađen i jer nije organizator on slijedi Evanđelje i s pravom dvanaestoricom svojih istomišljenika polazi k papi i traži neko odobrenje i rješenje. Ne želi biti kao one grupe različitih siromaha koji buntovno idu rušiti ustrojstvo Crkve, premda su njegova Manja braća ljudi bez krova nad glavom i bez osiguranih sredstava za život. Hodati kao prosjak i živjeti sam od dobrote ljudi, to se nekako može. Ali postati društvo mnogih pojedinaca Rivo Torto nije rješenje. Skloniti se kroz noć u štalu za magarce i svakome subratu kredom napisati ime, gdje će se gladan i prozebao kroz noć skloniti, može za jednu ili za par noći, dok seljak ne dovede svoje magarce, pa onda šaljivo utješiti sebe i svoje: – Dok magarci dolaze, proroci odlaze! Ali to nije rješenje. Idealizam je velika i poštovanja vrijedna stvar, dok postoji animator i istomišljenici. No, kad se broj pojedinaca namnoži, može se nasljedujući Evanđelje dvojicu po dvojicu slati ne samo po Italiji, nego i po zemljama Evrope, ali baš to slanje i širenje Malobraćana tražilo je određenu organizaciju, kojoj Franjo sam po sebi nije dorastao. Trebao je čovjek, koji će to po povjerenju Franje mjesto Franje učiniti. I našao se u osobi kardinala Hugolina, kasnijeg pape Grgura IX, koji je Franjinu idealu »živjeti po Evanđelju doslovno i bez tumačenja« dao pravi izgled i zacrtao osnove, koji će Malobraćane stavljajući u kalup određenog po Franji sastavljenog Pravila. I da se to nije upravo tako dogodilo, Franjinom smrću propalo bi i njegovo bratstvo. Strukture uvijek ograničavaju osobnu slobodu, ali su potrebne za suživot i djelovanje zajednica. Tako je bilo i Crkvom po Isusovu uzašašću na nebo, tako je trebalo biti i sa Franjinim bratstvom poslije njegove smrti, ali i još za njegova života.

Tvrdnja da je cilj života Franje i njegove braće u početku bio zamišljen kao posve laički život u službi gradskih naselja bez stalnog stana, u potpunoj ovisnosti o radu i dobroti ljudi, nešto kao suvremeni hipići, lutajuće družine, djelomično je točna. Ali je i sam o. Franjo brzo spoznao, da to neće ići i da zajedničkom životu treba red, disciplina, poglavarska vlast, pa i stanovanje. I sve to u skladu Evanđelja kao služenje, u poniznosti, poslušnosti, siromaštvu i u čistoći.

Samostani se pojavljuju još za Franjina života, ali u skladu sa siromaštvom i bez posjedovne vlasti i raspolaganja. No, sama pojava samostana nije razlogom, da se kaže, kako su Konventualci jedini pravi Franjevci koji su prihvaćajući blaže tumačenje Pravila i izgradnju samostana jedini, koji se nisu trebali kroz povijest Reda reformirati. U koliko pak Minoriti znače isto što i Malobraćani, razlika između Minorita konventualaca i Manje braće postoji tek od 1517. godine, jer do te godine svi Franjevci imaju jednog zajedničkog Generala Reda. I svi oni žive u samostanima i moraju imati samostane, koji pripadaju Crkvi, a Franjevci se samo njima služe. Ne posjeduju nego koriste. Samostani su nužna potreba zajedničkog života. I redovničko franjevačko pravo potvrđeno od Crkve tražilo je osnivanja novih samostana u naseljima, da samostan ima određene prostorije, bez kojih se samostan ne može osnovati.

S vremenom je sa strane Crkve za osnivanje samostana bilo određeno: u samostanskoj zgradi moraju postojati slijedeće prostorije: blagovaonica, spavaonice za braću, sakristija, kor, prostorije za rad braće, crkva i zvonik. A za uzdržavanje braće mora biti osigurana opskrba za 12 redovnika. Tada se takva samostanska zajednica mogla prozvati formalnim samostanom.

Franjevački red bez obzira na podjele – blaže ili strože opsluživanje Pravila, što ga je sastavio sveti otac Franjo – od brata Ilije Kortonskog i svetog Bonaventure, Franjevci stanuju u posebno sagrađenim samostanima uz koje su podignute i crkve a nalaze se i manji vrtovi kao i odredba takozvane klauzure, to jest, da su samostanske prostorije pa i vrt odijeljeni od slobodnog ulaženja neredovničkih osoba, a posebno ženskog svijeta. Siromaštvo je u svemu posebno naglašeno općenito u Redu. Posebno pak odnos prema novcu. Obsluživanje Pravila vremenom se mijenjalo. Oni Franjevci koji su od Ilijinih vremena gledali na upotrebu stvari, posjeda i novca blaže prozvali su se Konventualci, a ona braća i samostani, gdje se Pravilo u odnosu na siromaštvo opsluživalo strogo, zvali su se Observanti. Jedno vrijeme je na području Ugarske provincije prevladala Konventualska struja, pa su i samostani Zagrebačke kustodije bili Konventualci ili Minoriti, dok od 1415. godine započinju svi od reda poprimati stroži način života i postaju Observanti. Da se uklone svađe i suparništva papa Leon X je 1517. godine Franjevački red razdijelio na dvoje: Red braće Konventualaca i Red Manje braće od opsluživanja, a kasnije je dodan i Red braće Kapucina. Pečat franjevačkog reda što ga je do tada imao general reda svih Franjevaca godine 1517. predan je Generalu Reda Manje braće i tako je Crkva potvrdila kontinuiranost Franjevačkog reda i duh Pravila što ga je sastavio otac Franjo. I još nešto. Leon X je tada odredio: trajnu šutnju o nadmetanju tko je pravi Franjevac: konventualac, observant ili kapucin. No, braća Konventualci i dalje vole isticati svoju prednost, što povijesno i stvarno ne postoji. Prema njima je Sv. Antun bio konventualac, a vjerojatno i sam sveti otac Franjo! Smješno ali istinito.

2. Izvorni i stari samostan

Pođimo od povijesno zajamčene činjenice. Godine 1323. spominje se u navedenom već dokumentu gvardijan Manje braće u Zagrebu. Po franjevačkom Pravilu gvardijanom se naziva franjevac, koji vodi brigu za određeni broj braće franjevaca u jednome samostanu. To je sluga svoje braće, koji poput majke bdije nad svojom braćom, a braća mu se snagom svoje poslušnosti u svemu osim grijeha rado pokoravaju. Logično: ako 1323. godine u Zagrebu postoji gvardijan Malobraćana, postoji i zagrebački franjevački samostan. Postoji i zgrada, u kojoj borave, djeluju i žive Franjevci. I ne jedan ili dva nego više njih, kad im se spominje gvardijan. A jer je taj neimenovani gvardijan pozvan kao član komisije za utvrđivanje podataka o životu i djelovanju biskupa Augustina Kažolića, znak je to da je u Zagrebu poznat i da nešto znači.

Gdje su Franjevci mora biti i njihov samostan. Stvar je jasna, ali samim tim nije jasno, kako je taj samostan izgledao i gdje se nalazio. Načinom prezentacije, to jest od sadašnjeg ići natraške u prošlost sigurno je, da se nalazio na istom mjestu, gdje i danas, to jest na ravnici Kaptola. A mi smo već prije utvrdili kao sigurno, da je podignut u čast Sv. Franji na čestici udovice Katarine Galovićke. Iz primjera nastanka drugih samostana u Zagrebačkoj kustodiji izvorno je sigurno bio malen, prislonjen uz crkvu, tolik, da je imao

spavaonicu za braću, blagovalište, kuhinju i spremište za najnužnije stvari, te po neku sobu za rad braće pomoćnika. S vremenom se prema potrebi braće povećavao. Posebno onda, kad su braća u samostanu držali i školu za svoje klerike kao u 15. stoljeću.

Prema veličini svetišta crkve, koje je po sudu stručnjaka za gradnju nastalo već u 13. stoljeću i gotički je oblikovano moglo bi se zaključiti, da je samostan bio smješten prema jugu u duljini tog svetišta i ima samo dva trakta – južni uz crkvu i zapadni – i oba na kat. Ako se štovanje sv. Franje u Zagrebu povezuje s boravkom Sveca u kući Katarine Galovićke i uz to dodaje, da je na mjestu Franjina boravka napravljena crkva u čast Sv. Franje, onda to može biti samo na mjestu današnjeg svetišta crkve Sv. Franje na Kaptolu. Dokaz: današnja kapela Sv. Franje je građena, kad je građen i današnji južni trakt samostana kao posebno ukrašeno mjesto štovanja Sv. Franje u Zagrebu od 17. stoljeća.

Konačno, izvorni zagrebački samostan i nije mogao doći do nas, jer je u nekoliko navrata stradao i bio ponovo građen ili obnavljan. Ono što sigurno znamo jest: pod konac 16. stoljeća, kad je zagrebački samostan s crkvom od Franjevaca Bosne Hrvatske preuzeo o. Franjo Drašković kao provincijal Provincije Sv. Marije Ugarske, zapisano se spominje, da se u tome samostanu nalazila biskupijska škola i sjemenište, pa je Drašković obnovom tog samostana priredio prostor, u kojemu je moglo stanovati 36 braće franjevaca i održavati studij filozofije za cijelu Ugarsku provinciju, znači, da je taj samostan bio velik. Drašković je tom zgodom taj obnovljeni zagrebački samostan proglasio formalnim samostanom, što je tada kao provincijal imao pravo i mogao, jer je u samostanu imao sve one prostorije, koje su se za takav naziv tražile.

Budući da se u opisu samostana, koji je u požaru 1645. teško stradao bilježi: »Ovaj samostan je brigom braće i pobožnom darežljivošću vjernika Kraljevstva, osobito pak troškom presvijetle gospođe Elizabete Moškon rođene Erdedy bio ponovo sagrađen skromno, u kojemu se dosta veliki broj braće pobožnim darom mogao služiti sve do 1656. godine, što je slijedila godinu dijeljenja ove Provincije od Ugarske provincije, kad su udareni temelji poznate zgrade, od koje je jedan odličan trakt 28 orgija dug na dva kata završen 1669. godine pobožnim legatom presvijetlog i plemenitog nekoć gospodina Franje Keglevića slobodnog baruna Bužin, a najvećma djelomično i znatno radom i brigom braće i milostinjom vjernika (Descriptio iz 1743., str. 4).

Tvrdnja: ovaj samostan je skromnim zdanjem ponovo sagrađen (humili structura reaedificatus fuit) da je u njemu dosta velik broj braće mogao stanovati do 1656. godine, znači, da je bio trakt uz crkvu i zapadni trakt. A budući da je ista plemkinja Elizabeta Moškon rođena Erdedy i crkvu – povećala, popravila i obnovila (Ecclesiam... amplificavit, renovavit et restauravit), a to znači, da je baš ona sagradila lađu, popravila i obnovila svetište, u kojemu je podigla i veliki oltar. Povećala, dodala lađu, jer pravljenje onih kapela u lađi s lijeva i desna s postojećim zidovima lađe ne bi crkvu povećala nego baš umanjila pregradnim zidovima. Podizanjem velikog oltara usred svetišta bez lađe smanjila bi se također crkva.

Produženjem crkve izgradnjom lađe produljio se trakt uz crkvu a tada je i zapadni trakt pomaknut prema Opatovini. Kod te nove izgradnje samostana južna i istočna strana su ostale slobodne.

Pretpostavimo, da je sačuvani crtež iz početka 16. stoljeća stvarni prikaz zagrebačkog franjevačkog samostana s crkvom, znači, da je do 1645. godine samostan imao tri svoja trakta, zapadni, južni i onaj uz crkvu, dok je s istočne strane bio visoki zid, koji je s puta Kaptola zatvarao prilaz u međuprostor – kvadrat, pa je poslije požara 1645. sagrađen i obnovljen zapadni i onaj uz crkvu, dok je južno krilo nastalo između 1656-1669. U svakom slučaju možemo sa sigurnošću zaključiti, da znamo za nastanak ili izgradnju sadašnjeg, današnjeg franjevačkog samostana u Zagrebu, koji od 1696. postoji do danas, a to je već radostan podatak.

3. Sadašnji samostan

Svi veći samostani Hrvatske provincije Svetih Ćirila i Metoda su jednako građeni. Uz samostansku crkvu sagrađena su tri samostanska krila ili trakta, koji zatvaraju višemanje kvadratnu površinu slobodnog zemljišta, u kojemu se redovito gaji cvijeće, a središnje bude bunar ili kameni pil s likom djevice Marije ili Svetoga oca Franje. Tako izgrađeni samostani uvjetovani su klauzirnim načinom života redovnika – franjevaca i sačinjavaju zatvorenu cjelinu pristupačnu isključivo redovnicima.

Središnji samostan Zagrebačke kustodije u Srednjem vijeku i današnji tako je građen. Na kaptolskoj ravnici, gdje se katedralni trg prema sjeveru sužuje i postaje ulica izgrađen je kompleks zagrebačkog franjevačkog samostana. Sa zapadne strane je ulica Opatovina, s istočne Kaptolska ulica, s južne strane je kanonička kurija i vrt broj 8, a sa sjeverne strane uz crkvu je putni prolaz na Opatovinu i u samostansku crkvu.

Budući da je samostanska crkva sa sjeverne strane položena propisno zapad – istok, tri samostanska krila su izgrađena s južne strane i s crkvom sačinjavaju cjelinu, koja je hodnicima povezana. Sva tri trakta samostanske zgrade podignuta su na dva kata, gdje četvrti trakt uz crkvu radi otvorenih prozora na gornjem dijelu južnog crkvenog zida ima prostranu terasu, na koju se prilazi iz drugog kata zapadnog trakta i stepenicama iz prvog kata prostora pod tornjem. Terasu s južne strane zaštićuje nešto više od metra zidana ograda.

Zapadni trakt

Podignut je sa strane Opatovine. Nakon strašnog požara 1645. godine sagrađen je troškom plemenite gospođe Elizabete Moškon, rođene Erdedy, te brigom i radom samostanske braće i milostinjom vjernika. Proteže se od sjevera prema jugu iznad malog samostanskog dvorišta, koje je sa strane Opatovine ograđeno visokim zidom, na kojemu su postavljena i velika ulazna kolna vrata, potrebna samostanu za dovoz različitih stvari. Vrata su smještena uz samostansku zgradu, koja je kao rezidencija a danas kao sjemenišna zgrada podignuta sa sjeverne strane od ulaza u crkvu u smjeru istok–zapad na dva kata kao i samostan.

Duljina zapadnog trakta iznosi 20,30 metara, a širina 8,55 metara, dok visina do krova iznosi oko 12 metara. Krovište je šatorasto, dosta visoko radi snijega zimi i bibercrijepom pokriveno, a nekada lemeškama, drvenim pločicama, što je pogodovalo čestim požarima.

U prizemlju kao i u oba kata zapadni trakt ima po 7 prozora.

Prostorije su okrenute prema Opatovini.

U prizemlju ima 4 prostorija ili soba.

Od hodnika u smjeru crkve:
1. soba ima 6,00 x 2,65 m i 1 prozor;
2. soba ima 6,00 x 5,65 m i 2 prozora;
3. soba ima 6,00 x 5,35 m i 2 prozora;
4. soba ima 6,00 x 2,65 m i 1 prozor;

Hodnik uz kuhinju je 2,30 m širok a uz sobe 2,40 m. Visina je soba i hodnika 3,50 metara i sve su nadsvođene bačvastom boltom. Iz prizemlja u prvi kat vode stepenice sa sjeverne strane.

U prvom i u drugom katu prema Opatovini ima po 7 soba, koje imaju 6,00 x 2,60 m, po jedan prozor i vrata u hodnik, visina 3,50 m, nadsvođene su boltom, a jednako i hodnik širine 2,30 m.

Za vrijeme rata 22. veljače 1944. godine oko 9 sati na samostan u Zagrebu pale su dvije bombe: jedna u kvadrat blizu zapadnog trakta, a druga ispred rezidencije na prostor pred glavnim ulazom u crkvu. Od rezidencije je ostao južni zid s hodnikom, a u kvadratu je nastala velika šteta s istočne strane zapadnog trakta.

Ovo spominjemo stoga, da zapišemo, kako je kod obnove tog oštećenog krila s istočne strane prema kvadratu sagrađeno proširenje na cijelom dijelu trakta od prizemlja do krova. Samostan je dograđen tako, da ta dogradnja u prizemlju počiva na stupovima, a ispod je slobodan prostor za šetnju. Hodnik u oba kata je ostao čitav a zatvara ga nasuprot ulaza u sobe prema Opatovini lijevi zid dograđenog zapadnog trakta.

U katu prigrađenog zapadnog trakta je velika zbornica, u koju se ulazi s hodnika južnog samostanskog trakta. Ima tri velika prozora na kvadrat i vrata u malu, priručnu knjižnicu, koja je uz zbornicu. Priručna knjižnica ima jedan veliki prozor na stranu kvadrata. Iza ovih dviju prostorija nalaze se dvije prostorije – gvardijanova radna i službena soba u koju se ulazi preko malog predvorja s vratima iz hodnika i s vratima iz predvorja. Soba ima jedan veliki prozor na kvadrat. U spavaću sobu se ulazi kroz vrata pregradnog zida. Prozor gleda na kvadrat.

Na drugom katu su također sobe, dvije školske sobe: prva s ulazom iz južnog samostanskog hodnika i s tri prozora, a druga s ulazom iz hodnika prema Opatovini i s dva velika prozora.

Namjesto krova napravljena je velika terasa za sušenje rublja, a iza terase su prostorije za pranje i peglanje rublja.

Sve te prostorije su prikladno namještene. U zbornici je po sredini smješten dugi stol, širok, tamno smeđe boje, s dovoljno stolica. U priručnoj knjižnici su prigodno napravljeni ormari za spremanje knjiga, a središnje je i prikladan stol s nekoliko stolica. Knjižnica je katalogizirana sadržajno stručna.

Sa sjeverne strane prema crkvi je stepenište u prvi kat, u prizemlje, u praonicu i u sjemenišnu zgradu. U kat i u klerikat na drugom katu klauzurna su vrata.

Južni trakt

Temelji zgrade južnog sadašnjeg samostanskog trakta postavljeni su 1656. godine, kako to svjedoče svi poznati i sačuvani opisi zagrebačkog samostana Ladislavske provincije 1732, 1743 i Liber notitiarum oca Leonarda Potočnjaka i Miscelanea o. Alojzija Posavca. Sagrađen i konačno dovršen je 1669. godine. Prema načinu mjerenja dužina u 18. stoljeću bio je dug 28 orgi-

'ja i 2 noge. Orgija iznosi 1,896 metara. Prema tomu južni trakt ima 53,080 metara. Sada 55,30 metara, jer je sa strane Opatine dodan onaj današnji istak, gdje je sada soba, kupaonica i zahod. Duljina južnog trakta svjedoči, da je kapela Sv. Franje izvorno zamišljena u tome traktu, gdje se i danas nalazi.

Južni trakt – najveći. Duljina: 55,30 m, širina: 8,80 m; visina: 12 m.

U prizemlju ima 7 prozora na kuhinji i blagovaonici, a dva na vratarnici. U prvom katu ima 9 prozora na sobama, trokrilni na krojačnici. U drugom katu ima 11 prozora. Krovište je šatorasto i prekrito biber crijepom. Sa sjeverne strane na tavanu krovišta su napravljene potkrovne sobice s prozorima prema kvadratu.

Sa strane Opatovine u prizemlju je **kuhinja** uz blagavaonicu 6,10 × 6,55 m. Vrata su s hodnika a prozor prema vrtu, danas dvorištu. S desne strane kuhinje je prostor od dvije sobe: jedna 3,64 × 3,60 m, a druga 3,50 × 3,60 m. To su pomoćne sobe s jednim prozorom na vrt. U jednoj je smoćnica.

Od desnog zida kapela Sv. Franje do zida kanabe smještena je **vratarnica** koja ima tri prostorije i to: hodnik uz kanabu 6,10 × 2,85 m, portu 6,10 × 2,60 m, te sobu za spavanje vratara 6,10 × 2,80 m. Na spavaonici uz portu je prozor prema jugu, a iz hodnika su vrata na samostanski hodnik, u vratarnicu i u podrum ispod južnog trakta.

Blagovaonica

U prizemlju južnog samostanskog trakta nalazi se najveća samostanska prostorija blagovaonica – refektor, za koji gđa Dr. Anđela Horvat piše: »Među najmonumentalnija ostvarenja toga razdoblja (17. stoljeće) ide što u stručnoj literaturi još nigdje nije spomenuto – prostrani refektorij franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu, svođen visokim badnjastim svodom, sa susvodnicama« (Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, str. 101, Zagreb 1982.). Duga je 19,40 metara, široka 6,40 metara, a visoka 3,50 metara. Na južnom zidu ima 5 prozora, a ulazna vrata su s hodnika pri kraju sjevernog zida blizu kuhinje. Na bačvastom svodu po sredini izrađeni su u štuko ovalima simboli: Duh Sveti, Ime Isusovo, Ime Marijino, Ime Josipovo u smjeru od kanabe prema kuhinji. Blagovaonicu je dao obnoviti i umjetnički obojiti Dr. Antun Bauer kao nadbiskup koadjutor 1912. godine. Stoga na svodu zapadnog zida stoji njegov grb i natpis: Fides vincit (vjera pobjeđuje) a ispod ovaj latinski natpis:

Heac aula ante lustra VI abreviata, munificentia Illmiac Rmi Dni Aeppi coagjutoris Dr Antonii Bauer Tertiarii in pristinum redacta statum ac eleganter exornata est anno 1912.

Iterum renovata est 1945. To znači: Ova dvorana je manje od 30 godina (poslije potresa 1880) darežljivošću Presvijetlog i Prečasnog Gospodina Nadbiskupa Koadjutora Dr. Ante Bauera, Trećoredca, dovedena u prvotno stanje i krasno ukrašena godine 1912. Ponovno obnovljena godine 1945.

Na susvodnicama stropa ugrađene su slike, ulje na platnu:

Sjeverna strana:

1. Sveti Franjo Asiški,
2. Sveti Bonaventura,
3. Sveti Benardin Sijenski,
4. Sveti Augustin,

Južna strana:

1. Sv. Antun Padovanski
2. Sv. Ljudevit, biskup,
3. Sv. Ivan Kapistran,
4. Sveta Monika,

U međuprostorima sjevernog zida obješene su uramljene slike na platnu:

1. Portret o. Franje Draškovića,
2. Majka Božja, čudotvorna,
3. Portret o. Alekse Buzjakovića,
4. Slika sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka, prvoga provincijala i oca Hrvatske provincije Sv. Ćirila i Metoda.

Na istočnom zidu blagovaonice naslikana je Zadnja Večera.

Uz taj zid su postavljena dva velika stola, a uz sjeverni i južni zid sa svake strane po četiri velika stola.

Između čelna dva stola u sredini se nalaze vrlo lijepo intarzirana vrata u kanabu. Vrata su 175 × 84 cm. Imaju dvije uklade. Na gornjoj ukladi je intarzijom naslikan franjevac s prstom na ustima. Iznad njegove glave je izrađena kruna i latinski piše: Tacitus et sensatus honorabitur Eccl 21.

(Šutljiv i misaon se poštiva). A dolje ispod uklade piše: »Et manu silentium indicens Act 13,16 (I rukom označi šutnju). Na gornjem dijelu iznad uklade stoji napisano »Silentium«, Judith, 13,16 (Šutnja). Na donjoj ukladi vrata intarzirana je osmerokraka zvijezda.

Vrata se otvaraju u kanabu, a mali prozor ima na sjevernom zidu na hodnik.

Iz blagovaonice uz južni zid prozora u kuhinju za davanje jela nalaze se vrata, kroz koja se stepenicama ulazi u samostanski podrum ispod zapadnog trakta.

Samostanski hodnik prizemlja južnog trakta zatvaraju vrata porte, klauzurna vrata, nad kojima bdije samostanski vratar. Nastavak tog hodnika uz kapelu Sv. Franje vodi na ulicu.

Sobe prvog i drugog kata

Od istoka prema zapadu u prvom katu južnog trakta poredak soba je slijedeći:

1. **Kapela Sv. Franje** 6,30 × 3,95 m, 2 prozora na Kaptol i vrata iz hodnika na mali kor.
2. soba – 6,30 × 2,45 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
3. soba – 6,30 × 3,00 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
4. soba – 6,30 × 2,95 m, prozor na jug a vrata na hodnik.

Stepenište u prizemlje 6,30 × 4,48 m.

5. soba – 6,30 × 3,67 m, prozor na vrt a vrata na hodnik.
6. soba – 6,30 × 3,20 m, prozor na vrt a vrata na hodnik.
7. soba – 6,30 × 3,30 m, prozor na vrt a vrata na hodnik.
8. soba – 6,30 × 3,30 m, prozor na vrt a vrata na hodnik.
9. soba – 6,30 × 3,47 m, prozor na vrt a vrata na hodnik.
10. **Krojačnica je prostrana soba 6,30** × 6,30 m. Ima jedan veliki, trokrilni prozor na vrt. Vrata na hodnik i u spavaću sobu u istaku 3,20 × 3,60 m, prozor na vrt. Krojačnica je prigodno namještena: dvije šivaće mašine, veliki stol za krojenje i peglanje; ormari i stolci. Soba služi i za rekreaciju braće pomoćnika.

Južnom traktu je prizidan istak sa zapadne strane i u njemu se nalazi: soba za brata krojača, kupaonica 3,50 × 3,60 m, s prozorom na Opatovinu i

vratima u zahod. U zahod i kupaonicu se ulazi iz hodnika. Zahod ima veliki prozor na sjever.

Sve prostorije prvoga kata imaju strop boltu bačvastog oblika sa susvodnicama. Jednako i hodnik s prozorima prema kvadratu. Sve sobe su namještene.

Južni trakt u drugome katu ima od istočne na zapadnu stranu slijedeći sastav soba:

1. soba – 7,00 × 4,35 m, prozora 2 na Kaptol, a vrata na hodnik. U toj sobi se nalazila klerička kapela.
2. soba – 7,00 × 3,00 m, prozor na jug, a vrata na hodnik.
3. soba – 7,00 × 3,45 m, prozor na jug, a vrata na hodnik.
4. soba – 7,00 × 3,35 m, prozor na jug, a vrata na hodnik.

Stepenište u prvi kat, 7,00 m × 2,90 m. Prozora nema.

5. soba – 7,10 × 4,05 m, prozor na jug, a vrata na hodnik. U toj sobi je smještena **mala knjižnica.** Na slobodnim zidovima i po sredini nalaze se stalaže za knjige do visine stropa. Uređena je i ima kartoteku.
6. soba – 7,00 × 3,30 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
7. soba – 7,00 × 3,70 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
8. soba – 7,00 × 3,50 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
9. soba – 7,00 × 2,90 m, prozor na jug a vrata na hodnik.
10. soba – 7,00 × 6,60 m, dva prozora na jug, jedna vrata na hodnik, a druga u sobu istaka. Nekoć bila školska soba.

Soba istaka ima ulaz iz školske sobe, jedan prozor na jug, a drugi na Opatovinu. Zaprema 3,25 × 3,90 m. Uz tu sobu istaka je **kupaonica** 3,55 × 3,90 m. Ima prozor na Opatovinu, a vrata u zahod, a iz zahoda na samostanski hodnik. U zahodu je veliki prozor na sjevernom zidu, a mali na zapadnom zidu. Širina istaka prostorno je 3,90 m.

Istočni trakt

Samostansko krilo s kaptolske ulice, koje predstavlja lice zagrebačkog franjevačkog samostana a spaja crkvu i južno samostansko krilo u sadašnjem samostanu je najmlađe, jer je posljedno sagrađeno. Prema slici iz 1510. na njegovu mjestu je bio samo visoki zid. Za gvardijana o. Alekse Buzjakovića 1690. a zatim i provincijala našla se darežljiva ruka samostanskog sindika a tada čazmanskog prepošta i zagrebačkog kanonika, a zatim i biskupa krbavskog Stjepana Dojčića, koji nije mogao gledati onu prazninu na nedograđenom kaptolskom samostanu, pa je velikodušno i bez obaveza u gotovu novcu darovao 2000 forinti za podizanje istočnog, sadašnjeg samostanskog trakta. O tome zahvalno svjedoči sačuvani prijepis Zahvalnice, što je provincijska uprava Ladislaške provincije na sastanku u samostanu Remetincu 20 veljače 1696. službeno darovatelju izdala. Istočni trakt je omogućio podići Stjepan Dojčić, što potvrđuje i njegov grb na uzidanoj mramornoj ploči na pročelju samostanske zgrade u visini drugog kata. Gradnja je dovršena 1696. godine. Duljina mu je 36,65 m, širina 7,60 m, a visina 12 metara. Podignut je na dva kata. U prizemlju su dva slijepa prozora na Kapeli Sv. Franje, ulazna vrata u samostan i sedam prozora, dok u oba kata ima po 10 prozora. Krovište je šatorasto, pokrito biber-crijepom, a u najnovije vrijeme su sa strane kvadrata oblikovane tavanske sobe za smještaj sjemeništaraca. Fasadni zid je ožbukan

i jednobojno bez ikakvih ukrasa obojen. Radi terena prizemlje je povišeno, pa s ulice u samostan vode stepenice. Ima ih šest, a obostrano su zaštićene ogradom. Nad ulaznim vratima je oblikovan kameni portal. Ulazna vrata su hrastova, novije izradbe.

Raspored soba

Sve sobe istočnog trakta gledaju na ulicu Kaptola, a hodnici su prema samostanskom kvadratu. Prostorije donosimo od juga prema sjeveru.

U prizemlju:

1. Kapelica Sv. Franje, dva slijepa prozora
2. Ulazni hodnik – vrata, širina 2,30 metara.
3. soba – 5,55 × 3,65, prozor i vrata. Služi za spremište.
4. čekaonica – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.
5. čekaonica – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.
6. soba Trećeg reda – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.
   Hodnik ispred soba 2,30 m. Ravno – vrata u sakristiju, a lijevo – vrata u predvorje istaka prema kvadratu.
7. Sakristija, 7,05 × 7,00 m. Tri prozora na ulicu i troja vrata.

U prvom katu

S južne strane od hodnika:

1. soba – 5,55 × 3,65 m, prozor i vrata.
2. soba – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.
3. soba – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.
4. soba – 5,55 × 3,30 m, prozor i vrata.

Provincijalat

Ima predvorje, koje je sa strane kvadrata dozidano i spojeno s tornjem. Širina predvorja iznosi 3,80 m. Ima prozor na jug i prozor na zapad i vrata prema oratoru i prema stepenicama u sakristiju.

Duljina zida sa strane predvorja iznosi 7,35 m. Ulaz u provincijalat je iz predvorja kroz lijepo intarzirana vrata. Prva soba za službena primanja je 5,55 × 1,10 , a spavaća soba je 5,55 × 2,20 m. Ulazi se iz prve sobe. U toj sobi je u zidu sjeverne strane smješten arhiv Provincije, koji zatvaraju željezna vrata. Prva soba ima dva prozora a druga jedan. Danas je to Arhiv Provincije.

Sve sobe i hodnik prvog kata imaju bačvaste bolte sa susvodnicama, parketirane su, namještene, imaju vodovod i mali bojler za grijanje vode, te centralno grijanje.

Hodnici su popločeni. Na zidovima predvorja su obješene uramljene slike provincijala Provincije od 1900. do današnjega. Slike su ulje na platnu, djelo akademske slikarice sestre Ivane Šimeta, milosrdnice.

Sv. Franjo i Katarina Galović – kapela sv. Franje – 1683.

U drugom katu

I tu od juga prema sjeveru su 4 sobe i velika knjižnica.

1. soba – 6,10 × 3,65 m, prozor i vrata
2. soba – 6,00 × 3,30 m, prozor i vrata
3. soba – 6,10 × 3,30 m, prozor i vrata
4. soba – 6,10 × 3,35 m, prozor i vrata

Knjižnica se nalazi iznad provincijalata. Duljina 7,35 m, a širina 8,50 m. Prema Kaptolu su 3 velika prozora a ulazna vrata su iz hodnika. Prostrana je. Stalaže za knjige su uza zidove sve do svoda, a nekoliko stalaža je postavljeno po širini sobe. Fundus knjiga je velik, ali još uvijek nije uređen, što tamnu sjenu baca na odgovorne članove i samostana i Provincije. Uređuju se neke knjižnice u Provinciji, a središnja u Zagrebu je neuredna s čitavom hrpom nabacanih knjiga po podu.

S lijeve strane knjižnice u prigrađenom istaku nalazi se soba određena za magistra klerika. Ulazna vrata su s hodnika. Dva prozora su na zapadnom zidu, a jedan na južnom. Danas tu ne stanuje magister klerika!

Sjeverni dio samostana

Uz crkvu se s južne strane proteže ostatak sjevernog samostanskog trakta, kojem je poslije obnove nakon potresa 1880. srušeno krovište radi otvorenih prozora u crkvi. Ostavljena je terasa iznad kata, gdje se danas nalazi samostanski oratorij i soba za crkvene stvari. Duljina sjevernog dijela samostana iznosi 22,95 m. U katu i u prizemlju ima po šest prozora. Na oratoru – i na dvorani u prizemlju ima po 5 prozora. Širina je 3,90 m. Na orator su dvoja vrata: od kora i od sakristije. U oratoru su u dva reda klupe, a na istočnom zidu je prikladan oltar sa svetohraništem. Drveni kip anđela u normalnoj visini sa svjetiljkom vječnog svjetla na dlanovima, postavljen s desne strane oltarnog retabla blizu prozora, djelo je o. Ivana Krznara. Ratabl je drven sa slikom Sv. Franje. Izvorno je napravljen i nalazio se u kapeli Trećeredskog doma, dok je ovaj postojao. S lijeve strane ovoga retabla stoji na stalku vrlo lijepo oblikovan drveni kip **Bezgrješne Djevice,** visina 101 × 5 cm, pozlaćen i posrebren, nepoznatog kipara. Ne zna se ni odakle je donešen.

U prizemlju je prije bila vjeronaučna dvorana kao svojevrsna kapela s lijepo izrađenim klupama od hrastovine, koje se sada nalaze pred svetištem u crkvi. Sada je to dvorana za sastanke, sa stolicama.

Samostanski kvadrat

Slobodni prostor između samostanska četiri trakta naziva se kvadratom, premda redovito nije pravilan kao ni zagrebački samostanski kvadrat, jer su mu stranice različitih duljina. Zapadna stranica iznosi 19,50 metara, južna 26,85 metara, istočna samo 18,70 metara radi istaka, a sjeverna 22,95 metara.

Određen za cvjetnjak zagrebački je kvadrat prenatrpan živicom, grmljem i vrlo razgranatim palmama, koje tu stoje, jer na dvorištu nemaju mjesta. Slobodno šetati se može samo ispod lukova zapadnog trakta. Šteta!

Središnje je u kvadratu postavljen kameni pil od preko osam metara visine, na kojemu stoji kip Bezgrješne Djevice. Izvorni kip je od kamena, djelo nekog baroknog kipara sredinom 18. stoljeća. Prema tom izvornom kipu, koji

je sada ispod prolaza zapadnog trakta, izlijana je kopija od mase, koja se ne troši na kiši i vjetru.

Za vrijeme bombardiranja samostana 22. veljače 1944. godine dogodilo se izvjesno čudo, koje je latinski zabilježeno na podnožju pila u kvadratu. Stup pila s Bezgrješnom na vrhu pomaknuo se u sredini podnožja za nešto više od centimetra od zapada prema istoku, ali se nije srušio. Bio je to svojevrsni znak, da je Gospa u toj nesreći čuvala samostance, da nitko nije životom stradao, premda se u tom času nije nitko sklonio u sklonište. Tog dana je bio fašnik i u crkvi je bila adoracija cijeloga dana. Pod ruševinama rezidencije nalazio se klerik Franjo Crnac, ali je ostao živ s težom ozlijedom noge.

U vezi ovoga događaja želim zapisati slijedeću stvar, koju sam osobno doživio kao neposredni svjedok. U mjesecu srpnju 1941. godine završili smo ručak u blagovaonici i razgovarali, kad dođe naš tadanji gvardijan o. Hugolin Makvić, moj bivši magistar u klerikatu. Malo uzrujan pripovijedao nam je. Zadržala me jedna žena Slovenka od Rogaške Slatine, koju su Nijemci potjerali iz njenog mjesta. Došla je u Zagreb i kao trećoredica tražila je od mene da joj nađem stan. A kad sam odbio, da to ne mogu obećati, budući da mnogi dolaze, rekla je: Meni je još 1935. rekao Don Bosko, kad je a da ga nisam prepoznala pripovijedao mnoge stvari koje će se u budućnosti dogoditi. Između ostalog, da će nastati svjetski rat, da će na hrvaškom nastati nova država i da će mene potjerati na hrvaško, da ću doći u Zagreb i da ću doći fratrima tražiti stan i da me neće primiti. Ali, njihov samostan će biti bombardiran radi svjetovnoga duha u njemu, ali nitko neće stradati, jer imaju moćnog zaštitnika svetoga Franju na nebu.

Kad je to gvardijan ispripovijedio, svi prisutni su se nasmijali i reklo se: »Što se babi htilo, to se babi snilo.« Međutim, tog utorka 22. II 1944., kad smo u Varaždinu čuli, da je bomba pala i na naš samostan, pitali smo se mi, koji smo 1941. čuli, što je navijestila Slovenka, da li je tko od braće stradao. Doznavši da nije niko, povjerovali smo i one druge stvari, koje je ta ista Slovenka opširnije pripovijedala. Između ostalog, da će hrvatska država biti kratkog vijeka i vrlo krvava, da će rat završiti u Sjevernoj Italiji i da će se državnici truditi, al' da do mira neće doći. Don Bosko joj je rekao, da će vjeru spasiti žene.

Sjemenišna zgrada

Ispred glavnog ulaza u samostansku crkvu s južne strane nalazila se zgrada na dva kata kao i samostanska krila i zvala se rezidencija. Sa strane dvorišta imala je hodnike, a prema sjeveru sobe za stanovanje. Prigodom bombardiranja 22. II 1944. je stradala. Srušile su se sobe u oba kata, a ostali čitavi samo hodnici. Kad je Provincija odlučila u zagrebačkom samostanu otvoriti sjemenište i gimnaziju, o. Dionizije Andrašec, najprije kao zagrebački gvardijan a onda kao prokurator Provincije ovlašten je sagraditi prikladne prostorije za smještaj sjemeništaraca a i za potrebe gimnazije. I tako je njegovim zauzimanjem, brigom i nastojanjem sagrađen onaj dodatak zapadnome krilu prema samostanskom kvadratu a zatim i posve nova zgrada na temeljima stare rezidencije prema Opatovini.

Sjemenišna zgrada je položena od istoka prema zapadu tako, da su prozori prostorija prema sjeveru i prema jugu. Na južnoj fasadi zgrada u oba kata ima po četiri prozora, a u prizemlju je bez prozora. Na sjevernoj pak ima i

u katovima i u prizemlju po četiri prozora. Spojena je sa zgradom zapadnog samostanskog trakta i ulaz u sjemenišnu zgradu je iz samostana stepenicama. U drugom katu je spavaonica, a u prvom katu i prizemlju su školske sobe. Danas imaju neke druge svrhe.

Duljina zgrade iznosi 12 metara a širina 7 metara. Šatorasto krovište je pokriveno biber crijepom. Ožbukana je i blago naranđasto obojena. Završena je oko 1952. godine za provincijala o. Nikole Skupnjaka, koji je velikim marom ponovo osnovao sjemenište i gimnaziju.

Podrumi

Ispod zapadnog trakta nalazi se veliki podurum. To je zidan i boltom nadsvođen prostor, koji je 21,80 m dug, a 5,50 m širok. Služi za spremanje vina i ima dva izlaza: iz blagovaonice, stepenicama, i iz dvorišta širokim spuštajućim pristupom radi bačava.

Pregradnim zidom slijedi i drugi dio podruma ispod zapadnog krila, a služi kao spremište za ugljen i drva. Dug je 7,62 m, a širok 5,50 metara. Ulaz ima s dvorišta i stepenicama u samostanskom hodniku. Podrumski prostor je tu napravljen i ispod dijela novosagrađenog proširenja zapadnog trakta prema kvadratu, a služi kao smještaj za peć centralnog grijanja. Duljina mu je 18,45 m a širina 4,17 m.

Manji podrum je napravljen i ispod južnog dijela samostana a služi kao spremište za prehrambene stvari. Taj je 8,45 m dug a 5,60 širok. Prilaz mu je iz hodnika kod porte i iz samostanskog vrta.

Zgrada komedije

S južne strane samostanske zgrade na Kaptolu na prostoru samostanskog bivšeg dvorišta i vrta, sagrađena je zgrada današnjeg kazališta Komedija. Građena je uz vrlo velike poteškoće i neprilike od 1936-1939. godine. Gradnju je vodio o. Florencije Forjan kao gvardijan, a onda prokurator Provincije. Zgrada je bila namijenjena za priredbe katoličkih društava grada Zagreba a posebno za sastanke i priredbe Trećega reda. Cilj je bio dobar a gradnja nije bila sretna, jer se u zgradi prilaza iz samostana u zgradu dvorane u katu napravila soba provincijalata i soba za njegova tajnika i dvije sobe u 2 katu za stanovanje klerika. U drugom katu prema Zapadu napravljeno je iznad bine 10 soba za stanovanje klerika odnosno svećenika – franjevaca. U prvi kat se ulazilo sa stepeništa iz prizemlja samostanskog na kat, a isto tako i u drugi kat iz sredine stepeništa iz prvog samostanskog kata u drugi kat.

Tako podignuta zgrada služila je svojoj namjeni do završetka rata 1945. godine. Tada je zgrada samostanu uzeta i pretvorena u kazalište Komedije. Komedija je radi proširenja pozornice uklonila onih 10 soba sa zapadne strane zgrade. Ulazi u samostan iz zgrade su sazidani. Sve sobe prilazne zgrade pretvorene su za potrebe glumaca i uprave Komedije. Zgrada se upotrebljava već 44 godine, ali pravna stvar nacionalizacije nije do danas riješena, što znači, da je još uvijek samostanska.

Pomoćne zgrade

Nekoć je samostan svoje pomoćne zgrade: koceve i slično, imao na dvorištu, to jest na mjestu današnje Komedije. Danas su radionice, neka spremišta

– garaže napravljene uz zid Opatovine s unutrašnje strane na cijelom samostanskom potezu, a jednako i uza zid kanoničke kurije broj 8 s južne strane. Nekadašnji vrt, gdje su rasle šljive i uzgajalo povrće, gdje su bile staze za šetnju, više ne postoji. Doista šteta za tako brojnu samostansku zajednicu!

4. Samostanski gvardijani

1397-1427. – fra Bartol, gvardijan
1427. fra Matija iz Đurđevca, gvardijan
1527. o. Martin iz Dubrave, gvardijan
1607-1633. – o. Franjo Drašković, gvardijan.
1653. o. Timotej Međurečki, gvardijan.
1655. o. Matija Jantolović, gvardijan
1655. o. Ignacije Tuk, gvardijan
1661. o. Antun Alpinus, gvardijan
1662. o. David Košić, gvardijan
1664. o. Ignacije Tuk, gvardijan
1666. o. Mirko Hranilović, gvardijan
1667. o. Antun Alpinus, gvardijan
1668. o. David Košić, gvardijan
1671. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1672. o. Antun Alpinus, gvardijan
1674. o. Egidije Vičić, gvardijan
1675. o. Abraham Stančić, gvardijan
1676. o. Antun Alpinus, gvardijan
1678. o. Josip Drukčević, gvardijan
1678. o. Euzebije Buzjaković, gvardijan
1680. o. Vinko Babonosić, gvardijan
1681. o. Antun Alpinus, gvardijan
1682. o. Fridrich Stolničić, gvardijan
1683. o. Vinko Babonosić, gvardijan
1684. o. Maksimilijan Klarić, gvardijan
1686. o. Egidije Vičić, gvardijan
1687. o. Franjo Chiriaky, gvardijan
1688. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1691. o. Franjo Chiriaky, gvardijan
1692. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1693. o. Elzear Koren, gvardijan
1694. o. Franjo Chiriaky, gvardijan
o. Antun Partlecz, pretstojnik
1695. o. Egidije Sinković, gvardijan
1696. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1699. o. Bernardin Barčić, gvardijan
1700. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1702. o. Antun Orlovčić, gvardijan
1703. o. Ivan Fallussy, gvardijan
o. Antun Orlovčić, pretstojnik
1704. o. Ladislav Szente, gvardijan
1705. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
1706. o. Aleksa Buzjaković, gvardijan
o. Elzear Lučić, pretstojnik

o. Maksimilijan Sedlmayr, gvardijan
1707. o. Pavao Levačić, gvardijan
1708. o. Bernardin Barčić, gvardijan
1710. o. Rafael Schmocz, gvardijan
1711. o. Krizoston Kovačić, gvardijan
1712. o. Elzear Besedičeк, gvardijan
1714. o. Hilarion Mayr, gvardijan
1715. o. Bernardin Barčić, gvardijan
1716. o. Kapistran Styber, gvardijan
1718. o. Ambrozije Sokačić, gvardijan
1720. o. Rok Graff, gvardijan
1721. o. Bernardin Kopp, gvardijan
1721. o. Gabrijel Novak, gvardijan
1723. o. Maksimilijan Bazarović, gvardijan
1724. o. Antun Goner, gvardijan
1725. o. Ferdinand Schollar, gvardijan
1726. o. Kapistran Styber, gvardijan
1727. o. Bernardin Kopp, gvardijan
1729. o. Aleksander Negovec, gvardijan
1730. o. Elzear Besedičeк, gvardijan
1733. o. Aleksander Negovec, gvardijan
1734. o. Antun Goner, gvardijan
1735. o. Josip Brandeberg, gvardijan
1738. o. Kajetan Zangerer, gvardijan
1740. o. Marin Oblak, gvardijan
1743. o. Gašpar Hajak, gvardijan
1745. o. Arzenije Čaklec, gvardijan
1747. o. Kajetan Zangerer, gvardijan
1749. o. Dominik Jagušić, gvardijan
1752. o. Marcel Jurkin, gvardijan
1754. o. Aleksa Jellačić, gvardijan
1755. o. Gorgomije Kamenjak, gvardijan
1756. o. Marcel Jurkin, gvardijan
1758. o. Adam Konczer, gvardijan
1759. o. Kapistran Stocz, gvardijan
1762. o. Bernardin Mayor, gvardijan
1763. o. Aleksa Prettinger, gvardijan
1764. o. Aleksander Rainer, gvardijan
1765. o. Antun Dellamartina, gvardijan
1766. o. Jakov Mussegg, gvardijan
1767. o. Adalbert Bellay, gvardijan
1770. o. Berard Kerznay, gvardijan
1771. o. Kerubin Pehm, gvardijan
1774. o. Vjenceslav Szhlenczky, gvardijan
1775. o. Adalbert Bellay, gvardijan
1777. o. Ivan Damescen Čendeš, gvardijan
1780. o. Kajetan Auker, gvardijan
1781. o. Rok Borovnjak, gvardijan
1782. o. Bernardin Farkašić, gvardijan
1783. o. Anastazije Kisfaludy, gvardijan
1784.

1794. o. Bonvenut Orlić, gvardijan
1797. o. Kajetan Auker, gvardijan
1800. o. Benvenut Orlić, gvardijan
1803. o. Felicijan Mochiller, gvardijan
1809. o. Fortunat Pintarić, stariji
1811. o. Nikola Marinović, gvardijan
1812. o. Izidor Reichert, gvardijan
1815. o. Benvenut Orlić, gvardijan
1817. o. Norbert Horvath, gvardijan
1821. o. Mauricije Kovačić, gvardijan
1823. o. Danijel Shilletić, gvardijan
1826. o. Fortunat Pintarić, gvardijan
1828. o. Serafin Mekovec, gvardijan
1829. o. Eugen Rebić, gvardijan
1836. o. Augustin Jalšovec, gvardijan
1839. o. Eugen Rebić, gvardijan
1848. o. Maksim Studen, gvardijan
1849. o. Adalbert Pillinger, gvardijan
1851. o. Eugen Rebić, gvardijan
1875. o. Marin Marinović, gvardijan
1862. o. Hinko Hergović, gvardijan
1866. o. Ljudevit Horvat, gvardijan
1867. o. Salezije Fučkan, gvardijan
1874. o. Marin Marinović, gvardijan
1875. o. Metodije Vajdić, gvardijan
1875. o. Pavao Paulić, gvardijan
1887. o. Mihael Kos, gvardijan
1878. o. Nikola Kraljek, gvardijan
1759-1894. o. franjo Rendjeo, gvardijan
1895-1898. o. Vendelin Vošnjak, gvardijan
1899. o. Filip Fribec, gvardijan

U Hrvatskoj provinciji Sv. Ćirila i Metoda

1900. o. Rafael Rodić, gvardijan
1903. o. Marijan Širca, gvardijan
1906. o. Gaudencije Gorše, gvardijan
1908. o. Rafael Rodić, gvardijan
1912. o. Vendelin Vošnjak, gvardijan
1915. o. Ivan Franković, gvardijan
1920. o. Euzebije Mihalić, gvardijan
1920. o. Đuro Bencetić, gvardijan
1924. o. Aleksa Benigar, gvardijan
1925. o. Ladislav Harapin, gvardijan
1927. o. Florencije Forjan, gvardijan
1936. o. Klarencije Klarić, gvardijan
1939. o. Hugolin Makvić, gvardijan
1942. o. Krescencije Klemen, gvardijan
1945. o. Srećko Majstorović, gvardijan
1946. o. Dionizije Andrašeć, gvardijan

1948. o. Damjan Damjanović, gvardijan
1953. o. Kazimir Đurman, gvardijan
1954. o. Efrem Kujundžić, gvardijan
1960. o. Paškal Cvekan, gvardijan
1963. o. Efrem Kunundžić, gvardijan
1966. o. Zorislav Lajoš, gvardijan
1972. o. Tomislav Tomiša, gvardijan
1975. o. Anđelko Rakhel, gvardijan
1978. o. Teofil Sibalić, gvardijan
1981. o. Lucije Jagec, gvardijan
1987. o. Anđelko Rakhel, gvardijan

5. Samostanska crkva Sv. Franje Asiškog

Nagađanja i domišljanja mogu izgledati uspješnim sredstvima povjesničarima umjetnosti, da se u nedostatku povijesno zapisanih činjenica pokaže vlastita umješnost i tako potvrdi njihova umješnost u prosuđivanju. Nekoliko profilacija na kamenu pronađenog stupa, a posebno glavice stupova bujnom maštom rodit će se vodopad riječi: ovo je nesumljivo iz romanike, gotike, baroka i ... sličnih stilova gradnje starih, sredovječnih crkava. Uz to će se odmah dodati: bila je to propovjednička crkva, jednobrodna dvorana, jer su prosjački redovi dominikanci i franjevci prvenstveno bili propovjednički redovi i stoga su im baš takve crkve bile potrebne.

No, da su oci Dominikanci propovjednički red, jer je bit njihove duhovnosti pristupanje k Bogu kao Istini, to se može reči. Za franjevce to ne stoji. Dopuštenjem pape Inocenta III, Franjo i njegova braća kao neklerici dobili su dopuštenje propovijedanja po svim crkvama, u kojima im to dopuste biskup i župnici. A kad se Red sve više pretvarao u Red svećenika uz svoje samostane podizali su i crkve na način vremena, u kojemu su djelovali i ne bi se moglo tvrditi, da je tip dvorane kao crkve njihova ideja. Tako se općenito u 13. stoljeću gradilo. Prema tomu ne znam, zašto bi Franjevci na Kaptolu u izgradnji svoje samostanske crkve imali neki kao protutip crkve u crkvi Minorita iz Ptuja, jer je u toj Konventualskoj crkvi prije Konventualaca sačuvana dobra studija, a crkva je ta građena 1260. godine.

Prije svega trebalo bi ne samo dokazati, nego i znati, kako su Malobraćani već 1239. godine došli u Ptuj kao Konventualci, kad je konventualski smjer opsluživanja franjevačkog Pravila postao Red otaca Konventualaca 1517. godine, odredbom pape Leona X. I ne samo došli nego i to, kojoj su Provinciji pripadali. Za Zagreb znamo, pripadali su Ugarskoj provinciji, a zagrebački samostan je središte Zagrebačke kustodije, koja do konca 13. stoljeća ima slijedeće samostane u Slavoniji: Zagreb, Virovitica, Našice, Požegu, Kostajnicu i Gorbonok (Kloštar Podravski) Najbliži pak samostan Ptuju je Varaždin, koji je također u Ugarskoj provinciji, a pripada Pečujskoj kustodiji zajedno sa samostanom u Koprivnici i Ludbregu, a po postanku je najbliži godini 1260., kad je podignuta franjevačka crkva u Ptuju.

Ako pronađeni ostaci rane gotike u svetištu zagrebačke samostanske crkve Sv. Franje potsjećaju na crkve, koje su na slavonskom tlu građene u 13. stoljeću, onda taj utjecaj ne dolazi iz Njemačke nego iz Ugarske. A to bi onda bio utjecaj cistercitskog graditeljstva u ovim našim krajevima. Ing. Zorislav Horvat to naslućuje u izgradnji templarskog grada Bedemgrada kod Našica i

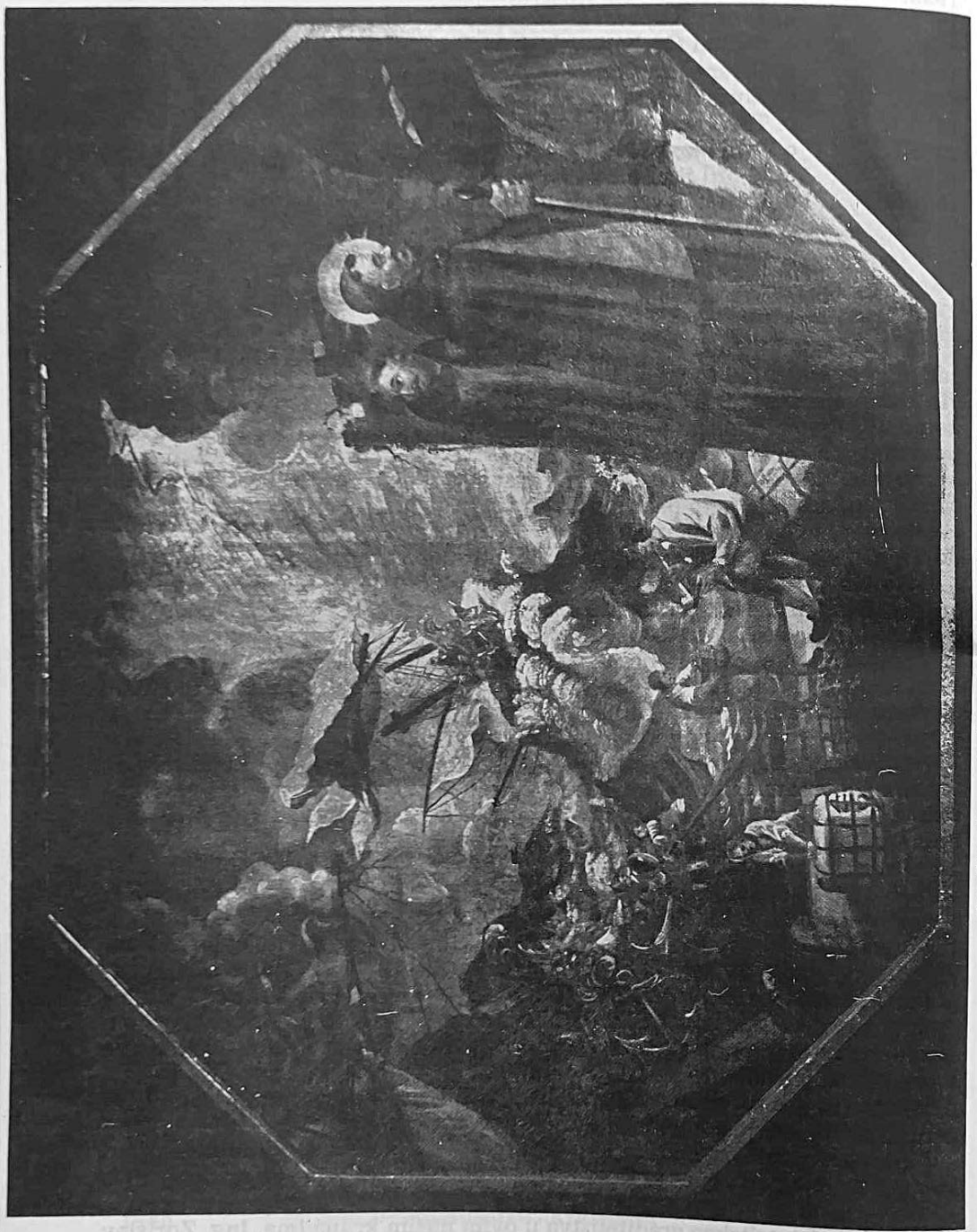

Sv. Franjo na Jadranskoj obali – kapela sv. Franje – 1683.

povezuje s izgradnjom franjevačke samostanske crkve u Našicama. Njegov stručni zaključak je značajan: »Crkva franjevačkog samostana u Našicama i ulazna krila Bedemgrada značajni su gotički objekti početkom XIV stoljeća, kakvih kod nas iz tog vremenskog razdoblja nije mnogo sačuvano i svakako bi dalja istraživanja mogla dati dragocijene podatke o tim objektima i graditeljstvu srednjeg vijeka u Hrvatskoj« (Vijesti Muzealaca i Konzervatora Hrvatske god. XXVI, broj 4, Zagreb 1977., pod nalslovom: Zorislav Horvat, Bedemgrad – Našice, str. 7-16). Zorislav Horvat je u jednoj drugoj studiji napisao i ovo: »Našička je crkva vjerojatno važno gradilište, što je mogućnost za širenje građevne djelatnosti i u susjedstvo – Požeška kotlina« (J. Buturac, Požega 1227-1977, »Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini« (str. 121-157), P. Cvekan, Franjevci u Požegi, str. 87, Požega 1983).

Povezanost samostana Zagrebačke kustodije u sastavu Ugarske provincije utjecala je i na graditeljstvo spomenute kustodije. I to upravo u 13. stoljeću, jer se Virovitica spominje 1280, a našički samostan je između virovitičkog i požeškog, za kojeg se zna, da je građen 1285., dok se između požeškog i samostana u Gorbonoku (Kloštru Podravskom) 1294. spominje samostan u Kostajnici. Utvrđeni tragovi rane gotike nalaze se u Našicama, Požegi i Gorbonoku. Napose u požeškoj i kloštranskoj crkvi, što potvrđuju radovi ing. Zorislava Horvata, dok dio stupića s kapitelom u Virovitici po sudu gđe Dr. Anđele Horvat ima veze s Ugarskom i lociran je za drugu polovicu 13. stoljeća (Peristil broj 18-19, str. 11-21, Zagreb 1975-76).

Povijesno je utvrđeno, a u mojim monografijama i vidljivo, da su sve crkve – Virovitica, Našice, Požega, Kostajnica, i Gorbonok – (u rukopisu) građene u ranoj gotici trinaestog stoljeća, a sa sigurnošću se može reći bez izmišljanja, da je i zagrebačka samostanska crkva Sv. Franje podignuta u 13. stoljeću. I to: u drugoj polovici 13. stoljeća. Točnije, poslije odlaska Tatara, kad je biskup Timotej II (1263-1287), u koliko se smatra utvrđenim, da su niše s desne (zazidane) ili s lijeve strane u svetištu za sjedenje svećenika u zagrebačkoj samostanskoj crkvi slične nišama (izdupcima) u stolnici u Kaptolu, po čemu bi se moglo zaključiti i na istog graditelja obiju crkava.

Bez trošenja suvišnih riječi za nas je dovoljno istaknuti:

1. Franjevcima je za zajednički život u duhu Pravila i u Zagrebu potrebna kuća Božja – crkva kao građevina.
2. Prije 1228. godine svoju crkvu nisu mogli podići s naslovom svoga Utemeljitelja, jer je Sv. Franjo 1228. svečano proglašen svecem, 31. svibnja 1228.
3. Da li je prije provale Tatara 1241. postojala samostanska crkva u stilu rane gotike, kako svjedoče sačuvani dijelovi rane gotike, sa sigurnošću se ne može tvrditi.
4. Vjerojatnije i sigurnije jest, da je prvotna ranogotička crkva na Kaptolu građena u drugoj polovici 13. stoljeća, a mogao je biti isti graditelj, koji je gradio Timotejevu stolnicu.
5. Veličina tada izgrađene samostanske crkve u čast Sv. Franje iznosila je 22 metra u duljini i 8,40 metara u širini. Bilo je u stvari prostrano današnje svetište crkve. Za potrebe samostanske crkve posve dovoljno, jer pastoralno djelovanje svećenika – franjevaca biskupi nisu rado dopuštali. Prema pismu pape Inocenta IV pisano u Lyonu 16. VIII 1245., kojim papa brani dominikance i franjevce i zaštićuje od neshvatljivih postupaka ugarskih nadbiskupa i biskupa (Cod. dipl. IV, str. 280-282). Spominje i Stjepana II., zagrebačkog.
6. Lađa duljine 22,60 metara izvorno nije postojala kao nastavak svetištu.

Vjerojatno je dozidana u 17. stoljeću, kada je i samostan povećan i poprimio svoj današnji izgled.
7. Budući da je izvorna crkva sa samostanom pod zaštitom Sv. oca Franje, samostanu nije bila potrebna posebna kapela.

Samostanska crkva poslije 1645. godine

Nešto pobliže o izvornoj ranobaroknoj samostanskoj zagrebačkoj crkvi nema nikakva zapisa. Zna se, da je uz glavni oltar imala još dva: Majke Božje i Svetog Antuna, jer su uz ta dva pokranja oltara zabilježeni zavjetni darovi. Znatno je stradala, kad se 1527./28. vodila borba između Griča, koji se priklonio Ferdinandu I. Habsburgovcu, kralju i Kaptola, jer se zagrebački biskup Šimun Erdedy s kanonicima priklonio Zapolji. Ferdinandovi vojnici – Španjolci su u kolovozu 1529. spalili Kaptol, pa su spalili i zagrebački samostan i crkvu. Oboje su franjevci uspjeli obnoviti, ali radi nedostatka braće redovnika zagrebački je samostan dospio u ruke zagrebačke biskupije i ondje je do 1607. bila škola za klerike i sjemenište. Dobrotom kanonika u samostanu se nastanio i jedan franjevac iz Provincije Bosne Hrvatske, pa su članovi te provincije zagrebački samostan i crkvu prisvajali kao svoju kuću.

Zauzimanjem o. Franje Draškovića, general Reda Manje braće dosudio je zagrebački samostan i crkvu Ugarskoj provinciji, a Drašković je odmah samostan i crkvu popravio i obnovio. Proglasio je zagrebački samostan formalnim samostanom, uveo klauzuru i osnovao filozofiju i teologiju za svu Ugarsku provinciju. On je 1637. umro u Zagrebu a život franjevaca se odvija razmjerno mirno, dok se 29. III 1645. nije pojavio katastrofalan požar, u kojemu su temeljito stradali i samostan i crkva.

Nakon te nesreće u obnovi je izvorna novogotička samostanska crkva Svetoga Franje dobila novi izgled i novi namještaj i kao takva dočekala još veće zlo – potres Zagreba 9. studenoga 1880. godine. Između ta dva vremenska razmaka – 1645 i 1880. – našu pažnju zaustavlja pitanje: kako je izgledala samostanska franjevačka crkva kao građevina a jednako i najvažnije namještaj te Božje kuće. Naravno, koliko se o tome sa sigurnošću može znati radi povijesno-kulturne vrijednosti tog crkvenog objekta.

Bolna i porazna je istina, da se o toj barokiziranoj crkvi razmjerno vrlo malo zna, jer ne postoje zapisi o njoj i o njenom namještaju. Stječe se dojam, kao da je samostanskoj i učenoj braći i crkva i oltari nešto samo po sebi razumljivo i nitko o tome nije sistematski vodio pažnju. Odnosno, zapisivalo se, ali samo ono, što je bilo značajno za odvijanje pobožnosti, nabava ili poklon po nekog crkvenog odijela, posuda, pa i zvona, popravak orgulja i slične sitnice. Mnogo se izgubilo seobama pod konac 18. stoljeća a nešto sigurno zametnuto i postoji. Zagrebački samostan nije imao i vodio župu, stoga o njemu nisu vodili nadzor arhiđakoni i nema onih inače tako dragocijenih izvještaja i kulturno-povijesnih podataka o oltarima i drugim značajnim crkvenim predmetima. Jedva sam doznao, koliko je u barokiziranom crkvi samostana u Zagrebu bilo pokranjih oltara, a za njihove zaštitnike i ne znam.

Nešto se ipak zna i to valja, premda i krnje, ali ipak zabilježiti, da se konačno u tami prošlosti ne izgubi i ne zaboravi.

* * *

Svako vrijeme daje svoj pečat svojoj djelatnosti i po tome se onda razlikuje i od prošlosti i od budućnosti. U drugoj polovici 17. stoljeća renesansa

poprima oznake baroka i u životu ljudi i u načinu njihova djelovanja. Netko je to razdoblje nazvao razdobljem perike ili copfa kao što se i 20. stoljeće voli zvati razdobljem saksofona i rokenrola. Kao što perika pokriva čelavu glavu i prikazuje je s bujnom kosom varajući promatrača, tako i barok pa rokoko predočuje drvene oblike kao da su mramorni, srebrno i zlato, veličanstveno visoki. I kako su perike pune kovrča i kovrčica, zavojnica i kičica, tako se i barokno oblikovani predmeti odlikuju profilacijama, zavojima, kovrčama i kičicama. Barok sakriva istinu a često i pravu mjeru. Daje dojam nestvarnoga sjajem, pokretima, lažnim manirima. Zvuči pretjerano a ipak istinito u razdoblju baroka ljudi od titula, položaja, vlasti i novaca, plemići, grofovi i baruni, prinčevi i kraljevi, sva ta gospoda plave krvi, od života prave kazalište, pretvaranje i glumu, neobično se odijevaju, gomilaju naslove, prave široke geste, priređuju zabave, plesove, primanja, pokazuju se a nisu. Netko reče, da i od crkava prave kazlište kmetovima, kako bi im nadomjestili svoja kazališta i plesne dvorane. Iako to nije istinito, utjecaj ipak postoji i u kiparstvu i u slikarstvu kao i u graditeljstvu, jer su i umjetnici djeca svoga vremena i odraza životne stvarnosti baroka. Razliku treba ipak gledati u činjenici, da su na graditeljstvo, izradbu oltara i propovjedaonicu bitnu ulogu imale i duhovne osobe, koje su davale ideje umjetnicima a i ovi su sami takve savjete tražili u oblikovanju crkvenih prostora i tehnikom baroka i rokokoa oblikovali.

Između smirene i misaone statike gotičkog stila slijedi skladna raspjevanost renesanse i kulta tjelesnosti da prije zrelog baroka zavlada manirizam natrpanosti i neskladnosti, koji vodi glavnu riječ pod konac 17. stoljeća i u crkvenim prostorima ostavio svoju značajnu prisutnost.

Kad je spomenuti požar 1645. godine spalio temeljito cijeli Kaptol i samostansku gotičku crkvu zajedno sa samostanom, obnova uništenoga nije mogla biti – povratak na staro, to jest u gotiku. I ne samo obzirom na franjevačku gotičku oblikovanu crkvu nego općenito u Zagrebu. Novo vrijeme je donijelo svoje gledanje u svim vidovima umjetničke djelatnosti. To je glavni razlog, da su i Franjevci svoju požarom uništenu crku obnavljali u duhu manirizma. I ne sami, jer su potrebe bile prevelike. Našla se kao i uvijek prije dobrota plemenite gospođe Elizabete Moškon, rođene Erdedy, koja je svojim novcem, kako svjedoči »Relatio« iz 1743. godine »amplificavit, renovavit et rstauravit ecclesiam« – povečala, ponovila i popravila crkvu. Ako je samostanska crkva tada povečana, to povečanje ne bi moglo biti zidanjem pregradnih zidova u lađi, gdje su smješteni pokranji oltari. Naprotiv, crkva bi se umanjila. I baš zato – **povečala** – znači, da je tada svetištu crkve, to jest samostanskoj tadašnjoj crkvi, koju je sačinjavalo današnje svetište, dograđena ljanje pokranjih oltara, dok se ono – ponovila i popravila odnosi na stari dio crkve (svetišta). Za potvrdu izgradnje lađe kao dodatka svetištu sadašnje crkve u cjelini svjedoči i ovaj zapis oca Mladena Barbarića, kad opisuje obnovu crkve poslije potresa 1880. godine: »U staroj crkvi nije bilo svjetla. Jedino iz svetišta dopiralo je svjetlo. Sve je drugo bilo u mraku. Tomu se je doskočilo tako, da je porušen drugi kat samostana, u koliko je bio uz crkvu. I ondje postavljeni novi veliki prozori. Kod arhitektonske provedbe unutarnjosti, zatim zapadnog i sjevernog pročelja išao je graditelj za tim, da novi dijelovi odgovaraju svetištu. Sjeverna fasada razdijeljena je prema ugrađenim kapelama upornjacima na četiri dijela. U njima su smješteni **veliki prozori.**« (o.c.

str. 25). Prema iznesenom Barbarićevu zapisu, koji je neposredni svjedok, lađa crkve što ju je je Elizabeta Moškon dala povećati nije imala prozore ni na južnom, a ni u kapeli na sjevernom zidu. Potvrđuju to i dva stara oltara u staroj lađi, smještena u središnje kapelice na južni odnosno sjeverni zid.

Po tri kapele sa svake strane lađe oblikovane su barokno.

Pokrajni oltari su smješteni tako, da prvi oltar obostrano je prislonjen uz istočni zid, a jednako i zadnji treći sa svake strane, dok su oltari u središnjim kapelama smješteni uz južni odnosno sjeverni zid.

U prvoj i trećoj kapeli sjeverne strane lađe nalazi se prozor prema putu uz crkvu, dok s južne strane nema prozora, nego samo izlazna vrata iz treće južne kapele u samostanski hodnik. Iznad tih vrata visjela je velika slika profilirana okvirima i sa svršetkom polomljene crte. Slika je ulje na platnu, 192x100 cm, dobro uščuvana, prikazuje Sv. Afru mučenicu. Nalazi se u katu na hodniku ispred ulaza na balkon kapele Sv. Franje. Slikao fra Izaija Gasser, 1736.

Pokrajni oltari su izgrađeni u stilu manirizma. I to tipično u tome stilu, kako svjedoče slike tih oltara. Menze su bile zidane do zida kapele, a na te menze postavljeni su drveni retabli. Četiri od njih – prva dva i treća dva u kapelama zapremaju širinu zida kapele od 2,50 metara, a visina je dosizala kruništa zidanih stupova na kojima je počivao luk kapela. Središnja dva retabla su u središnjim kapelama bila naslonjena na zid lađe – južno i sjeverno – i zapremali su cijelu pozadinsku stijenu.

Smještaj oltara, u koliko sam to mogao utvrditi bio je ovaj:

1. Oltar bratovštine od pojasa Sv. Franje, prvi – sjeverna strana.
2. Oltar Sv. Antuna, prvi – južna strana.
3. Oltar bratovštine Sv. Petra Alkantare, – drugi – sjeverna strana.
4. Oltar Žalosne Gospe, drugi – južna strana.
5. Nepoznati zaštitnik – treći – sjeverna strana.
6. Nepoznati zaštitnik – treći – južna strana.

Oltar bratovštine od pojasa Sv. Franje nalazi se u prvoj kapeli lađe s lijeve, sjeverne strane. Vjerojatno je podignut poslije 1669. godine, jer se te godine prvi put spominje u zagrebačkom samostanu, a prvi ravnatelj njezin bio je o. Elzear Koren (director congregationis). Na zidani stipes tog oltara postavljen je drveni retabl, prislonjen na istočni zid kapele i pokriva čitavu stijenu do iznad kruništa zidanog stupa, na kojemu sjedi luk kapele. Na menzi s obje strane oltarne slike smještena su dva visoka, glatka stupa s glavicama i kapitelima, a ovi drže bogato razvedenu atiku s anđelima, koja završava franjevačkim grbom i neproporcionalnim križem u sredini vitičasto oblikovanog gređa bogate profilacije u većoj kartuši napravljenoj od vitica u obliku vijenca oblikovano je IHS. Oltarna uramljena slika bratovštine od pojasa Sv. Franje stajala je na oltaru do 1794/5, kad je radi dokinuća bratovštine na njezino mjesto postavljena novonaslikana slika Svetoga Franje Ksaverskog. O toj novoj slici postoji zapis: »Slika S. Franje Ksaverskog novo naslikana, okvirom, ukrasom i pod staklom s anđelom koji podržava okvir opremljena, postavljena je na novo obojen i pozlaćen oltar, koji je prije pripadao braći od pojasa« (Knjiga Constitutionis samostana za 1795. godinu). Na postamentima uz stupove oltara postavljeni su kipovi: Sveti Ladislav, kralj, desno, a Sv. Stjepan, kralj, lijevo. Figure su obojene i pozlaćene. Na menzi ispred retabla je obostrano po jedan moćnik u obliku piramide. Ispod slike središnje je raspelo povisoko. Izgleda, da su kipovi djelo kvalitetnog kipara a i sve ostale figure anđela i bogato razvedeni ukrasi, djelo rezbara. I pozlata je tako dobra, da ju Đuro Kuten 1901. godine hvali kao dobro uščuvanu. (Katolički list 1900/10 str. 107/108).

Oltar Sv. Antuna Padovanskog, smješten je u prvu desnu, južnu kapelu. »U zagrebačkom samostanu svakog tjedna utorkom časti se Sv. Antun Padovanski pjevanom svetom Misom i procesijom po kvadratu (per ambitum)« piše Matr. I, str. 107, ad 38). To je posebna odredba Provincije 1662. godine u Ormožu. Dakle, od početka Ladislavske provincije, što dokazuje, kako je to štovanje postojalo i prije te godine u zagrebačkom samostanu.

Slike tog oltara nema. Po kipu Sv. Bonaventure, što viri s desne strane oltara na jednoj drugoj slici možemo s pravom zaključiti, da je taj oltar postavljen na stijenu istočnog zida kapele s desne strane, južne, kao i oltar od pojasa Sv. Franje s lijeve strane. To jest: zidana menza, a na njoj drveni retabl slične izradbe. Središnje je na oltaru bila slika Sv. Antuna, dva vitka stupa uz sliku, bogato gređe povijene crte bez poznatog sadržaja, a zatim i slično atika. Na postamentima uz stupove izvana bili su kipovi: desno Sv. Bonaventura, i vjerojatno Sv. Ljudevit, biskup. Sve je obojeno, pozlaćeno i solidno izrađeno, jer se kao uščuvano hvali još 1901. godine. A jer knjiga samostanskih obnova i nabava piše 1794/5, da je na oltaru Sv. Antuna obojeno podnožje Jeruzalemskog Isusa znači, da se ispod oltarne slike Antunova oltara nalazio tu i Isus.

U središnjim kapelama crkvene lađe smještena su dva najznačajnija pokrajna oltara. Oltar Žalosne Gospe i oltar Petra Alkantare za njegovu pokorničku nadbratovštinu. Slike obaju oltara postoje.

Oltar Žalosne Gospe nalazio se u desnoj, središnjoj kapeli – južno. Za njega je značajno, da je zidana menza oltara postavljena na južni, pozadinski zid i da je širja, pokriva gotovo čitavu površinu pozadinskog zida. Na menzi je smješten bogato razveden drveni marmorirani retabl. Na četvorinastim postamentima stoje obostrano oltarne slike po tri ukošena glatka stupa, kompozitnih glavica. Stup s unutrašnje strane uz samu oltarnu sliku je svrdlasta oblika kompozitne glavice. Na stupovima iznad glavica je ravno profilirano gređe, na kojemu stoji raskošno ukrašena atika oltara. Iznad ravne predele smještena je slika »Žalosne Gospe« ulje na platnu u pozlaćenom uskom okviru, ravnog završetka. Rama je s gornje strane ukrašena bogato izrezbarenim ukrasom, a djelomično i sa gornje strane. Gospa i mrtva Isusova glava nose zlatne (pozlaćene) krune. U atici je kiparski oblikovan prizor: Isus na nebu kruni Blaženu Djevicu Mariju (o.c. Đure Kuten, Kat. list 1901/10, str. 107-108).

Obostrano među stupovima su kipovi, vjerojatno su to figure: Josip Arimatejski i Nikodem, dobar kiparski rad. Kapela je bila ukrašena štukaturom, a na luku kapele i oslikana. Na menzi se nalazio sa svake strane po jedan mali u obliku prizme napravljeni moćnik i po četiri svijećnjaka.

Službeno nije nigdje označeno, ali je po posebno tiskanim sličicama, na kojima je otisnut crtež Žalosne Gospe sačuvano, da se u samostanskoj zagrebačkoj crkvi u 18. stoljeću štovala Žalosna Gospa i njeno čudotvorno djelovanje. Potvrđuje to i oltarni retabl, koji je vrlo bogato oblikovan u baroknom stilu, svojstvenom za prvu polovicu 18. stoljeća.

Oltar Sv. Petra Alkantare, nalazio se nasuprot oltara Žalosne Gospe. O njemu se zna, da je 1746. obnovljen, a pozlatu i bojenje platio je župnik Nikola Scala (Inventar samostana 1746). Godine 1745 je osnovana i počela djelo-

vati Bratovština Sv. Petra Alkantare, jer Tabula 1745. godine uz ime o. Gorgonija, prvog voditelja (director) stoji napisano: preporučuje se njeno zauzeto proglašenje (Mat. II. str. 41).

Oltar u trećoj, desnoj kapeli, slika postoji, ali se ne može utvrditi, kome je u čast podignuta. Oltar je izrađen u stilu manirizma. Na zidanoj menzi uz istočni zid kapele postavljen je ravni retabl. Velika središnja slika, uramljena profiliranom i pozlaćenom ramom, polukružnog završetka, ulje na platnu, a slika nejasna, ima s obje strane jedan visoki, glatki stup, koji stoji na pačetvorinastom postamentu s ukrasima, a završava kompozitnom pozlaćenom glavicom. Na svakom stupu je ukras dolje i gore, a u srednjoj zoni u ukrasu je glava krilatog anđela. Stupovi drže ravno oblikovano gređe, na kojemu je smještena atika. Središnje u atici je slika, uramljena s polukružnim završetkom. Uz sliku nepoznata sadržaja sa svake strane su ukošeno po dva stupića. Vanjski stupići kompozitnih, pozlaćenih glavica su glatki i ukrašeni kao i donji stupovi, a stupići uz sliku su kanalirani kompozitnih, pozlaćenih glavica. Na malim postamentima, dvodjelnim, postavljeni su kipovi: desno – Sv. Lucija a lijevo: Sv. Barbara. Na glavi nose krune, a u ruci – Lucija oči, a Barbara, kalež. Obje i palmu – znak mučeništva. Četiri stupića nose također gređe, gdje na konkavno prerezanim postamentima u ležećem stavu se nalaze obostrano po jedan krilati anđeo. U sredini među Anđelima stoji kip nepoznata sveca. S obje strane oltara je flankiran ukrasnom viticom, tipičnom u manirizmu. Ispod oltarne slike smještena je još jedna bogato uokvirena manja slika, koja pokriva oltarno predele. Ispred te slike na menzi su dva svjećnjaka. Možda je to oltar Sv. Valentina, kao i danas u toj kapeli.

Na strani sjeverne treće kapele bio je također oltar, ali o njemu do sada se ništa ne zna. Predmijevam, da je i taj oltar bio podignut u 17. stoljeću u stilu manirizma kao i ostala tri pokrajna oltara, osim Žalosne Gospe. Taj oltar je vjerojatno bio podignut u čast, Sv. Ane.!

Veliki oltar

Poslije požara 1645., kad je potpuno izgorjela ponutrica samostanske crkve i crkva ostala bez velikog oltara u starom gotičkom svetištu, koje je do tada bilo zapravo franjevačka samostanska crkva, a plemenita kneginja Elizabeta Moškon, rođena Erdedy, zajedno s braćom franjevcima sagradila lađu kao dodatak gotičkom svetištu, ona je potom svojim novcem sagradila i do visine stropa svetišta podigla veliki oltar (Aramqne Majorem suo aere exstruxit et usque ad altitudinem fornicis Sanctuarii ... »Relatio« 1743 str. 4) Stolarske i kiparske radnje stajale su 960 rajniških forinti (labor arcularii et statuarii constabat 960 flor Rhein). Tako izrađeni oltar dao je knez Emerik Erdedy pozlatiti a pozlata je stajala 2050 reinskih forinti (quam Comes Emericus Erdeödy deaurari curavit, cujus deauratio constabat flor. Rhein 2050; Relatio 1743, str. 4). Ne radi se o obnavljanju ili popravljanju starog, gotičkog oltara, koji je u požaru bio samo oštećen, nego o izgradnji novog. Latinski glagol **exstruo** znači izgraditi, novo napraviti. Veliki oltar je između 1645. i 1656. novo izrađen i stolarski i kiparski, a potom i pozlaćen. Cijena tog posla od 3010 reinskih forinti je vrlo veliki novac u ono vrijeme. Bio je to nesumljivo vrlo kvalitetan, vrijedan i lijep oltar. Nalazio se u središtu svetišta i svojom visinom je doticao strop svetišta. Prema tlocrtu crkve iz 1790. godine taj je oltar imao dvije menze. Jedna oltarna menza je bila na strani kora, koji

je bio u pozadini oltara, a druga je bila prema lađi crkve. Stoga se prigodom posvete samostanske crkve, koju je posvetio zagrebački biskup Martin Borković, pavlin, navodi osam oltara, šest u lađi i dva u svetištu, a deveti u dovršenoj kapeli Sv. Franje u južnom samostanskom traktu.

Opis tog divnog oltara ne postoji. Sigurno je, da u požaru 1731. nije stradao, a požara samostana 1674. nije bilo. Veliki taj oltar postojao je do 1858. godine, kad je sigurno dotrajao, jer su ga zamijenili novim, vrlo jednostavnim, kako to svjedoči slika tog oltara u prikazu o. Mladena Barbarića, što je donosi u svojem iz »Prosvjete« pretiskanog članka »Kratka povjest crkve i samostana franjevačkog u Zagrebu«, god. 1906., str. 15, a ispod slike piše: Žrtvenik u mjesecu svibnju 1887. kod PP. Franjevaca u Zagrebu. Ispred oltara je pričesna klupa. K menzi oltara vode tri stepenice. Uz oltarnu menzu nalaze se obostrano postamenti široki, profilirani s neznatnim ukrasom. Na postamentima s jedne i druge strane oltarske slike stoje po dva u ravnini smještena glatka stupa kompozitnih, pozlaćenih glavica. Između stupova stoje Kipovi: desno – Sveti Bernardin Sijenski, sa simbolom Imena Isusova u lijevoj, prema oltarnoj slici uzdignutoj ruci; lijevo – Sv. Ivan Kapistran, držeći u desnoj ruci raspelo, a u lijevoj barjak. Obojeni su. Oltarna slika je vrlo velika, uramljena širokom profiliranom i marmoriziranom ramom, polukružnog završetka. Slika je kompozicija, u kojoj se ističe Blažena Djevica Marija, Zaštitnica Reda Franjevačkog, okružena glavicama krilatih anđela, na gornjem dijelu slika. Desno dolje razabire se Sveti Franjo a lijevo je lik biskupa s mitrom i štapom. Ne vidi se točno ideja te Franjine slike kojoj je oltar podignut.

Stupovi drže jednostavni završetak oltara u obliku trokuta.

Središnje na menzi je svetohranište, jednostavno sa slikom kaleža i nad kaležom s hostijom, a nad svetohraništem malo Raspelo na postamentu. Sa svake strane svetohraništa stoje u dva reda, jedan iznad drugoga, svaki red s po tri svijećnjaka.

Da novi veliki oltar kneginje Elizabete Moškon, rođene Erdedy, nije imao stilske oznake gotike, nego je izrađen u stilu manirizma onog vremena, potvrđuje to upravo lađa samostanske franjevačke crkve u Zagrebu, koja je također djelo njezino i ondašnje braće franjevaca u Zagrebu. Čemu stvari zamršavati nekim doumljivanjima, kako je samostanska zagrebačka crkva još u 13. stoljeću imala lađu, pa su poslije 1645. godine samo popravili i napravili one pregradne zidove onih triju kapela sa svake strane i nešto gore nadozidali, postavili strop i barokizirali je u duhu 17. stoljeća.

Pretpostavimo da je tako bilo, a kako onda protumačiti zapis iz 1743. godine, koji glasi: »Ecclesiam ... suo aere amplificavit, renovavit et restauravit ... Aram majorem ... exstruxit ...« kad glagol amplifico znači povećati, množiti, a glagol renovare = obnavljati, restauro = popraviti, exstruo = sagraditi. Pregradnim zidovima se lađa u kapelama nije mogla proširiti, povećati, nego baš protivno, smanjiti. Nije li onda bliži činjeničnoj stvarnosti, da je Elizabeta Moškon svoj novac uložila zato, kako bi ranogotičkoj crkvi, danas svetištu u Zagrebu dodala novosagrađenu lađu, koja je i prema jugu i prema sjeveru proširena za 2,5 metra i tako napravljenim kapelama sa svake strane u lađi crkveni prostor tako oblikovane crkve proširila. I ne samo to. Novogradnja je tako dobila onaj izgled, kakav je u to vrijeme (1646-49) bio uobičajan kod izgradnje ondašnjih crkava. Tko pogleda sliku stare samostanske crkve prije 1900. godine i sjeti se samostanske franjevačke crkve, shvatit će, da su ta dva crkvena prostora obzirom na svoje lađe istovjetno građena i oblikovana. O-

bje imaju sa svake strane po tri kapele, u kojima su oltari. Ulazi u te kapele imaju s gornje strane okrugle završetke. Na plohama iznad lukova u susvodnicama su zamišljene bifore, koje su u zagrebačkoj samostanskoj lađi i otvorene, dok su u varaždinskoj samo kod kora vidljive. Upotrebive nisu ni u Zagrebu a ni u Varaždinu bile. Svodovi su u obje crkve bačvasti sa susvodnicama. Za varaždinsku se zna, da ju je oblikovao Petar Rabba iz Graza, a za zagrebačku se graditelj ne zna, što bi nas veselilo znati. No stvar ništa ne mijenja. A značajno je samo to, da su obje ove crkvene lađe građene gotovo u istom vremenskom razmaku oko 1650. godine. Uređivanje iznutra trajalo je više od 10 godina, pa se propovjedaonica u zagrebačkoj samostanskoj lađi s punim pravom povezuje s varaždinskom i po obliku i izradbom, koja je izgrađena 1670. godine, kako to zapis na njoj vidljivo svjedoči.

Sličnost izgradnje lađa obiju crkava potvrđuju i njihovi korovi. Na dnu lađa nalazi se zidani kor, koji ima tri luka. Srednji veliki i dva manja. Varaždinski počiva na dva masivna stupa, a zagrebački na četiri stupa, koji su u dva para paralelno postavljena jedan iza drugoga. Nadziđe iznad lukova poduprto s dva para glatkih stupova zatvara s gornje strane željezno oblikovana ograda sa stupićima.

Na koru su orgulje. Zanimljivo je istaknuti, da do 1693. godine orgulja na koru nije bilo. Izvorno sačuvani ugovor samostana s orguljarem Ivanom Follegom iz Ljubljane svjedoči, da su prve orgulje bile dolje, vjerojatno u svetištu, jer ugovor govori, da će Foller na **donjem koru** popraviti orgulje, a onda ih usavršiti i premjestiti na **gornji kor** (reparando, et in inferiori choro ad superiorem transferendo, transportando – Izvornik iz 1693, u ASZ).

Propovjedaonica

Na pregradnom stupu između prve i druge kapele južnog zida crkve smještena je propovjedaonica. Bila je izvanredno lijepo oblikovano djelo stolarske, i kiparske umješnosti. Potpuno prilagođena svome smještaju imala je prilaz iz samostanskog hodnika kroz prvu kapelu. Prilazna ograda pričvršćena uza zapadni zid kapele s vanjske strane kao i sama govornica bile su bogato ukrašene stupićima kompozitnih, pozlaćenih glavica, a u malim nišama među stupićima nalazili su se kipići dvanaest apostola kao i na varaždinskoj franjevačkoj propovjedaonici s tom razlikom, što donji dio govornice i prilaznog dijela nisu bili ukrašeni bogatom hrskavicom kao na varaždinskoj govornici. Pozadinska stijena bila je ukrašena bogatom rezbarijom, a kapa propovjedaonice, oktogonalna, bila je kako piše Kuten »upravo krasna i bogato urešena lijepom ornamentikom, a po njoj su veoma ukusno porazmješteni kipovi svetih otaca, a na vrhu lik svetoga Franje« (o. c. Kat. list 1901/10, str. 107-108). Na rubu govornice prema svetištu postavljena je ruka, koja drži Raspelo, okrenuto prema propovjedniku.

* * *

Samostanska crkva je prema zapisu u knjizi nabavki i popravaka popločena. Zapisano je, da je 9. kolovoza 1709. samostan sklopio ugovor s kamenjarom (Lapicida) Jankom Mlinarićem iz Nove Vesi, da poploči crkveni pod i to kamenom, kojeg će dovesti iz pećine Kustošijanske (Constitutio).

Za pobožnost **Križnog puta** naslikane su i vrlo lijepe i kvalitetne slike, koje su do 1900. bile u samostanskoj crkvi. Slikar i godina nastanka su nepo-

znati, ali slike su do danas sačuvane i nalaze se u župnoj crkvi Sv. Martina u Gornjoj Trnovitici. U spomenici te župe je župnik Augustin Maretić zapisao: – U godini 1911. kupio sam Križni put od velečasnih otaca Franjevaca u Zagrebu za svotu od 100 kruna. Prigodom blagoslova, koji je obavio o. Rafael Rodić, gvardijan u Zagrebu, na orguljama je svirao o. Bernardin Brixi (Lib. mem. 1911).

Slike sam dva puta vidio i podatak zapisao osobno. Slike su ulje na platnu, 87 × 68 cm, uramljene tamnosmeđom profiliranom ramom, od 7 cm širokom i dobro su sačuvane. U obnovljenoj crkvi gotičkog stila nisu pristajale, a prodane su za 100 kruna, badava, dok se danas u samostanskoj crkvi nalaze slično naslikane slike iz samostanske crkve u Ivaniću. (Kloštru). Čudne li zamjene. Šteta, što su otuđene!

6. Crkva Sv. Franje u Kaptolu poslije potresa 1880.

Kaptolske Franjevce i njihov samostan s crkvom pratile su često i bolesti i požari i carski dekreti i nije im bilo lako. Trpjeli su, ali ih građani Zagreba nisu nikada napuštali. U općoj nevolji i vlastita pogođenost se lakše podnosi. Godine 1731. na posljednji dan svibnja požar iz Griča pogodio je i franjevački samostan, ali tom zgodom su Franjevci bili pošteđeni. Izgorio je samostanski i crkveni krov, bakrena kupula tornja a rastopili su se i zvonovi. Djelomično je stradao i samostanski arhiv, koji se nalazio uz zid tornja i samostanske zgrade. Šteta je bila razmjerno brzo popravljena. Glavno, da nije stradao namještaj u crkvi, a i u samostanu. Teški su dani pogađali Kaptolske redovnike od 1787. do 1805., kad su radi bolesnih vojnika morali potpuno ili djelomično napuštati samostan i seliti se. No, najteže zlo pogodilo je Zagreb pa i Franjevce na Kaptolu, kad je 9. XI poslije 7 sati u jutro »majka zemlja koja nas nosi, šareno cvijeće i plodove donosi« malo jače pomakla svojim ramenima, a zgrade, crkve, tornjevi, stanovi i krovovi rušili su se, podigla se prašina i nijema bespomoćnost.

Kad se trešnja tla smirila a prašina slegla, i Franjevci su gledali kako im je samostan oštećen. U prizemlju su popucali svi svodovi, a u prvom i drugom katu svi zidovi. Dio samostana prema Opatovini se opasno izbočio, trebalo ga je do temelja porušiti i onda ponovo graditi. Crkveni toranj se raspucao na sve četiri strane. Postojala je velika opasnost, da će se srušiti na samostan. Potres je oštetio i cijelu crkvu, a posebno pak sjevernu stranu. Stanovati se nije moglo, dok se ne obave najnužniji zahvati, stoga su klerici i braća za neko vrijeme odselili u druge samostane Provincije, a u zagrebačkom samostanu su ostala tri svećenika – franjevca, a među njima i gvardijan, o. Nikola Kraljek, rođeni Varaždinac i odličan orguljaš.

Budući da zemaljska vlada nije podala pomoć, uprava Ladislavske provincije je na svome redovitom zasjedanju 1882. godine zaključila popravak crkve na račun provincije i njenih samostana. I tako je o. Nikoli Kraljeku uspjelo 9. XI 1882. za nuždu popravljenu crkvu svečano otvoriti. A kad je zemaljska vlada dopustila sabirati priloge u Hrvatskoj a ugarska vlada u Ugarskoj sa sabranim 5921 forintom o. Nikola Kraljek, kao gvardijan započeo je s obnovom 1883. i popravljena je južna strana crkve, samostan i sobe i hodnici.

Godine 1884. gvardijanom u Zagrebu postao je o. Franjo Rengjeo, koji je započeo s temeljitom obnovom crkve i samostana. Da ostvari svoju namjeru Rengjeo se povezao s graditeljem i građevnim savjetnikom M. Bolléom, komu

je bila već povjerena obnova katedrale u Zagrebu. Ovaj je stvar dobro proučio i savjetovao, da se radi svetišta samostanske crkve, koje je građeno u stilu rane godtike 13. stoljeća izgradi novi toranj, obnovi i dopuni svetište i uz svetište također lađa. Nacrti su odobreni i 1885. je uspješno podignut samostanski crkveni toranj u gotičkom stilu. Rengjeo piše, da je podignut »elegantno« uz pomoć pobožnih dobročinitelja grada Zagreba i drugih a posebno pak pomoću gosp. Franje Mikašinovića, papinog prelata i zagrebačkog kanonika. Znatnu pomoć je iz religijskog fonda dao i ban Karol plemeniti Khuen-Hedervary. Pridonijeli su i vjernici prošnjom braće po Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji i Štajerskoj«. Uz izgradnju tornja obnovljen je i prednji dio crkve, to jest svetište. Ovo posljednje je učinjeno lako, jer su stupovi s glavicama i podnožjem bili dobro sačuvani. Rebra svodova i zaključni kameni morali su se djelomično zamijeniti novima. Svodovi pak radi lošeg stanja zamijenjeni su novima. Zaključni kameni su izvorno bili ukrašeni lišćem, što je dalo naslutiti da su i glavice stupova bile slično ukrašene, pa je i to napravljeno. Srednji prozor je bio zazidan, pa je izveden u svom izvornom obliku. Niše sa strane sakristije su zazidane, a otvorene su i obnovljene na strani evanđelja, na sjevernom zidu. Po želji samostana otvorena je kapela Svetog Križa s prednje strane istočnog zida svetišta. Ta prva obnova dovršena je 1887. godine.

Preostali dio obnove crkve je ostavljen za kasnije, jer samostan nije imao novčanih sredstava. Prekid je dobro došao, jer se moglo smirenije, pomnije i temeljitije osmisliti potpuna obnova samostanske franjevačke crkve. U tom osmišljavanju Bollé je napravio detaljniji plan, po kojemu će cijela građevina crkve dobiti posve gotički izgled u svim svojim sastavnim dijelovima. S time se složio poslije o. Franje Regjela i njegov nasljednik o. Vendelin Vošnjak, koji je nastupio službu 1896. godine. I dok se sabirao potrebni novac, o. Vendelin je posvetio pažnju samostanu, te je dao popločiti hodnike samostana i stepeništa. I ne samo to. Arhitekt Herman Bollé je radi cjelovitosti gotičkog prostora svetišta želio, da se u to svetište smjesti i najznačajniji crkveni bogoštovni predmet – veliki oltar. Izradba kamenog velikog oltara nije bila radi pomanjkanja novca ostvariva. Bollé je stoga došao na misao, da se oltar izradi u drvu. Provincija je tada imala brata pomoćnika Kajetana Kuhanca iz Donjeg Kraljevca u Međimurju, sposobna i vješta stolara, koji je 1891. godine položio svečane zavjete. Po savjetu arhitekta Bolléa brat Kajetan je tri godine polazio obrtnu školu i izučio umjetničko rezbarstvo, modelarstvo i slobodno crtanje. Postupno se osposobio za posao, koji mu je 1898. povjeren. Po nacrtu H. Bolléa započeo je rezbariti i oblikovati novi oltar Svetoga Franje na Kaptolu. Radio je pod neprestanim nadzorom samoga Bolléa, koji je često dolazio u samostan, nadgledao i savjetovao. I izradio ga je za gvardijanata o. Vendelina Bošnjaka, koji je 1900. postao i prvim provincijalom novoosnovane Hrvatske provincije Svetih Ćirila i Metoda.

Oltar je izrađen od birana i čista jelova drveta. Visok je 12,5 metara a širok 5,5 metara. Ukrašen je bogatom ornamentikom, a izrađen u slogu kasnije gotike. Drvo je bilo napušteno tankim slojem zagasito crvene boje, kako bi se profili ukrasa mogli što bolje isticati i zapažati. Ornamenti su broncirani. Taj posao je obavio ličilac i pozlatar Vatroslav Matoš. Na vrhu oltarnog retabla postavljen je kip Bezgrješne Djevice, Pokroviteljice Reda. U sredini retabla iznad svetohraništa postavljena je oltarna slika o. Celestina Medovića, koji ju je slikao i napravio za 250 forinti, a tražio je za nju 1000 forinti. Samostanu je popustio. Sliku je Medoviću isplatio Matija Rihtarić, vojni svećenik, samostanski sindik. Uz oltarnu sliku sa strane su postavljeni kipovi zaštitnika nove Provincije slavenski apostoli: sveti Ćiril i sveti Metodije. Kod svetohraništa u visini gornjeg dijela postavljeni su kipovi sveti Bonaventura, franjevački naučitelj i sveti Ljudevit, biskup, jer je u zagrebačkom samostanu klerikat, odgajalište budućih svećenika franjevaca, a postavljeni su i kipovi: sveta Elizabeta i sveti Ljudevit, kralj, zaštitnici Trećeg reda. Svetohranište je bilo veliko, najprije (do 1927) drveno, zatim od bakra, cijelo pozlaćeno, poseban dokaz ljubavi i poštovanja o. Vendelina Vošnjaka, sluge Božjega i njegova suradnika o. Alekse Benigara prema tajni oltara. Oltar je postavljen uz središnji dio pozadinske stijene svetišta, ispod otvorenog središnjeg gotički oblikovanog prozora. Svečanost blagoslova postavljenog oltara obavio je o. Vandelin Vošnjak 16. XII 1900. uz sudjelovanje braće iz Provincije, a prigodnu propovijed je održao o. Jozo Kovačević, požeški gvardijan.

Slijedeće godine, 4. III 1901. došao je u Zagreb graditelj Ivan Holz i otpočela je konačna obnova lađe crkve. Prema nacrtima H. Bolléa lađa je u cijelosti preuređena tako, da izgleda kao i gotičko svetište. S južne strane porušen je drugi kat samostana i napravljeni su novo-otvoreni prozori, da se lađa osvjetli. Sjeverna fasada lađe razdijeljena je prema ugrađenim kapelama na četiri dijela. U njima su smješteni veliki, gotički oblikovani prozori, a s vanjske strane upornjaci. Glavno pročelje svršava bogato istaknutim zabatom i fijalama. Glavni portal je nanovo sagrađen i u lijepim omjerima na pročelju izveden. Iznad portala je okrugla rozeta prozor. U zabatu iznad rozete je veliki reljef, koji prikazuje »Utisnuće rana Sv. ocu Franji« djelo kipara Morake. U lađi je mjesto križnog baroknog svoda napravljen neogotički križni svod s upornjacima kao i u svetištu. Barokni kor je zamijenjen neogotičnim i ima samo jedan veliki luk, koji počiva na upornjacima južnog i sjevernog zida. Stupovi u sredini su uklonjeni. Prostor ispod kora ima svod kao i lađa i svetište i dvije kapele. Lurdsku špilju desno i lijevo, kapelu sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka.

Svi arhitektonski oblici u crkvi: vijenci, prozori, fiale, listovi i ruže napravljeni su od trajnoga i tvrdoga kamena iz Vrabča.

U obnovi samostanske crkve sudjelovali su:

Ivan Holz, graditelj iz Slav. Požege – zidarske i tesarske radnje.
Ignjat Franz, zagrebački kipar, klesarske i kiparske radnje.
Hinko Baner, pokrivačke radnje.
A. Maruzzi, limarske radnje.
V. Pandić, umjetno bravarske radnje.
E. Schlumpf, mreže od žice.
Breber, stolarske radnje za gradnju.
Matoš Vatroslav, pozlatarske i ličilačke radnje.

Arhitekt Herman Bollé napravio je nacrte za sve pa i za prozore. Premda danas prozori nisu ostakleni izvorno, vrijedno je i potrebno označiti darivatelje tih prozora:

Rozetu na pročelju darovao je grad Tagreb.

Ostale: grof Miroslav Kulmer, senator Đuro Deželić i supruga Betika, obitelj Amruš-Novak, Crnadak, H. Bauer, senat Slavko Štrepel, vojni svećenik G. Rihtarić, Ivan Bošnjak. Jedan prozor je darovao neki od zaposlenih radnika.

Uređenje unutrašnjosti crkve napravili su zagrebački majstori:
Oltare u lađi, propovjedaonicu i ispovjedaonicu napravio je stolar I. Budicki.
Klupe u svetištu izradio je stolar Schiffer.
Klupe u lađi stolar Šeremet.
Ormare za orgulje stolar F. Hächer.
Rezbarske radnje na oltarima i drugo izveli su kipari Hauptfeld i König.
Figure na pokrajnjim oltarima nabavljene su iz trgovine pobožnih predmeta Scholza u Zagrebu.
Male anđele na pokrajnjim oltarima slikao je profesor I. Bauer.
Bogatu dekorativnu slikariju na zidovima i svodovima izveo je slikar Peroš Marko.

Po svjedočanstvu jednog starijeg gospodina, što sam ga susreo na blagoslovu kuće na Šalati, ukrase na klupama u svetištu, pričesnu klupu i ukrase na propovjedaonici radili su članovi obrtne zagrebačke škole.

7. Svečanost posvete gotičke obnovljene crkve 1902.

Podudarnost nekih povijesnih događaja izgleda nam slučajem, jer je ne možemo shvatiti, premda slučaja nema. Kad je poslije požara samostanske crkve 1645. crkva Sv. Franje temeljito obnovljena i poprimila svoj izgled, koji je potres 1880. znatno izmijenio, ondašnja obnova se uglavnom dovršavala u vremenu, kad je zagrebački samostan bio središte nove Ladislavske kustodije a odmah zatim i novostvorenom provincijom. To jest od 1646–1669. A onda je po dovršenju kapele Sv. Franje u južnom samostanskom traktu 1683. godine zagrebački biskup Martin Borković, Pavlin, obavio svečanu posvetu samostanske crkve i kapele Sv. Franje. Značenje te posvete uz neke manje promjene trajalo je do 1900. godine, kad je podignut novi gotički oltar a onda i preoblikovanje cijele crkve, kad su barokni oltari i propovjedaonica uklonjeni, a podignuti novi oltari i nova propovjedaonica kao i sav ostali crkveni namještaj. Svi šest oltara u šest kapela mramorni su i imaju kamene menze kao i na velikom oltaru. Crkva je tražila svoje posvećenje i ono je uslijedilo. No, značajno je, da je obnova cijele samostanske crkve i vrijeme njenog posvećenja uslijedilo upravo u vrijeme kao ono prvo posvećenje, kad je ondašnja barokno oblikovana crkva doživjela svoje posvećenje. U zagrebačkom samostanu rodila se Ladislavska kustodija i nakon toga i Provincija. Gotovo istovjetno dogodilo se i s današnjom, gotički oblikovanom crkvom. Papa Lav XIII je 4. 1987. izdao pismo, kojim se proglasuje jedinstvo čitavog Franjevačkog reda. Tada je došlo do prestrojavanja u Redu. Provincije su se uređivale prema odluci pojedinih redovnika sa ili **protiv** obnove. I tako je došlo, da su Hrvati franjevci od dijelova triju provincija: Svetoga Križa, Ladislavske i Kapistranske stvorili jednu provinciju, koja je dekretom generala Reda o. Alojzije Lauera 3. lipnja 1900. postala »Hrvatskom provincijom Svetih Ćirila i Metoda« a njenim prvim provincijalom je imenovan o. Vendelin Vošnjak, koji je kao zagrebački gvardijan vodio konačnu obnovu samostanske zagrebačke crkve. Tako je mjesto njega zagrebačkim gvardijanom postao najprije o. Filip Fribec, a zakratko iste 1900. o. Rafael Rodić, koji je prije toga kao član Provincije Sv. Ivana Kapistrana vršio službu gvardijana u Beču. Na taj način je upravo o. Rafael Rodić, kustos provincije i zagrebački gvardijan nastavio, vodio i dovršio obnovu samostanske crkve u najvažnijem dijelu gotičkog njenog preobražaja. I Rodiću je kustosu kao ono 1683. i Buzjakoviću, kustosu

dodijeljena čast sudjelovanja u posvećivanju samostanske zagrebačke crkve Sv. oca Franje Asiškog.

Za potpuno dovršenu i uređenu crkvu Kaptolskih franjevaca službeno je određen 5. srpnja 1902. na dan nebeskih zaštitnika Provincije Svetih Ćirila i Metoda kao dan svečane posvete crkve, velikog oltara i svih šest pokrajina oltara u crkvenoj lađi.

Za tu veliku svečanost bila je ukrašena crkva zelenilom, cvijećem i trobojnicama. Plinske svjetiljke – njih 42 – koje su crkvu pretvorile u more svjetla. Slikar Peroš napravio je transparente, a osvjetljivalo ih je 46 šarenih lampiona. Nad grbom Hrvatske bio je natpis »1901. u ime Božje počeli« a nad grbom Sv. Franje »1902. Božjom pomoći dočekali.« Bilo je i drugih simbola i slika. Daroviti slikar se poslužio zgodno simbolima: smrt, sud, pakao, kraljevstvo nebesko, vjera ufanje i ljubav, zatim slike Srce Isusovo, Marija, Božje oko, papin grb, Alfa i Omega, monogram Sv. Josipa. Crkveni veliki prozori sa strane samostana bili su ukrašeni rasvijetljenim slikama Sv. Ćirila i Metoda, Sv. Franje u Porciunkuli i Sv. Antuna Padovanskog. U predvečerje palila se bengalska vatra, a bio je dopušten i prolaz građana kroz dolnji hodnik, te je večeri prošlo oko 30.000 ljudi.

Rano u jutro 5. VII 1902. nadbiskup zagrebački Dr. Juraj Posilović uz asistenciju bosanskog provincijala Čengića i definitora o. Ignacija Strukića započeo posvećenje crkve a potom i glavni oltar u čast Sv. Franji Asiškom. U isto vrijeme tri druga biskupa posvećivali su sa svojom asistencijom šest pokranjih oltara. I to:

Krčki biskup Dr. Mahnić – oltar Srca Isusova i oltar Sv. Josipa.
Senjski biskup Dr. Maurović – oltar Majke Božje Žalosne i oltar Sv. Antuna
Biskup pomoćni đakovački Dr. Voršak – oltar Sv. Ane i oltar Sv. Valentina.

Prigodnu propovijed izrekao je vlč. gosp. Matija Seigerschmied. Zatim je Dr. Mahnić, senjski biskup služio pontifikalnu sv. Misu uz brojnu asistenciju. Na koru su pjevači katedrale pjevali uz harmonij, jer orgulje tada još nijesu bile gotove, a svirao je prof. Kolander.

Nakon svečanosti održan je i svečani banket uz prisustvo 64 gostiju s prigodnim govorima, gdje je istaknuta nada, da će ovaj lijepi završetak u inače tužnoj povijesti crkve i samostana zagrebačkoga ostati netaknut i sjajan na ponos Franjevaca Hrvata, ljepotu Zagreba i diku katoličke Crkve.

Prisutni rekoše: Dao Bog! A nije se ostvarilo.

* * *

Pokranji oltari

Uz veliki – glavni oltar Sv. Franje Asiškog u lađi je smješteno šest pokranjih oltara. Sa svake strane u kapelama po tri oltara.

Na sjevernom zidu lađe:

1. **Oltar Presvetog Srca Isusova.** Oltar je poklon gospodina Pavla Guglera. Smješten je u prvoj, lijevoj kapeli, uza istočni zid. Dva mramorna stupića kompozitnih glavica drže kamenu menzu, koja je 2,25 m duga, 112 cm široka, a do menze od poda ima 115 cm.

Na menzi stoji drveni retabl, gotički oblikovan. Središnje je malo svetohranište, na kojemu je malo veće, mesingasto raspelo. U prikladno izrađenoj

niši nalazi se kip Srce Isusovo, tipično, tirolske izradbe. Uz nišu obostrano u manjim nišama po jedan krilati adorant. Na vrhu retabla je krilati anđeo, koji stoji i u rukama drži traku. Visina retabla oko 6 metara. sa stropa ispred oltara visi svjetiljka. Na sjevernom zidu je veliki, oslikani prozor, a nasuprot oltara je stilski oblikovana ispovjedaonica, rad stolara Budickog.

U barokno oblikovanoj kapeli izvorno je bio oltar bratovštine od pojasa Sv. Franje, a od 1795. bio je oltar Sv. Franje Ksaverskog.

2. **Oltar Žalosne Gospe.** Ovaj oltar je darovao Dr. Ivan Krapac, biskup. Dao je 650 for. Smješten je u drugoj, lijevoj kapeli, uza istočni pregradni zid. Na dva mramorna stupića kompozitnih glavica crvenkastog mramora nalazi se kamena menza, 2,50 m duga, 112 cm široka, a od poda do menze je 115 cm.

Drevni gotički oblikovan retabl crvenkaste boje u ravnini plohe u sredini iznad mesingastog raspela ugrađena je stara slika Žalosne Gospe, ulje na platnu u profiliranoj rami. Iznad slike na završnoj gotički ukrašenoj plohi nalazi se uramljena slika – Veroničin rubac.

Vrlo lijepi barokni oltar Žalosne Gospe, koja se u samostanskoj crkvi vrlo štovala, nalazio se na desnoj strani u kapeli dva.

Ispred oltara danas visi svjetiljka sa stropa kapele, a nasuprot je stilski izrađena ispovjedaonica, djelo stolara Budicki.

Oltar je posvetio senjski biskup Maurović.

3. **Oltar Svete Ane.** Treća sjeverna kapela ima oltar podignut u čast Svete Ane, majke Bl. Djevice Marije. darovao ga je vojni svećenik i samostanski sindik Matija Rihtarić, a posvetio pomoćni đakovački biskup Anđelko Voršak, veliki prijatelj Franjevaca, rođeni Iločanin. Kamena menza Aninog oltara počiva također na dva mramorna stupića, kompozitnih glavica, crvenkaste boje, 2,50 duga, 112 cm. široka a od poda do menze je 115 cm.

Gotički oblikovan jedinstveni drveni retabl stoji na menzi. Sličan je retablu Srca Isusova. U središnjoj niši je kip Sveta Ana i mala Marija, djelo kiparice Ulman iz Vinkovaca, koji je zamijenio u novije vrijeme dotrajali prvotni kip. Današnji kipovi su terakota.

Nasuprot oltara je gotička stilski izrađena ispovjedaonica, djelo stolara Budicki.

U baroknoj kapeli je bio u stilu manirizma podignut oltar, a titulare je nezapisan. Možda i tada već Sv. Ane.

4. **Oltar Svetoga Josipa.** Nalazi se u prvoj kapeli južne strane lađe, na mjestu, gdje je u baroknoj kapeli bio oltar Sv. Antuna. Oltar Svetoga Josipa je dar zagrebačkog kanoničkog kaptola. Posvetio ga je kao i oltar Srca Isusova krčki biskup Mahnić. Kamena menza je smještena na dva mramorna stupića kompozitnih glavica, crvenkaste boje, duga 2,50 m, široka 112 cm, a od poda do menze 115 cm.

Gotički oblikovani drveni retabl je istovjetan oltaru Srca Isusova, ali bez anđela uz središnju nišu, u kojoj je smješten kip Sv. Josipa s Djetetom Isusom na desnoj ruci. Sve ostalo isto. Završava krilatim anđelom, koji stoji i drži traku.

Nasuprot oltaru je stilski izrađena ispovjedaonica. Sa stropa kapele visi svjetiljka.

5. **Oltar Svetoga Antuna.** Kao i ostali oltari u kapelama i ovaj gotički oblikovan oltar nalazi se u drugoj kapeli južnog zida lađe uz pregradnu istoč-

Nepoznati svetac – franjevački samostan
Foto: Dr. D. Baričević

nu stijenu, a ne kao što je Žalosna Gospa baroknog oltara bila uz južnu stijenu. Oltar je poklon zagrebačkog građanina Antuna Kontaka, a posvetio ga je senjski biskup Dr. Maurović.

Antunov oltar je po izradbi istovjetan sa oltarom Žalosne Gospe na sjevernoj paralelne kapele. Kamena menza počiva na dva mramorna stupića kompozitnih glavica crvenkaste boje, duga 2,5 m, široka 112 cm, od poda do menze 115 cm. Na menzi je uza pregradni zid kapele smješten drveni, gotički retabl u ravnoj plohi, gdje se iznad raspela nalazi slika Sv. Antuna, ulje na platnu. Svetac u zanosu pred nebeskim Djetetom kleči s lijeva u desno. Vjerojatno slika s baroknog oltara, koji je onda bio u prvoj desnoj kapeli. Na završnoj plohi je slika Monstrance s Hostijom.

Nasuprot oltaru je ispovjedaonica, a sa stropa visi svjetiljka.

6. **Oltar Svetoga Valentina.** U trećoj kapeli južne strane lađe nalazio se marinistički oblikovan oltar sa slikom u sredini, ali nezapisana titulara. Možda oltar Svete Barbare, a sada je tu oltar Svetoga Valentina. Jednostavan, gotički kao i oltar Svete Ane sa sjeverne strane lađe. Taj oltar je poklonila samostanskoj crkvi Barbara Stanković, a posvetio ga je pomoćni đakovački biskup Anđelko Voršak.

Oltar ima kamenu menzu, koja počiva na dva mramorna stupića, crvenkaste boje s kompozitnim stupićima, duga 2,5 m, široka 112 cm, a od poda do menze 115 cm. Na menzi stoji gotički oblikovani retabl crvenkaste boje. U središnjoj niši oltara je Sveti Valentin, kip.

Nasuprot oltara je stilski izrađena ispovjedaonica, djelo stolara Budicki.

Lurdska špilja

Pod korom u udubini južnog zida izrađena je stilski lurdska špilja, gdje se u dubini špilje nalazi **»Bezgriješna lurdska Djevica«** kip je obojen kao što je Bernardica gledala Bijelu Gospođu. A nešto dolje, lijevo od Bezgrješne kleči Bernardica, također kip.

U samostanskoj zagrebačkoj crkvi se mnogo štuje Lurdska Djevica. Osobito svečano se slavila devetnica u čast Gospi, a i vodila procesija kroz Opatovinu i Kaptol na sam blagdan 11. veljače.

Propovjedonica

Obnova crkvene lađe u stilu gotike staroga svetišta tražila je uklanjanje svih onih predmeta crkvenog namještaja, koji su stilski nespojivi s namjeravanom obnovom. Uz oltare trebalo je ukloniti i propovjedonicu, klupe i ispovjedaonice kao i sve slike pa i postajne slike Križnoga puta. Netko će to nazvati uništenjem i bilo je uništenje u koliko su lijepi barokni oltari, a posebno propovjedonica značili svojevrsno blago prošlosti. Da nas to gledamo drugim očima i rađe bismo prostor prilagodili namještaju i ne bi namještaj, jer je stvarno bio zdrav, kako to svjedoči Đure Kuten u prikazu 1901. godine, kad je svojim člankom u Katoličkom listu broj 10, str. 107-108) htio napraviti reklamu prodaji starih oltara, a posebno propovjedonici. No, žalosno je u svemu upravo to, da se ništa ne zna, da li su samostanski crkveni oltari negdje još sačuvani, ili su kao i mnogo toga – propali.

Staru propovjedonicu je zamijenila nova, gotički oblikovana i na isto mjesto postavljena, gdje je bila i ona lijepa, stara marinistička propovjedonica. Ona je kao što su i pokranji oltari dobar stolarski rad Budickog, prilagođen gotičkoj obnovi ali ništa značajno. Osim ukrasa, koje je napravila obrtna škola. Služi svojoj svrsi i u cjelini čitave crkve djeluje skladno.

Ispovjedonice

Postavljene u kapele lađe, njih šest, izrađene su u stilu crkve i prikladne svojoj svrsi. Djelo su stolara Budickog. Sve su smještene uz zapadni zid kapela i zapremaju čitavu površinu zidne stijene.

Crkvene klupe

Stolar Schifler je u svetištu crkve napravio klupe s naslonjačima za sjedenje klerika i svećenika prigodom svečanih obreda i pjevanog kora. Bile su sa svake strane oltara u dva niza postavljene uz sjeverni i južni zid svetišta. Bile su prostrane i djelovale su vrlo svečano i lijepo, a u skladu s čitavim gotički oblikovanim prostorom svetišta od ulaznih vrata sakristije do pričesne klupe. Visoki gornji dio klupa obostrano, a jednako i vanjske uklade donjeg niza sjedala obostrano bili su ukrašeni rezbarijom. Svaki niz je imao u svakom redu po 6 sjedišta. U svemu 24.

Ispred svetišta slične klupe obostrano su u jednom nizu smještene uz sjeverni i južni zid. Nasloni su znatno niži, ukrašeni rezbarijom. U svakom nizu bilo je šest sjedišta. S prednje strane klecala klupe bilo je također šest sjedišta, koja su se spuštala i dizala. U svemu obostrano 24 sjedišta.

Danas je u taj prostor ispred svetišta smješteno po šest klupa obostrano s prolazom po sredini i sa strana. U svemu dvanaest. Te klupe su za gvardijana o. Paškala Cvekana bile napravljene za kapelu vjeronauka u prizemlju uz crkvu. Hrastove su, a izradio ih je vrstan stolar.

U lađi se u dva reda nalaze klupe, koje je izradio stolar Šeremet. Desni niz klupa ima 10 klupa, a isto tako i lijevi niz. Postavljene su tako, da po pet klupa sa svake strane sačinjava cjelinu, zatim slijedi širi prolaz od oltara Sv. Antuna prema oltaru Žalosne Gospe, a potom druga cjelina po pet klupa. U svemu prostor lađe u duljini šest kapela ima 20 klupa. Između klupa su prolazi sa strane i široki po sredini. Bočne stranice su ukrašene. Izvorno su od 1902. do danas sačuvane.

Postaje Križnog puta

Pobožnost Križnog puta, što ga je ustanovio sveti Leonardo, a Porto Mauricio, u zagrebačkoj franjevačkoj crkvi je uveden 1731. godine, jer se u godišnjoj Tabuli Ladislavske provincije spominje u Zagrebu o. Matija Bedeković kao voditelj bratovštine od pojasa Sv. Franje i Križnog puta (viae Crucis). Kako se u obavljanju te pobožnosti običavaju postavljati i slike 14 postaja, sa sigurnošću se može reći, da je nešto poslije 1731. naslikan u Zagrebu i prvi Križni put, koji se do gotičke obnove crkve u samostanskoj crkvi i nalazio. Radi gotičkog crkvenog prostora barokno naslikane postaje nisu odgovarale. Stoga te slike nisu postavljene u obnovljenoj crkvi, ali su se do danas sačuvale, i nalaze se u upotrebi župe Gornja Trnovitica kod Hercegovca u crkvi Sv. Martina. Za punih 100 kruna kupio ih je Augustin Maretić, župnik od o. Rafaela Rodića, gvardijana u Zagrebu 1911., a onda i postavio iste godine u

Trnovitici. Tom prigodom je o. Bernardin Briksi svirao na orguljama (Spom. župe Trnovitica 1911). Postaje su vrlo lijepe i uščuvane. Veličina 87x68 cm u tamnosmeđoj profiliranoj rami.

Mjesto tih baroknih slika u samostanskoj crkvi je postavljen Križni put izrađen tirolski s kipićima. Taj je također oko 1970. uklonjen i poklonjen samostanu u Klanjcu. Mjesto njega u prostort ispred svetišta samostanske crkve postavljene su slike Križnog puta, koje su donešene iz ruševne, stare samostanske crkve iz Kloštra Ivanić. Obnovljene su i vrlo su lijepe, ali su barokno izrađene. Zna se, da su izrađene i u Ivaniću postavljene 1763. godine (1763-Appositae sunt in Ecclesia 14 novae imagines viae crucis – o. A. Posavec, Imago, str. 8. Miscelanea I ASV, S k I). Nedostajale su te dvije slike u tehnici ostalih napravljene, i Križni put je 1989. ponovo, pravilno po crkvi obješen za pobožnost Križnog puta. Sad može! A prije nije mogao.

Orgulje

Franjevački red posvećuje veliku pažnju crkvenom pjevanju, a s tim u vezi i orguljama kao redovitoj pratnji pjevanja, a i za uveličavanje vršenja bogoštovnih čina u crkvi, posebno slavljenju Mise.

U novoosnovanoj Ladislavskoj provinciji u zagrebačkom samostanu već 1662. godine spominje se prvi orguljaš o. Emerik Izaak, što znači, da su već tada postojale orgulje. Da li je to bio samo uobičajni Pozitiv, koji se mogao prenositi ili nešto slično, ne zna se. No prema sačuvanom ugovoru, što ga je samostan službeno sklopio 1693. dana 14 srpnja u Zagrebu s orguljarom Ivanom Follerom iz Ljubljane, vidljivo je, da su u središtu postojale orgulje, koje je Foller trebao najprije popraviti a onda iz svetišta premijestiti na zidni kor (chorus superior). A jer Foller traži, da kod prenošenja težih komada orgulja samostan pruži pomoć u ljudima (tempore translationis graviorum Organi partium necessariis), znak je to, da su to bile orgulje, a ne samo Pozitiv (Original u ASZ).

Da li je taj ugovoreni posao i izveden nije poznato. Vjerojatno ne, jer postoji drugi ugovor, koji je samostan 1708. sklopio s orguljarom Wallensteinom u rujnu te godine. Sa strane samostana ugovor je sklopio i potpisao kao samostanski sindik trgovac Franjo Antun Millbacher i obvezaao se, da će orgulje dovršiti do Uskrsa 1709. i postaviti na samostanskom koru. Ugovorene orgulje Wallensteina iz Ljubljanje morale su imati 12 registra, sedam metalnih i pet drvenih. Principal u prospektu morao je biti od finog kositra, a ostalih šest metalnih registra od mješovite slitine. Orguljar se obvezao također da će sve načiniti od svoga vlastitog materijala, a dodat će k tomu potrebnu kožu, žice i sve što treba. Snosit će i troškove bravarskih radnji. On će prema procijeni preuzeti i kositar od starijih orgulja. Za sve to tražio je kao plaću 450 forinti. Samostan je sa svoje strane orguljaru Wellensteinu obećao i nagradu od 12 dukata i preuzeo je obavezu platiti trošak za izradu kućišta, za nabavu dasaka i ljepila, a majstoru će davati i hranu za vrijeme rada u samostanu. Pri potpisivanju ugovora orguljar je dobio i predujam od 70 fl, a u mjesecu travnju 1709. još 56 fl. Majstor je zatim umro, a da orgulje nije dovršio. Izgleda, da je posao napredovao kad je 17. VI. 1710. orguljareva udovica od samostana primila 56 fl, za koji je vjerojatno otkupila od samostana napravljeno.

Wallenstein je umro u Zagrebu, jer je sahranjen u samostanskoj zagrebačkoj crkvi.

Na jednom sačuvanom primjerku ugovora zapisana je dispozicija tih orgulja.

Manual		Pedal
Principal 8'	Octava 1'	Portuna 16'
Octava 4'	Mixtura 2x	Octavo 4'
Quint flött 3'	Kupl von Holz 8'	Sopra octavo 4'
Sopra octava 2'	Flet 4'	
Quint 1'1/2		

Tako je Wallentsteinove orgulje dovršio, ne zna se, ali se zna, da za požara 7311. godine nisu stradale. Prema profesoru Ladislavu Šabanu postojale su sve do potresa 1880. godine. (Zapis o. Antuna Jesenovića, Zagreb 1985, str. 96-97).

Dobnikove orgulje

Do posvete obnovljene zagrebačke crkve 1902. orgulje su bile nabavljene, ali ne i dovršene. Orguljar je iz Zagreba gospodin Dobnik, a izradio ih je do 15. travnja 1903.

Dispoziciju Dobnikovih orgulja donio je časopis Sv. Ceclija godine 1932., a glasi ovako:

I manual	II manual
Principal 8'	Geigenprincipal 8'
Gamba 8'	Lieblich gedeckt 8'
Bordon 8'	Eolina 8'
Octav 4'	Vox coelestis 8'
Mixtur – Kornet 4' četverostruk	Flauto 4'

Pedal

Subbass 16'	Superokt. Koppel II-I
Bordon 16'	Pedal Koppel II
Man. Koppel II-I	Pedal Koppel I
Subkop. Koppel II-I	Pedal automat Tutti

Orgulje je intonirala tvrtka Majdak i Lindauer iz Vrapča. Svečanu kolundaciju je glazbenim koncertom 15. IV izvršio prof. Kolander, a pjevao mali zbor »Vijenca«. Slijedećeg dana 16. IV 1903. orgulje je blagoslovio o. Vendelin Vošnjak, provincijal, a pjevao je i svečanu Misu.

Dobnikove orgulje su imale dva manuala, pedal i 12 registra. Godine 1931. Predane su župi Kravarsko, gdje su za vrijeme II svjetskog rata od bombardiranja propale. Bile su mehaničke.

Orgulje iz Musik Halla 1931. godine

Godine 1931. zagrebački je samostan za 100.000 dinara kupio orgulje iz zagrebačkog Musik Halla. Kupljene orgulje su djelo tornice orgulja Johana Kaufmanna iz Beča. Imale su 35 registara i 2.000 svirala. Demontirao ih je Franc Jenko iz Ljubljane i za 2 mjeseca postavio u crkvu Sv. Franje na Kaptolu.

Dispozicija u Muzik-Hallu

I manual

1. Principal 8'
2. Bourdon 16'
3. Gedekt 8'
4. Gamba 8'
5. Gemshorn 8'
6. Flautomajor 8'
7. Hok flöte 8'
8. Dolce 8'
9. Trompete 8'
10. Flauto 4'
11. Octav 4'
12. Superoctav 2'
13. Cornet 4 struko
14. Mixtur 4 struko

II manual

1. Geigen principal 8'
2. Lieblich gedeckt 16'
3. Viola d'amore 8'
4. Quintaton 8'
5. Wierflöte 8'
6. Aeoline 8'
7. Salicional 8'
8. Voix coleste 8'
9. Clarinette 8'
10. Flauto traverso 4'
11. Rohr flöte 4'
12. Fugara 4'
13. Flauto 2'
14. Mixtura 4 struka

Pedal

1. Principal 16'
2. Quint bas 10'2/3
3. Violon bas 16'
4. Subbas 16'
5. Oktavbas 8'
6. Violoncello 8'
7. Posauna 16'

Spojevi

II/I
II/P
I/P
Super II/I
Subok. II/I
Super II

Kolektivi:

– dvije slobodne kombinacije
– fiksne kombinacije p, mf, f, tutti
– ukidač
– ukidač jezičnjaka
– valjak za crescendo sa registrima
– stopalo za crescendo sa žaluzijeno na II manualu.

Godine 1934. je o. Pankracije Vupora orgulje preradio i dodao sviraonik sa tri manuala. Tu preinaku je izvršio Franc Jenko. Dodani manual s devet registra. Orgulje su bile pneumatske, Kegel-Lage. No i poslije toga o. Pankracije nije bio zadovoljan, pa je dodao još šest registara, koje je i sam napravio (to jest zračnice, drvena i neka metalna svirala). Za vrijeme rata orgulje su bile manje oštećene od bombardiranja. Pankracije je dodao još neke registre tako, da je prema Samostanskoj kronici zabilježeno, da orgulje imaju 60 registara. Njegovim premještajem iz zagreba u Varaždin, Pankracije je iz Zagreba prenio u Varaždin neke registre, koji se nisu uklapali u zagrebačke orgulje. Prije posljednje obnove orgulje su imale 51 registar. Obnovu orgulja 1983. izvodio je o. Antun Jesenović, kao zagrebački orguljaš, a uz savjet tvornice orgulja **Francesco Zanin** iz Udina. U izvođenju radova pomagala su braća iz samostana, i sami vjernici. Demontiranje orgulja predvodio je Marko Pavlinić, zagrebački orguljar. Stari mijeh je zamijenio sa šest manjih mjehova, koji su napravljeni po nacrtu Marka Pavlinića. Tim brojem mjehova omogućen je različiti pritisak zraka u svakom manualu, pedalu i relejima.

Sva svirala su očišćena, a drvena su i premazana zaštitnim sredstvom. Prospekt od kositra, očišćen je i poliran. Promijenjeni su svi mješčići, pregledane i popravljene zračnice, nabavljen je još jedan ventilator i postavljeni elektromagneti na registrima i relejima. Novi sviraonik na koru ima 73 numerirane registarske pločice i 7 pločica za anuliranje jezičnjaka, tri manula (Do 1 – sol), radijalan pedal sa 32 tipke (Do 1 – sol 3), zvučnik registra 52, mehaničkih 18,6 slobodnih kombinacija, 7 stalnih kombinacija. Orgulje je intonirao i naštimao orguljar Zanin. Promijenjena je dispozicija po želji da se na taj način dade orguljama određeni stil. Zbog toga su neki registri izbačeni i dodani novi:

I manual – Decima seconda 2'2/3
II manual – Quinta decima 2'
III manual – Quinta decima 2'
Pedal – Ripieno 2 file i Tromba 4'

Orgulje imaju 3400 svirala

Dispozicija orgulja sada izgleda ovako:

Prvi manual (GO)

1. Principal 8'
2. Ottava 4'
3. Duodecima 2'2/3
4. Quintadecima 2'
5. Repieno 4 file
6. Bordone 16'
7. Principale dolce 8'
8. Tappato 8'
9. Flauto 8'
10. Flauto 4'
11. Silvestre 2'
12. Cornetto 3 file
13. Salicionale 8'
14. Gamba 8'
15. Concertoviole 8'
16. Trompa 8'

Drugi manual

17. Tremolo
18. Principale 8'
19. Ottava 4'
20. Duodecima 2'2/3
21. Quintadecima 2'
22. Cembalo 2 file
23. Terca 1'3/5
24. Voce umana 8'
25. Flanto 8'
25. Bordone 8'
27. Portunal 8'
28. Flautocamino 4'
29. Flautotraverso 4'
30. Salicionale 8'
31. Oboe 8'
32. Tremolo

Spojevi (accopiamenti)

33. Unione I/P
34. Unione II/P
35. Unione III/P
36. Acuto I/P
37. Acuto II/P
38. Acuto III/P
39. Unione II/I
40. Unione III/I
41. Acuto I
42. acuto II/I
43. Acuto III/I
44. Unione III/II
45. Grave II
46. Acuto II
49. Grave III

Treći manual (Recitativo)

50. Acuto III
51. Principale 8'
52. Ottava 4'
53. Quinta decima 2'
54. Ripieno 3 file
55. Bordone 16'
56. Flauto di bosco 8'
57. Tappato 8'
58. Fugara 4'
59. Nazardo 2'2/3
60. Flauto 2'
61. Voce celeste 8'
62. Viola 8'

47. Grave III/II
48. Acuto III/II

Pedal (Pedale)

65. Principale 16'
66. Gran quinta 10'2/3
67. Basso 8'
68. Ottava 4'
69. Ripieno 2 file
70. Violone 16'
71. Subbasso 8'
72. Posauna 16'
73. Tromba 4'

63. Clarinetto 8'
64. Tremolo

Ukidači (Annulatore)

Annullatore Tromba al I
Annullatore Oboe
Annullatore Clarinetto
Annullatore Pasauna
Annullatore Trombaal Ped.
Annullatore gravi
Annullatore acute
Fiksne kombinacije (Combinazioni fisse)
Fondi
Ance
Pipie ni I, II, III, Ped. uniti
Tutti
Combinazioni liberi – sei
Slobodne kombinacije – 6

Posebna novost, nakon obnove orgulja jest dvomanualni sviraonik ispred glavnog oltara. To je djelo o. Antuna i ing. elektr. Josipa Pleška. sviraonik je zamišljen za liturgijsku upotrebu. Obuhvaća dva manuala, prvi i treći manual od cijelih orgulja i pedal, crescendo i žaluzije, želeći tako na neki način dočarati izgled Kaufmannovih orgulja iz Music-Halla. To se ne podudara u potpunosti, jer su neki registri dodani i promijenjeni.

Obnova je trajala punih dvije i pol godine, ali se isplatilo ulagati truda i čekanja, jer su sada doista dotjerane u svojoj tehničkoj funkcionalnosti i intonaciji.

Kućište orgulja zaprema cijelu zapadnu stijenu kora, prikladno i skladno oblikovano, a izradio je F. Häcker za Dobnikove orgulje, a u njemu su smještene i sadašnje orgulje. (A. Jesenović, Povijest i obnova orgulja u franjevačkoj crkvi u Zagrebu na Kaptolu SC, LV, 1985, 4, 79-60).

Toranj

Nevjerojatno je, da Franjevci prije 1373. godine nisu upotrebljavali zvonove i gradili tornjeve uz svoje samostanske crkve, kad je Sv. Bonaventura uveo večernji pozdrav Blaženoj Djevici Mariji. Ako papa Grgur XI 1373. godine svojim pismom provincijalu Kaštele dopušta na ruševinama crkava graditi crkvu ili kapelu, zvonik, zvono, groblje i ostalo slično ne znači, da to prije nisu Franjevci smjeli. Pismo pape Grgura XI je dopuštenje za jedan određeni slučaj (Wadingus, o.c.t. VIII, broj XXXIX str. 651). To uostalom za nas nije ni važno, jer ne možemo doznati, kad je uz samostansku crkvu Kaptolskih franjevaca sagrađen toranj. Početkom 16. stoljeća sačuvani crtež Kaptola svjedoči da uz svetište, zapravo uz ondašnju crkvu Sv. Franje s južne strane stoji toranj s gotički oblikovanom kapom. On je prizidan uz južni zid, jer samostan nema istočnog trakta, nego samo visoki zid. Da je taj toranj stradao u požaru 1645. nema sumnje. Ali isto tako stoji i tvrdnja, da je u obnovi crkve poslije toga požara obnovljen i dobio barokni izgled, kako to svjedoči ona slika u kapeli Sv. Franje naslikana godine 1683., gdje se na pozadini prikaza boravka Sv. Franje kod udovice Katarine Galović ističe crkveni samostanski toranj. Slikar je možda pretjerao, što je toranj učinio visokim i vitkim i bez onih bifora ispod ure na tornju. I baš ta ura na tome tornju svjedoči, da je slikar 1683. dobro gledao. Kad ura ne bi na tom tornju bila, zašto je onda poslije požara tornja, u kojemu su se i zvona rastopila 1731. godine Stjepan Puc, samostanski sindik dao na obnovljeni toranj postaviti i uru (Constitutio conv. 1764.), godine 1764.

Toranj je svoju baroknu kapu nosio do potresa 1880. godine Posljedice potresa odrazile su se na tornju, koji se raspukao po visini i prijetio je da se sruši. Tad su zvonove skinuli i toranj porušili do visine crkvenoga vijenca. Gvardijan o. Franjo Rengjeo dao je napraviti novi toranj, koji je po nacrtu arhitekta Bollea 1885. godine sagrađen u gotičkom stilu, jer je odlučeno, da se i čitava crkva obnovi u stilu svoje izvornosti iz 13. stoljeća u gotički. Šteta, što se o gradnji sadašnjeg tornja iz 1885. godine ne znaju detalji i tko je zidao i koliko je gradnja stajala. Toranj završava u obliku piramide. Visina mu se ne zna. Budući da je izgrađen na starim temeljima i na svome istom mjestu oblik mu je potpuno kvadratni, pa s unutrašnje strane sve stranice zidanog dijela tornja iznose 316 cm, dok je debljina zida 124 cm. U visini crkvenog krova sa svake strane tornja napravljeni su dugi prozori gotičkog oblika, a u gornjoj etaži su široki prozori na sve četiri strane, koji su završeni gotičkim ukrasima. Piramida kape je iznutra drvena a izvana limom pokrita. Može se reći, da je vitak i tipičan u svom stilu.

Zvona

Za samostanska zvona prije požara 1731. ništa se zapisano ne zna. Poslije požara brzo je obnovljen toranj i odmah su nabavljena dva zvona. Veliko je stajalo 24 zlatnika. Malo kasnije su nabavljena još tri zvona. U svemu ih je bilo pet, sve do 1916., kad su četiri skinuta a ostalo je samo jedno, lijevano 1744. godine, i nosilo slike: Faspetoga Isusa, Žalosne Gospe, Sv. Franje i Sv. Antuna. Na rubu zvona je stajao latinski natpis: Ecce crucem Domini, fugite partes adversae, Fusa Zagrabiae aput A.M.F. 1744. (Evo križa Gospodnjega, bježite protivne snage. Izlijano u Zagrebu kod A.M.F. 1744).

Godine 1929. vrlo poduzetni gvardijan o. Florencije Forjan nabavio je nova zvona, i to:

1. **Najveće zvono,** 900 kg, u čast Bezgrješnoj Djevici. Glasa se u **F.**
2. **Srednje zvoni,** 450 kg, u čast Sv. Franji, dar zagrebačkog Trećeg reda, glasa se u **A.**
3. **Manje zvono,** 270 kg, posvećeno SS. Ćirilu i Metodu, zaštitnicima Provincije, glasa se u **C.**
4. Najmanje, ostalo iz 1916. godine, teško 195 kg, glasa se u **D.**

Sva tri nabavljena zvona izradila je lijevaonica zvona Tvrtka Kirina Łebiša, Selska Cesta 21. u Zagrebu. Kg po 42 dinara. U svemu je plaćeno: 76.140 dinara.

Zvona je posvetio beogradski nadbiskup o. Rafael Rodić, 1. X 1929. godine. Bio je to 50. godišnji jubilej redovništva o. Vendelina Vošnjaka (Kronika Zgb samostana 1922-44, str. 71-73).

Isti gvardijan nije bio zadovoljan, što zvono iz 1744. preostalo samostanu 1916. nije bilo u skladu s ostala tri zvona, pa mu se pružila zgodna prilika da

nabavi nova. Dogovorio se s Tvrtkom Kirina Lebiša 1934. godine, da zvono iz 1744. teško 198 kg i dva manja zvona od 450 kg i 270 kg proda spomenutoj lijevaonici zvonova a ova uz doplatu izlije za zagrebačku franjevačku crkvu tri **nova zvona.** I to:

1. Najveće, teško 1380 kg, glasa se u **Cis**
2. Srednje, teško 425 kg, glasa se u **As,**
3. Manje, teško 215 kg, glasa se u **C.**

K tome preostalo:

4. teško 900 kg, **Bezgrješne,** glasa se u **F.**

Nova zvona su podignuta na toranj 3. X 1934. godine, u predvečerje blagdana Sv. Franje i zvonila su te iste večeri kao radostan pijev za blagdan Zaštitnika samostanske crkve. Slušao sam ih.

8. Sakristija

U prizemlju istočnog samostanskog trakta uz južno svetište samostanske crkve nalazi se prostrana prostorija, koja od sagrađenja istočnog trakta (1696) služi kao sakristija. Njezina prostornost ima 7,05 × 7,00 metara, to jest površinu od 50 kvadratnih metara. Prema istoku, to jest na Kaptol ima 3 velika prozora. Uz to ima i četvera vrata: ulazna vrata iz hodnika od Franjine kapele, jedan na hodnik prema vjeronaučnoj dvorani, treća na stepenice u kat istočnog trakta, u toranj, te vrata u svetište prema glavnome oltaru.

Sakristija je nadsvođena boltom bačvastog oblika sa susvodnicama, a popođena parketom.

Saktistijski ormari

Sakristija ima dva velika ormara za spremanje crkvenoga ruha, odijela, svetog posuđa, knjiga i drugih predmeta potrebnih za sveto bogoslužje. Značajna okolnost ovih ormara u tome je, da su godine 1794. dopremljeni iz franjevačkog samostana u Križevcima. Kad je car Josip II dokinuo franjevački samostan u Križevcima 1786., jer je smatrao da u tom gradu Franjevci nisu potrebni za pastoralnu službu, nisu imali ni župu a ni škole, nego samo novicijat Ladislavske provincije, što njemu nije bilo važno, samostan je predao grkokatolicima za sjedište njihove biskupije, ljekarna javnog značaja, osnovana 1742. godine, predana je 1792. gradu. Franjevcima je dopušteno, da sav inventar samostana i crkve mogu odnijeti. I tako je uprava Provincije Sv. Ladislava vrlo veliki inventr dijelila svojim samostanima, koji nisu bili ukinuti.

Knjiga ponova i nabavki (Constitutio za 1795) bilježi: »Armario conventus Crisiensis jam priori anno procurata, renovata et in sacristia adaptata« (ormar križevačkog samostana još prošle godie pribavljen obnovljen je i za sakristiju udešen).

Taj ormar je smješten uza zid južne strane sakristije. Sastavljen je od dva ormara: donji i iznad njega gornji. Donji ormar je dug 4,80 metara, visina od poda 104 cm, a širina 90 cm. Ormar je podijeljen na šest okomitih dijelova, a u svakom dijelu po četiri ladla, koji se izvlače. Na gornjoj plohi tog ormara stoji gornji ormar, koji je jednake dužine kao i donji, a gornji je 45 cm širok, 95 cm visok. Između gornjeg ormara i ploče donjega je razmak od 25 cm, na

koji se stavljaju pripremljena odijela za Misu. Gornji ormar je napravljen tako, da se središnje nalazi veći ormarić s vratašcima i središnje je 130 cm visok. Sa svake strane središnjeg ormarića nalaze se po tri jednaka ormarića s vratašcima. U tim ormarićima čuvaju se kaleži i ostalo sveto posuđe, te knjige.

Na sjevernom zidu sakristije je drugi veliki ormar, sastavljen slično kao i južni ormar. Donji ormar je 3,04 metra dug, visina 94 cm. Razdijeljen je na dva dijela, a svaki taj dio ima dvokrilna vrata. U svakom se nalazi dugi ladli za spremanje crkvenog ruha i odijela. Na gornjoj strani tog oltara stoji nešto kraći ormar s po dva stupića sa svake strane. Duljina tog ormara iznosi 2,96 cm, a visina 98 cm. Širina je nešto manja od dolnjeg ormara. Ormar je podijeljen na dva dijela, a u svakom dijelu su po dva ormarića, posve jednaka, polukružnih završetaka. Razmak između dolnjeg i gornjega ormara iznosi 28 cm, a služi također za pripremanje odijela za svetu Misu.

Oba sakristijska ormara su tamno pajcana, lakirana, jednostavne izradbe. Odgovaraju svojoj svrsi.

U sakristiji se nalaze i dvije ispovjedaonice s malim klecalima za pripravu svećeniku za službu Božju. One se nalaze uz prozor kod južnog i sjevernog ormara.

Uz središnji prozor u sakristiji nalazi se stol s potrebnim stvarima za sakristana. Između južnog ormara i klecala postavljen je i jedan ormar, koji je odozdo dvokrilni ormar, a u gornjem dijelu ima 25 malih ladica u koje svećenici stavljaju purifikatore (rupčiće).

Po sredini sakristije postavljeno je dugo klecalo.

Rasvjeta crkve usredotočena je u onome prolazu iz sakristije u svetište.

Sveto posuđe

Samostanska crkva ima priličan broj monstranca, kaleža, moćnika i pacifikala i još nekih vrijednih predmeta.

Pokaznice (monstrance)

1. **Monstranca,** velika, 53,5 cm, srebro, pozlaćena. Sama pokaznica je 36 cm visoka, a 25,5 cm široka. Ima tri dijela: pozlaćene trake s križem na vrhu, koji u središtu križa ima veliki crveni češki kamen. Na zrakama počiva vijenac ovalna oblika sačinjen od klasja. Na vrhu je aplicirana figura Boga Oca sa zlatnim žezlom u ruci, a iza glave zlatni trokut – simbol Trojstva. Sa strane na ovalu apliciran je po jedan krilati anđeo adorant, dok je na donjem dijelu apliciran golub simbol Duga Svetoga, srebro na pozlaćeno zvijezdanoj pozadini. Središnje je okrugi ostakleni otvor, ukrašen vijencem na kojemu se nalaze češki kamenčići, raznobojni. Lunula je ukrašena nizom bijelih dragih kamenova, a ispod jedan ovalni crveni kamen. Nodus je kruškolik s tri anđeoske glavice. Podnožje je ovalno 23 × 17,5 cm. Na gornjoj strani su istucani ukrasi, anđeoske glavice. S jedne strane ovala je šator i u šatoru križ, a na križu janje, suprotno o ovalu je srce pod šatorom.

Ispod podnožja na rubu uparano stoji: F.I.F. fecit K.B.

Na dnu podnožja stoji napisano

Elias Bukvich pro E.C. Sabatkiensis S. Michaels Arch. F. C. ac GD
Pro Hung Sme Salvatoris ord. M. Strict. obs.
1735.

Natpis svjedoči, da je ovu pokaznicu dao napraviti Ilija Bukvić za samostansku subotičku crkvu Sv. Mihaela Arkanđela Ugarske provincije Presvetog Otkupitelja Male Braće strožeg opsluživanja. Vjerojatno je u početku rata iz Subotice pohranjena u zagrebačkom samostanu.

2. **Pokaznica**, srebro, pozlaćena, ima puncu, visina 61 cm. Širina pokaznice 30 cm, donje trake su pozlaćene. Na trakama je postavljen srebrni vijenac u ovalnom obliku, koji završava gore križem. Ispred njega je apliciran golub, simbol Duha Svetoga. Na srebrnom vijencu su aplicirani: Bog Otac, gore, a sa strane po dvije anđeoske glavice krilatih anđelića, u sredini vijenca aplicirani su obostrano po jedan anđeo adorant s kadionicom u rukama. Ispod otvora pokaznice apliciran je lik Žalosne Gospe sa 7 mačeva u srcu, sve u oblacima. Srebrni vijenac je ukrašen većim češkim kamenovima. Ostakleni otvor pokaznice ima oblik četverolista, vijenac je to, pozlaćene trake a u sredini ima manjih, raznobojnih čeških kamena. Lunula u pokaznici ima dolje mali, pozlaćeni ukras.

Nodus je trobridni s po dvije glavice krilatih anđelčića a donji dio ukrašen cvijećem. Podnožje je ovalno polomljene crte 21,5×18 cm. Na gornjem dijelu podnožja aplicirani su srebrni bareljevi 4 evanđelista između četiri ružinim cvjetovima ukrašenih gredica, a sve to povezano viticom. Pokaznica je tipično bečki rad sredinom 18 stoljeća. Pripada samostanu.

3. **Pokaznica,** srebrno, pozlaćena, barokna, 62 cm visoka, a široka 30 cm. Donji dio su pozlaćene trake, na vrhu križ, a na križu apliciran golub, simbol Duha Svetoga. Na trakama je srebrni ovalni vijenac, a na njemu su aplicirane srebrne figure: Bog Otac na oblacima gore, s dvije glavice krilatih anđelčića. Obostrano su središnje aplicirane srebrne figure – Sv. Franjo, desno, a Sv. Antun, lijevo. Dolje ispod otvora aplicirana je Žalosna Gospa sa 7 mačeva u srcu. Uz spomenute figure su i veći češki kameni.

Ostakleni otvor pokaznice je u obliku prelomljene ovalne crte, izvana pozlaćene trake, a sredinom niz višebojnih čeških kamena.

Nodus je trobridni, ukrašen. Podnožje je ovalno 22×16 cm. Na gornjoj strani podnožja aplicirani su srebrni reljefi 4 evanđelista.

Pokaznica je izradbom istovjetna prijašnjoj. Bečki je rad sredinom 18. stoljeća.

4. **Pokaznica,** srebro, izradio Vlatko Mesić (potpis na podnožju). Dar je Jelisave i Ivana Zimmermanna 1902. godine. Izrađena je gotički, 61 cm visoka, a 27 cm široka. Podnožje je šestolisno 20 cm. Nodus okrugli, šest straničnih ukras. Gornji dio su gotički tornjevi. U sredini ispod srednjeg tornja je Bog otac, sjedi, srebrna figura. Sa strane ispod manjih tornjeva je jedan krilati anđeo u sjedećem stavu. Pokaznica je središnje ostaklena a ispod tornja s desne strane je srebrna figura Sv. Petar apostol, a isto tako i s lijeve strane Sv. Pavao, apostol. Lunule nema.

5. **Pokaznica,** srebro, pozlaćena, gotička, sigurno iz 1902. godine, ali bez oznake majstora i darivatelja.

Visina joj je 62 cm, a širina 28 cm. Nodus okrugao i ukrašen ornamentalno. Podnožje gotičko – šestolisno, gore ornamentom gotike ukrašeno, 19 cm. Pokaznica završava gore s križem, a ispod je Isus s janjetom, iz srebra izrađen. Ostakleno središte je okruglo i ukrašeno gotičkim ukrasima. S obje strane otvora stoje: Sv. Petar, desno, sv. Pavao, apostol, lijevo, dok ispod otvora stoji krilati anđeo, srebro.

Ove dvije pokaznice su danas jedini preostali svjedoci, kako je bio izrađen i ukrašen veliki, glavni oltar, a posvećen 5. VII 1902. godine. »Sve ostalo uništeno je«!

6. **Mala pokaznica,** srebro, 35×18 cm. Okrugla je. Ostakleni dio ima pozlaćenu kutiju, u kojoj se nalazi lunula ukrašena pravim kamenima, jedan veći i tri manja. Nodus je okrugao. Podnožje ovalno, ravne crte, 18,5×13 cm. S gornje strane jednostavni ukras. Majstor nepoznat.

Ciborij

Samostanska sakristija ima više velikih ciborija za potrebu pričešćivanja, ali su uglavnom novije proizvodnje i vrlo jednostavne izradbe.

1. **Ciborij,** srebro, pozlaćen, barokni, ima puncu. Visina 40 cm, a kupa 9,5×10 cm. Nodus je kruškoliki. Ispod kupe je košarica s uparanim grožđem. Podnožje je okruglo 19,5 cm. S gornje strane podnožja uparani su bokori pšenice, a u tri okrugla medaljona uparano:
1. Jelen pije vodu, 2. košarica kruha, 3. ribe i slovo ro i x, monogram Krista.

Kaleži

1. **Kalež, srebro, pozlaćen, 27 cm visok, kupa 19**×19 cm, ispod kupe košarica s ukrasima rokaja i grožđa. Držak je trobridni, podnožje okruglo, polomljene crte 20 cm, s gornje strane podnožja u kartušama je grožđe, punce nema, polovica 18. stoljeća.

2. **Kalež,** srebro, pozlaćen, punca, godina 1786. Lenirer, 25 cm visok, kupa 9×9 cm. Ispod kupe je košarica, u kartušama grožđe, žito i ruže. Držak kruškolik, ukrašen grozdovima i ružama. Podnožje okruglo 15 cm, s gornje strane ukrašeno simbolima: križ, sidro, srce (vjera, ufanje i ljubav) s cvijećem, žitom i ružama.

3. **Kalež,** srebro, pozlaćen, ima puncu. Visok je 27 cm, a kupa 9×9 cm. Ispod kupe je košarica ukrašena kartušama, u kojima su bokori ruža. Nodus je kruškoliki. Podnožje je okruglo, polomljene crte 16 cm. Na gornjoj strani je ukrašeno kartušama: lik Sv. Nikole, lik Sv. Lovre. K tomu: križ i slova C+Am biskupski štap, mitra i slova napisana u obliku križa 10 E I Do. To je dar Ivana Dojčića (kanonika i abasa) krbavskog imenovanog biskupa, velikog dobročinitelja Kaptolskih franjevaca.

4. **Kalež,** srebro, pozlaćen, bez punce, visok 15,5 cm. Ispod kupe je srebrna košarica ukrašena viticama i cvijećem. Nodus kruškoliki. Podnožje 16 cm polomljene crte, okruglo. Iznad ukrašeno viticama i bohorima cvijeća. Barokni 18 stoljeća.

5. **Kalež,** srebro, pozlaćen, jednostavan, visok 23,5 cm, kupa 9×9 cm. Nodus okrugao, podnožje jednostavno, okruglo, 14,5 cm. Na košarici ispod kupe uparana je vinova loza i janje u ovalu. Izrađen u 19. stoljeću.

6. **Kalež,** srebro, pozlaćen. Visok 27,5 cm, kupa 9,5×9 cm, jednostavan, nodus kruškolik, podnožje okruglo polomljene crte, 17 cm. Na donjem rubu piše: Edvardus Tallian de Vizek, canonicus zagrebienzis 1886. Novo de aurari fecit (iznova ga dao pozlatiti).

7. **Kalež,** srebro, pozlaćen, visok 22 cm, kupa 8×8 cm. Ispod kupe je košarica na proboj, rokoko. Nodus kruškolik, ukrašen. Podnožje je okruglo 12 cm, na gornjoj strani ukrašeno kartušama od rokaja. Puncu nema. Rad 18. stoljeća.

8. **Kalež,** srebro, pozlaćen, rokoko, visok 15 cm, kupa 8,5+9,5 cm. Ispod kupe košarica, ukras kartuše i rokaji. Nodus okrugao, podnožje okruglo polomljene crte, 14 cm. Na gornjoj strani ukrašen kartušom i rokajima, bez punce, 18. stoljeće.

9. **Kalež,** srebro, pozlaćen, rokoko, visok 26,5 cm, kupa 9+8 cm. Ispod kupe košarica, srebro, ukrašena žitom i grožđem i rokajima s cvijećem. Nodus trobridni, ukrašen žitom i grožđem. Podnožje je okruglo, polomljene crte, na gornjem dijelu ukrašeno žitom i grožđem i ružama. Rad 18. stoljeća, vrlo dopadljiv.

10. **Kalež,** srebro, pozlaćen, ima puncu, bečki rad. Visok je 24 cm, a kupa 10,18 cm. Košarica ispod kupe je srebrna, ukrašena grožđem, rokaji u kartušama. Rokoko je vrlo lijepa oblika. Nodus okrugao, polomljene crte, 16 cm. Na gornjoj strani ukrašen kartušama sa žitom i baroknim stupićima, 18 stoljeće.

11. **Kalež,** srebro, pozlaćen, bez punce, jednostavan, bez ukrasa. Visok je 23,5 cm, kupa 9+7 cm. Nodus kruškolik. Podnožje je okruglo, polomljene crte, bez ukrasa 14,5 cm.

12. **Kalež,** srebro, pozlaćen, jednostavan, visok 23 cm, kupa 9+8 cm, podnožje okruglo polomljene crte. Nema punce.

Moćnici

1. **Moćnik Sv. Franje Asiškog,** kovina, pozlaćen, visok 26 cm. Donji dio pokaznice su pozlaćene zrake, na njima je srebrni vjenčić od grančica, lišća i cvijeća, a središnje je postavljena ovalna kutijica ostaklena, a oko ostaklenja je cvjetni vjenčić. U kutijici su moći i dolje piše s. Franc. ASS. c. Nodus je plosnat u obliku srca. Podnožje je ovalno 12+8 cm, jednostavno ukrašeno. Potvrda potječe iz 19. V 1903., a moći dio Franjina pojasa.

2. **Moćnik Sv. Križa,** kovina u obliku pokaznice, pozlaćena. Visok je 28 cm, a pokaznica široka 11 cm, podnožje je okruglo, polomljene crte, jednostavno. Pokaznica su dolje pozlaćeni traci (zrake) a na njima je postavljen pozlaćeni ovalni vjenčić od vinove loze i grožđa.
Srednje: ovalna ostaklenjena kutijica, u kojoj su na ukrašenoj platnenoj pozadini moći Sv. Križa u obliku križa. Vjerodostojnost potvrdio Zagrebački duhovni stol 1. XI 1936., a potječe iz 4. II 1873.

3. **Moćnik Sv. Paškala,** bez vjerodostojnosti ovalni, visina 26 cm. Moći su u ovalnoj kutijici sa slikom Sv. Paškala, a ta je 11+9 cm, podnožje okruglo.

4. **Moćnik Sv. Antuna Padovanskog,** srebro pozlaćen u obliku pokaznice, visok 26 cm, podnožje ovalno, polomljene crte, gore ukrašeno kartušama i rokajima, 11+8,5 cm, bez vjerodostojnosti. Pokaznica je ovalna, donji dio su pozlaćene zrake, a na njima srebrni vjenčić od vitica i ruža i cvjetova. Srednje je ovalna ostaklena kutija, a oko ostaklenja vijenac. U kutijici na srebrnom okruglom prstenu na rumenom platnu moći i natpis – Ant. Pad.

5. **Moćnik Sv. Jurja,** mučenika, srebro, pozlaćen u obliku pokaznice. Visok je 36 cm, a širina pokaznice 14 cm, izrađen polovicom 18. stoljeća, ima puncu. Na pozlaćene trake apliciran je srebrni ukras ovalnog oblika. Gore je Božje oko u trokutu, zatim 3 puta po dvije glavice krilatih anđelčića, po dva trobridni, ukrašen. Podnožje ovalno 14,5+12 cm, na gornjoj strani barokno

oblikovano s mnogo rokaja i stupića, ukrašeno i češkim kamenima. U sredini vijenca je ovalna ostaklena kutijica s moćima Sv. Jurja, mučenika. Vjerodostojnost ne postoji.

6. **Moćnik bez moći,** srebro, pozlaćen, lijepa barokna radnja 18. stoljeća, u obliku pokaznice. Visina 37 cm. Donji dio su pozlaćene zrake, a na njima je u cjelosti izrađena ovalna ploha, rokoko tehnikom. Gore je Božje oko u trokutu, a ispod njega dva para anđeoskih glava. Središnje je apliciran posebno oblikovani ovalni vijenac s otvorom bez stakla. Vrlo dobra radnja. Nodus je plosnat i ukrašen rokajem. Podnožje je ovalno 16+12 cm. Na gornjoj strani ukrašeno je s dve kartuše s rokajima i s dva cvijeta ruža. Punce nema, a majstor nepoznat.

7. **Moćnik Sv. Križa u obliku križa,** srebro, pozlaćen. Visina je 42 cm, a sam Križ 27×20 cm. Na završetku krakova je apliciran po jedan češki kamen. Na sredini, gdje se krakovi Križa sijeku postavljena je u obliku srca kutijica, koja se otvara. U kutiji su u ovalnu malu ostaklenu kutijicu smještene moći Sv. Križa, a zapečaćenu kutijicu rukom pridržavaju dva mala anđela u stojećem stavu. Lijevi se izgubio.

Na donjem dijelu središnje grede Križa su dva češka kamena – crveni i žuti.

Nodus je ovalan sa šest stranica. Aplicirana su dva goluba u lijetu. Jedan nedostaje.

Podnožje je okruglo, polomljene crte, 14,5×12,5 cm. S gornje strane podnožja nalaze se tri okrugla srebrna medaljona sa simbolima Isusove muke: križ i klješta, kocke, koplje i ljestve. Medaljoni su ukrašeni viticom i grozdovima, a između medaljona su vitice. Ispod moćnika je uparano: F.H.B.P.+F.F 1732.

Vrijedan ručni rad.

Pacifikali

1. **Pacifikal,** srebro, pozlaćen. Podnožje ovalno, 13,5×10 cm. Nodus plosnat, ukrašen. Iznad podnožja ukras – dvije ruže i dva vijenca. Raspelo je 14×12,5 cm. Tijelo je Kristovo lijevano, na vrhovima križa po jedna ruža i INR na središnjem kraku. Konac 18. stoljeća.

2. **Pacifikal,** srebro, bez punce, visina 31 cm. Krakovi završavaju trolisno i ukrašeni su. Podnožje je jednostavno, okruglo. Nodus okrugao, plosnat.

3. **Pacifikal,** kovina, posrebren, krakovi križa svršavaju trolisno, bez ukrasa. Križ stoji na postolju, a ono je pačetvorina.

Ostali predmeti

Tasa, ovalna, srebro, ručni rad, 46,5×39 cm. Ukrasi su istucani oblici grančica i cvjetova. Dno tase je okrugli vijenac 12×12 cm, i istucan je grb i natpis darivatelja: Doichich EPP CURBA ABBAS SH PRAE SHAS et Z 1696 STEP (Dorčić biskup krbavski, opat Sv. Helene, prepošt čazmanski i zagrebački 1696.

U grbu su četiri polja: gore lijevo orao uzdignutih krila, gore desno zvijezda sa šest krakova. Dolje lijevo zvijezda sa šest krakova a desno stojeći lav na zadnjim nogama.

Vrč, ručni rad, srebro, istucani ukras, 46 cm visok. Sav je vrč ukrašen kao i tasa. Na nj je također utisnut grb istog sadržaja i godina 1696. Podnožje je okruglo 8,5 cm, a držak ukrašen. I poklopac vrča je ukrašen.

Ova dva dragocijena predmeta velike vrijednosti darovao je Kaptolskim franjevcima njihov apostolski sindik, veliki prijatelj i dobročinitelj Ivan Doičić, koji je 1696. postao pomoćni biskup, a naslovni Krbavski. Bio je opat Sv. Helene, čazmanski prepošt, a zagrebački kanonik. s njegovim darovanim novcem od 2.000 forinti izgrađen je istočni trakt samostana. A dao je i kalež (pod brojem 3).

Tasa za posudice, srebro, ručni rad, oblik četverokut sa trostraničnim završecima. Na pozadini piše oko uparanog štita 16 30 Georgius Sang VI IGT 20. Tasa je 25 cm duga a 18 cm široka.

Vrčići, srebro, dva istovjetna, visina 15,5 cm, a podnožje okruglo 5 cm. Ručni rad. Držak ukrašen s dvije ljudske glave.

Tasa i vrčići sigurno su također vrlo vrijedan dar Ivana Doičića.

Posudica za bolesnike. Napravljena je u obliku male pokaznice, kovina, visina 23 cm. Gornji dio je sastavljen: trake s raspelom na vrhu. Na trakama je posrebreni vjenčić od grančica i cvijeća. Središnje je pozlaćena posudica s vratašcima za hostiju, koja se nosi bolesniku. Na vratašcima je IHS i Isusovo srce. Podnožje je izrađeno u obliku kaleža, koji ima spremnicu za bolesničko ulje. Zanimljiva i izrađena ideja.

križ s velikog gotičkog oltara. Izrađen je u gotičkom stilu u skladu s gotički oblikovanim oltarom iz 1902. Visina mu je 56 cm, a širina 25 cm.

Nijemi svjedok uništavanja skladne prošlosti u crkvi Sv. Franje Kaptolskih franjevaca.

Svijećnjaci

Dva svijećnjaka, srebrna, rokoko oblikovana, 30 cm visoka. Podnožje je četvorina. Vrlo lijepo oblikovani i ukrašeni rokajima.

Dva svijećnjaka, mesing, 26 cm visoki, podnožje okruglo, nožice su glavice krilatih anđela.

Oltarni križ, nalazi se u gostinjskoj sobi uz kapelu Sv. Franje južnog samostanskog trakta. Srebrn je, ima puncu 13 lota i godina 1788. Visok 29,5 cm. Raspelo je 12 × 9 cm. Vitko Kristovo tijelo je lijevano. Iznad Kristove glave je INRI. Križ je usađen u stalak ili postament srebrn barokno oblikovan. Na prednjoj stranici postamenta je mrtvačka glava i dvije prekrižene kosti. Na stranicama postamenta u obliku četvorine istucani su ukrasi IHS vitice i cvijeće, srce i cvijeće s viticama, znakovi muke: ljestve, spužva, koplje uz ukras, čekić i koplja uz ukras, Uz puncu su i slova SR. Postament počiva na četiri kuglice. Ovo vrijedno Raspelo bi trebalo bolje spremiti.

* * *

I da se ne zaboravi!

Životno iskustvo je s pravom zapisalo: »Jedni grade a drugi razgrađuju!« Ova tvrdnja se često obistinjuje i na Franjinoj braći, pa na žalost i na Kaptolskim franjevcima. Kroz 300 godina Franjevci Ladislavske provincije su gradili, dok su požari i potres razgrađivali sagrađeno. A kad su prisiljeni potresom 1880. godine morali svoju nastradalu crkvu po savjetu stručnjaka i umjetnika povratiti u njeno izvorno stanje gotičkog načina oblikovanja crkvenih prostora, pokazali su se Kaptolski franjevci Hrvatske provincije Svetih Ćirila i Metoda da su spremni i slušati i 1902. godine su posvjedočili u Zagrebu i u svijetu, da su crkvu Svetoga Franje na Kaptolu uredili skladno, lijepo i dostojno kuće Božje. Priznali su im to i oni, koji inače arhitekta Bolléa nisu voljeli radi zagrebačke katedrale. U franjevačkoj, kaptolskoj crkvi Bollé je uspio. A Bolléa danas hvale!

Za nepunih 70 godina, a nakon II Vatikanskog sabora, na brzinu i u želji nekog naprednog pogleda u prilagođavanju oltara prema vjernom narodu, dogodilo se, da su Kaptolski franjevci za vrijeme gvardijanata o. Zorislava Lajoša, vođeni nekom morskom idejom obnove napravili razgradnju samostanske crkve Sv. Franje na Kaptolu. Svetište svoje crkve su potpuno razorili i opustošili. Veliki, neogotički drveni oltar su uklonili. Njegov retabl bez Medovićeve slike Sv. franje dali su ili prodali bosanskim Franjevcima za njihovu sagrađenu crkvu u Žerovcu. No, taj je retabl kasnije uklonjen iz te crkve. Djelo brata Kajetana Kuhanca, koji je radi tog oltara tri godine učio crtati i rezbariti, a bio je dobar stolar, jednim potezom samovolje je uništeno. Uklonjene su i one lijepo oblikovane i izrađene klupe u svetištu. Maknuta je i pričesna klupa, i jedan njezin dio, djelo obrtne škole nalazi se u crkvi Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu. Uklonjena je i propovjedonica, koju je ukrasila također obrtna škola. Ne nađe se mjesta ni postajama Križnog puta, koje su poklonjene samostanskoj crkvi u Klanjcu. Cijelu crkvu su obojili klerici i od nje napravili sivilo mrtvačnice. Opustošeno svetište ispunili su betonskim pločama bez ljepote i praktičnosti za obrade, svojevrsni bunker. Uz sjeverni zid svetišta smjestili su kao sporedni predmet bezživotno svetohranište, dok su s lijeve strane oltara prema puku postavili ambon. Prostor ispred oltara ispunjen je klupama, koje su donešene iz vjeronaučne kapele i ne harmoniziraju s cjelinom lađe. Kako se fantastična zamisao nije ostvarila, crkva je ostala kao prava nakaza, bez oznake titulara. Tada se pokušalo nešto popraviti. Ispod srednjeg prozora na pozadinskoj stijeni svetišta postavljena je uokvirena Medovićeva slika, Sveti Franjo, a uz sliku s obje strane kipovi zaštitnika provincije: Sv. Ćirila i Sv. Metoda. No, i to se nije sadašnjim Kaptolskim franjevcima svidjelo, pa su sliku Sv. Franje ostavili, a kipove Sv. Ćirila i Sv. Metoda postavili kao rječni nanos na oltar Svetoga Josipa, gdje nikako ne pristaju.

Uklonjeni tirolski oblikovan Križni put iz 1902. nadomjestili su najprije s postajama Križnog puta, naslikanog 1762. za samostansku crkvu u Ivaniću, a nedostajale su 2 postaje, smjestili su obostrano jednu pokraj druge na južni i sjeverni dio svetišta do početka lađe. Konačno, s doslikanim izgubljenim slikama, sad su postaje Križnog puta postavljene po cijeloj crkvi.

Učeni ljudi ne moraju biti i ljudi od ukusa, a još manje ljudi kulturne odgovornosti. A kulturna odgovornost počiva na poštivanju svih onih djelatnika, malih i nepoznatih, koji su u vatri zanosa i ljubavi žrtvovali mnogo vremena, znanja i napora da svoj susret s Ljepotom prenesu na buduće nepoznate poklonike lijepoga i vrijednoga.

Popaljeno i potresom porušeno može se iznova napraviti, ali opustošeno i iznakaženo sramota je, koja crvenilom stida uvijek iznova ranjava svakog kulturno obrazovanog čovjeka, a pogotovo redovnika i svećenika. I kad se sjetim naše skladne i lijepo uređene gotičke crkve u Kaptolu, a uđem u ovu opustošenu i iznakaženu, tad mi na usta naviru riječi Tužaljke Jeremije proroka, što sam je mnogo puta na Veliki petak pjevao u prvoj tužaljci:

– O, kako se pokvari zlato i zlaćan se iskrivi sjaj,
sinovi, sionski dični kô zlato žeženo dragi
ko glinski postaše lonci, djelo lončarskih ruku!

Kad mislimo na samostansku crkvu iz 1902., u kojoj smo molili, pjevali, slavili Mise i propovijedi, s Domjanićem moramo reći:
»Mrtvo je vse, kaj smo imali radi...«, ali stojimo čvrsto i na uvjerenju: »Bolje je ne graditi nego sagrađeno razgrađivati, opustošiti i iznakaziti!«

Kartuše i rokaji – sitnice kao i čaške tratinčice, a ipak – kako je divna livada puna tratinčica!

Oči gledaju a srce vidi.

Bez ljubavi kulturne vrijednosti se ne rađaju...
baš kao ni djeca pod srcem žena – majki!

Na krilima ljubavi

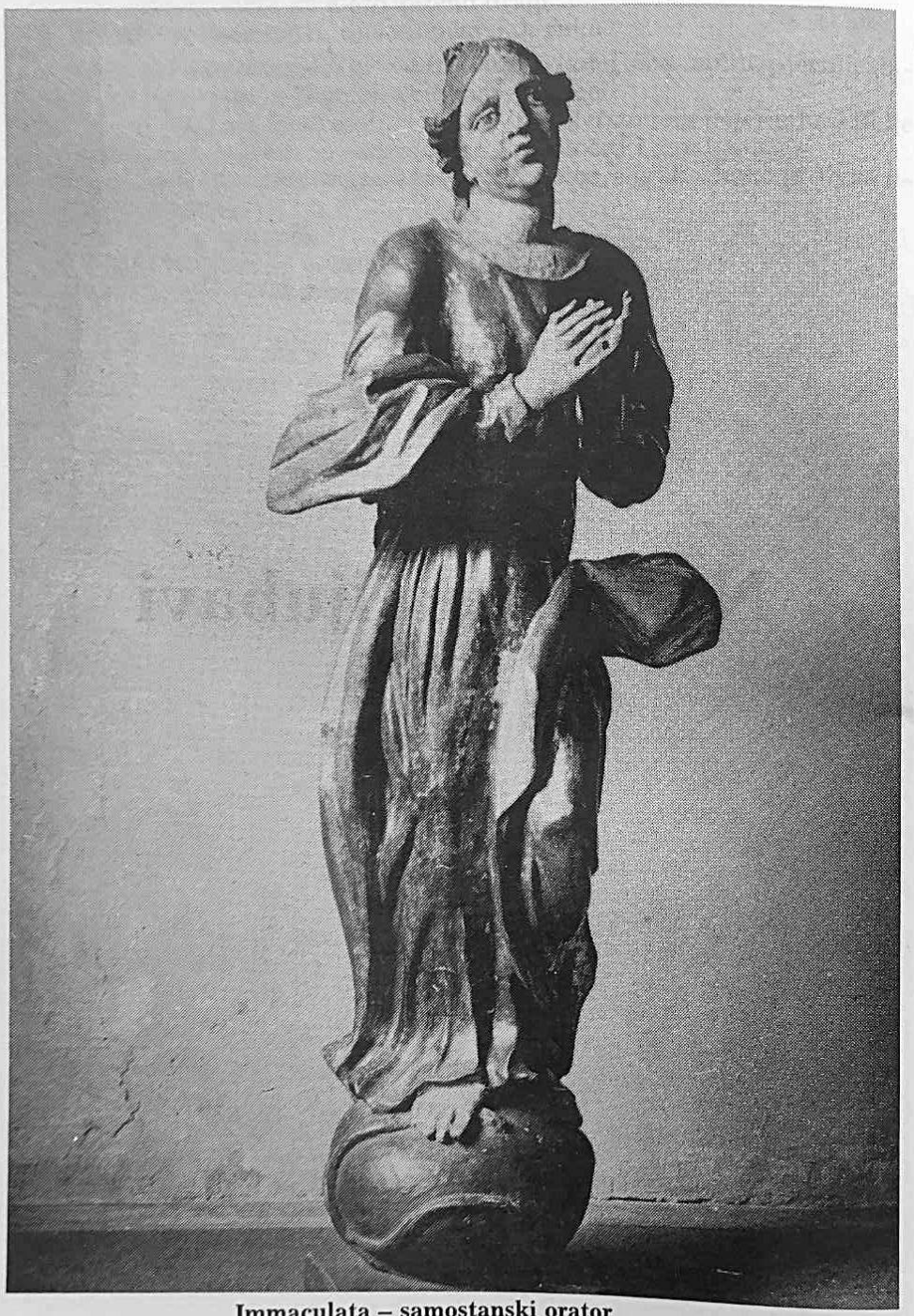

Immaculata – samostanski orator

Foto: Dr. D. Baričević

1. Ruke pružaju a srce daje

Ako povijest istražuje, sabire, tumači i ocjenjuje ljude i njihovo djelovanje od opće ljudske vrijednosti za zajednicu, narod, svijet i kulturu, potrebno je razmišljati, a u tome razmišljanju nitko nam neće zamjeriti navedemo li upravo ovu misao filozofa Blaise Pascala: »U odnosu na Beskonačnost sve su konačnosti jednake!« U stvari zanemarive i ništa, ako im Beskonačni ne daju vrijednost.

Ima stvari koje izgube svoju privlačnost, kad ih se iznosi na stol javnih rasprava. Ali kad se već raspravlja o stvarima koje zadiru u živo, u svetište ljudske osobe, što i Božji Sin poštiva svojom gestom pranja nogu na Zadnjoj večeri, onda ne smijemo ostati po strani i ne iznijeti što o tome mislimo, kad se radi i o Kaptolskim franjevcima i o njihovom djelovanju, koje stavljamo pod neobičan i do sada nenapisan naslov: »Na krilima ljubavi«.

Svaki sklad je oblik šutnje. Pred svaku ljudsku osobu trebalo bi prilaziti vladanjem Gospodina Isusa, koji u susretu sa ženom grešnicom obara oči i u šutnji omogućuje osuđivanoj i osuđenoj dati mogućnost, da susretne svoju dušu i da je se usudi izraziti.

Ljudska osoba, svaka bez razlike, tajna je koju bar malo otkrivamo tek onda, kad se odričemo njena posjedovanja, spremni da se pred njom poklonimo i da joj priznamo sva prava kao i sebi samima, a posebno pravo na istinu, slobodu i ljubav, dobrotu i na neotuđivo pravo, da bude sama svoja i da na svim razinama živi ljudski.

Ljudska osoba, bez izuzetka, šutnja je, u koju nitko ne može prodrijeti silom, ako se ona sama ne očituje i ne objavi. A kad se očituje, sve znanje o njoj osniva se na vjeri, to jest, na prihvaćanju njena svjedočanstva o njoj samoj i o njenim unutrašnjim sadržajima.

Ljudsku osobu, zrelu u svojoj bitnosti, nitko ne može prisiliti da misli nešto i da hoće nešto, ako to ona sama ne prihvaća i neće. To svetište čovjekova života, gdje se istina spoznaje a dobro ljubi, nitko izvana ne može oskvrnuti. Obavijeno šutnjom. Otkriva se, raste, dozrijeva i postaje samo po sebi šutnja.

Bit pak ljudske osobe treba tražiti u odnosu, u zanosu prema drugoj osobi, prema određenosti bez koje ne može biti ni **ja.** Pitanje je samo: tko je životno **ti** svake ljudske osobe? To jest – što je ono osnovno i nezamjenjivo što od ljudskog bića, od čovjeka kao pojedinke čini **opće dobro, vrijednost,** koja je u svima i za sve jednaka, nosioca takva djelovanja koje nije puko biološko prisvajanje, posjedovanje, **posvojni ja,** u stvari svojstvo svih živih bića na razini njihove materijalnosti, sastavljenosti, upućenih na izmjenu tvari i stoga vučenje k sebi, nego baš protivno – takvo djelovanje, koje je sve usmjereno na

davanje, potvrđivanje, iznalaženje iz sebe, u sebi posve alturistično, utemeljeno na postojanom **ne – ja nego ti, ne – moje nego tvoje,** u sebi, dakle **darovni – ja.**

Ostavimo po strani ljudsko umovanje, u sebi lijepo, korisno i vrijedno, i premda je čovjek lomljiva trstika ali trstika koja misli (Pascal), ono je ipak u konačnici nesposobno dati pravi i potpun odgovor na postavljeno pitanje. Uputimo se na Objavu, koja nam utjelovljenjem Sina Božjega i tajnom Trojstvenog života u Bogu bez ikakva ograničenja istine može pomoći i pomaže, kako ćemo otkriti bar putokaz, gdje trebamo tražiti odgovor: u čemu je bit ljudske osobe, a kao konačnicu o smislu i vrijednosti ljudskog djelovanja, a posebno pak djelovanja Kaptolskih franjevaca – redovnika.

Objava nam otkriva, da je tajna triju božanskih osoba u jednom neizmjernom djelovanju božanske naravi čisti odnos, zanos i altruizam, gdje se nepriopčivost osobe osniva na vječnom odnosu (relaciji), gdje je »prisvajanje« potpuno davanje čitavog bića, gdje je samoživost, zatvaranje u sebe, samodopadnost i »posjedovanje« nepojmljivo, gdje nam se Bog apsolutan i relativan objavljuje kao najveći siromah, koji ništa nema a sve daje, što apostol Ivan potvrđuje: »Bog je Ljubav« (I Iv 4,16). Tajna Kristova utjelovljena, druga vratnica uz tajnu Trojstva našeg ulaženja u zajednicu Kristovih vjernika« svjedoči da je Kristovo čovještvo (ljudsko djelovanje) u tolikoj mjeri postalo odnos, zanos, predanje i otvorenost Očevoj Riječi, Sinu Božjemu, da ono nema svoga ljudskog ja ljudske osobe, jer potpuno opstoji u osobi Sina Božjega, u sebi tako siromašno, da može primiti sve Božje bogatstvo. Nije li onda i bit osobnosti svakoga čovjeka, svakog pojedinca, upravo u tome, da svoje životno središte ima u **Drugome,** boljemu od sebe, u Najvišemu, u Bogu, kojemu daje potpunu raspoloživost u svome životu tako, da sve savršenije i potpunije postaje živi odnos s Njim, ono Pascalovo: »Čovjek bezgranično nadvisuje čovjeka«! ili ono Silezijevo: »Moj ponor s krikom poziva Božji ponor, reci, koji je dublji!« A jer je Bog po svojoj biti **Bitak** koji daje, »Bitak i Ljubav«, i jer je Bog Bitak i Dar isto, zato i odnos Boga prema svijetu stvorenja odnos je ljubavi, jer samo ljubav čini Boga prema svijetu stvorenja apsolutno slobodnim i neovisnim, a stvorove nužno ograničenima i ovisnima. Čovjek pak stvoren na sliku svoga Stvoritelja, zapravo na sliku Krista – utjelovljenog Boga i čovjeka – može postati sličan svome Bogu sam po onome djelovanju koje je samo Bogu vlastito – **djelovanje ljubavi.** To pak djelovanje znači: sebe Bogu dati i sebe davati stvorenjima radi Boga, ono poznato: ljubi Boga i ljubi bližnjega svoga! postali izvor djelovanja, koje znači odsijevanje bića, smješak dobrote i plemenitost dara, čovještvo koje je postalo dar – dar Bogu i dar stvorenju.

Kvasac našeg osobnog oslobađanja i zaodijevanja Bogom jest utjelovljeni Sin Božji, gdje se sva naša osobna vrijednost mjeri brisanjem naše sebičnog i tjesnogrudnog ja odricanjem posvojenog biološkog i programiranog ja, da isključivo mjesto pripadne darovnom – ja, gdje ono iznutra – prostori ljubavi – postaje isključivo kraljevstvo otvorenih ruku Raspetoga, gdje se veličina mjeri otvorenošću, prozirnošću i siromaštvom duhom, a dostojanstvo plemenitošću dara. A kad Krist – jedini onaj **Drugi** svake ljudske osobe to jest, onaj Pavlov »Živim doduše ja ali ne više ja, u meni živi Krist« tad se i zajedništvo nas ljudi, raste, plodonosno djeluje samo i isključivo po stvarnom nastojanju svake pojedine ljudske osobe, da joj Krist bude središte i izvor osobnog djelovanja, uzdizanje i usavršavanja, pravi i istinski rast čovještva. I

još više. Jer se to uvijek obistinjuje samo po postojanom ostvarivanju onoga Krstiteljeva iskustva: »On treba rasti a ja se umanjiti!«, jer je samo Krist Zaručnik, dok smo mi pozvani na zaručničku vezu s Njim, stoga se Pavlovo iskustvo pred Damaskom i Franjino iskustvo u susretu s gubavcem izražava istom tvrdnjom: **To nismo mi, nego On u nama!** Cjelov brata Franje gubavcu otkrio je Franji najveću životnu mudrost i početak njegova obraćenja, a ta je: postoji prisutnost jednoga kraljevstva, koje može otkriti i otkriva čovjeku samo gest ljubavi. Gubavci su ljudi kao i Franjo, a trpe što ih se ne priznaje ljudima, što nikome ne treba njihova prijateljstva, što ih nitko ne smatra kako se i po njima treba roditi u svijetu nešto što samo po njima može postojati. Svojim cjelovom gubavcu Franjo je priznao i doživio da je veličina svakog čovjeka jedno tajnovito kraljevstvo, koje samo bratski cjelov – dar, ljubav, plemenitost, priznanje i potvrđivanje daje naslutiti. A jer se to kraljevstvo dalo naslutiti gestom ljubavi, Franjo je pošao do kraja i spoznao da je Bog upravo sućutljivi kralj ovih palih u nemilost, a samo ga gesta ljubavi može dodirnuti i obasuti. I u tren oka – ono gorko i odvratno postalo mu je slatko obraćenje i početak pravog života, gdje se veličina mjeri plemenitošću dara. Bila je to ona ista radost, koju su osjetila i ona dva Gospodinova učenika kad su puno značenje Kristova gesta pranja nogu doživjeli u onome času Emausa, prisilivši nepoznata Putnika da bude njihov gost za stolom u gostionici, kad su mu iskazali ljubav.

Za oca Franju i za svu njegovu dosljednu braću naglasak vrijednosti njihova životnog djelovanja bio je i jest: najprije treba biti da se uzmogne djelovati. Savršenije bivstvovanje odrazuje se i savršenijim djelovanjem. A jer je povezanost s Krstom najviše uzdignuće ljudskog bistvovanja i izvor pravog dostojanstva, što je u ocu Franji očitovano i zapečaćeno utisnućem Kristovih rana u njegovo tijelo, stoga i sve djelovanje Manjeg brata, svakog Franjevca pa i Kaptolskih franjevaca nužno izvire iz tog istoga vrela i nosi nužno oznake te životne povezanosti.

Ruke pružaju, ali ne daju. Sve ruke se mogu na neki način zamijeniti strojevima, robotima što savršenije i brže obavljaju određene zadatke. Ali ono što se ne može nadomjestiti jest odsijevanje bića, zanos srca, sve ono što dolazi iz unutrašnjosti. I baš zato, jer ruke samo pružaju a srce daje svaki je čovjek kao čovjek potreban, da uklonimo bar one nevolje, što izviru iz činjenice, da propada toliko ljudsko dostojanstvo, što su toliki ljudi samo jedinice u nekom broju što toliko osoba nosi bezimenu krinku, koja ih udešava prema njihovoj okolini.

Kaptolski franjevci upravo kao redovnici snagom svojih redovničkih zavjeta, koja je Krist Gospodin ponudio izabranima u vidu svojih savjeta, učine te savjete krilima ljubavi svoje životne i ljudske djelatnosti. Nastojali su i nastoje da sve sposobnosti svoga bića učine prikladnima za prinos ljubavi i sva svoja djelatna područja podrede Bogu i radi Boga braći ljudima.

Svu tajnu svoga zavjeta siromaštva Kaptolski su Franjevci ostvarivali u duhu one rečenice Sv. Benedikta: »Promatrajte sve samostansko oruđe kao sveto posuđe!« Vidljivi svijet je djelo ljubavi a u rukama brata redovnika kao kruh umnožen Isusovom nježnošću i ne smije ni jedan komadić nestati i propasti. Duh siromaštva je bezgranična ljubav i neograničeno poštovanje Siromaštvo nije prezir vremenitih dobara, nego njihovo uzdizanje i oslobođenje. Siromaštvo daje materiji krila, da čitava stvarnost uzmogne pjevati. I pjeva u rukama brata postolara, koji godinama pravi sandale i obuću braći u različi-

tim samostanima. Pjeva u radu brata krojača, koji uvijek iznova šivaćim strojem, iglom, škarama i peglom šije redovničke habite i ostale odjevne predmete. Pjeva u stolariji vještih stolara, u radionici braće suknara, uz štednjake i lonce u kuhinji, kod vrtlara u povrtnjaku, a jednako u tišini siromašne sobe propovjednika, lektora filozofije i teologije, kao i u pripravama klerika i sjemeništaraca.

Svoje očinstvo i sposobnost davanja života zavjetom čistoće kaptolski su Franjevci kao redovnici posvetili sakramentalnom pozivu svoga tijela, da svoj život posvete onome najvišem cilju rađanja – rađanju Boga u dušama djece, koju nitko ne rađa za Boga. Zavjet čistoće omogućuje im, da svakog dana iznova u svome srcu sabiru svu djecu svijeta i rađaju ih za Boga svojim žrtvama i svojim radom, posebno kao svećenici, djelitelji tajna Božjih.

A zavjetom poslušnosti bdiju nad svetištem, koje znači čistoću nakane i djevičanstvo srca. Poslušnošću Bog se želi najprije dati redovniku, raširiti u njemu puninu svoga života, pa onda pustiti, da se taj život u preobilju prelije na druge. Poslušnost osigurava slobodu božanskim ulaženjima a autoritet je sakramenat čistoće redovnikove nakane i sredstvo njegove istinske slobode.

U našem istraživanju djelatnosti Kaptolskih franjevaca vodi nas misao »Na krilima ljubavi« kao najtočnijem izrazu života i ostvarivanja evanđeoskih savjeta kao triju karika zavjeta siromaštva, čistoće i poslušnosti. Njihovo djelovanje je u svim pogledima »oblik ljubavi«. »Obavljati male stvari kao velike poradi veličanstva Isusa Krista, koji ih u njima čini i koji živi njihovim životom; a velike kao male i ugodne radi njegove svemogućnosti« (Pascal Myster de Jésus, br. 553). Njihov postupak je bio: – Predali su se svemu, a nisu se ni zašto privezivali. Nadvisivali su vjernost svojih ruku pristajanjem srca uz jedino potrebno i da su očuvali onu sakramentalnu viziju svemira i stvari, koja čini da se u kapljici rose odrazuje sve božansko. Na harfi živoga srca Pjesma stvorova njihova oca Franje slobodno je izvodila hvalu, veličanje i zahvalu svih stvorenja za veliki dar postojanja. Čine, koje im propisuje dužnost, neprestano su povezivali kao dijelove Liturgije, gdje se »u jedinstvu naših misli i u sinfoniji naše ljubavi, pjeva Isus Krist« pisao je Sv. Ignacije Antiohijski u pismu Efežanima (o.c. 4,1). A to sve »Sa Svetim Duhom u slavi Očevoj«. »Na krilima ljubavi« svojih zavjeta nisu samo sebi živjeli nego i ljudima koristili!« Njihov apostolat nije se mjerio kordom nego sondom. Trudili su se da životno budu, a onda i djeluju. I što je savršeniji s Kristom Raspetim njihov život bio, to savršenije je i njihovo djelovanje bilo. Zagrebčani su ih zvali **»Naši fratri«** i uvijek su ih rado, postojano i vjerno pomagali, uzdržavali i cijenili. S njima su se radovali, a jednako i trpjeli. I nisu ostali ravnodušni, gledajući opustošenje na svetome mjestu, sjetili su se i s Pjesnikom rekli:

– Došli su ljudi, kaj nisu već imali
srca za Zagreb naš stari,
vse su razrušili, sve su razmetali,
kak da su došli Tatari. (Domjanić Na dolcu, o.c. str. 134).

2. Bratovštine

Zagrebački franjevci – svećenici mogli su dušobrižnički djelovati na području zagrebačke biskupije jedino u onim župnim crkvama, gdje je njihovu pomoć izričito zatražio župnik, jedino ovlašteni dušobrižnik. Da su svećenici – franjevci djelovali dušobrižnički na župama, nema sumnje, ali zapisa o tome nema. Zna se, da je poneki od njih bio po biskupu imenovan kućnim kapelanom nekih plemića. A jer su vjernici Zagreba svoju obavezu nedjeljne i blagdanske svete Mise mogli valjano zadovoljiti samo u svojoj crkvi, pa i svoju ukrasnu ispovijed, dušobrižnički rad zagrebačkih franjevaca je bio svestrano spriječen. Svećenika je bilo mnogo a radnika malo. U franjevačkoj crkvi su slavili Mise. Mogli su uzimati i zakladne Mise, ukoliko im je netko dao, a i takvih je u samostanskoj crkvi bilo malo. Njihovo dušobrižništvo sastojalo se u vođenju bratovštine, to jest vjerskih društava, u koja su se učlanjivali vjernici oba spola sa željom dubljeg življenja vjere.

U samostanskoj crkvi Sv. Franje na Kaptolu postojale su tri:

1. Bratovština od pojasa Sv. Franje, poznatija pod nazivom: od kordice Sv. Franje.
2. Bratovština Sv. Petra Alkantare.
3. Bratovština Sv. Antuna Padovanskog.

1. Bratovština od kordice Sv. Franje (cordigerorum)

Ovu bratovštinu ili nadbratovštinu dopustio je Redu franjevaca Konventualaca papa Siksto V, rođen u Asizu i sam član Konventualskog Reda. Prve godine svoga papinstva u mjesecu studenome 1585. godine iz ljubavi prema ocu Franji, kojeg je zavolio već u svome dječaštvu, ustanovio je Nadbratovštinu od kordice (pojasa) Sv. Franje, koja se može osnivati ne samo u samostanima Konventualaca i u Kapucinskom redu kao i u samostanima Reda Manje braće od opsluživanja. Članovi bratovštine mogu biti muškarci i žene, koji žele nasljedovati pokornički i vjernički život oca Franje Asiškog. Njihovo učlanjenje primanjem pojasa (kordice) Sv. Franje. Član bratovštine ispovjeđen i pričešćen u času primanja pojasa dobiva potpuni oprost. Pojas mora trajno nositi danju i noću, a u zajedničkim sastancima i procesijama izvana na odijelu. U času smrti ispovjeđen i pričešćen uz zaziv imena Isusova dobiva drugi potpuni oprost.

Papino pismo o ustanovljenju Nadbratovštine od kordice Sv. Franje upravljeno je generalu Konventualaca bratu Klementu Bontadosio, a L. Wadding ga objavljuje u svome djelu Annales Minorum, t XXII str. 381-356). Prema zapisu u »Ručnoj knjižici«, što su je Zagrebački franjevci kao »Manuale confessariorum« izdali u Zagrebu 1725. godine kod Pallusa str. 38, izlazi da Bratovština od pojasa Sv. Franje postoji 1642. godine, jer je te godine papa Urban VIII Zagrebačkoj Bratovštini pismeno dao neke oproste. A jer se i u knjizi iste Bratovštine početak u Varaždinu navodi upravo 1642. godine, dokaz je to, da su i u Zagrebu kao i u Varaždinu Bratovštine od pojasa korica Sv. Franje nastale upravo 1642. godine, dakle, još u Ugarskoj provinciji Sv. Marije. Ladislavska provincija prvog rektora – upravitelja te Bratovštine navodi u rasporedu osoblja (Tabuli) godine 1669, a određen je bio o. Elezear Koren.

Svrha Bratovštine jest: nasljedovanje Sv. Franje u životu i djelovanju. Kao zajednica ima svoga upravitelja, franjevca – svećenika i k tomu svoje upravitelje, koji pomažu članove u vršenju njihovih dužnosti. Papa Urban VIII podijelio je zagrebačkoj Bratovštini potpuni oprost: na dan primanja kordice, pojasa, na času smrti i svake godine na Veliku Gospu. Uslov: ispovijed i pričest, a u času smrti zaziv imena Isusova. Članovi Bratovštine su dužni slu-

šati propovijed, prisustvovati procesijama. U koliko u tome nijesu vjerni, opomena i brisanje iz članstva. Na procesijama i na zajedničkim sastancima pojas (korda) moraju nositi na svome odijelu izvana. Inače je dan i noć nose. Sudjelovati treba svaki član po mogućnosti na dnevnoj misi i to u franjevačkoj crkvi. Osim toga i na blagdane Sv. Franje, Sv. antuna Padovanskog, Svetoga Bernardina, Svete Klare, ispovijedati se i pričestiti, prisustvovati sahrani svojih članova, posjećivati bolesne članove, moliti za pokojne, štovati Majku Božju i anđela čuvara, dnevno mole 7 Očenaša i 7 Zdravo Marija i Vjerovanja, zatim 5 Očenaša i 5 Zdravo Marija i vjerovanje na čast pet Isusovih rana. I još neke molitve. Neka njeguju međusobnu ljubav, dobrotvornost. Zajednički sastanak imaju svaki mjesec na mladu nedjelju. Vodi ih rektor franjevac – svećenik. Vršenje obaveza u Bratovštini nijednog člana ne obavezuje pod grijeh.

Prema svemu navedenome Bratovština od pojasa svetog Franje ide zatim, da se pastoralno djeluje za one vjernike, koji su spremni što bolje i dosljednije kršćanski živjeti, moliti, davati dobar primjer, pomagati svima, a posebno braći Franjevcima. I premda Bratovština od pojasa nije službeno Treći red, u biti nosi oznake Trećega reda. U Zagrebu je djelatna do 1786., kad je car Josip II dokinuo sva vjerska udruženja.

Bratovština od pojasa Sv. Franje u samostanskoj zagrebačkoj crkvi imala je i svoj oltar. Bio je to prvi oltar u lađi na sjevernoj strani. Taj su oltar po dokinuću Bratovštine od pojasa 1795. promijenili u oltar Sv. Franje Ksaverskog (Constitutio conv. 1745).

Bratovštinu od pojasa Sv. Franje zamijenio je **Treći red,** koji je zagrebačkom samostanu uveden 1890. godine. U početku su se voditelji Trećeg reda zvali duhovnici, a onda upravitelji. Danas se Treći red zove **Svjetovni franjevački red.** Za članove Trećeg reda o. Dionizije Andrašec je sastavio i izdao priručnik i molitvenik. »Serafsko cvijeće« koji je tiskan već u tri izdanja, a tisak je platila Hrvatska provincija SS Ćirila i Metoda. Godine 1895. o. Josip Ivančić je za trećorece pokrenuo na Trsatu list **»Ružičnjak«** koji je od 1910. do 1945. godine izlazio pod naslovom »Glasnik sv. Franje«. Godine 1978. počeo je pod istim naslovom za duhovnu izgradnju trećoredaca izlaziti taj list. Izlazio je povremeno, a izdavao ga je o. Leopold Ivanković iz Subotice. Premda dobro uređivan nije od »učene« braće prihvaćen, pa je 1981. prestao izlaziti. Sad izlazi »Brat Franjo«, također prigodno.

2. Bratovština Sv. Petra Alkantare

Štovanje Sv. Petra Alkantare širilo se u Ladislavskoj provinciji i u Redu, jer je Sv. Terezija Arvilska svjedočila, kako joj je sam Gospodin Isus objavio, da će uslišiti svaku molitvu koju mu upravi Sv. Petar Alkantara. Spomenuta Ručna knjižica donosi i način štovanja Svetog Petra (str. 97-99). Međutim, godine 1745. u franjevačkoj samostanskoj crkvi Sv. Franje na Kaptolu uz oltar Sv. Alkantare, a nalazio se središnje na sjevernoj strani lađe, osnovana je i Bratovština u čast Sv. Petra Alkantare. Raspored osoblja za 1745. u Zagrebu spominje o. Gorgonija Kamenjaka kao prvog direktora spomenute Bratovštine, a uz to i ovu rečenicu: »cujus zelosa ejusdem commendatur promotio« – zanosni početak iste preporučuje se (Mat. II, str. 42). I od te godine zagrebačka Bratovština Sv. Petra Alkantare ima svoga posebno imenovanog direktora sve do 1786. godine, kad je dokinuta carskom odredbom.

Nešto pobliže o značenju i djelovanju spomenute Bratovštine nije zapisano poznato. Sačuvan je »cimer« Bratovštine kao vrlo lijepa i dobro sačuvana slika, koja bi bar malo mogla osvijetliti značaj Bratovštine. Naslikana je 1771. godine. Na slici desno – gore slika je Sv. Petra Alkantare u nebeskoj slavi. Na lijevoj strani slike Sv. Petru s desne položeno je drvo Križa, bez tijela Isusova, nagnuto s desna u lijevo. Na okomitoj gredi Križa piše: CZIMER BRATOVCHINE KREPOSTI I POKORE, a na vodoravnoj gredi: ZDRAVO LEPI I SVETI KRIS – Ispod Sv. Petra Alkantare slikar je naslikao različite staleže vjernika: plemiće, kmetove, svećenike i redovnike, muško i žensko. Sv. Petar im dijeli na platnenoj smeđoj traki drveni križić bez Raspetoga, koji prisutni dolje primaju i stavljaju oko vrata.

Prema toj slici »cimeru Bratovštine« očito je, da su članovi Bratovštine stupili u tu zajednicu spremni nasljedovati duh pokore i kreposti. Sv. Petra, pokornika i ljubitelja Kristova Križa. Uz to su kao članovi bratstva nosili znak Križa javno. Po običaju drugih bratovština i ovi su imali svoj oltar u crkvi, gdje je danas oltar Žalosne Gospe i jednom u mjesecu su se sastajali na Misu i druge pobožne čine. Vodili su i brigu o svome oltaru. Bila su i javna primanja u zajednicu pokore i kreposti.

Slika Cimer Bratovštine čuva se u hodniku prvoga kata kod provincijalata, ulje na daski uramljena u tamnoj rami, polukružnog završetka. Uščuvana je i svježina boja.

3. Bratovština Sv. Antuna Padovanskog

U nekim samostanima Ladislavske provincije su postojale Bratovštine Sv. Antuna Padovanskog kao u Varaždinu i Krapini, ali za samostan u Zagrebu Bratovština Sv. Antuna nije bila osnovana i nigdje se u godišnjem namještanju osoblja (Tabula) ne spominje posebni ravnatelj takve bratovštine. »Ručna knjižica« spominje na str. 103, da se po želji Provincije (ex voto Provinciae) u Zagrebu obavljaju svakog utorka procesije unutar samostanskih hodnika uz crkvu. Ta želja i odredba donešena je 1662. na Kapitulu u Ormožu među zaključcima pod brojem 38, Mat I, str. 107. Odredba glasi: »U zagrebačkom se samostanu svakog tjedna utorkom časti Sv. Antun Padovanski pjevanom Misom i procesijom po hodniku uz crkvu (per ambitum)«. Tada su ti hodnici imali lukove i bili otvoreni.

U zagrebačkom samostanu se dnevno poslije objeda vršila pobožnost u čast Sv. Antuna. U crkvi kod oltara Sv. Antuna pjevao se Siguaeris – Ako čudo tražiš gle... zatim 6 očenaša i Zdravo Marija. Preporučavalo se, da se narodu i propovijeda o Sv. Antunu.

Štovanje je postjojalo ali Bratovština nije postojala.

3. Školstvo i prosvjeta

Ne preterujemo, ako tvrdimo, da je najznačajnija djelatnost Kaptolskih Franjevaca u 17. stoljeću usmjerena na školstvo, na apostolat obrazovanja svoje mlade generacije klerika, pripravnika za svećeničko franjevačko zvanje. Vjerni odredbama Reda a u skladu sa zahtjevima Tridenskog sabora Kaptolski Franjevci su uz oce Isusovce prvi otvorili teološki studij upravo u Zagrebu.

Kada je 1597. do 1600. o. Franjo Drašković postao generalnim komisarom za slavonske samostane Ugarske provincije Sv. Marije, a od 1606. do

Sv. Franjo – propovijed pticama
Pinxit: Dr. Izidor Kršnjavi. Desni zid svetišta u Franjevačkoj crkvi

1610. i provincijalom Ugarske provincije, poradio je na tome, da samostan Sv. Franje povrati Ugarskoj provinciji, što mu je 1607. generalovim pismom i uspjelo. Zagrebački kanonici su samostan ispraznili, gdje se održavala škola za podmladak zagrebačke biskupije, a Provincija Bosna, Hrvatska je morala također napustiti zagrebački samostan. Drašković je odmah obnovio samostansku crkvu i uredio ruševni samostan. Kao provincijal stare i velike Ugarske provincije dalekovidno je planirao i nastojao omogućiti franjevcima iz područja Slavonije, da u Ugarskoj provinciji dobiju svoja narodnosna prava, kojih nisu imali.. Po porijeklu plemić, ali po rođenju Hrvat, htio je franjevcima hrvatima omogućiti da uz Zagreb, Varaždin i Koprivnicu u skoroj budućnosti proširi broj samostana u Slavonskom području. Stoga je upravo u Zagrebu osnovao teološki studij. Vjerojatno već 1609. godine. I to za cijelu Ugarsku provinciju. Nakon službe provincijala ostao je u Zagrebu gvardijan. I upravo za prvog trogodišta njegove gvardijanske službe u Zagrebu sačuvalo se jedno službeno pismo generalnog komisara u ovu stranu Alpa o. Pavla iz Sulmona, koje on piše komisaru Njemačke 25. IX 1613. godine. Iz tog pisma se doznaju značajni podaci u vezi s teološkim zagrebačkim studijem.

1. Postoji spor o zagrebačkom teološkom studiju. Neki ga smatraju suvišnim (supervacaneum). Dosljedno, treba ga ukinuti.

2. Suvišnim ga smatraju franjevci, koji nisu iz Slavonije, jer o. Pavao ističe, kako stoji na strani staleža i redova Slavonije, koji zagrebački studij podržavaju pohvalno.

3. Da podjeljenost u Ugarskoj provinciji postoji, isti komisar o. Pavao traži od komisara Njemačke, da na kapitulu Ugarske provincije potvrdi izabranu upravu i gvardijane, ali da oca Franju Draškovića, Pavlovim ugledom i ovlaštenjem kardinala protektora da se nitko ne usudi s njegova mjesta maknuti (Sed gvardianum Zagrabiae patrem Draschovitium... nemo de suo loco removere audeat.)

4. Komisar o. Pavao sdušno preporučuje Lektora Bartola i studente kao i one na koje su pisma upravljena, da ga ne spriječe, ako je za ovu disciplinu prikladan i moralno neporočan.

5. Neka Slavonska narodnost dobije neku zadovoljštinu. I baš ta tvrdnja o. Pavla iz Sulmona (Quo vero natio Slavonica satisfactionem aliquam recipiat) najbolje potvrđuje, da su se Franjevci iz Ugarske protivili teološkom studiju u Zagrebu.

6. Pisma, kojima se sve ovo određuje, komisar Njemačke treba predati zagrebačkom gvardijanu o. Franji Draškoviću (L. Waddingus, annales Minorum, t XXV, str. 57. 59 Ad Claras Aquas 1934, a u starom izdanju str. 61-63, pod XVII i XVIII).

Prema iznesenom svjedočanstvu Uprava Reda stajala je u sporu oko teološkog studija u Zagrebu na strani o. Franje Draškovića, tada zagrebačkog gvardijana. Dosljedno, odobravala je njegova nastojanja, da teološkim studijem u Zagrebu poraste broj franjevaca – svećenika Hrvata. I to je jedan od razloga, da je Drašković vršio dužnost gvardijana zagrebačkog samostana sve do svoje smrti 1637. godine. Njegov je uspjeh, da je upravo u zagrebačkom samostanu djelovao i studij filozofije za cijelu Ugarsku provinciju i brojio do 36 klerika studenata. Utrudio se u radu za Boga, jer mu je tijelo ispod crkve Sv. Franje u Zgrebu nakon 30 godina ostalo neraspadnuto sačuvano, a u radu za Provinciju zadužio je upravo hrvatski narod zalaganjem, da poveća broj svećenika – franjevaca s područja Slavonije i tako najuspješnije pripremi put ostvarenju Hrvatske Ladislavske kustodije (1655), a zatim i Hrvatske

Ladislavske provincije (1661). Sve to upravo u Zagrebu. Svojom dalekovidnošću posvetio je brigu školstvu mladog naraštaja, a u vrijeme osnivanja i kustodije a još više provincije propisi Reda su tražili, da novoosnivane provincije moraju imati tri studija: školu gramatike, filozofije i teologije. Sva tri uslova su 1661. godine za Ladislavsku provinciju ispunjena već u kustodiji.

Zagrebački samostan, kojeg je Ugarskoj provinciji pribavio upravo o. Franjo Drašković kao njezin provincijal, postao je središte školstva i Hrvatske provincije Sv. Ladislava. I tako od 1666. u Zagrebu postoji i studij filozofije i studij spekulativne teologije, koju je već 1670. godine general Reda o. Franjo Maria Rhinus de Poltio proglasio generalnim studijem spekulativne teologije II reda. Doslovno: – Studium vero Conventus sancti Francisci Zagrabiae, Provinciae Sanct. Ladislai, condercoratus titulo Studii Generalis secundae slassis – Studij samostana Svetog Franje u Zagrebu, Provincije Svetoga Ladislava počašćuje se naslovom Generalnog studija drugoga reda (Chronologiae historicolegulis seraphici ordinis, t III, Romae 1752, str. 137 Do Studio ad 3).

Nakon 20 godina uspješnog rada na Kapitulu Reda 1691. godine zagrebački studij spekulativne teologije pod naslovom Generalni studij drugoga reda podignut je na Generalni studij prvoga reda s pravom jubilacije. (Studium Generale Secundae Classis in Conventu Zagrabiensi erigitur in studium Generale primae Classis in ordine ad iubilationis – Chronologia hist. leg. III, str. 337). Lektorima Generalnog studija prvoga reda mogli su postati, pošto su šest godina predavali na nižim studijima spekulativne teologije (o.c.).

U 18. stoljeću studij spekulativne teologije s najvišim odlikovanjem kao Generalni studij prvoga reda s pravom na proglašenje lektora tog studija nakon 5 godina predavanja lektorom jubilarcem, zagrebački je studij bio među najvišima u Franjevačkom redu i takav je ostao sve do kolovoza 1783. kad ga je potezom pera dokinuo car Josip II. Na tome najvišem učilištu spekulativne teologije izredalo se vrlo mnogo vrijednih i velikih franjevaca lektora, a i vrlo veliki broj franjevaca – svećenika postigao je preko tog studija naslove lektora i jubilarnih generalnih lektora. Ladislavska provincija je u svome postojanju od 1661. do 1900. imala preko 170 članova svećenika s naslovom lektora filozofije, teologije i govorništva. A svi oni su taj naslov primili nakon strogog ispita prema Statutima Reda za studij. Najviše ocjene u tome natjecanju morali su dobiti oni lektori, koji su postali generalni lektori i svi od reda su najprije predavali filozofiju na studijima filozofije, a tek onda po natjecaju na studijima teologije provincijskog, a onda i generalnog studija.

Studij filozofije

Održavao se već u Kustodiji. Spominje se 1657. Lektori su bili: o. Antun Blacheus i o. Ladislav Peharnik u Zagrebu.

U osnovanoj Ladislavskoj provinciji:

Od 1661-1664. Lektori, o. Emerik Izaak i o. Bartol Squerettus.
Od 1664-1666. Iz Zagreba je radi nekih sukoba premješten u Varaždin.
God. 1666 je ponovo u Zagrebu, ali se tek 1668. spominje.
God. 1669.: o. Aleksa Buzjaković, lect. phil.
God. 1671.: o. Egidije iz Rijeke,

God. 1672.: o. Hijacint iz Dubrovnika, lect. phil.
God. 1682.: o. Sigismund Sigonius, lect. phil.
God. 1687.: o. Joahim Verh, lect. phil.
God. 1690.: o. Bernardo Kraus, lect. phil.
God. 1691.: o. Ivan Fallusi, lect. phil.
God. 1694.: o. Bernardin Jaharić, lect. phil.
God. 1696.: o. Aleksa Pucz, lect. phil.
o. Ambrozije Szenthe, lect. phil.
God. 1699.: o. Elzear Lučić, lect. phil.
God. 1701.: o. Krizostom Kovačić, lect. phil.
God. 1703.: o. Antun Magyar, lect. phil.
God. 1705.: o. Augustin Benković, lect phil.
God. 1707.: o. Placid Sedlmayer, lect. phil.
God. 1713.: o. Ambrozije Szakuchy, lect. phil.
God. 1714.: o. Silvestar Empl, lect. phil.
o. Danijel Ključarić, lect. phil. corepetitor
God. 1715.: o. Silvestar Empl, lect. phil.
God. 1718.: o. Danijel Ključarić, lect. phil.
God. 1720.: o. Serafin Gergelly, lect. phil.
God. 1723.: o. Antun Gomer, lect. phil.
God. 1724.: o. Fortunat Kesser, lect. phil.
God. 1726.: o. Ladislav Czinderi, lect. phil.
God. 1728.: o. Arzenije Čaklec, lect. phil.
o. Kerubin Fabchich, lect. phil.
God. 1729.: o. Ciprijan Jambrehović, lect. phil.
God. 1731. nema studija
God. 1732.: o. Romuald Kovačić, lect. phil.
God. 1734.: o. Gabrijel Novak, lect. phil.
God. 1735.: o. Gašpar Hajak, lect. phil. phil i 5 studenata
God. 1736.: o. Donul Deneler, lect. phil. i 4 studenta
God. 1738.: o. Donat Gluchovac, lect. phil
god. 1740.: isti 7 studenata
God. 1741.: o. Henrik Mayr, lect. phil.
God. 1742.: o. Kornelije Klemen, lect. phil.
God. 1744.: o. Euzebije Steffković, lect. phil.
God. 1746.: o. Oto Pejzer, lect. phil. i 5 studenata
God. 1748.: o. Antun Šimunarić, lect. phil.
God. 1750.: o. Antun Qüsich, lect. phil.
God. 1752.: o. Kalisto Pesserll, lect. phil.
God. 1754.: o. Kerubin Pehm, lect. phil. 1755. 6 studenata
God. 1756.: o. Kvirin Horvat lect. phil.
God. 1758.: o. Adalbert Bellay, lect. phil. i 4 studenta
God. 1759.: o. Ambrozije Barissecz, lect. phil.
God. 1760.: o. Alan Moshamer, lect. phil.
God. 1762.: o. Alban Jambreković, lect. phil. i 5 studenata
God. 1764.: o. Leonardo Potočnjak, lect. phil. i 5 studenata
1765. 6 studenata
God. 1766.: o. Leonardo Potočnjak, lect. phil. i 5 studenata
God. 1767.: o. Eugen Klimpacher, lect. phil. i 5 studenata
God. 1768.: o. Franjo Krisztl, lect. phil. 3 studenta i
1769. 4 studenta

God. 1770.: o. Romuald Dencsár, lect. phil. i 5 studenata
God. 1772.: o. Damascen Csendess, lect. phil. i 5 studenata
God. 1774.: o. Gerard Zsidich, lect. phil. i 4 studenta
God. 1777.: o. Dalmacije Skorianecz, lect. phil. i 4 studenta
God. 1778. do 1783. studij u Zagrebu ne postoji:

Lektori filozofije su redovito predavali po dvije godine. Studij filozofije se u Ladislavskoj provinciji održavao i na provincijskom studiju filozofije, koji su se održavali prema materijalnim mogućnostima uzdržavanje klerika studenata i u drugim samostanima.

Studij teologije

Od 1664. – 1671. u zagrebačkom se samostanu održava provincijski studij spekulativne teologije. Od 1671. – 1691. održava se Generalni studij spekulativne teologije drugoga reda. predaju po dva lektora.

1671. godine predaju:
o. Aleksa Buzjaković i o. Hijacint iz Dubrovnika.
1672. – o. Aleksa Buzjaković i o. Antun Alpinus, dekan studija
1693-1676. o. Aleksa Buzjaković i o. Hijacint iz Dubrovnika.
1677. – o. Aleksa Buzjaković i o. Egidije Vičić
1681. – o. Aleksa Buzjaković i o. Egidije Vičić i o. Vinko Babonosić
1684. – o. Vinko Babonosić, o. Egidije Vičić i o. Antun Alpinus
1687. – o. Aleksa Buzjaković i o. Maksimilijan Klarić
1688. – o. Egidje Vičić i o. Maksimilijan Klarić
1690. – o. Konstantin Šteff

Od 1691. – 1783. održavao se Generalni studij spekulativne teologije prvoga reda s pravom jubiliranja.

1691. – o. Dionizije Panzin i o. Bernardo Kraus, – 9 studenata
1692. – o. Bernardo Kaus
1693. – o. Bonaventura Peroco, i o. Celzoa Folignano, do 1696.
1697. – o. Celzo a Folignano i o. Antun Orlovčić do 1700. – 6 studenata.
1701. – o. Antun Orlovčić i o. Ivan Fallusy, do 1702.
1703. – o. Elzear Lučić i o. Ivan Fallusy, do 1704.
1705. – o. Aleksa Pncz i o. Elzear Lučić,
1706. – o. Elzear Lučić i Krizostom Kovačić, do 1709.
1710. – o. Rafael de Barberino i o. Placid Sedlemayr
1715. – o. Josip Chernić i o. Elzear Besedićek, do 1717.
1718. – o. Elzear Besediček i o. Josip ab Arico.
1719. – o. Elzear Besediček i o. Ivan Kristitelj Montopoli do 1720.
1721. – o. Elzear Besediček i o. Ignacije Balles
1722. – o. Elzear Besediček i o. Kapistran Styber do 1723.
1724. – o. Kapistran Styber i o. Danijel Ključarić, do 1726.
1727. – o. Danijel Ključarić i o. Serafin Gergelli
1728. – o. Danijel Ključarić i o. Antun Goner, do 1731. – 6 studenata
1732. – o. Antun Goner i o. Bernardo Hajak, studenata 6
1733. – o. Bernardo Hajak i o. Arzenije Chaklecz, studenata 6
1734. – o. Arzenije Chaklecz i o. Kerubin Fabsich, do 1735. – stidenata 6
1736. – o. Kerubin Fabsich, o. Arzenije Chaklecz i o. Fortunat Kesser, 13 studenata. Isti sastav ostaje do 1739.

1740. – o. Arzenije Chaklecz, o. Kerubin Fabsich, o. Franjo Rogecz, do 1743.
1744. – o. Josip Brandenberg i o. Elzear Tausez, do 1745.
1746. – o. Franjo Rogecz, o. Elzear Tauser i o. Henrik Mayr do 1748.
1749. – o. Franjo Rogecz i o. Bernardin Major, do 1751.
1752. – o. Bernardin Major i o. Oto Peper, do 1754.
1755. – o. Franjo Kutnjak i o. Oto Peper, do 1756.
1757. – o. Antun Dellamartina i o. Oto Peper, do 1759.
1760. – o. Oto Peper i o. Franjo Kutnjak, do 1761.
1762. – o. Antun Dellamartina, o. Antun Šimunarić, o. Franjo Kutnjak, o. Cecilije Oppicz, studenata 11.
1763. – o. Antun Šimunović, o. Cecilije Oppicz i Kerubin Pehm do 1765. 8 studenata
1766. – o. Kerubin Pehm, o. Ambrozije Barissecz, o. Kvirin Horvath, do 1767.
1768. – o. Kerubin Pehm, o. Kerubin Dellamartina, o. Vjenceslav Szklensky, do 1772
1773. – o. Adalbert Bellay, o. Kerubin Dellamartina, o. Vjenceslav Szklensky, – 10 studenata
1774. – o. Kerubin Dellamartina, o. Vjekoslav Szklensky, – 11 studenata.
1775. – o. Leonardo Potočnjak, o. Dizma Stanković, do 1777. – 10 studenata
1778. – o. Bernardo Farkašić, o. Adulfo Hamerle, – 8 studenata
1779. – o. Eugen Klimpacher i o. Bernardin Gallyuff, o. Adulfo Hamerle, do 1780. – 8 studenata
1781. – o. Bernardin Gallyuff, o. Romuald Dentsár, o. Dalmacije Skurianecz, o. Zaharije Scheib, – 4 studenata
1782. – o. Bernardin Gallyuff, o. Romuald Deutsár, o. Felicis simo Rutti, studenata 6

Ovo su posljednji lektori Generalnog studija prvoga reda na studiju zagrebačke spekulativne teologije. U času kad je taj studij postigao svoj najviši domet, a Ladislavska provincija najveći broj svojih članova, 413, uslijedio je lom, koji se do 1900. godine nikada više nije popraviti mogao. Jozefinizam je učinio veću štetu nego peronospora na vinovoj lozi koncem 19. stoljeća.

Kad se prisjetimo, da je zagrebački franjevački samostan na Kaptolu bio dugi niz godina središnji samostan Ladislavske provincije u službi filozofskog i teološkog obrazovanja svojih budućih svećenika i premda su kroz taj samostan prošli najveći i najznačajniji članovi Provincije, začuđuje, kako se u njemu sačuvalo najmanje rukopisa lektora generalnog studija spekulativne teologije. Razlog je vjerojatno u tome, da su mnogi lektori predavali na generalnom studiju teologija I reda u Pečuhu i na generalnom studiju Ii reda u Varaždinu, a kao jubilarni lektori vršili su kasnije službu gvardijana u samostanima Provincije, gdje su redovito i umirali, pa su tako njihovi rukopisi u tim samostanima sačuvani (Varaždin, Virovitica). Razmjerno malo bilo je i svećenika – franjevaca rođenih u Zagrebu, tek 35, a posebno se istakao kao lektor prava o. Elzear Besediček, koji je u Zagrebu 27. III. 1746. sa 66 godina i umro.

Svećenici – franjevci rođeni u Zagrebu

Rođen	Ređen	Umro	
1. Terček o. Abraham	1660		1688.Čakovec
2. Orlović o. Antun	1667	1691	1. II 1703.Zagreb
3. Pavleković o. Aleksandar	1713.	1736.	15. IX 1757.Virovitica
5. Anšić o. Antun	1722.	1745.	1. VI 1755.Remetinec
6. Turek o. Angelin	1730.	1756.	22. III 1788.Ivanić
7. Valečić o. Bartol	1669.		13. V 1833.Ivanić
8. Pozvinsky o. Bono	1672.	1700.	20. II 1728.Zagreb
9. Križan o. Bernardo		1739.	28. VI 1758.Zagreb
10. Miklaušić o. Bernardin	1754.	1777.	8. III 1786.Zelina
11. Jančarić o. Krizogon	1754.	1777.	13. X 1778.Varaždin
12. Oboroczi o. Danijel	1653.	1677.	6. V 1695.Koprivnica
13. Wolf o. Didak	1667.	1701	1. II 1711.Hrastovica
14. Katinić o. Ilija	1645.	1670.	16. XII 1682.Koprivnica
15. Besedičck o. Elzear			30. XII 1680.
	1680.	1704.	27. III 1746.Zagreb
16. Schollar o. Ferdinand	1677.	1701.	15. VIII 1727.Zagreb
17. Vuzdar o. Florijan	1734.	1758.	30. VIII 1788.Ivanić
18. Moisiller o. Felicijan	1756.	1781.	19. I 1835.Zagreb
19. Pollanc o. Gaudenc	1752.	1775.	22. III 1776.Križevci
20. Blažeković o. Gracijan	1802.	1826.	11. II 1834.Zagreb
21. Pavlešić o. Joakim	1690.	1714.	28. II 1730.Čakovec
22. Terči o. Iv. Kapistran	1712.	1736.	18. VI 1760.Virovitica
23. Jakopović o. Ivan Krstitelj	1721.	1746.	11. X 1752.Kopriv.
24. Stepušik o. Inocent	1721.	1746.	29. XII 1759.Zagreb
25. Cvetković o. Ljudevit	1670.	1694.	24. V 1704.Šikloš
26. Stepušin o. Luka	1718.	1741.	28. IV 1760.Križevci
27. Gradski o. Marko	1737.	1761.	4. X 1790.Koprivnica
28. Smolčić o. Nikola	1705.	1729.	24. III 1757.Ivanić
29. Novak o. Paškal	1654.	1680.	4. IX 1682.Zagreb
30. Lukanec o. Paškal	1670.	1694.	28. II 1728.Krapina
31. Roico o Petar Alkan	1692.	1716.	31. III 1747.Kostajnica
32. Starešinić o. Pacifik	1748.	1772.	26. XII 1788.
33. Lippak o. Rajmund	1754.	1781.	8. V 1799.Zagreb
34. Gergely o. Serafin	1689.	1714.	15. II 1738.Varaždin
35. Steff o. Simon	1745.	1768.	12. III 1818.Virovitica

U popisu smo uz ime i prezime iznijeli godinu rođenja, godinu svećeničkog ređenja kao i dan, mjesec i godinu smrti s oznakom samostana u kojem su umrli i sahranjeni. Svi su većim dijelom rano umirali, a djelovanje njihova svećeništva iznosi od 10 do 30 godina. To je u 18. stoljeću u cijeloj Ladislavskoj provinciji redovit prosjek života i rada. Trideset i pet svećenika – franjevaca iz Zagreba od polovice 17. i kroz cijelo osamnaesto stoljeće ipak je nešto, prema 19. stoljeću kad je iz Zagreba bio samo Blažeković o. Gracijan i nitko više. Ništa bolje nije bilo ni u 20. stoljeću u novoj Hrvatskoj provinciji Svetih Ćirila i Metoda.

U 90 godina iz Zagreba su:

Pukler o. Pacifik, o. Aleksa Benigar, o. Jukundo Jug, o. Mansvet Dujaković, o. Krešo Curl, o. Marijan Opitz i o. Velimir Domašković.

4. U službi medicine

Pravilo Franjevačkog reda odredbom svetog oca Franje u šestom poglavlju traži, da braća franjevci posebnu skrb i ljubav iskazuju staroj i bolesnoj braći. Potiče ih da ta briga i ljubav prema bolesnima i starcima mora biti slična ljubavi i brizi žene – majke prema rođenoj djeci. Mora biti veća od nje, jer se radi o braći koja su duhovnom vezom međusobno povezani. Stoga je red od svoga početka posebnu brigu posvećivao slabima i bolesnima. Nastala su **»nemoćišta« infirmariae,** gdje su stara i boležljiva braća svoje stare dane mogli provoditi uz njegu svoje braće bolničara. Postankom Ladislavske provincije već 1662. godine, određeno je na sastanku u Ormožu, da se osnuju dva nemoćišta: u Zagrebu i u Varaždinu. Varaždinsko je ostalo do 1786., a Zagrebačko je vrlo kratko postojalo u 17. stoljeću. Mjesto nemoćišta zagrebački samostan je radi studija filozofije i teologije imao samo kućnu ljekarnu i posebnog brata ranarnika i ljekarnika, da bude u toj velikoj zajednici kao prva liječnička pomoć. Samostani studija su tu službu imali općenito do 1783., kad su studiji dokinuti. I dok su u Varaždinu, Ivaniću, Virovitici i Križevcima bile i ljekarne javnog značaja, Prjovincija je trebala više osposobljene braće pomoćnika kao ranarnika i ljekarnika. Po prezimenima te braće u službi medicine vidljivo je, da su sva ta braća Nijemci. U 18. stoljeću su njemačke zemlje: Bavarska Švabska, Franačka, Austrija, a u našim strana Štajerska obilovale ranarnicima i ljekarnicima, pa ih je Ladislavska provincija primala u Red kao braću pomoćnike (laicus).

U zagrebačkom samostanu službu brata ranarnika i ljekarnika možemo pratiti od 1706. do 1784. Njihova imena je radi kulturne baštine vrijedno zapisati.

1706. – 1716.	– Czuzek fra Filip,	ranarnik
1719. – 1729.	– Bequscheider fra Sebastijan,	ranarnik
1730.	– Mauser fra Bartol,	ranarnik
1732. – 1735.	– Hittner fra Bernardin,	ranarnik
1735.	– Hagn fra Kuzma,	ranarnik
1742. – 1749.	Vendt fra Damjan,	ranarnik i ljekarnik
1746. – 1754.	– Schmidt fra Antun,	ranarnik
1750. – 1752.	–Brunner fra Rudolf,	ljekarnik
1752. – 1753.	– Dettl fra Firmin,	ranarnik i ljekarnik
1751. – 1752.	– Piczl o. Gervazije,	ljkarnik
1752.	– Vendt fra Damjan,	ranarnik i ljekarnik
1756.	– Reisner fra Pantaleon,	ranarnik i ljekarnik
1757.	– Heberle fra Kapistran,	ranarnik
1760. – 1762.	– Schmidt fra Izaija,	ranarnik
1763. – 1765	Swoboda o. Prokopije,	ljekarnik
1766.	– Dettl fra Firmin,	ranarnik i ljekarnik
1767.	– Röttenböck fra Kuzma,	ranarnik
1768.	– Schmidt fra Izaija,	ranarnik i ljekarnik
1769.	– Schneider fra Blaž,	ranarnik i ljekarnik
1770. – 1784.	– Geiger fra Damjan,	ranarnik

Budući da je 1773. carica Marija Terezija zatražila za ranarnike samostan i kvalifikaciju ranarnika (Chyrurga) na medicinskom fakultetu, dva su brata rarnarnika položila tu kvalifikaciju na medicinskom fakultetu u Budimu. Bili su to: Schneider fra Balaži Jakopović fra Gabrijel i postali magistri chyrurgiae, a fra Blaž i Schneider i magister pharmatiae.

Ovdje je vrijedno navesti i medicinske knjige iz samostanske zagrebačke biblioteke 16, 17, 18 stoljeća. Ima ih 40.

1. Taberna – Montani, Herbarium, (2 sveska) Bąsilea, 1731 (H_1).
2. Tropau, Principis, medicinae et liber culinaris (lsv), Beč 1741. (H_6).
3. Stōrek, Praecepta Modico practica (2 sv) Beč 1784. (H_7).
4. Prockellii, Centuriae duae observationum medicarum (1 sv).
5. Heister, Chyrurgia, (1sv) 1749. (H_{70}).
6. Loysons, Tractatus de quibusdam morbis, (1 sv) Liypsiae 1774. (H_{12}).
7. Saccoui, Regestum plautarum (1 sv), Beč 1697. (H_{13}).
8. Anonimi, Medicamenta pro animalibus (1 sv) Zagreb 1796 (H_{14}).
9. Kunckelii, Laboratorium chymicum (1 sv), Hamburg 1722. ($_{15}$).
10. Gohls, Praxis chyrurgica (1 sv) Norinborga 1743, (Nürnberg) (H_{16}).
11. Zimmermann, Experientia medica (1 sv), Zagreb 1793, ($_{17}$).
12. Vitickii, Novus medicinalis liber, (1 sv), (H_{18}).
13. Tissot, De infirmitatibus ex pollutionibus provenientibus (1 sv), Zagreb, 1794. ($_{19}$).
14. Purmann, Chyrurgia, (1 sv), Franfurt 1721, (H_{20}).
15. Heister, Mannuale Chymico – Anatimico Chyrurgicum Lypsia 1749. (H_{21}).
16. Lalanque, Tractatus de Thermis Croatiae, Zagreb 1779, (H_{23}).
17. Schiz, Physiognomza, (1 sv), Zünchii, 1780. (H_{24}).
28. Vali, Botanica, Jaurini 1792, (H_{25}).
19. Pisanelli, De natura ciborum, Zagreb, 1796. (H_{25}).
20. Oehmen, Chyrurgicus bellicus, Drezden, 1750, (H_{28}).
21. Tagantii, De institutione Chyrurgica, Lugduni, 1560. (H_{29}).
22. Reis, Collegium practicum chyrurgicum, Augustae, 1721, (H_{30}).
23. Veszasche, Reverius conctractus seu compendium medicinae praeticae (H).
24. Foresti, Curationes medicinalis defectibus Lugduni 1584, (H_{32}).
25. Charichter, Herbarium, Argentorati 1600, (H_{35}).
26. Anonimi, Modus infirmos iuvendi, Bassani Ignoto (H_{46}).
27. Anale, Modus cognoscendi et sanandi malefiatos, Bsciae 1648 (H_{49}).
28. Gehema, Dietica vera, Tenni Sedini 1690, (H_{51}).
29. Anonimi, Cathalogus, plantarum horti, Lugduniensis, ($_{55}$).
30. Woyts, Gazophilatium Medico-Physicum, Lypsiae, 1746 (H_{61}).
31. Kramer, Medicina castrenisis, Beč 1739. (H_{72}).
32. Bilgner, Medicus, Berlin, 1761. (H_{74}).
33. Keyser, Spiritalis medicina infirmorum, Augustae 1756 (H_{78}).
34. Mead, Tractus de variolis, Augustae, 1762. (H_{73}).
35. Lancelotti, Chymia, 1678. (H_{88}).
36. Fuchs (Leonardi), Anatomia, 1551. (H_{33}).
37. Hoffmann, Consultationum et responsionum medicorum, Frankfurt 1734. (H_{62}).
38. Keil, Manuale chymico-Anatomico-Chyrurgicum, Lypsiae, 1737. (H_{22}).

39. Payr (Ivan), Desriptio Thermarum Varasainenses, Zagreb, 1784 (H_{37}).
40. Schmidt Josip, Armarium Bellico – medicum. Lypsiae 1710. (H_{34}).

Radi potpunosti slike o medicinskim knjigama Ladislavske provincije možemo navesti podatke o broju knjiga medicinskog sadržaja u svim samostanima s područja hrvatskih samostana te provincije:

Varaždin	– 82
Virovitica	– 45
Ivanić	– 13
Zagreb	– 40
Krapina	– 6
Koprivnica	– 12

U svemu: 198 knjiga-autora

5. Na glazbenom području

Stjecajem okolnosti imao sam mogućnost po želji profesora Ladislava Šabana istraživati podatke o orguljašima i učiteljima orgulja i pjevanja u Ladislavskoj provinciji od 1661. do 1900. godine. Plod moga rada otkrio je, da je spomenuta Provincija u vremenu svoga postojanja i djelovanja u svim svojim samostanima imala oko 237 orguljaša. I to dobrih, vještih i obrazovanih majstora orguljanja. Uglavnom sve su to bili svećenici – franjevci, koji su kao sposobni i glazbeno nadareni pojedinci od svoga boravka u novicijatu, pa za vrijeme filozofskog i teološkog studija učili i vježbali svirati orgulje i voditi pjevanje, a sve to pod vodstvom najboljih među dobrima, koji su im bili učitelji (instructores in cantu et organo). Na taj je način Provincija mogla u svim samostanskim crkvama gdje su bile orgulje, namještati svećenike-franjevce orguljaše. I meni je tako uspjelo u svim samostanima hrvatskog područja Ladislavske provincije sastaviti popise tih orguljaša, smatrajući, da se sve to vrlo zaslužni ljudi za glazbeno uzdizanje našega vjerničkog puka. Njihova zadaća nije bila samo posve redovnička u službi korskog, koralnog pjevanja. Orguljaši su u samostanskim crkvama njegovali i pučko, crkveno pjevanje. Mnogi od njih su bili i skladatelji prikladnih pjesama u službi crkvenog pjevanja. Sviranjem orgulja stvarali su i svečana religiozna raspoloženja prigodom Božića, Uskrsa i Marijanskih blagdana kao u advensko i korizmeno vrijeme.

Zagrebačka samostanska crkva je kao centralno sjedište budućih svećenika-franjevaca posebno prednjačila orguljašima i učiteljima pjevanja i orguljanja od svoga početka kao sjedište Ladislavske provincije, o čemu svjedoči bogati popis zagrebačkih orguljaša kroz punih dvjesto i pedeset godina. Napose u 18. i 19. stoljeću.

Popis je sastavljen po godinama:

1657.	chori dir. org	Mikičević o. Dominik,
1659.	chori dir. org	Mikičević o. Dominik,
1674.	chori dir.	Lendvaj o. Fortunat,
1680.	chori dir. org.	Dijanešić, o. Marcel,
1687.	chori magister	Schögl o. Mojsije,
1688.	org. kler.	Puecher o. Adjut,

1690.	org. kler.	Kmeting o. Franjo,
1691-92.	org.	Kmeting o. Franjo,
1693.	chori mag. org.	Kmeting o. Franjo,
1695.	klerik org	Vogtsberger o. Franjo,
1696.	org.	Vogtsberger o. Franjo,
1707.	org.	Zetscher o. Josip,
1736.	org.	Köllmayr o. Godfrid,
1742.	org.	Hajak o. Gaspar,
1746.	org. stud. pot.	Karman o. Konstatin,
1750.	org.	Oppicz o. Josip,
1752.	org.	Valenta o. Vjenceslav,
1752.	org.	Schwab o. Sigismund,
1754-55.	chori mag.	Valenta o. Vjenceslav,
1756-57.	org.	Guttmann o. Konstancije
1758.	cant. et. org.	Schwab o. Sigismund,
		Terči o. Kapistran,
	stud. pat	Amesperger o. Henrik,
	stud. pat	Stanković.o. Dizma,
1760.	cant et org.	Payr o. Anaklet,
1762.	org.	Paulinić o. Paulin,
1762.	org. klerik teol.	Gallyuff o. Bernardin,
	klerik teol.	Nottar o. Klement,
	klerik fil.	Strozinger o. Gelazije,
1763.	cant. et org.	Paulinić o. Paulin,
	klerik teol.	Nottar o. Klement,
	klerik fil.	Horvath o. Samuel,
	klerik fil.	Lauber o. Fulgencije,
	klerik fil.	Strozinger o. Gelazije,
1764.	cant. et. org. instructor	Bacciochi o. Adam,
	org.	Schwarcz o. Ljudevit,
	org.	Platzer o. Sigismund,
1765.	cant. et org.	Platzer o. Sigismund,
	klerik	Lauber o. Fulgencije,
1766.	cant. et org.	Platzer o. Sigismund,
	klerik	Wittmann o. Virgilije,
	pat. teol.	Lauber o. Fulgencije,
1767.	cant. et org.	Tenner o. Osvald,
	cant. et org.	Lauber o. Fulgencije,
	kler.	Kovačić o. Maksim,
	kler.	Wittmann o. Virgilije,
1768.	cant. et org.	Platzer o. Sigismund,
	cant. et org.	Lauber o. Fulgencije,
	cant. et org.	Strozinger o. Gelazije,
	klerik teol.	Kropaj o. Kajetan,
1769.	cant. et org.	Lauber o. Fulgencije,
	cant. et org.	Kovačić o. Maksim,
	cant. et org.	Kropaj o. Kajetan,
1770.	cant. et org.	Kozak o. Saturnin,
	cant. et org.	Gasser o. Celestin,
	cant. et org.	Kovačić o. Maksim,
	cant. et org.	Kröss o. Dominik,

	klerik teol.	Szekovanić o. Sabin,
1771.	cant. et org.	Kozak o. Saturnin,
	cant. et org.	Kröss o. Dominik,
	cant. et org.	Höltźl o. Matej,
	stud. pat.	Röttinger o. Rupert,
	klerik teol.	Szekovanić o. Sabin
1772.	Cant. et org.	Schwab o. Sigismund,
	Cant. et org.	Kröss o. Dominik,
	stud. fil.	Röttinger o. Rupert,
	kler. teol.	Szekovanić o. Sabin,
1773.	Cant. et org.	Kozak o. Saturnin,
	inst. in cant. et org.	Kröss o. Dominik,
	stud. pater	Brebrić o. Gabrijel,
	kler. teol.	Rzihatz o. Viktor,
	kler. teol.	Miklaučić o. Bernardin,
1774.	cant. et org.	Schwab o. Sigismund,
	inst. in cant. et org.	Bacciochi o. Adam,
	kler. fil.	Zernaj o. Stanislav,
	kler. fil.	Dömök o. Emerik,
1775.	cant. et. org.	Schwab o. Sigismund,
	cant. et. org.	Klimpacher o. Danijel,
1775.	stud. pater	Rzihatz o. Viktor,
	kler. teol.	Turković o. Jerko,
	kler. teol.	Kuzmić o. Benedikt,
	kler. teol.	Wadschedl o. Kapistran,
	kler. fil.	Zernaj o. Stanislav,
	kler. fil.	Dömök o. Emerik,
1776.	cant. et org.	Kröss o. Dominik,
	cant. et org.	Klimpacher o. Danijel,
	stud. pater	Turković o. Jerko,
	kler. teol.	Wadschedl o. Kapistran,
	kler. fil.	Zernaj o. Stanislav,
	kler. fil.	Dömök o. Emerik,
1777.	instr. in cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	cant. et org.	Klimpacher o. Danijel,
	stud. pater	Pzhatz o. Viktor,
	stud. pater	Wandschedl o. Kapistran,
1778.	inst. in cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	stud. pater	Filipović o. Henrik,
	stud. teol.	Zernaj o. Stanislav,
	stud. teol.	Stabek o. Kornelije,
1779.	instr. in cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	stud. pater	Zernaj o. Stanislav,
	stud. pater	Dömök o. Emerik,
	stud. pater	Fülop o. Antun,
	kler. fil.	Mochiller o. Felix,
1780.	instr. in cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	org. et cant.	Zernaj o. Stanislav,
	kler. teol.	Mochiller o. Feliks,
	kler. teol.	Farkašić o. Bernardin,

1781.	instr. in cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	org. et cant.	Miklaučić o. Bernardin,
	kler. teol.	Moschiller o. Felicijan,
	kler. teol.	Komaron o. Stjepan,
1782.	inst. in cant et org.	Windisch o. Jukudijan,
	klerik teol.	Kautnik o. Ferdinand,
1783.	cant. et. org.	Windisch o. Jukudijan,
	cant. et. org.	Miklaučić o. Bernardin,
	cant. et. org.	Mochiller o. Felicijan,
	cant. et. org.	Kautnik o. Ferdinand,
	cant. et. org.	Nemeth o. Ignacije,
1784.	Cant. et org.	Windisch o. Jukundijan,
	Cant. et org.	Miklaučić o. Bernardin,
	Cant. et org.	Mochiller o. Felicijan,
	Cant. et org.	Kautnik o. Ferdinand,
	Cant. et org.	Hofner o. Placid,
1791-1798.	cant et org.	Windisch o Jukundijan,
1801.	inst. in cant. et org.	Mochiller o Felicijan,
1805.	cant. et org.	Marinović o. Nikola,
1814.	cant. et org.	Mochiller o. Felicijan,
	cant. et org.	Mekovec,
	kler. teol.	Posavec o. Alojzije,
	kler. teol.	Tančak o. Prob,
	kler. teol	Rebić o. Eugen,
1815.	cant. et org.	Mochiller o. Felicijan,
	cant. et org.	Mekovec o. Serafin,
	kler. teol.	Posavec o. Alojzije,
	kler. teol.	Rebić o. Eugen,
	kler. fil.	Gregoraš o Atanazije,
1816.	cant. et org.	Mekovec o. Serafin,
	stud. pater	Rebić o. Eugen,
	stud. pater	Komes o. Gvido,
	stud. pater	Pillinger o. Adalbert,
	stud. fil.	Gregoraš o. Atanazije,
1817.	cant. et org.	Posavec o. Alojzije,
	stud. pater	Rebić o. Eugen,
	stud. pater	Komes o. Gvido,
	stud. fil.	Pintarić o. Fortunat,
	stud. fil.	Gregoraš o. Atanazije,
1818.	cant. et org.	Rebić o. Eugen,
	kler. teol.	Gregoraš o. Atanazije,
	kler. teol.	Pintarić o. Fortunat,
	kler. teol.	Guštek o. Antun,
1820.	org. klerik	Guptek o. Antun,
	org.	Pintarić o. Fortunat,
1821-1822.	cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
1823.	instr. in cant. et. org.	Pintarić o. Fortunat,
	cant. et org.	Posavec o. Alojzije,
1824.	inst. in cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
	cant. et org.	Posavec o. Alojzije,

1825-27.	inst. in cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
1828.	inst. in cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
	kler. teol.	Borković o. Aleksander,
1829.	cant. et. org.	Pintarić o. Fortunat,
1830.	klerik	Borković o. Aleksander,
	klerik	Szalanjak o. Kamilo,
1831.	klerik	Borković o. Aleksander,
1832-33.	cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
1834.	cant. et org.	Pintarić o. Fortunat,
	klerik	Szalanjak o. Kamilo,
1835.	cant. et. org.	Pintarić o. Fortunat,
1836.	cant. et. org.	Maršić o. Vilim,
1837.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
1838.	cant. et. org.	Borković o.Aleksander,
	klerik	Kovačić fra Jakov,
1839.	cant. et org.	Borković o. Aleksandar,
1840-41.	cant. et org.	Szalanjak o. Kamilo,
	klerik	Jagić fra Jukundijan,
1842-43.	cant. et org.	Borković Aleksandar,
	klerik	Jagić fra Jukundijan,
1844.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
1845-47.	cant. et org.	Szalanjak o. Kamilo,
1848.	cant. et org.	Kovačić o. Jakov,
	klerik	Letlinger fra Klement,
	klerik	Kraljek fra Nikola,
1849.	cant et org.	Kovačić o. Jakov,
	klerik	Kraljek fra Nikola,
1850.	cant. et org.	Kovačić o. Jakov,
	cant. et org.	Mehovec o. Serafin,
1851.	cant. et org.	Kovačić o. Jakov,
1852.	cant. et org.	Kovačić o. Jakov,
	cant. et org.	Novak o. Narcis,
	klerik	Vajda fra Fakundo,
1853.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	klerik	Vajda fra Fakundo,
1854-55.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
1856.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	klerik	Hercezi fra Marko,
	klerik	Bedeković fra Dionizije,
1857.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
	cant. et org.	Hercezi o. Marko,
1858.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
1859.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
1860.	cant. et org.	Borković o. Aleksander,
	kler, teol.	Gregorić fra Grga,
1861.	cant. et org.	Novak o. Apolinar,
	cant. et org.	Bedeković o. Dionizije,
	klerik teol.	Gregorić fra Grga,

1862.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
	cant. et org.	Bedeković o. Dionizije,
1863.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
1864.	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
	klerik	Nagy fra Adalbert,
1865-69.	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
1870-73.	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
	klerik	Lončar fra Leopold,
1874.	cant. et org.	Maršić o. Vilim,
	cant. et org.	Vajdić o. Metodije,
	klerik	Lončar fra Leopold,
1875-77.	cant. et org.	Vajdić o. Metodije,
1878.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	cant et org.	Varga o. Vito,
1879-80.	cant. et org.	Kraljek o. Nikola,
	cant. et org.	Vajdić o. Metodije.

Budući da su 1880. orgulje u potresu stradale, radi kontinuiteta navesti ćemo franjevce–svećenike, koji su u Tabulama nosili oznaku orguljaši.

1881. – Kraljek o. Nikola, Vajdić, o. Metodije, Leppen fra Leo,
1883. – Vajdić o. Metodije, Kranjc fra Krizostom,
1884. – Renđeo o. Franjo, Vajdić o. Metodije, Kranjc fra Krizoston,
1885. – Renđeo o. Franjo, Vajdić o. Metodije, Angyan o. Aurelije, Kranjc o. Krizoston,
1886. – Renđeo o. Franjo, Vajdić o. Metodije, Augyan o. Aurelije, Kranjc o. Krizoston,
1887. – Renđeo o. Franjo, Vajdić o. Metodije, Vošnjak o. Vendelin, Augyan o. Aurelije,
1888. – Renđeo o. Vošnjak o. Vendelin,
1889. – Renđeo o. Franjo, Dugan fra Bernardin,
1890. – Renđeo o. Franjo, Dugan fra Bernardin, Deutschbauer fra Josip,
1891. – Renđeo o. Franjo, Kraljek o. Nikola, Leppen o. Leo, Deutschbauer Josip,
1892. – Renđeo o. Franjo, Kraljek o. Nikola, Leppen o. Leo, Warga fra Volfgang
1893-94. Renđeo o. Franjo, Kraljek o. Nikola, Lončar o. Leopold, Warga fra Volfgang,
1895. – Angyan o. Aurelije, Kraljek o. Nikola, Lončar o. Leopold, Warga o. Volfgang,
1896. – Kraljek o. Nikola, Lončar o Leopold, Warga o. Volfgang,
1897. – Kraljek o. Nikola, Lončar o Leopold, Warga o. Volfgang,

Muzički arhiv

Muzički arhiv zagrebačkog franjevačkog samostana je stručno uređen i smješten u za to određenu prostoriju drugoga kata u istočnom traktu. Uredio ga je i katalogizirao profesor Ladislav Šaban sa stručnim osobljem. Posebno je sabrana i uređena bogata ostavština o. Kamila Kolba, skladatelja i odličnog orguljaša. Sad se svi materijali vezani uz Kolbovo ime nalaze na jednome mjestu u zagrebačkom samostanskom arhivu. Sav arhiv je smješten u arhivskim kutijama i postavljen na određene police. Profesoru Šabanu i njegovim suradnicima – najtoplija hvala! Uz uređenu i katalogiziranu ostavštinu o. Fortunata Pintarića u koprivničkom samostanu sada i ostavština o. Kamila Kolba, ima osigurano mjesto u zagrebačkom arhivu!

6. Kulturna ostavština

Inventar starih slika

Zagrebački samostan na Kaptolu ima razmjerno veći broj sačuvanih starih slika iz 18. stoljeća. Sve su one uglavnom smještene u blagovaonici, na stepeništu i na hodniku prvoga samostanskoga kata istočnog i južnog trakta.

U stepeništu u prvi kat južnog trakta

1. **Sveti Josip,** velika oltarska slika, ulje na platnu, 190 x 130 cm, u širokoj, profiliranoj, pozlaćenoj rami. Svježih boja, malo oštećena. Svetac postavljen središnje. Slikar nepoznat, 18. stoljeće.
2. **Sveta Barbara,** velika oltarska slika, ulje na platnu, 190 x 130 cm, u širokoj profiliranoj, pozlaćenoj rami. Svetica je postavljena središnje sa svojim oznakama. Dobro sačuvana, svježih boja. Slikar nepoznat, 18. stoljeće.

Na stepeništu u sjemenišnu zgradu

3. **Sveta Ana,** velika oltarna slika, ulje na platnu, 190 x 130 cm, u širokoj, profiliranoj i pozlaćenoj rami. Dobro je sačuvana, svježih boja, slikar nepoznat, 18. stoljeće. Ove tri slike su djelo istoga slikara. Da li su bile oltarne slike, teško je reći, jer zapisa nema.

Nekoć u prizemlju, a sada u 1. katu

4. **Duns Scot,** ulje na platnu, 152 x 100 cm, svježih boja, dobro uščuvana. Sadržajno je zanimljiva. Djelo nekog nepoznatog slikara brata franjevca iz 18. stoljeća. Rama obična crna.
5. **Sveti Antun Padovanski,** ulje na platnu, 200 x 130 cm, bez rame. To je oltarna slika iz Čuntića. Dobro sačuvana, Svetac je postavljen središnje, svježih boja. Slikar nepoznat iz 18. stoljeća.
6. **Sveti Alojzije Gonzaga,** ulje na platnu, 152 x 94 cm, sadržajno bogata simbolikom. Rama je obična, crna. Sačuvano je dobro i svježih boja. Slika je 18. stoljeća i djelo istog brata franjevca kao i slika Duns Scota.
7. **Margareta Kortonska,** Trećoredica, pokornica, ulje na platnu, 130 x 94 cm. Slika je dosta tamna, a lice Svetice je lijepo oblikovano. Rama je široka, profilirana široka i izvorno pozlaćena pa premazana tamno. 18. st. slikar je nepoznat.
8. **Sveti Franjo Asiški,** ulje na platnu, 103 x 93 cm. Tamna je, izlizana, 18. stoljeće, a slikar nepoznat. Rama je profilirana, široka, izvorno pozlaćena i tamno premazana.
9. **Sveta Afra,** djevica i mučenica, ulje na platnu, 192 x 100 cm. Djelo je sigurno brata slikara Izaije Gassera, svježih boja iz polovice 18. stoljeća.

Dobro je sačuvana. Rama je široka, marmorizirana, profilirana, svršava polukružno. Prije potresa 1880. nalazila se u samostanskoj crkvi iznad izlaznih vrata iz crkve a na samostanski hodnik. Znači, da se u trećoj, desnoj kapeli štovala.

10. **Sveti Franjo Asiški,** Oltarna slika s Velikog oltara prije uklanjanja neogotičkog oltara iz svetišta. Slika je ulje na platnu, 250 x 143 cm. Djelo je slikara Otona Medovića. Sad je ponovo ispod srednjeg prozora u istočnom zidu svetišta.

11. **Portret crkvenog dostojanstvenika,** ulje na platnu, 130 x 100 cm. Dobro sačuvana. Jedno oštećenje na usnici. 18. stoljeće, slikar nepoznat. Rama je široka, pozlaćena pa premazana.

12. **Djevica s Djetetom,** ulje na platnu, 66 x 52 cm. Vrlo lijepa svježih boja i dobro sačuvana. 18. stoljeće, slikar nepoznat. Rama je profilirana, crvenkaste boje.

13. **Sveta Ana,** ulje na platnu, 194 x 118 cm, ovalnog oblika. 19. stoljeće. Sačuvana je dobro i bez rame je.

14. **Lik franjevca,** ulje na platnu, 50 x 34 cm. Naslikao je neki R. Kašnjar. 20 stoljeće.

15. **Zavjetna slika Marka Salecza,** župnik iz Mrežnice, koju je ovaj poklonio 4. X 1684. kao svoj zavjetni dar Sv. Franji, jer je njegovom pomoći čudesno ozdravio od teške bolesti. Ulje na platnu 64 x 82 cm. Ima nekoliko manjih oštećenja, 17. stoljeće, slikar nepoznat. Rama je tamne boje i ukrašena.

16. **Portret kardinala,** ulje na platnu, 1726. godine, 98 x 75 cm. U uglovima slike piše: **Prudentia** (mudrost), **Justitia** (pravednost), **Temperantia** (umjerenost), **Fortitudo** (jakost). Slika je dobro sačuvana, tamna. Rama je profilirana, izvorno bijele boje, a tamno premazana. Slikar je nepoznat, ali 18. stoljeće.

17. **Portret Franjevačkog generala,** ulje na platnu, 90 x 68 cm. Tamna, a lice svježe. Ima natpis, koji se teško čita. Rama je profilirana, tamna. Djelo je nekog slikara franjevca, 18. stoljeće.

18. **Slika: Cimer Bratovštine Sv. Petra Alkantare,** ulje na daski, 186 x 128 cm, vrlo dobro sačuvana. Rama je uska, vitičasta, posrebrena traka. Završava polukružno. Na nagnutom Križu, koji bez Korpusa podržava anđeo piše: Okomito – CzIMER BrAtoVCHINE KREPOSTI vodoravno: zDRAVo LEPI SVETI KRIS. To jest: MDCCLWVI = 1771. Naslikana je 1771. godine, a slikar je vjerojatno brat franjevac.

19. **Gospa, koja plače krvave suze,** ulje na platnu, 142 x 96 cm, svježih boja, 18. stoljeće, slikar nepoznat. Rama je profilirana, tamna. Na donjem dijelu slike piše: Vera effigies miraculosae Matris Mariae in insula Csallokoz sanquineis lacrimis flentis. In ecclesia S. Antonii apud RR. PP. Franciscanos 1715. 19. Junii (Prava čudotvorna slika Majke Marije, koja je na otoku Csallokoz plakala krvave suze u crkvi Sv. Antuna kod časnih otaca Franjevaca 19. lipnja 1715.).

20. **Portret fr. Ivana Zumaraga** o. s Franc. archiepiscopi Mexicanorum; Ulje na platnu, 162 x 108 cm, vrlo dobro sačuvana. Boje su svježe i svijetle. Slikar nepoznat, 18. stoljeće. Rama je profilirana, tamne boje.

U predvorju Provincijalata obješeni su portreti svih provincijala Hrvatske franjevačke provincije svetog Ćirila i Metoda njih 13. Ulje na platnu, manji format u širokoj profiliranoj rami žućkaste boje.

Na samostanskom oratoru

21. **Sveti Franjo,** primanje rana, ulje na platnu 95 x 76 cm. Slika je donešena zajedno s drvenim oltarnim retablom iz Trećoredskog doma sa Ksavera. Dobro je sačuvana. Slikar je nepoznat, 18. stoljeće.

22. **Pomoćnica kršćana,** ulje na platnu, 70 x 50 cm. Slika je uščuvana, svježih boja u običnoj, tamnoj rami. Slikar je nepoznat iz 18. stoljeća. Nalazi se u samostanskoj krojačnici.

U samostanskoj blagovaonici

23. **Portret o. Franje Draškovića,** ulje na platnu, 112 x 96 cm. Sačuvana dobro i svježih boja. 18. stoljeće, a naslikao je neki brat franjevac, slikar. Iz usta mu izlaze riječi: Pro Deo et Provintia. Dolje je kratki opis službi Draškovićevih. Rama je jednostavna, tamne boje.

24. **Majka Božja čudotvorna,** ulje na platnu, 120 x 80 cm. Sačuvana je dobro, slikar brat franjevac 18. stoljeće. Nosi natpis, gdje se izvorno štuje. Rama svršava polukružno i tamne je boje.

25. **Portret o Alekse Buzjakovića,** ulje na platnu, 120 x 94 cm. Dobro je sačuvana, svježih boja. Rama je jednostavna tamne boje. Iz usta o. Alekse izlaze riječi: »Solutum servo« (Rečeno držim). Slikar je brat franjevac 18. stoljeće. Ispod slike zapis služba Buzjakovićevih.

26. **Portret sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka** – Utemeljitelja i prvog provincijala Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda.

Na stropnim stupovima blagovaonice

27. **Sveti Augustin,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Slikar brat franjevac, 18. stoljeće. Dobro je uščuvana.

28. **Sveti Bernardin Sijenski,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Slikar brat franjevac, 18. stoljeće. Sačuvana dobro.

29. **Sveti Bonaventura,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami stuko izrađenoj. Slikar brat franjevac, 18. stoljeće. Dobro sačuvana.

30. Sveti Franjo Asiški, ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Slikar brat franjevac, 18. stoljeće. Dobro sačuvana.

31. **Sveti Antun Padovanski,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Slikar brat franjevac, 18. stoljeće. Dobro sačuvana.

32. **Sveti Ljudevit, biskup,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalan slika u rami štuko izrađenoj. Dobro je sačuvana, a naslikao je brat franjevac, 18. stoljeće.

33. **Sveti Ivan Kapistran,** ulje na platnu, 110 x84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Dobro je sačuvana, a naslikao je brat franjevac, 18. stoljeće.

34. **Sveta Monika,** ulje na platnu, 110 x 84 cm. Ovalna slika u rami štuko izrađenoj. Dobro je sačuvana, a naslikao je brat franjevac, 18. stoljeće.

Na hodniku pred sakristijom uz Raspelo

35. Sveti Ivan, evanđelist, ulje na platnu, 125 x 82 cm. Rama je uska, tamne boje. Slikar 18. stoljeća – nepoznat.

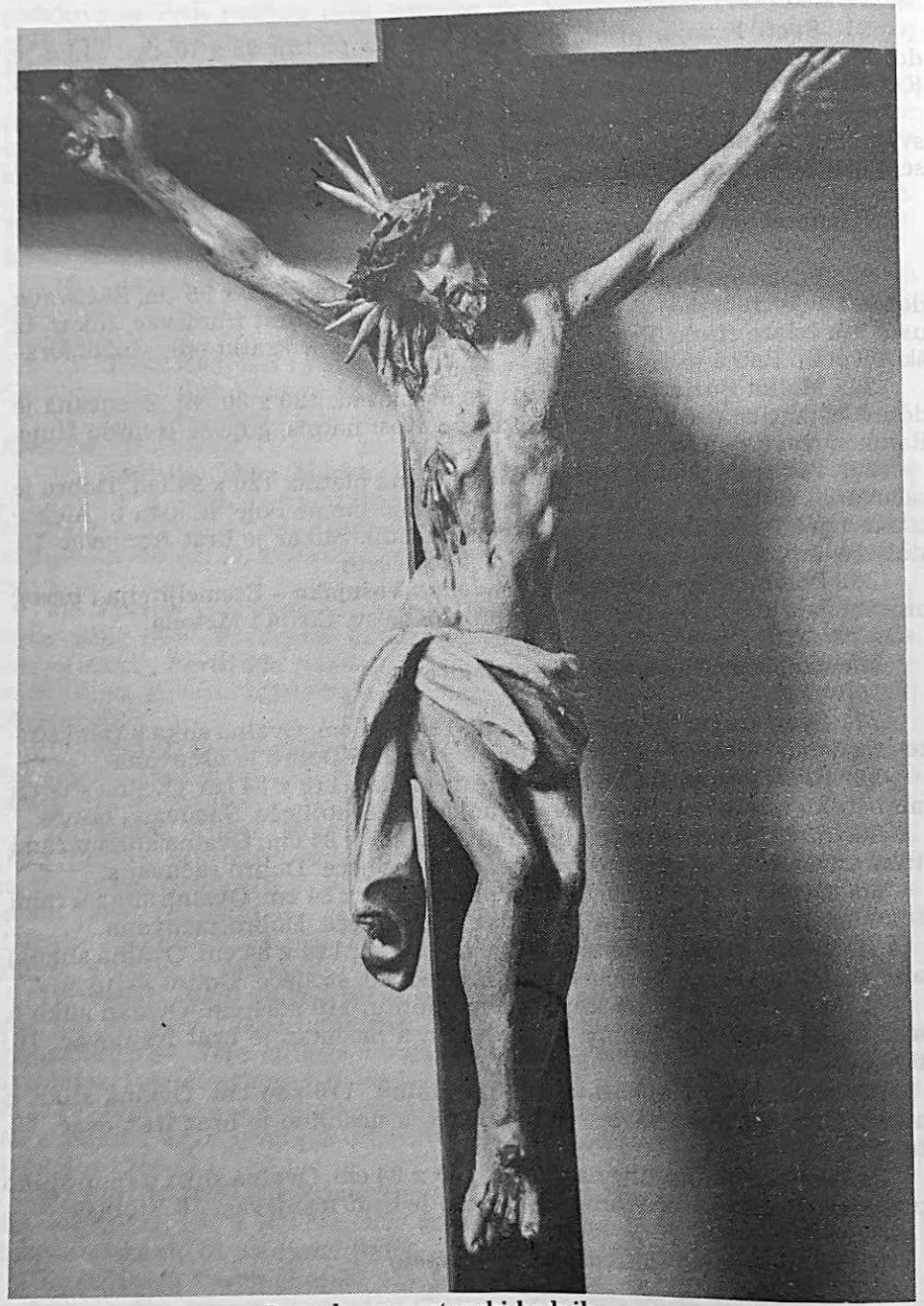

Raspelo, samostanski hodnik

Foto: Dr. D. Baričević

36. **Majka Božja Žalosna,** ulje na platnu, 125 x 82 cm. Rama je uska, tamne boje. Slikar 18. stoljeće – nepoznat.

U prizemlju istočnog hodnika ispred čekaonice

37. **Sveta Terezija Avilska,** ulje na platnu, sačuvana.
38. ulje na platnu, sačuvana.
39. **Portret – Kaučić,** graditelj,ulje na platnu, 96 x 70 cm. Djelo slikara Tišova 1923. godine. Vrijedna slika.
40. **Portret – o. Dionizija Andrašeca,** ulje na platnu, naslikao je akademski slikar Vladimir Kirin iz Zagreba. Uz o. Aleksu Buzjakovića o. Dionizije Andrašec je također mnogo učinio za zagrebački franjevački samostan i za izgradnju Franjevačkog kolegija u Varaždinu.

Raspela

1. **Raspelo,** drvo, barokno, vrlo lijepo, kiparski odličan rad, visi na južnom hodniku I kata. Korpus je obojen. Križ tamne boje.
2. **Raspelo,** veliko barokno, ispred sakristije, obojeno. Križ velik-taman.

Mala kapela Raspetoga smještena je s ulične strane svetišta u udubini između dva potporna stupa gotičkog svetišta. Po želji samostana oblikovana je 1884. godine, kad je toranj poslije potresa građen.

Središnje veliki kameni Križ s Isusovim raspetim tijelom. Uz Križ su kameni likovi: Žalosne Gospe i Svetog Ivana, evanđeliste. S prednje strane taj prostor od ulice zaštićuje željezna ograda. Tko je izradio kiparski dio posla, ne znam. Zamisao je vrlo prikladna za oznaku crkve Sv. Franje na Kaptolu.

Kipovi

Šteta, što se ne zna, kamo su otišli barokni oltari poslije 1902. godine. Vjerojatno su prodani zajedno sa svojim kipovima. Sačuvalo se nije ama baš ništa. Postoje samo dva kvalitetna barokno oblikovana kipa:

1. **Bezgrješna,** drvo, 107+5 cm. Karnat je obojen, a odijelo pozlaćeno. Nalazi se uz oltar Sv. Franje s lijeve strane na oratoru. Vrlo lijepo oblikovan. Kipar nepoznat.
2. **Nepoznati Svetac,** drvo, vrlo kvalitetan barokni rad, ali nepoznata kipara 18. stoljeća. Svetac polukleči i visina mu je oko 110 cm. Obojen je jednolično bojom oraha.
3. **Veliki anđeo,** koji s desne strane oltara na oratoru nosi na rukama svjetiljku vječnog svjetla. To je kiparski rad u boji drva o. Ivana Krznara. Djeluje statički i u funkciji.

Samostanske knjižnice

Samostan ima danas tri knjižnice.

1. **Priručna knjižnica,** koja se nalazi u katu samostana uz zbornicu. U njoj ima knjiga, koje su svećenicima često potrebne za njihov propovjednički poziv. A tu se drže revije, časopisi i priručna literatura. Katalog postoji.

2. **Klerička knjižnica**, smještenaje u oveću prostoriju južnog trakta u II katu. Knjižnica je uređena i ima veliki fundus knjiga potrebnih klericima za teološki, filozofski, biblijski, sociološki, propovjednički studij. A ima dovoljno i knjiga lijepe književnosti i za studij umjetnosti. Knjižnica je katalogizirana po piscima i po sadržaju.

3. **Velika samostanska knjižnica** je stvarno velika po broju knjiga, po strukama i sadržajem. Šteta je, da je u posljednje vrijeme dosta zapuštena, a do sada nije još ni uređena. Reći će vam se, da se uređuje!

Izvori i literatura

1. Arhivska građa zagrebačkog samostana od 1600. do 1800. godine sabrana u nekoliko kutija. Citiram – ASZ.
2. Liber memorabilium.
3. Synopsis Descriptio Provinciae Franciscano-Ladislaianae pro omnibus conventibus: compillata 1732. Ovaj spis je po odredbi Kapitula Ladislavske provincije sastavio o. Matija Bedeković 1732., tada gvardijan u Virovitici (Matricula Prov. S. Lad. Regis I, str. 584, broj 2).
4. Descriptio Conventuum, Residentiarum Prov. S. Lad. napisana za Generalni kapitul 1743. godine.
5. Potočnjak o. Leonardo, Liber notitiarum. Donosi i opis samostana i rezidencije Lad. provincije 1780. kao njen provincijal. ASVž.
6. Posavec o. Alojzije, Miscelanea No I, rukopis in folio ASV.
7. L. Waddingus, Annales Minorum, t IX, XXI, XXII, XXV Ad Claras Aquas 1934.
8. Matricula Prov. S. Ladislai Regis I, II, III, veliki format, čuva se u Arhivu Provincije. Citiram Mat I, II, II.
9. Matricula officiorum Prov. S. Ladislai Regis, veliki format, čuva se u Arhivu Provincije. Dosiže do 1785. godine.
10. Matricula Prov. S. Lad. Reg. Sadrži sve osobe Lad. provincije od osnutka do 1900. godine. To je matična knjiga – poredavničkim imenima. Veliki format, čuva se u Arhivu Provincije.
11. T. Smičiklas, Codex diplomaticus, od I-XV sveska. Ima ga virovitički samostan.
12. Fr. Bartolomeus de Pisis, De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu Christi redemptoris nostri, Bibliopolaeus, Bononiae, apud Alexandrum Benatium 1590. Napisano godine 1385. A čuva se u knjižnici varaždinskog samostana.
13. Greiderer P. Virgilus, Germania Franciscana, t. I, Oeniponte 1777.
14. Hueber F. Dreyfache Kronick von den Dreyfachen Orden des H. Ordens Stiffters Franzisci durch ganz Deuzschland, München, 1686. Virovitička knjižnica ima.
15. B. Adam Kerchelich, Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrebiensis par I, tom I Zagreb.
16. Mandić o. Dr. Dominik, Franjevačka Bosna, Razvoj i Uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340-1735. Rim 1968.
17. Dr Rudolf Horvat, Zagreb, povijest hrvatskoga glavnog grada Zagreb 1942.
18. Cavallia Cuneo P. Sigismundus, Orbis Seraphicus Historia pars II, t V, Augustae Taurinorum 1741 – Od 379-407 stranice iznosi povijest De Provincia Regularis opservatiae S. Ladislai Sclavoniae.

19. Chronologia Mistorico-Legalis Seraphici Ordinis, tom III pars I continens ab anno 1633-1718. Izdana 1752.
20. Praescriptiones et Statuta Prov. S. Lad. Regis, izdana 1768. Tiskano u Zagrebu 1771.
21. Damjanović o. Damjan Sveti Franjo u Zagrebu na Kaptolu, Zagreb 1975.
22. Manuale... Ručna knisicza... Zagreb 1725.
23. Gjuro Szabo, Stari Zagreb 1971.
24. Sveti Marko u Zagrebu i njezin okoliš, 1981.
25. Dr. Franjo-Emanuel Hoško. Pastoralno djelovanje Franjevaca na području zagrebačke biskupije u vremenu tridenske obnove, separat.
26. P. Mladen Barbarić, Kratka povjest crkve i samostana franjevačkog u Zagrebu, preštampano iż »Prosvjete«, Zagreb 1906.
27. Marija Mirković, Zagrebačka franjevačka crkva na Kaptolu i njezino kulturnopovijesno značenje, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 13/1987, str. 115-135.
28. Rakhel o. Anđelko, Franjevački samostan u Zagrebu, Kaptol 9, Seminarska radnja 1965., str. 79, strojem tipkanih.
29. Kuten Đuro, Stari žrtvenici u franjevačkoj crkvi zagrebačkoj. Katolički list, 1901/10, 107-108.
30. Franjo Emanuel Hoško. Škole Hrvatske Franjevačke provincije Sv. Ladislava (1613-1783). Doktorska disertacija iz crkvene povijesti, Zagreb 1968.
31. Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje, Zagreb 1927.
32. J. Buturac – A. Ivandija, Povijest Katoličke crkve među Hrvatima, Zagreb 1973.
33. Ivan Krst. Tkalčić, Slobodni kraljevski grad Zagreb do svršetka XIV st., Zagreb 1889.
34. Dr Anđela Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb, 1975.
35. Klaić Vjekoslav, Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati I Zagreb 1880.
36. Klaić Vjekoslav, Povijest Hrvata, I-IV 1972.
37, Paškal Cvekan, Franjevačko zakonodavstvo o pjevanju i orguljanju u 17. i 18. stoljeću, Glazbeni Barok u Hrvatskoj, Osorske glazbene večeri Osor 1989, str. 145-151.
38. Horvat ing Zorislav, Profilacije gotičkih svodnih rebara, Peristil 12--13/1969-70. Bedemgrad-Našice, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske 1977/1. Horvat-Mirnik, Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, Požega 1277-1977, Slavonska Požega 1977.
39. Ana Deanović, Zagrebačka katedrala, Od XI do sredine XIX stoljeća, Zagreb 1988.
40. Zorislav Horvat, Strukture gotičke arhitekture, Zagreb 1989.
41. Series Episcoporum Zagrebiensium, Napisao: Ivan Krst. Tkalčić.
42. Šematizam Hrv. Ladislavske provincije 1899. godine.
43. Šematizmi Hrvatske franjevačke provincije svetog Ćirila i Metoda, godine 1904, 1925, 1940 i 1969.
44. Marija Mirković, Virgo Dolorosa apud Franciscanos urbis Zagrabiae, Marijin Trsat, god 23/2 (1989) str. 3.

Sadržaj:

Značenje ovih nastojanja ... 5

Na Kaptolskoj ravnici ... 13
1. Neki osnovni povijesni podaci ... 15
   Stolni zagrebački kanonički kaptol ... 16
   Nova Ves – prebendari ... 19
   Opatovina ... 19
   Dominikanci ... 20
2. Sveti Franjo Asiški u Zagrebu ... 20
3. Zagrebačka kustodija ... 26
4. Povijesna opravdanost zagrebačkog samostana ... 31
5. Prelomno razdoblje za zagrebački samostan ... 37
6. U Zagrebu se rodila Ladislavska kustodija ... 41
7. Nakon Kustodije nastala je Provincija ... 43
8. Razdoblje o. Alekse Buzjakovića ... 47
   Kapela Sv. Franje ... 50
   Istočni samostanski trakt ... 54
   Samostanska suknarna (pannificina) ... 56
   Zagrebačke sestre Klarise (Urbanissae) ... 60
   »Za Boga i Provinciju!« ... 63
9. Na usponu i nizbrdici ... 66

Samostan i crkva ... 73
1. Samostan je potreba zajedničkog življenja ... 75
2. Izvorni i stari samostan ... 78
3. Sadašnji samostan ... 80
   Zapadni trakt ... 80
   Južni trakt ... 81
      Blagovaonica ... 82
      Sobe prvog i drugog kata ... 83
      Istočni trakt ... 84
      Raspored soba ... 85
      Provincijalat ... 85
      U drugom katu ... 87
   Sjeverni dio samostana ... 87
      Samostanski kvadrat ... 87
      Sjemenišna zgrada ... 88
      Podrumi ... 89
      Zgrada komedije ... 89
      Pomoćne zgrade ... 89
4. Samostanski gvardijani ... 90
   U Hrvatskoj provinciji Sv. Ćirila i Metoda ... 92
5. Samostanska crkva Sv. Franje Asiškog ... 93
   Samostanska crkva poslije 1645. godine ... 96
      Oltar bratovštine od pojasa Sv. Franje ... 98
      Oltar Sv. Antuna Padovanskog ... 99
      Oltar Žalosne Gospe ... 99
      Oltar Sv. Petra Alkantare ... 99
      Oltar u trećoj, desnoj kapeli ... 100
      Veliki oltar ... 100
      Propovjedaonica ... 102
6. Crkva Sv. Franje u Kaptolu poslije potresa 1880. ... 103
7. Svečanost posvete gotičke obnovljene crkve 1902. ... 106
   Pokranji oltari ... 107
      1. Oltar Presvetog Srca Isusova ... 107
      2. Oltar Žalosne Gospe ... 108
      3. Oltar Svete Ane ... 108
      4. Oltar Svetoga Josipa ... 108
      5. Oltar Svetoga Antuna ... 108
      6. Oltar Svetoga Valentina ... 110
   Lurdska špilja ... 110
   Propovjedaonica ... 110
   Ispovjedaonice ... 111
   Crkvene klupe ... 111
   Postaje Križnog puta ... 111
   Orgulje ... 112
      Dobnikove orgulje ... 113
      Orgulje iz Musik Halla 1931. godine ... 113
      Dispozicija u Muzik-Hallu ... 114
      Dispozicija sadašnjih orgulja ... 115
   Toranj ... 116
   Zvona ... 117
8. Sakristija ... 118
   Sakristijski ormari ... 118
   Sveto posuđe ... 119
      Pokaznice (monstrance) ... 119
      Ciborij ... 121
      Kaleži ... 121
      Moćnici ... 122
      Pacifikali ... 123
      Ostali predmeti ... 123
I da se ne zaboravi! ... 124

Na krilima ljubavi 127
1. **Ruke pružaju a srce daje** 129
2. **Bratovštine** 132
    1. **Bratovština od kordice Sv. Franje (cordigerorum)** 133
    2. **Bratovština Sv. Petra Alkantare** 134
    3. **Bratovština Sv.Antuna Padovanskog** 135
3. **Školstvo i prosvjeta** 135
    Studij filozofije 138
    Studij teologije 140
    Svećenici – franjevci rođeni u Zagrebu 142
4. **U službi medicine** 143
5. **Na glazbenom području** 145
    Muzički arhiv 150
6. **Kulturna ostavština** 151
    Raspela 155
    Kipovi 155
Samostanske knjižnice 155
Izvori i literatura 156